

Pravo međunarodnih ugovora

Crnić-Grotić, Vesna

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2002**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:411104>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-09**

PRAVRI

Pravni fakultet Faculty of Law



Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA


DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VESNA CRNIĆ-GROTIĆ

**PRAVO
MEĐUNARODNIH
UGOVORA**

PRAVNI FAKULTET

Vesna Crnić-Grotić
PRAVO MEĐUNARODNIH UGOVORA

VESNA CRNIĆ-GROTIĆ

**PRAVO
MEĐUNARODNIH UGOVORA**

Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci
Rijeka, 2002.

PRAVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U RIJECI
BIBLIOTEKA PRAVNOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U RIJECI
MONOGRAFIJE

Urednik: prof.dr.sc. Miomir Matulović

Pravo međunarodnih ugovora
Autor: doc.dr.sc. Vesna Crnić-Grotić

Recenzenti: prof.dr.sc. Vladimir Đ. Degan
prof.dr.sc. Petar Šarčević

© Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2002.
Nakladnik: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Hahlić 6
(za nakladnika: prof.dr.sc. Berislav Pavišić)
Izvršni nakladnik: Graftrade d.o.o., Rijeka

Lektor: Dušanka Starčević
Grafičko uređenje: Maja Žagar, prof.
Tisak: Tiskara i grafika Žagar

Naklada: 500 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA RIJEKA

UDK 341.24

CRNIĆ-Grotić, Vesna

Pravo međunarodnih ugovora / Vesna Crnić-Grotić. - Rijeka
: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2002. - (Biblioteka Pravnog
fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Monografije)

ISBN 953-6597-34-9

100807039

PRAVNI FAKULTET
RIJEKA, KNJIŽNICA



610014054

ISBN 953-6597-34-9

PREDGOVOR

Međunarodno (javno) pravo predaje se na pravnim studijima, onima političkih i nekih drugih društvenih znanosti. U nekim zemljama ono nije obvezatna disciplina za sve studente prava i prisutnije je na studijima političkih znanosti. U Hrvatskoj je to obrnuto. Na jedinom našem fakultetu političkih znanosti ono se već desetljećima ne predaje, ali je oduvijek bio obvezatan predmet za studente svih četiriju naših pravnih fakulteta.

Pisac ovih redaka predavao je tu disciplinu u Hrvatskoj i izvan nje, i to na različitim fakultetima. Zapazio je da daroviti studenti političkih znanosti sa zanimanjem prate i lako savladaju sadržaje o državi i međunarodnim organizacijama, o ljudskim pravima, o rješavanju sporova, pa i o pravu oružanih sukoba i humanitarnom pravu. Cjelokupno se to gradivo zaista pokazalo neophodnim za cjelovito obrazovanje diplomiranih politologa i zaista je šteta što ga je u Zagrebu netko davno ukinuo.

Ali kao sustav pravnih pravila, međunarodno pravo obuhvaća i neke sadržaje koji čine, da tako kažemo, njegovu tvrdu jezgru, i koja ga čine pravnom disciplinom. Tu spadaju pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela, ona o imunitetu države od sudbenosti i od sredstava ovrhe, pravo međunarodnih ugovora, običajni proces, opća načela prava i jednostrani akti država.

Taj dio međunarodnog prava može se uspješno savladati jedino u okviru pravnih studija, usporedo s izučavanjem rimskog prava, građanskog, kaznenog, ustavnog i upravnog prava, te građanskog i kaznenog postupka. Ukoliko se na pravnim studijima tim sadržajima ne prida istaknuti značaj, i napose, ukoliko neki od njih ne čine obvezno ispitno gradivo međunarodnoga prava, time se čitave generacije novih pravnika upropašćuju. Napose u novim državama poput Hrvatske, takvi se diplomirani pravници neće snaći u obnašanju sudačkih funkcija ili onih pravnih savjetnika u Ministarstvu vanjskih poslova i u drugim tijelima državne uprave.

Pravo međunarodnih ugovora je dio te tvrde jezgre koja se u praksi najčešće primjenjuje. Kodificirano je Bečkim konvencijama iz 1969., 1978. i 1986. Hrvatska ih je sve prihvatila, iako ova posljednja još nije stupila na snagu. Pravo je ugovora, kako ga je nazvao jedan pisac, "the lawyer's law".

Knjiga dr. Vesne Crnić-Grotić zaslužuje da je pročita svatko u nas tko međunarodno pravo primjenjuje u praksi i da mu ona potom služi kao pouzdan priručnik u njegovu radu. Čitatelj će u njoj naći pregled naučavanja najznačajnijih svjetskih pisaca o svim pitanjima toga prava. Ta je knjiga prodrila i u najsloženija pitanja toga prava, za što suho sročeni propisi iz Bečkih konvencija nisu uvijek dostatni. Njezin pisac nudi za sve te probleme vlastita rješenja, ali izlaže dovoljno materijala koji čitatelju ostavljaju prostor za vlastite zaključke.

To djelo uz to resi posebna kvaliteta, koja je inače rijetka u hrvatskih pisaca iz te oblasti. Ono izlaže svu praksu međunarodnih sudbenih i arbitražnih tijela o pojedinim pitanjima toga prava. Ovo posljednje napose je važno. Naime, kad god pravni savjetnik razmatra neko sporno pitanje s drugom državom, on se uvijek mora zapitati kakva bi o tome bila konačna odluka međunarodnog suca ili arbitra, ukoliko bi obje strane njemu povjerile taj spor na rješavanje. A međunarodna se sudbena tijela pri odlučivanju vode prijašnjom sudskom i arbitražnom praksom. Poznavanje te prakse stoga je korisno da se izbjegnu nepotrebni sporovi koji se ne mogu dobiti, ali i da se zaštite prava i pravni interesi vlastite države kad god je ona zaista u pravu.

Ova će knjiga uvelike pomoći i svima onima koji makar i povremeno dođu u priliku da pravo međunarodnih ugovora primijene u praksi, poput sudaca, odvjetnika, pravnika u privredi i sl. To, naravno, važi samo za one koji su spremni provjeravati svoje stavove i stjecati nova znanja.

Poput drugih djela te vrste ta će knjiga služiti za seminarske i diplomatske radove, te napose u postdiplomskim studijima međunarodnog prava.

Vladimir-Đuro Degan
U Dobrinju na otoku Krku,
28. svibnja 2002.

SKRAĆENICE

AFDI	Annuaire français de droit international
AJIL	American Journal of International Law
BYBIL	British Yearbook of International Law
CMLR	Common Market Law Review
ICJ Reports	International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders
ILM	International Legal Materials
ILR	International Law reports
JRMP	Jugoslovenska revija za međunarodno pravo
MOORE	MOORE, J. B.: History and Digest of the International Arbitrations to which the United States has been a Party, Washington 1898, Vols. I-IV
NGUYEN QUOC	NGUYEN QUOC DINH, DAILLIER P. et PELLET A.: Droit international public, 6e éd. rev., Paris 1999
NN-MU	Narodne novine - Međunarodni ugovori
PCIJ Publ	Permanent Court of International Justice, Reports of Judgments, Orders and Advisory Opinions
RBDI	Revue Belge de Droit International
RCADI	Académie de Droit international, Recueil des Cours
RIAA	Reports of International Arbitral Awards
TAM	Recueil des décisions des Tribunaux Arbitraux Mixtes
ZPFR	Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci
ZPFZ	Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu

Popis međunarodnih sudskih i arbitražnih odluka

A) Arbitražni sporovi

- Megalidis v. Turkey, Tribunal arbitral greco-turc (1928), TAM, p. 386
The Manica Arbitration, MOORE, Vol. V, p. 4985
Affaire de la fermeture de Buenos Ayres, Argentine-Grande Bretagne, 1er aout 1870, LAPRADELLE-POLITIS, Recueil des Arbitrages Internationaux, Vol. II (1856-1872), Paris 1923, p. 637
Cession of Vessels and Tugs for Navigation on the Danube, (Allied Powers; Germany, Austria, Hungary nad Bulgaria) 2 Aug. 1921, RIAA I
Tacna Arica Case, Chile v. Peru, March 4, 1925, RIAA II, p. 921
Tripartite Claims Comm. (USA, Austria and Hungary), May 25, 1927, RIAA VI, p. 203, 216 (Administrative Decisions No. 1, 2)
Affaire relative à l'or de la Banque nationale d'Albanie, 20 févr. 1953, RIAA XII, p. 13
Différend impôts extraordinaires sur le patrimoine institués en Italie, 29 aout 1948, RIAA Vol. XIII, p. 108
Baer Case, Italy-US Conciliation Comm., 12 Dec. 1959, RIAA XIV, p. 402
Fubini Case, Italy-US Conciliation Comm., 12 Dec. 1959, RIAA XIV, p. 420
Air Transport Services Agreement Arbitration (USA v. France), 22 Dec. 1963, ILR 38, p. 182 (RIAA XVI, p. 11)
Italy-USA Air Transport Arbitration, Arbitral Tribunal, Advisory Opinion 17 July 1965, ILR 45, p. 393 (takoder i RIAA Vol. XVI, p. 81)
BP Exploration Co. (Libya) Ltd. v. Government of the Libyian Arab Republic Arbitration, 1973-1974, ILR 53, p. 297
Delimitation of the Continetal Shelf Arbitration (U.K. and N. Ireland v. France), Decision of 30 June 1977, ILR 54, p. 6 (ILM Vol. XVIII, 1979, No. 2, p. 397)
Case concerning the Air Services Agreement, U.S.-France, Arbitral Tribunal, 9 Dec. 1978, ILR 54, p. 304
The Beagle Channell Arbitration, 18 February 1977, 17 ILM 1978, p. 636

- Young Loan Case, 19 ILM 1980, p. 1357
- Tribunal Arbitral pour la délimitation de la frontière maritime Guinée/Guinée-Bissau, sentence du 24 févr. 1985, 89 RGDIP 1985
- Tribunal Arbitral pour la détermination de la frontière maritime Guinée-Bissau/Sénégal, sentence du 31 juillet 1989, 94 RGDIP 1990/1, pp. 204-277
- The Iran - U.S. Claims Tribunal Reports, Grotius Publications, Cambridge, Vols. I-XV
- B) Stalni sud međunarodne pravde
(Permanent Court of International Justice, Judgments, Orders and Advisory Opinions, dalje: PCIJ Publ.)**
- Competence of the International Labour Organization in regard to international regulation of the conditions of labor of persons employed in agriculture, 12 Aug 1922, PCIJ Publ 1922, Series B, Nos. 2 i 3
- The S.S. "Wimbledon", 17 Aug. 1923, PCIJ Publ. 1923, Series A, No. 1
- Nationality Decrees issued in Tunis and Morocco (French Zone), 7 Febr. 1923, PCIJ Publ. 1923, Series B, No. 4
- German Settlers in Poland, 10 Sept. 1923, PCIJ Publ. 1923, Series B, No. 6
- Question concerning the Acquisition of Polish Nationality, 15 Sept. 1923, PCIJ Publ. 1923, Series B, No. 7
- Delimitation of the Polish-Czechoslovakian Frontier (Jaworzina), 6 Dec. 1923, PCIJ Publ. 1923, Series B, No. 8
- The Mavrommatis Palestine Concessions (Jurisdiction), 30 Aug. 1924, PCIJ Publ. 1924, Series A, No. 2
- Polish Postal Service in Danzig, 16 May 1925, PCIJ Publ. 1925, Series B, No. 11
- Interpretation of Art. 3, Para. 2, of the Treaty of Lausanne, 21 Nov. 1925, PCIJ Publ. 1925, Series B, No. 12
- Competence of the International Labour Organization to regulate, incidently, the personal work of the employer, 23 July 1926, PCIJ Publ. 1926, Series B, No. 13
- Case concerning the Factory at Chorzow (jurisdiction), 26 July 1927, PCIJ Publ. 1927, Series A, No. 9

- Interpretation of Judgments Nos. 7 and 8, 16 Dec. 1927, PCIJ Publ. 1927, Series A, No. 13
- Jurisdiction of the European Commission of the Danube between Galatz and Braila, 8 Dec. 1927, PCIJ Publ. 1927, Series B, No. 14
- Jurisdiction of the Courts of Danzig, 3 March 1928, PCIJ Publ. 1928, Series B, No. 15
- Oder River Case, 10 Sept. 1929, PCIJ Publ. 1929, Series A, No. 23
- Case of the Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex, (second phase, Order), 6 Dec. 1930, PCIJ Publ. 1930, Series A, No. 24
- Customs regime between Germany and Austria (Adv. Op. of 5 Sept. 1931), PCIJ Publ. 1931, Series A/B, No. 41
- Access to, or anchorage in the Port of Danzig of Polish War Vessels (Adv. Op. of 11 Dec. 1931), PCIJ Publ. 1931, Series A/B, No. 43
- Treatment of Polish Nationals and other persons of Polish origin or speech in the Danzig Territory (Adv. Op. 4 Feb. 1932), PCIJ Publ. 1932, Series A/B, No. 44
- Case of Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex (Judgment of 7 June 1932), PCIJ Publ. 1932, Series A/B, No. 46
- Interpretation of the Convention of 1919 concerning employment of women during the night (Adv. Op. of 15 Nov. 1932), PCIJ Publ. 1932, Series A/B, No. 50
- Eastern Greenland Case, PCIJ Publ. 1933, Series A/B, No. 53
- The Oscar Chinn Case (Judgment of 12 Dec. 1934), PCIJ Publ. 1934, Series A/B, No. 63
- The diversion of water from the Meuse (Judgment of 28 June 1937), PCIJ Publ. 1937, Series A/B, No. 70

**C) Međunarodni sud¹
(International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders, dalje: ICJ Rep.)**

- Conditions of admission of a State to membership in the United Nations - Art. 4 of the Charter, Adv. Op. of 28 May 1948, ICJ Rep. 1947-1948, p. 57

¹ Praksa Međunarodnog suda danas je dostupna na internet adresi: <http://www.icj-cij.org>. Presude usvojene do 1980. godine dostupne su samo kao sažeci.

- Corfu Channell Case, Merits, Judgment of 9 April 1949, ICJ Rep. 1949, p. 4
- Reparation for injuries suffered in the service of the UN, Adv. Op. of 11 April 1949, ICJ Rep. 1949, p. 174
- Competence of the General Assembly for the Admission to the U.N., Adv. Op. of 3 March 1950, ICJ Rep. 1950, p. 4
- Interpretation of Peace Treaties (First phase), Adv. Op. of 30 March 1950, ICJ Rep. 1950, p. 65
- International Status of South-West Africa, Adv. Op. of 11 July 1950, ICJ Reports 1950, p. 128
- Interpretation of Peace Treaties (Second phase), Adv. Op. of 18 July 1950, ICJ Rep. 1950, p. 221
- Asylum Case, Judgment of 20 Nov. 1950, ICJ Rep. 1950, p. 226
- Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Adv. Op. of 28 May 1951, ICJ Rep. 1951, p. 15
- Ambatielos Case (Jurisdiction), Judgment of July 1st, 1952, ICJ Rep. 1952, p. 28
- Case concerning the Temple of Preah Vihear, Merits, Judgment of 15 June 1962, ICJ Reports 1962, p. 6
- Anglo-Iranian Oil Co. Case, Jurisdiction, Judgment of July 22nd, 1952, ICJ Rep. 1952, p. 93
- Case Concerning Rights of Nationals of the USA in Morocco, Judgment of 27 Aug. 1952, ICJ Rep. 1952, p. 176
- Nottebohm Case, Preliminary Objections, Judgment of 18 Nov. 1953, ICJ Rep. 1953, p. 111
- Effect of Awards of Compensation made by the U.N. Administrative Tribunal, Adv. Op. of 13 July 1954, ICJ Rep. 1954, p. 47
- Admissibility of Hearings of Petitioners by the Committee on South-West Africa, Adv. Op. June 1st 1956, ICJ Rep. 1956, p. 23
- Judgment of the Administrative Tribunal of the I.L.O. upon Complaints made against the UNESCO, Adv. Op. of 23 Oct. 1956, ICJ Rep. 1956, p. 77
- Certain Norwegian Loans Case, Judgment of 6 July 1957, ICJ Rep. 1957, p. 9
- Case concerning the Application of the Convention of 1902 governing Guardianship of Infants, Judgment of 28 Nov. 1958, ICJ Rep. 1958, p. 55

- Aerial Incident Case, Preliminary Objections, Judgment of 26 May 1959, ICJ Rep. 1959, p. 127
- Constitution of the Maritime Safety Committee of the Inter-Governmental Maritime Consultative Organization, Adv. Op. of 8 June 1960, ICJ Rep. 1960, p. 150
- Case concerning the Temple of Preah Vihear, Preliminary Objections, Judgment of 26 May 1961, ICJ Rep. 1961, p. 17
- Case concerning the Temple of Preah Vihear, Merits, Judgment of 15 June 1962, ICJ Rep. 1962, p. 6
- Certain Expenses of the U.N. (Art. 17, para. 2 of the Charter), Adv. Op. of 20 July 1962, ICJ Rep. 1962, p. 151
- Arbitral Award Made by the King of Spain on 23 December 1906 (ICJ Reports, 1960, p. 192
- South West Africa Cases, Preliminary Objections, Judgment of 21 Dec. 1962, ICJ Rep. 1962, p. 319
- Barcelona Traction, Light and Power Co., Ltd., Preliminary Objections, Judgment of 24 July 1964, ICJ Rep. 1964, p. 6.
- South West Africa, Second Phase, Judgment of 18 July 1966, ICJ Rep. 1966, p. 6
- North Sea Continental Shelf, Judgment of 20 Feb. 1969, ICJ Rep. 1969, p. 3
- Barcelona Traction Case, ICJ Reports 1970, p. 33.
- Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Adv. Op. of 21 June 1971, ICJ Rep. 1971, p. 16
- Appeal relating to the Jurisdiction of the ICAO Council, Judgment of 18 Aug. 1972, ICJ Rep. 1972, p. 46
- Fisheries Jurisdiction (UK v. Iceland), Jurisdiction, Judgment of 2 Feb. 1973, ICJ Rep. 1973, p. 3
- Fisheries Jurisdiction (FRG v. Iceland), Jurisdiction, Judgment of 2 Feb. 1973, ICJ Rep. 1973, p. 49
- Application for Review of Judgment No. 158 of the U.N. Administrative Tribunal, Adv. Op. 12 July 1973, ICJ Rep. 1973, p. 166
- Fisheries Jurisdiction (UK v. Iceland), Merits, Judgment of 25 July 1974, ICJ Rep. 1974, p. 3

- Nuclear Tests Case, Australia v. France, Judgment 20 Dec. 1974, ICJ Rep. 1974, p. 253
- Case concerning U.S. Diplomatic and Consular Staff in Tehran (U.S.A. v. Iran), Judgment 24 May 1980, ICJ Rep. 1980, p. 3
- Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Jurisdiction, ICJ Rep. 1984, p. 14
- Case concerning delimitation of the maritime boundary in the Gulf of Maine Area (Canada/U.S.A.), Judgment of 12 Oct. 1984, ICJ Rep. 1984, p. 246
- Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Merits, Judgment, 27 June 1986, ICJ Rep. 1986, p. 14
- Frontier Dispute (Burkina Faso/Mali), Judgment, 22 Dec. 1986, ICJ Rep. 1986, p. 554
- Applicability of the Obligation to Arbitrate under Section 21 of the UN Headquarters Agreement of 26 June 1947, Adv. Op. of 26 April 1988, ICJ Rep. 1988, p. 12
- Border and Transborder Armed Actions (Nicaragua v. Honduras), Jurisdiction of and Admissibility, Judgment of 20 Dec. 1988, ICJ Rep. 1988, p. 69
- Elettronica Sicula S.p.A. (ELSI), Judgment of 20 July 1989, ICJ Rep. 1989, p. 15
- Applicability of Art. VI, Sec. 22, of the Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations, Adv. Op. of 15 Dec. 1989, ICJ Rep. 1989, p. 12
- Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras), Judgment of 11 Sept. 1992, ICJ Rep. 1992, p. 351
- Case Concerning the Territorial Dispute (Lybia/Chad), Judgment of 3 February 1994, ICJ Rep. 1994, p. 20
- Case concerning maritime delimitation and territorial questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain) - Judgment 1 July 1994, ICJ Reports 1994
- Case Concerning The Gabčíkovo-Nagymaros Project, (Hungary/Slovakia), Judgment of 25 September 1997, ICJ Reports 1998
- Case Concerning the Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria), Preliminary Objections, 11 June 1998, ICJ Reports 1998,
- Case concerning application of the Genocide Convention, Judgment on

- Preliminary Objections, Judgment 11 July 1996, ICJ Reports 1996, Legality of the use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Adv. Op., ICJ Reports 1996,
- Case Concerning Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia), Judgment 13 December 1999, ICJ Reports 1999
- LaGrand Case, Germany v. United States of America, 27 June 2001,

D) Europski sud²

Recueil de la jurisprudence de la Cour (dalje: Rec.)

European Court of Justice Reports (dalje: ECR)

Common Market Law Reports (dalje: CMLR)

26/62 Van Gend en Loos, 5 Febr. 1963, Rec. Vol. IX/1963, p. 1

56 i 58/64 Consten & Grundig v. EEC Comm., 13 juillet 1966, CMLR Vol. 5/1966, p. 418

22/70 Comm. v. Council (ERTA), 31 March 1971, Rec. Vol. XVII/1971, p. 263

9/79 Koschnicke v. Raad van Arbeid, ECR 1979, p. 2717

133/81 Ivenel v. Schwalb, 26 May 1982, ECR 1982, p. 1891

E) Evropski sud za prava čovjeka³

Yearbook of the European Court for Human Rights (dalje: Yearbook ECHR)

Publications of the European Court for Human Rights, Series A: Judgments and Decisions, (dalje: ECHR Series A)

Lawless v. Ireland, 1 July 1961, Yearbook ECHR 1961, p. 439

Case relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium, Merits, 23 July 1967, Yearbook ECHR, 1968, Vol. II, p. 832

Wemhoff, Publications ECHR, Series A: Judgments and Decisions, (dalje: ECHR Series A), Vol. 7, 27 June 1968

² Praksa Europskog suda i njegovih prednika dostupna je na internet adresi: <http://www.europa.eu.int/celex>.

³ Praksa Europskog suda za ljudska prava i Europske komisije dostupna je na internet adresi: <http://www.echr.coe.int>.

- Ringisen Case, ECHR Series A, Vol. 13, 16 July 1971
 Golder Case, ECHR Series A, Vol. 18, 21 Febr. 1975
 Tyrer Case (Max Birching Case), ECHR Series A, Vol. 26, 25 April 1978
 Luedicke Case, ECHR Series A, Vol. 29, 28 Nov. 1978
 Sunday Times Case, ECHR Series A, Vol. 30, 26 April 1979
 Marcx Case, ECHR Series A, No. 31, 13 June 1979
 Soering Case, 26 June 1989, 28 I.L.M. 1989, pp. 1063-1108
 Loizidou Case, ECHR Series A 310, 23 March 1995 (Preliminary Proceedings), 18 December 1996 (Merits)
 Mladenić v. Croatia, Admissibility Decision 7 September 2000, (Application no. 48485/99)
 Mikulić Case, Judgment 7 February 2002, (Application no. 53176/99)

F) Međuamerički sud za prava čovjeka

- “Other treaties” subject to the consultative jurisdiction of the Court, Advisory Opinion No. OC- 1/82, 24 Sept. 1982
 Restrictions to Death Penalty, OC-3/83, 8 Sept. 1983
 Interpretation of the American Declaration of Rights and Duties of Man within the Framework of Art. 64 of the American Convention on Human Rights, Advisory Opinion, 1989

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	V
SKRAĆENICE	VII
Popis međunarodnih sudskih i arbitražnih odluka	IX
I. UVODNA PITANJA	1
1. Kodifikacija prava međunarodnih ugovora	1
2. Pojam ugovora	7
II. SKLAPANJE I STUPANJE UGOVORA	
NA SNAGU	15
1. Sklapanje ugovora	15
a) Punomoć	16
b) Usvajanje teksta ugovora	19
c) Utvrđivanje vjerodostojnosti teksta ugovora	23
d) Izražavanje pristanka države da bude vezana ugovorom ..	25
e) Obveza poštivanja predmeta i cilja ugovora prije njegovog stupanja na snagu	33
2. Stupanje ugovora na snagu	38
III. REZERVE	47
1. Dopustivost rezervi prema odredbama Bečke konvencije	49
2. Nastanak kriterija kompatibilnosti	53
a) Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda o rezervama	56
b) Kriterij kompatibilnosti u Bečkoj konvenciji	61
3. Prihvatanje rezervi i prigovori rezervama	63
4. Pravni učinak rezervi	70
IV. POŠTOVANJE I PRIMJENA UGOVORA	73
1. Poštovanje ugovora	73
2. Primjena ugovora	76

3. Primjena uzastopnih ugovora o istom predmetu	81
3.1. Ugovori koji sadrže odredbe o rješavanju sukoba ugovora o istom predmetu	85
a) Deklaracija o kompatibilnosti	86
b) Anulacijska klauzula	88
3.2. Ugovori koji ne sadrže odredbe o rješavanju sukoba ugovora o istom predmetu	93
a) Uzastopni ugovori istih stranaka	93
aa) Nastavak primjene prethodnog ugovora o istom predmetu	93
b) Uzastopni ugovori djelomično istih stranaka	97
V. TUMAČENJE UGOVORA	105
1. Postupak tumačenja	106
2. "Metode" i sredstva tumačenja	112
3. Opće pravilo o tumačenju	115
a) dobra vjera	121
b) uobičajeni smisao izraza	122
c) kontekst	125
d) predmet i cilj ugovora	132
4. Pomoćna sredstva tumačenja	148
5. Tumačenje ugovora sklopljenih na više jezika	152
VI. UGOVORI I TREĆE DRŽAVE	167
1. Ugovori na teret trećih	171
2. Ugovori u korist trećih	173
3. Djelovanje ugovora na treće bez njihova pristanka	177
VII. IZMJENA I PREINAKA UGOVORA	181
1. Izmjena ugovora	181
2. Preinaka ugovora	189
VIII. NIŠTAVOST, PRESTANAK I OBUSTAVLJANJE PRIMJENE UGOVORA	199
1. Djeljivost odredaba ugovora	201
2. Ništavost ugovora	211

2.1. Okolnosti sklapanja ugovora kao razlog ništavosti ugovora	216
a) razlozi relativne ništavosti	217
b) razlozi apsolutne ništavosti	221
2.2. Podobnost predmeta ugovora kao razlog ništavosti ugovora	225
3. Pravne posljedice ništavosti	235
4. Postupak utvrđivanja ništavosti	238
5. Prestanak i suspenzija ugovora	241
5.1. Prestanak i suspenzija prema sporazumu stranaka	243
5.2. Prestanak ili suspenzija naknadnim ugovorom o istom predmetu	248
5.3. Prestanak i suspenzija prema općem pravu	252
a) Jednostrani otkaz	252
b) Obustavljanje primjene ugovora <i>inter se</i> sporazumom	256
c) Prestanak ugovora zbog kršenja	258
d) Naknadna nemogućnost izvršenja	274
e) Novi <i>jus cogens</i>	281
IX. SUKCESIJA DRŽAVA GLEDE UGOVORA	285
1. Opće značajke Konvencije iz 1978.	286
2. Pojam sukcesije	289
3. Pravila o sukcesiji	290
4. Iznimke od sukcesije	300
BEČKA KONVENCIJA O PRAVU MEĐUNARODNIH UGOVORA	307

I. UVODNA PITANJA

1. Kodifikacija prava međunarodnih ugovora

U prikazu povijesnog razvoja prava međunarodnih ugovora redovito se počinje od najstarijega sačuvanog pisanog spomenika, ugovora između egipatskog faraona Ramsesa II. i hetitskog cara Hatušila III. iz 1278. godine p. K., premda je zabilježeno da su ugovori postojali i dosta vremena prije toga, čak s kraja IV. tisućljeća. U vrijeme klasične Grčke ugovorna je praksa bila jako razvijena, i to između pojedinih polisa, tj. gradova država. Prilikom sklapanja ugovora poštivane su formalnosti vezane uz vjerske obrede, uz redovitu prijetnju božjim sankcijama u slučaju kršenja ugovora. Slično tome, u starome Rimu razvila se praksa sudjelovanja svećenika, tzv. fecijala u postupku sklapanja ugovora. Naglasak je ponovno na božjoj kazni onoga koji ugovor prekrši, čime se naglašavala obveza izvršenja preuzetih obveza. Novost je i sudjelovanje Senata u tom postupku, bez čije potvrde je ugovor ništav.¹

Srednji vijek poznaje različite načine sklapanja međunarodnih ugovora, dvostrane i putem jednostranih akata, u formalnom i neformalnom, usmenom ili pisanom obliku. Ranije nastala ustanova potvrđivanja, tj. ratifikacije međunarodnih ugovora, razvija se dalje u srednjem vijeku, osobito od XV. i XVI. stoljeća. U tom se razdoblju ugovori sklapaju između vladara posredstvom ovlaštenih predstavnika u formalnim, ali i neformalnim postupcima. Osnovna pravila o međunarodnim ugovorima su već dovoljno razvijena i razrađena u djelima pisaca onoga vremena, poput Huga Grotiusa, koji je 1625. godine objavio svoje kapitalno

¹ Prikaz povijesnog razvoja prava međunarodnih ugovora v. npr. kod REUTER, P.: Introduction au droit des traités, 2e éd., Paris 1985, str. 11-23.

djelo "De jure belli ac pacis". Pored ostalog, to djelo sadrži i kodifikaciju prava međunarodnih ugovora, kao i prijedloge njegova daljnjeg razvoja. Još je jedan trenutak iz tog razdoblja vrijedan bilježenja - Westfalski mir iz 1648. godine označava početak modernog međunarodnoga prava kao odnosa suverenih država, ali i kao početak uređivanja pravnih pitanja mnogostranim ugovorima.

Stoljeća prakse i teorijskih rasprava potvrdila su kao temeljno načelo prava ugovora *pacta sunt servanda*, odnosno, obveznost ugovora.²

Novije doba, osobito XVIII. i XIX. stoljeće, vrijeme je prvih velikih međunarodnih kongresa na kojima se sustavima mnogostranih ugovora ne uređuju samo odnosi između pojedinih država nego se donose i propisi o zajedničkim interesima čovječanstva.³ To je i vrijeme kodifikacija prava ugovora, a taj se trend nastavlja i početkom XX. stoljeća. U početku kodifikacije su djela pojedinih pisaca, privatne kodifikacije, a među njima one koje je sastavio Bluntschli 1868. godine⁴ ili Fiore 1890. godine⁵ i danas predstavljaju vrijedan dokument o stanju prava ugovora toga vremena. Među privatne kodifikacije ubrajaju se i kodifikacijski radovi u okviru *Institut de droit international*. Mnoge njihove rezolucije odnosile su se na pojedina pitanja prava ugovora.⁶

² Veliki teolog Toma Akvinski smatrao je da ugovore treba izvršavati i u odnosu prema neprijatelju. Cf. BARTOŠ, Međunarodno javno pravo - Ugovorno pravo, Beograd 1986, str. 77.

³ Usp. REUTER, op. cit., str. 12. Bečki kongres 1815. godine potvrdio je trajnu neutralnost Švicarske i proglasio je ropstvo, odnosno, prijevoz robova morem, djelo protivno međunarodnom pravu. Pariški kongres 1856. godine proglasio je Dunav internacionaliziranom rijekom, odnosno, rijekom slobodnom za međunarodnu plovidbu. Dvije Haške mirovne konferencije 1899. i 1907. godine donijele su niz propisa o ograničenjima ratovanja.

⁴ BLUNTSCHLI, J.C.: Das moderne Voelkerrecht der civilisierten Staaten sadrži čak 862 paragrafa, a paragraf 402. i dalje odnose se na pravo ugovora. Tekst je objavljen u 29 AJIL 1935, Suppl. III u sklopu Harvardskog nacrtu.

⁵ FIORE, P.: Il diritto internazionale codificato e la sua sanzione giuridica sastoji se od 1985 članaka u 4 knjige, a članci 744 i dalje odnose se na pravo ugovora. Ibid.

⁶ Institut je utemeljen 1873. godine. Neke od najznačajnijih rezolucija odnose se npr. na problem objavljivanja ugovora (1892.), reviziju mnogostranih ugovora (1948.), tumačenje (1956.) itd.

Različit po sastavu, ali sa sličnom zadaćom djeluje i *International Law Association*. Iz vremena između dvaju ratova ističe se kodifikacija u krilu Harvardskog pravnog fakulteta 1935., koja sa svojim komentarom predstavlja najveći znanstveni doseg u tom području.⁷ Panamerička unija kao regionalna organizacija do I. svjetskog rata dala je svoj doprinos organizirajući međunarodne konferencije. Konferencija u Havani 1928. godine usvojila je sedam konvencija, a među njima i onu o pravu ugovora.⁸

Godine 1919. osnovana je Liga naroda kao prva međunarodna politička organizacija univerzalne vrijednosti. Osnivanje te organizacije bilo je bitno za daljnji razvoj i kodifikaciju prava međunarodnih ugovora kroz institucionalizirani rad. Odbor stručnjaka utemeljen 1924. godine podnio je vladama država članica mogući prijedlog tema za kodifikaciju. Među njima bile su i teme o radu međunarodnih konferencija te o sklapanju i redakciji međunarodnih ugovora.⁹ Iako je ovaj pokušaj bio neuspješan, Liga naroda pridonijela je organizacijama kodifikacijskih konferencija na kojima su se gradila pravila o njihovom radu. Nadalje, istovremeno s Ligom naroda započeo je s radom i Stalni sud međunarodne pravde utemeljen Statutom iz 1922. godine. Kao stalan sudski organ on je svojim presudama i savjetodavnim mišljenjima pridonio rasvjetljavanju mnogih spornih pitanja međunarodnoga prava ugovora.

Vrijeme Ujedinjenih naroda donosi novu kvalitetu. Najveći doprinos UN-a razvoju i kodifikaciji prava ugovora je vjerojatno u osnivanju stalnog pomoćnog tijela Opće skupštine zaduženog za "progresivni razvoj i kodifikaciju" Komisije za međunarodno pravo. To je tijelo sastavljeno od nezavisnih stručnjaka iz cijeloga svijeta.¹⁰

⁷ Draft Convention on the Law of Treaties (dalje: HARVARD DRAFT), 29 AJIL 1935 (Supp.), pp. 653-1226, sadrži 36 članaka i vrlo razrađen komentar, te dobru bibliografiju.

⁸ Tekst je također objavljen s HARVARD DRAFT, op. cit..

⁹ Odbor je predložio sedam tema, od početnih 21, kao "dovoljno zrele za kodifikaciju", a Skupština je izabrala tri: državlanstvo, teritorijalne vode i odgovornost država za štetu strancima. Konferencija je održana u Haagu 1930. godine.

¹⁰ Komisija danas im 34 člana iz različitih država, kako bi bili zastupljeni glavni pravni

Komisija priprema prijedloge kodifikacijskih konvencija na inicijativu Opće skupštine, koja o njima raspravlja i po potrebi saziva diplomatske konferencije radi njihova usvajanja.¹¹

U okviru rada Komisije za međunarodno pravo pristupa se prvoj službenoj kodifikaciji prava ugovora već od 1949. godine, kada ovu temu stavlja na svoj dnevni red i izabire britanskog profesora Brierlyja za Posebnog izvjestitelja koji treba pripremiti i prvi prijedlog. On je ukupno pripremio tri prijedloga, nakon čega je otišao iz Komisije. U međuvremenu je podnio i posebno izvješće o rezervama na traženje Opće skupštine UN-a, a u vezi s Konvencijom o genocidu.¹²

Sljedeći Posebni izvjestitelj bio je Herch Lauterpacht. On je od 1953. podnio dva svoja nacrtu buduće konvencije o pravu ugovora, ali Komisija o njima nije raspravljala, jer je 1954. Lauterpacht izabran u Međunarodni sud.

Sljedeći po redu izvjestitelj bio je Sir Gerald Fitzmaurice, koji je, umjesto konvencije, predložio kodeks načela o pravu ugovora. Njegov doprinos bila su četiri izvještaja, na temelju kojih je Komisija usvojila nacrt kodeksa od 13 članaka 1959. godine i pozvala VI. Odbor da raspravi pitanje prava ugovora. Peti izvještaj Fitzmauricea Komisija nije raspravljala, budući da je i ovaj istaknuti pravnik postao sudac Međunarodnog suda.

Konačno, četvrti izvjestitelj bio je Sir Humphrey Waldock, još jedan Britanac. Ovaj put Komisija je napustila ideju o kodeksu i vratila se ideji o nacrtu konvencije, te je odlučnije nego dotad pristupila radu na tom pitanju. Waldock je podnio najprije tri izvješća do 1964. godine, koja su raspravljena u Komisiji i na njihovom temelju sačinjen je prijedlog Komisije. Prijedlog je odaslan državama, ali i VI. Odboru, radi izjašnjavanja. 1965.

sustavi. Sastaju se jednom godišnje, a zapisnici s njihovih sastanaka objavljuju se u Yearbook of the International Law Commission (dalje: YBILC). Danas su njihovi zapisnici dostupni na internetu na adresi: <http://www.un.org/law/ilc>.

¹¹ Opš. o kodifikacijskom radu Komisije v. CRNIĆ-GROTIĆ, V.: Ujedinjeni narodi i razvoj međunarodnog prava, u ŠIMONOVIĆ, VUKAS & VUKMIR (ur.): Hrvatska i Ujedinjeni narodi, Zagreb 1996, pp. 269-285.

¹² V. dalje.

godine Waldock je pripremio svoj IV. izvještaj u kojem je obradio i pristigle primjedbe i nove prijedloge, te je novi prijedlog Komisije ponovno dostavljen VI. Odboru, dok je Opća skupština pozvala Komisiju da završi svoj rad. Waldock je podnio još dva izvještaja, koja je Komisija raspravila na svojem 18. zasjedanju 1966. godine i usvojila Nacrt Konvencije o pravu ugovora s pripadajućim komentarom.¹³ Time je njihov rad na pitanju prava ugovora, nakon 18 godina i 292 sastanka, te ukupno 17 izvještaja Posebnih izvjestitelja, priveden kraju.

Opća skupština je odlučila sazvati diplomatsku konferenciju radi usvajanja konvencije o pravu ugovora. Nakon izmjene čak četiri posebna izvjestitelja i dugogodišnjeg rada Komisije, u Beču je 1968. i 1969. godine raspravljena, a onda i usvojena Konvencija o pravu ugovora.¹⁴ Na prvom zasjedanju sudjelovalo je 103 države, a na drugom 110 uz brojne promatrače. Većina odredbi Konvencije usvojena je jednoglasno ili uz jako veliku većinu glasova, što govori i o njezinom deklaratornom karakteru u odnosu na običajno pravo.¹⁵

Konvencija je stupila na snagu 27. siječnja 1980. godine. Ona danas, bez obzira na relativno mali broj stranaka koje su pristale dati formalni pristanak da njome budu vezane, predstavlja glavni ugovorni izvor prava međunarodnih ugovora.¹⁶ Štoviše, od 1969.

¹³ Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries, Adopted by the International Law Commission at its Eighteenth Session, YBILC 1966, Vol. II, (u daljnjem tekstu: Nacrt 1966.).

¹⁴ Dalje: BK 69. Opš. SINCLAIR, I.: Vienna Conference on the Law of Treaties, 19 ICLQ 1970, pp. 47-69. ROSENNE, S.: A Guide to the Legislative History of the Vienna Convention on the Law of Treaties, Leyden 1970.

¹⁵ VILLIGER, M.: Customary International Law and Treaties, Kluwer 1985, str. 93.

¹⁶ Do kraja 2001. godine bile su 94 države stranke, među kojima nisu bile ni SAD niti Francuska, koja Konvenciju nikad nije niti potpisala. Francuska je jedina zemlja koja je na Bečkoj konferenciji glasovala protiv Konvencije, dok je 19 zemalja bilo suzdržano, a 79 ih je glasovalo za njezino usvajanje. U međunarodnoj praksi nakon 1969. godine većinom se isticalo kodifikacijski karakter BK, ali i njezinu prihvaćenost kao glavnog izvora prava međunarodnih ugovora. Usp. BRIGGS, H.W.: US Ratification of the Vienna Treaty Convention, 73 AJIL 1979, pp. 470-473, IMBERT, P.H.: A l'occasion de l'entrée en vigueur de la Convention de Vienne sur le droit des traités, AFDI 1980, pp. 524-541.

godine do danas u mnogobrojnim su prilikama pisci međunarodnog prava i međunarodna sudska praksa isticali kako su većim svojim dijelom pravila Bečke konvencije kodifikacija međunarodnog običajnog prava ugovora.¹⁷ Čak i propisi koji su vjerojatno prilikom donošenja predstavljali progresivan razvoj, gotovo su svi prerasli u pravila općega običajnog prava.¹⁸

Kasniji razvoj međunarodnog ugovornoga prava potvrdio je takve ocjene. Godine 1986. godine usvojena je, opet u Beču, Konvencija o pravu ugovora između država i međunarodnih organizacija ili između međunarodnih organizacija. Rješenja koja su u njoj prihvaćena ustvari su *mutatis mutandis* jednaka rješenjima Bečke konvencije iz 1969., pa se čak nalaze i pod istim brojem članka. U svim takvim slučajevima utemeljene su tvrdnje da se radi o pravilima običajnog prava, mada Konvencija iz 1986. godine nije još prikupila dovoljan broj ratifikacija za stupanje na snagu.¹⁹

Još je jednom prilikom Beč bio mjesto gdje su se državne delegacije bavile problemima međunarodnih ugovora. Godine 1978. usvojena je Bečka konvencija o sukcesiji država glede međunarodnih ugovora. Konvencija je usvojena 23. kolovoza 1978. i stupila je na snagu 1996. godine, iako s minimalnim brojem stranaka.²⁰ Ova se konvencija odnosi na specifičan problem sukcesije država i u njoj nalazimo vezu s "glavnom" Bečkom konvencijom o pravu ugovora u korištenim izrazima i definiranim pojmovima.

Izradom i usvajanjem tih triju konvencija, međunarodno pravo ugovora postalo je među najbolje uređenim poljima međunarodnog prava. Republika Hrvatska prihvatila je sve tri Bečke konvencije notifikacijom o sukcesiji ili samostalnim aktom.²¹

¹⁷ SINCLAIR, I.: The Vienna Convention on the Law of Treaties, 2nd ed., Manchester 1984, (dalje: VC), pp. 10ff.

¹⁸ DEGAN, V. Đ.: Sources of International Law, The Hague/ Boston/ London, 1997, str. 357.

¹⁹ Dalje: BK 86. Do kraja 2001. godine prikupila je ukupno 35 ratifikacija. Međutim, za stupanje na snagu računaju se samo ratifikacije država, a njih je bilo 26 od potrebnih 35.

²⁰ Dalje: BK 78. Do kraja 2001. godine bilo je 17 stranaka.

²¹ Tekstovi objavljeni u: Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora, Narodne

Time su dvije Bečke konvencije koje su na snazi zauzele svoje visoko mjesto u zakonskoj hijerarhiji hrvatskoga pravnog sustava, a prema članku 140. pročišćenoga teksta Ustava.²² Ta odredba predviđa da su međunarodni ugovori koji su potpisani, ratificirani i objavljeni u skladu s Ustavom, te koji su na snazi za Republiku Hrvatsku, po svojoj pravnoj snazi iznad zakona.²³

2. Pojam ugovora

Definicije pojma međunarodnog ugovora koje nalazimo kod pisaca uglavnom se svode na sljedeće:

"Međunarodni ugovor je svaki sporazum sklopljen između dvaju ili više subjekata međunarodnog prava, s namjerom da proizvede pravne učinke i uređen međunarodnim pravom."²⁴

Pojam međunarodnog ugovora nalazi se članku 2. svih triju Bečkih konvencija, a ovisi, naravno, i o polju primjene dotične konvencije. Naime, prema članku 1. BK iz 1969., naslovljenom "Domašaj ove Konvencije": "Ova se Konvencija primjenjuje na ugovore između država." Slijedom toga, prema definiciji te Bečke konvencije:

1. a) "ugovor" znači međunarodni sporazum koji je u pismenom obliku sklopljen između država i uređen

novine - Međunarodni ugovori (dalje: NN-MU) br. 16/93. Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora između država i međunarodnih organizacija ili između međunarodnih organizacija, NN-MU br. 1/94. Bečka konvencija o sukcesiji država glede međunarodnih ugovora, NN-MU br. 16/93.

²² Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst), NN br. 41/2001.

²³ Opš. CRNIĆ-GROTIĆ, V.: Pravni položaj međunarodnih ugovora u Republici Hrvatskoj, Vladavina prava, br. 1, God. 1, Zagreb 1997, pp. 17-38.

²⁴ NGUYEN QUOC, str. 117. Detaljnije McNAIR, A.: The Law of Treaties, London 1961, str. 4: "Riječ ugovor (treaty) označava... pisani sporazum kojim dvije ili više država ili međunarodnih organizacija stvara ili namjerava stvoriti odnose između sebe u području međunarodnog prava." Slično DEGAN, Međunarodno pravo, str. 121: "Međunarodni se ugovor sastoji u suglasnosti dvaju ili više subjekata međunarodnog prava s ciljem da postigne određeni učinak po međunarodnom pravu, stvarajući odnos prava i dužnosti između njegovih stranaka." ANDRASSY, J.: Međunarodno pravo, VI izd., Zagreb 1976, str. 319: "Dvostrani pravni poslovi međunarodnog prava nazivaju se međunarodnim ugovorima." U hrvatskom jeziku ne postoje različiti izrazi za ugovor u građanskom i ugovor u međunarodnom pravu, kao npr. u engleskom: *contract* i *treaty*, odnosno, francuskom: *contrat* i *traité*.

međunarodnim pravom, bilo da je sadržan u jedinstvenoj ispravi ili u dvjema ili u više međusobno povezanih isprava i bez obzira na njegov poseban naziv.

Nužna razlika se pojavljuje u definiciji ugovora prema BK iz 1986.:

U svrhe ove Konvencije:

- a) "ugovor" znači međunarodni sporazum koji je uređen međunarodnim pravom i u pismenom obliku sklopljen:
- i) između jedne ili više država i jedne ili više međunarodnih organizacija; ili
 - ii) između međunarodnih organizacija,
- bilo da je taj sporazum sadržan u jedinstvenoj ispravi ili u dvjema ili u više međusobno povezanih isprava i bez obzira na njegov poseban naziv.*

Razlika, naravno, proizlazi iz razlike u doseg u ove Konvencije, budući da se ona primjenjuje na ugovore između jedne ili više država i jedne ili više međunarodnih organizacija i na ugovore između međunarodnih organizacija.

Glavne odrednice međunarodnog ugovora za Bečke konvencije, dakle, sadržane su u njegovim strankama, u postignutom sporazumu, pisanom obliku, podvrgnutosti pravilima međunarodnoga prava te nepridavanju važnosti nazivu i broju isprava u kojima se ugovor može nalaziti.

Subjekti koji mogu sklopiti međunarodni ugovor jesu države. Bečka konvencija iz 1969. određuje u članku 6. da svaka država ima sposobnost da sklapa ugovore, čime potvrđuje važeće međunarodno pravo.²⁵ No, postoje i drugi subjekti međunarodnog prava koji mogu sklopiti međunarodni ugovor. Osim država, to su i međunarodne organizacije, kako to proizlazi iz odgovarajućih odredaba BK 86, ali i drugi subjekti međunarodnog prava.²⁶ Naime, i sama BK 69 dopušta valjanost

²⁵ McNAIR, op. cit., str. 35. tvrdi da je sklapanje ugovora jedan od najstarijih i najkarakterističnijih izraza nezavisnosti i suverenosti država.

²⁶ Usp. DEGAN, Sources of International Law, str. 362-393. Osim država, sposobnost sklapanja ugovora imali bi i dijelovi federalnih država, u skladu s njihovim ustavima, zatim međuvladine organizacije, internacionalizirana područja i priznati ustanici.

ugovora koji nisu sklopljeni samo između država:

Članak 3.

Međunarodni sporazumi koji nisu obuhvaćeni ovom Konvencijom

Činjenica, što se ova Konvencija ne primjenjuje na međunarodne sporazume sklopljene između država i drugih subjekata međunarodnog prava ili između tih drugih subjekata međunarodnog prava, niti na međunarodne sporazume koji nisu sklopljeni u pismenom obliku, nije na štetu:

- (a) pravne snage tih sporazuma;
- (b) primjene na te sporazume svih pravila izloženih u ovoj Konvenciji kojima bi bili podvrgnuti prema međunarodnom pravu neovisno o Konvenciji;
- (c) primjene Konvencije na odnose između država koji su uređeni međunarodnim sporazumima kojih su također stranke drugi subjekti međunarodnog prava.

Postignuti sporazum i uređenost međunarodnim pravom čine se važnijim elementima određivanja pojma ugovora. Postignuti "sporazum" implicira postojanje suglasnosti volja, a ta suglasnost, prema Deganu, mora imati za cilj postizanje određenog učinka po međunarodnom pravu, stvarajući odnos prava i dužnosti između njegovih stranaka.²⁷ Pretpostavlja se da se sporazum odnosi na buduće ponašanje ugovornih strana. S druge strane, sporazum također implicira da se BK ne odnosi na jednostrane akte.²⁸ Suglasnost ne mora biti postignuta istovremeno, nego i kroz slijed ponude i prihvata ponude, odnosno, kroz razmjenu isprava.²⁹

Zahtjev da ugovori budu uređeni međunarodnim pravom, prema objašnjenju same Komisije za međunarodno pravo, znači da je potrebno razlikovati između takvih ugovora i onih sklopljenih između država, ali uređenih nacionalnim propisima.³⁰ U pravilu,

²⁷ DEGAN, Međunarodno pravo, str. 121.

²⁸ Usp. KLABBERS, J.: The Concept of Treaty in International Law, The Hague-London-Boston, 1996, str. 51.

²⁹ NGUYEN QUOC, str. 117-118.

³⁰ Nacrt 1966, para. 6.

primjena međunarodnoga prava uslijedit će čim je ugovor sklopljen između subjekata međunarodnog prava, ali oni mogu odlučiti i drukčije, pa na svoj ugovor primijeniti bilo domaće pravo bilo tzv. transnacionalno pravo, što će ovisiti o predmetu njihova ugovora.³¹

Mada se BK 69 odnosi prvenstveno na ugovore u pisanom obliku, jasno je iz odredbe članka 3. da oblik ugovora, također, nema utjecaja na njegovu pravnu snagu, pa ugovor može biti u pisanu i nepisanu obliku, u jednoj ispravi ili više njih. Što se tiče samog naziva "ugovor", odnosno, *treaty* na engleskom ili *traité* na francuskom, Konvencija ga koristi kao generički pojam koji obuhvaća sve oblike pisanih međunarodnih sporazuma između država. Oni se mogu pojaviti u jedinstvenoj ispravi,³² ali i kao razmijenjene note, dakle, u različitim ispravama koje zadržava svaka stranka. I takvi neformalni sporazumi, kao što su zapisnici o postignutom sporazumu³³ ili tzv. memorandum o suglasnosti, obuhvaćeni su pojmom ugovora, a onda i podložni primjeni međunarodnog ugovornog prava. Kako je to zaključio Međunarodni sud u sporu o Egejskom moru:

"[Sud]... ne zna za niti jedno pravilo međunarodnog prava koje bi moglo priječiti da se zajednička izjava (*a joint communiqué*) smatra međunarodnim sporazumom o podnošenju spora arbitraži ili sudskom rješavanju."³⁴

³¹ Usp. KLABBERS, op. cit., pp. 55-63, koji daje prikaz brojnih rasprava na samoj konferenciji o ovom elementu definicije međunarodnog ugovora.

³² ANDRASSY takav oblik naziva listinom, op. cit., str. 323.

³³ Usp. spor Case Concerning Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain), Jurisdiction and Admissibility, ICJ Reports 1994, para. 22-25. "Agreed minutes", tj. zapisnici o postignutom sporazumu uzeti su kao "sporazum", tj. ugovor: "... zapisnici nisu samo bilješka o sastanku, slični onima sastavljenima u okviru Tripartitnog odbora; oni ne donose samo zapis o raspravama i ne bilježe ukratko točke slaganja ili neslaganja. Oni nabrajaju obveze na koje su stranke pristale. Oni tako stvaraju prava i obveze prema međunarodnom pravu. Oni predstavljaju međunarodni sporazum." U sporu nije bilo sporno da ranija razmjena pisama predstavlja međunarodni sporazum.

³⁴ Aegean Sea Continental Shelf, Judgment, ICJ Reports 1978, p. 39, para. 96.

Kao što smo već rekli, razlika nema ni s obzirom na naziv ugovora. U praksi se uobičajilo upotrebljavati iste ili različite nazive bez obzira na sadržaj ili prirodu sporazuma. Mada se najčešće upotrebljavaju nazivi ugovor, konvencija ili protokol, česta je i upotreba sljedećih naziva: pakt, akt, sporazum, povelja, statut, konkordat i sl.³⁵ Čini se da u njihovoj upotrebi nema nekog sustava niti pravila, premda se neki nazivi češće koriste za određenu vrstu ugovora nego za neku drugu.³⁶ Kako je to potvrdio i Međunarodni sud: "međunarodni sporazum može imati različite oblike i pojavljivati se pod različitim nazivima".³⁷

Ustav Republike Hrvatske ne donosi definiciju pojma međunarodnog ugovora. Određenje toga pojma nalazimo u odredbi članka 2. toč. 1. Zakona o sklapanju i izvršavanju međunarodnih ugovora:³⁸

"Međunarodni ugovor je sporazum - utemeljen na sukladnom očitovanju najmanje dvaju međunarodnopravnih subjekata - koji je uređen međunarodnim pravom i koji je u pisanom obliku, bez obzira na to je li sadržan u jedinstvenoj ispravi ili u dvjema ili više međusobno povezanih isprava i neovisno o njegovu nazivu, kojega Republika Hrvatska sklapa s jednom ili više

³⁵ Usp. istraživanje kod MEYERS, D.P.: The Name and Scope of Treaties, AJIL, 3/1957, str. 576. da su SAD u vremenu od 1864. do 1952. koristile 39 naziva za međunarodne ugovore. MILOJEVIĆ, M.: Nazivi međunarodnih ugovora i različiti nazivi ugovora, Bilten Saveta za međunarodno-pravna pitanja Saveznog sekretarijata za inostrane poslove, God. V, br. 1/1982, str. 36, navodi 28 najčešćih naziva u praksi, od kojih, međutim, neki ipak ne označavaju međunarodni ugovor (npr. *gentlemen's agreement*).

³⁶ Naziv konkordat uobičajen je za ugovore Svete Stolice, mada se koriste i drugi nazivi. U novijoj praksi može se uočiti težnja da se naziv konvencija koristi za tzv. ugovore-zakone, tj. one koji donose opća pravila ponašanja za sve stranke.

³⁷ Case Concerning Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain), Jurisdiction and Admissibility, ICJ Reports 1994, para. 23: "The Court would observe, in the first place, that international agreements may take a number of forms and be given a diversity of names."

³⁸ Zakon o sklapanju i izvršavanju međunarodnih ugovora (dalje: Zakon), NN br. 28/96 od 12. travnja 1996. zamijenio je istoimeni zakon iz 1991. godine (NN 53 i 73/91).

država, jednom ili više međunarodnih organizacija odnosno jednim ili više međunarodnopravnih subjekata.”

Ova je definicija u suglasju s definicijama pojma međunarodnih ugovora iz triju Bečkih konvencija. Ona te definicije kombinira, ali i proširuje. Uspoređujemo li naš Zakon o sklapanju i izvršenju međunarodnih ugovora, vidimo da su i u njegovoj definiciji sadržane iste odrednice. Proširenje definicije odnosi se na napomenu da je sporazum utemeljen na sukladnom očitovanju najmanje dviju volja međunarodnopravnih subjekata, jer je upravo sukladnost očitovanja volja *conditio sine qua non* svakog, pa i međunarodnog ugovora. Drugo se proširenje odnosi na krug subjekata s kojima Republika Hrvatska može sklopiti međunarodni ugovor, pa to nisu samo države, odnosno, međunarodne organizacije, već i “ostali međunarodnopravni subjekti”. To je proširenje u potpunosti u skladu s općim međunarodnim pravom koje poznaje i druge međunarodne subjekte, poput priznatih ustanika ili oslobodilačkih pokreta. U povijesti su zabilježeni i mnogi drugi, više ili manje privremeni subjekti međunarodnoga prava.³⁹

U svom drugom stavku istoga članka zakon pojašnjava da se međunarodnim ugovorom u smislu ove definicije smatraju i ugovori ustavni akti međunarodne organizacije, ugovori usvojeni u krilu međunarodne organizacije ili na nekoj međunarodnoj konferenciji, prilog ili neki drugi dodatak međunarodnom ugovoru koji je sastavni dio toga ugovora, odnosno, dio usvojenoga međunarodnog ugovora ako taj ugovor predviđa da se dotičnim dijelom država može vezati naknadno. Međunarodnim se ugovorom smatra i ugovor o zaduženju Narodne banke Hrvatske (članak 22. Zakona).

Zakon, nadalje, određuje i koji se akti neće smatrati međunarodnim ugovorima (članak 3.). To su, prije svega, akti koji prethode sklapanju međunarodnih ugovora ili se sklapaju radi

³⁹ Npr. Slobodni grad Gdanjsk, Riječka država, Slobodni teritorij Trsta te mnoga internacionalizirana područja.

izvršavanja međunarodnih ugovora, a njima se ne preuzimaju nove obveze, te drugi akti kojima se ne preuzimaju međunarodnopravne obveze za državu.⁴⁰

⁴⁰ Time je ovaj zakon učinio odmak u odnosu na raniji istoimeni zakon iz 1991. godine, koji je samo preuzeo ranija rješenja Zakona o zaključivanju i izvršavanju međunarodnih ugovora SFRJ iz 1978. godine (Službeni list SFRJ br. 55/78). U tom su se zakonu, naime, navodili tzv. administrativni ugovori, kao oni akti što se sklapaju radi izvršavanja međunarodnih ugovora, a kojima se ne preuzimaju nove obveze. Izmjene zakona od 31. prosinca 1991. (NN br. 73/91) unijele su izmjenu u čl. 1. u smislu da se “međunarodni akti koji se sklapaju radi izvršavanja međunarodnih ugovora, a kojima se ne preuzimaju nove obveze” ne smatraju međunarodnim ugovorima.

II. SKLAPANJE I STUPANJE UGOVORA NA SNAGU

I. Sklapanje ugovora

Sklapanje ugovora moguće je definirati na statički i dinamički način. Prema prvome, sklapanje ugovora predstavljalo bi izražavanje volje država da budu vezane ugovorom, što se često tumači i kao konačno izražavanje volje neke države da bude vezana ugovorom. Gledano dinamički, sklapanje ugovora predstavljalo bi skup postupaka i niz instrumenata kojima države stvaraju međunarodni ugovor.¹

U teoriji se razlikuju dva osnovna postupka sklapanja ugovora: pojednostavljeni i složeni postupak. Razlika se očituje u broju i trajanju radnji koje prethode sklapanju ugovora, ali ne postoji nikakva razlika u pravnom učinku tih ugovora. Pojednostavljeni se postupak obično sastoji od jednostavne razmjene isprava, dok složeni postupak znači nekoliko različitih faza u sklapanju ugovora, od inicijalnih pregovora do konačnog usvajanja teksta ugovora i njegova stupanja na snagu.

Odredbe Bečke konvencije o sklapanju ugovora prate vremenski slijed radnji i postupaka prilikom sklapanja ugovora.² Počevši od pregovora, odnosno, od određivanja kruga osoba koje su ovlaštene da zastupaju državu, te samoga tijeka pregovora, do radnji kojima se usvaja tekst nekoga ugovora i kojima država izražava pristanak da bude vezana tim ugovorom.

¹ Usp. REUTER, P.: Introduction au droit des traités, 2e éd., Paris 1985, str. 53. Zakon o sklapanju i izvršavanju međunarodnih ugovora definira sklapanje kao "sve radnje u postupku nastanka međunarodnih ugovora, osim potvrđivanja" (čl. 2.3(10)).

² SINCLAIR, VC, str. 29.

a) Punomoć

Državu u pregovorima za sklapanje nekoga ugovora mogu zastupati ovlaštene osobe, tj. predstavnici. Njihovo ovlaštenje može proizlaziti iz odgovarajuće punomoći, a u određenim okolnostima i bez obveze podnošenja punomoći (BK 69, članak 7.1.). Punomoć nije potrebna ako iz prakse zainteresiranih država ili iz drugih okolnosti proistječe da su namjeravale smatrati da glede toga ta osoba zastupa državu i da ne zahtijevaju podnošenje punomoći. Recentnija državna praksa pokazuje da se punomoć ne zahtijeva ako države sklapaju ugovor na pojednostavljeni način, odnosno, razmjennom isprava.

Punomoć, u smislu Bečke konvencije, znači ispravu koju izdaje nadležni organ neke države i kojom se određuju jedna ili više osoba da zastupaju tu državu u pregovorima, prilikom usvajanja ili utvrđivanja vjerodostojnosti teksta nekog ugovora da izraze pristanak te države da bude vezana ugovorom ili da izvrše bilo koji drugi čin koji se tiče tog ugovora.³ Prema praksi Ujedinjenih naroda, punomoć može potpisati šef države ili vlade, te ministar vanjskih poslova, no to će, u pravilu, ovisiti o odredbama nacionalnog prava. Punomoć bi morala biti dovoljno precizna kako bi bilo sasvim jasno na koju se osobu (osobe) odnosi, te koja su točno njezina ovlaštenja i, još važnije, ograničenja. Naime, Bečka konvencija, u pravilu, ne prihvaća da bi činjenica da je pristanak države da bude vezana ugovorom izražen kršenjem neke odredbe njezina unutrašnjeg prava o nadležnosti za sklapanje ugovora bio valjan uzrok ništavosti.⁴

U nastavku članka 7. Bečka konvencija kodificira postojeće običajno pravo kada ističe krug osoba kojima nije potrebna punomoć, već svoje ovlaštenje da zastupaju državu temelje na položaju:

2. Na temelju svojih funkcija i bez obveze da podnesu punomoći, smatra se da svoje države zastupaju:

³ Članak 2.1(c).

⁴ V. dalje.

(a) državni glavari, šefovi vlada i ministri vanjskih poslova glede svih čina koji se odnose na sklapanje ugovora;

(b) šefovi diplomatskih misija glede usvajanja teksta ugovora između države koja akreditira i države u kojoj su akreditirani;

(c) akreditirani predstavnici država na međunarodnoj konferenciji ili u međunarodnoj organizaciji, ili u nekom njezinom organu, glede usvajanja teksta ugovora na toj konferenciji, u toj organizaciji ili u tom organu.

Na sličan način krug ovlaštenih osoba određuje i BK 86, s tim da se ona bavi i problemom predstavljanja država u međunarodnim organizacijama i međunarodnih organizacija. U svakom slučaju, punomoć za zastupanje države u organizaciji ne smije se brkati s vjerodajnicama (*credentials*), odnosno, s ispravama koje se odnose na sposobnost zastupanja države u toj organizaciji.⁵

Slijedom njezina članka 7., osim šefova država i vlada, te ministara vanjskih poslova, državu bez punomoći mogu zastupati još i:

b) akreditirani predstavnici država na međunarodnoj konferenciji glede usvajanja teksta ugovora između država i međunarodnih organizacija;

c) akreditirani predstavnici država u međunarodnoj organizaciji ili u nekom njezinom organu glede usvajanja teksta ugovora u toj organizaciji ili u tom organu;

d) šefovi stalnih misija u međunarodnoj organizaciji glede usvajanja teksta ugovora između države koja akreditira i te organizacije.

Što se tiče zastupanja međunarodnih organizacija, Komisija za međunarodno pravo morala je utvrditi da je praksa međunarodnih organizacija jako različita, te da nije moguće sročiti popis ovlaštenih organa. Stoga se pribjeglo rješenju analognom zastupanju država:

⁵ Usp. Treaty's Handbook, [http://untreaty.un.org/English/Treaty Handbook](http://untreaty.un.org/English/Treaty%20Handbook).

3. *Smatra se da neka osoba zastupa međunarodnu organizaciju glede usvajanja ili utvrđivanja vjerodostojnosti teksta ugovora ili glede izražavanja pristanka te organizacije da bude vezana ugovorom:*

a) ako ta osoba podnese odgovarajuću punomoć, ili

b) ako iz okolnosti proistječe da su zainteresirane države i međunarodne organizacije namjeravale smatrati da glede toga ta osoba zastupa međunarodnu organizaciju, u skladu s pravilima dotične organizacije, bez da podnese punomoć.⁶

Dogodi li se da neki čin što ga u odnosu na sklapanje ugovora izvrši osoba koja se, na temelju članka 7., ne može smatrati ovlaštenom da glede toga zastupa državu, takav je čin bez pravnog učinka, osim ako ga ta država naknadno potvrdi. No, što će se dogoditi ukoliko osoba ovlaštena da zastupa državu po međunarodnom pravu prekorači svoja ovlaštenja po unutarnjem pravu, da li će takav pristanak biti ništav? Rekli smo ranije da je BK zauzela stajalište da bi takav pristanak biti ništav samo iznimno, odnosno, ukoliko je kršenje bilo očito i odnosilo se na bitnu odredbu unutarnjeg prava. Kršenje je očito ako je objektivno jasno svakoj državi koja se glede toga ponaša u skladu s uobičajenom praksom i u dobroj vjeri.⁷ Učinjeno je to, prema obrazloženju same Komisije za međunarodno pravo, zbog toga što bi drukčije rješenje zahtijevalo od država pregovarateljica da same provjeravaju eventualna ustavna ograničenja svojih partnera, što bi opteretilo proces pregovaranja. Istovremeno, države se ne bi mogle pouzdati u autoritet najviših državnih organa koji predstavljaju državu.⁸ Daljnja mjera opreza predviđena je u članku 47.:

“Ako je ovlast nekoga predstavnika da izrazi pristanak države da bude vezana određenim ugovorom bila predmet posebnog ograničenja, na činjenicu da taj predstavnik nije uzео u obzir to ograničenje ne može se pozivati kao na uzrok

⁶ Čl. 7. st. 3. BK 86.

⁷ Članak 46. St. 2.

⁸ Nacrt 1966, komentar uz čl. 43. REUTER, op. cit., str. 57. tvrdi da države poznaju međusobnu praksu, pa da to ne predstavlja veliki problem.

koji ništi pristanak što ga je izrazio, osim ako je ograničenje, prije nego što je izrazio taj pristanak, notificirano ostalim državama pregovarateljicama.”

Hrvatski su propisi ujednačeni s propisima međunarodnog prava. U skladu s Ustavom, zakonom i pravilima međunarodnog prava, sklapanje međunarodnih ugovora u nadležnosti je, ovisno o naravi i sadržaju međunarodnog ugovora, Hrvatskoga sabora, Predsjednika Republike i Vlade Republike Hrvatske.⁹ Punomoć označava ispravu koju daje predsjednik Republike, odnosno, Vlada Republike Hrvatske, i kojom se ovlašćuje jednu ili više osoba za zastupanje Hrvatske u pregovorima, za usvajanje ili za utvrđivanje vjerodostojnosti teksta međunarodnog ugovora, za njegovo potpisivanje ili za izvršenje bilo koje druge radnje koja se tiče toga međunarodnog ugovora. Punomoć, dakle, izdaje ili Predsjednik Republike ili Vlada, ali članak 8. Zakona iz 1996. godine prihvaća rješenje iz općeg međunarodnog prava, te dopušta da Republiku Hrvatsku bez obveze podnošenja punomoći zastupaju: predsjednik Republike, predsjednik Vlade, ministar vanjskih poslova za sklapanje međunarodnih ugovora, šef diplomatske misije za usvajanje teksta međunarodnog ugovora između Republike Hrvatske i države primateljice, akreditirani predstavnici država na međunarodnoj konferenciji, u međunarodnoj organizaciji ili u nekom njezinom tijelu za usvajanje teksta međunarodnog ugovora na toj konferenciji, u toj organizaciji ili u tom tijelu.

b) Usvajanje teksta ugovora

Sami pregovori o nekom ugovoru nisu posebno uređeni Bečkom konvencijom, mimo navedenih pravila o predstavljanju država. Pregovori mogu biti lakši ili teži, kraći ili duži, što će ovisiti o složenosti pitanja koje se pokušava riješiti, o broju i

⁹ Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst), čl. 140. Time je izmijenjena ranija ustavna odredba prema kojoj je sklapanje međunarodnih ugovora bilo u nadležnosti samo Predsjednika, a Vlade RH samo po njegovom ovlaštenju. Vlada je bez posebnog ovlaštenja mogla sklapati međunarodne ugovore u područjima gospodarstva, djelatnosti koje se obavljaju kao javna služba i zaštite okoliša.

zainteresiranosti država pregovarateljica i drugim pitanjima.¹⁰ U nekima od njih sudjeluju eksperti za pojedina pitanja, dok u drugima može biti važniji politički položaj pregovarača.¹¹ Nekad će se pregovori održavati na međunarodnoj konferenciji, posebno sazvanoj za tu prigodu, dok ponekad pregovora neće ni biti, jer će stranke sklopiti ugovor razmjenom ponude i prihvata ponude. Posebno sazvana konferencija često će imati pripremljen nacrt ugovora oko kojega će se voditi rasprava.¹² U svakom slučaju, tijekom pregovora one se pokušavaju dogovoriti oko teksta ugovora, kako bi njime na najbolji način mogle obuhvatiti željena prava i obveze.

Sljedeći korak u sklapanju međunarodnih ugovora, a nakon okončanih pregovora, prema Bečkoj konvenciji jest usvajanje teksta ugovora. Članak 9. Konvencije koji govori o usvajanju teksta ne daje i neku posebnu definiciju toga pojma.¹³ No, može se reći da taj pojam označava čin ili radnju kojom se izražava suglasnost o obliku i sadržaju ugovora. Prema stajalištu Komisije za međunarodno pravo ta suglasnost ne odnosi se na pristanak da se država pravno obveže tim ugovorom.¹⁴ U ovoj fazi sklapanja ugovora, suglasnost označava samo kraj pregovora, odnosno, činjenicu da su se pregovarateljice dogovorile kako će njihov ugovor sadržajno izgledati.¹⁵

Potonju fazu sklapanja ugovora Andrassy naziva stilizacijom. Ona može napredovati postupno s napretkom pregovora, ali je do

¹⁰ BK 69 raspravljana je na dva zasjedanja zbog nemogućnosti država da se slože oko pitanja koncepta *jus cogens*. III. konferencija o pravu mora sazvana je rezolucijom Opće skupštine UN od 16. studenoga 1973., a završila svečanim potpisivanjem 10. prosinca 1982., što predstavlja najdulju konferenciju u povijesti.

¹¹ Usp. REUTER, op. cit., str. 54-55.

¹² Npr. kodifikacijske konferencije sazivane na temelju prijedloga Komisije za međunarodno pravo.

¹³ Usp. SINCLAIR, VC, str. 33.

¹⁴ Nacrt 1966, str. 14, para. 1.

¹⁵ Čest je slučaj da pregovore vode političke osobe, a da tekst sastavljaju stručnjaci ili tzv. redakcijski odbori koji formuliraju rezultate pregovora.

njihova kraja podložna promjeni.¹⁶ U praksi se već utvrdila uobičajena struktura nekog međunarodnoga ugovora, mada ona u konkretnom slučaju može ovisiti o predmetu ugovora i okolnosti da li on ima više ili manje svečanu formu.¹⁷ Ugovori redovito počinju uvodom ili preambulom, u kojoj stranke navode motive koji su ih vodili u sklapanju ugovora, te svrhu koju žele postići tim ugovorom.¹⁸ Dalje slijedi dispozitiv ugovora, koji može biti podijeljen na poglavlja i druge dijelove. U pravilu, složeniji ugovori imaju uvodni dio u kojem se često navode i definicije pojmova koje ugovor koristi. Na kraju ugovora slijede završne ili zaglavne odredbe, tipičan element svakog zakonodavnog teksta, u kojem se određuju pitanja poput: određivanje kruga subjekata koji mogu postati stranka tog ugovora,¹⁹ vrijeme i mjesto potpisivanja,²⁰ ratifikacija i drugi načini prihvaćanja ugovora,²¹ uvjeti za stupanje na snagu,²² način izmjene ugovora, odredbe o službenim jezicima,

¹⁶ ANDRASSY, J.: Međunarodno pravo, VI izd., Zagreb 1976, str. 324.

¹⁷ Usp. NGUYEN QUOC, str. 130-133.

¹⁸ V. dalje za značaj preambule kod tumačenja ugovora.

¹⁹ Npr. članak 81. BK 69 određuje: "Ova će Konvencija biti otvorena za potpisivanje svim državama članicama Ujedinjenih naroda, bilo koje specijalizirane ustanove ili Međunarodne agencije za atomsku energiju, svim strankama Statuta Međunarodnog suda i svakoj drugoj državi koju Opća skupština Ujedinjenih naroda pozove da postane stranka Konvencije..."

²⁰ U istom članku određuje se da će potpisivanje biti moguće: "...do 30. studenog 1969. u Saveznom ministarstvu vanjskih poslova Republike Austrije, a zatim, do 30. travnja 1970., u sjedištu Ujedinjenih naroda u New Yorku."

²¹ Članak 82. BK 69 predviđa ratifikaciju: "Ova Konvencija podliježe ratifikaciji. Isprave o ratifikaciji polažu se kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda." Članak 83. određuje uvjete za pristupanje: "Ova Konvencija ostaje otvorena za pristupanje svakoj državi koja pripada jednoj od kategorija spomenutih u Članku 81. Isprave o pristupu polažu se kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda."

²² Članak 84. BK 69. navodi: "Stupanje na snagu:

1. Ova Konvencija stupa na snagu tridesetoga dana od datuma polaganja trideset pete isprave o ratifikaciji ili pristupu.

2. Za svaku državu koja ratificira Konvenciju ili joj pristupi nakon polaganja trideset pete isprave o ratifikaciji ili pristupu, Konvencija stupa na snagu tridesetoga dana nakon što ta država položi svoju ispravu o ratifikaciji ili pristupu."

odnosno, verzijama ugovora,²³ o depozitaru,²⁴ i rezervama,²⁵ o odnosu s ranijim ugovorima,²⁶ te druga slična pitanja pretežito tehničke naravi.²⁷ Ovisno o svom predmetu, ugovor može sadržavati jedan ili više priloga, tj. aneksa, koji čine sastavni dio ugovora, osim ukoliko se drukčije ne ugovori.²⁸

Način na koji će države pregovarateljice usvojiti tekst ugovora može biti predmet njihova dogovora. Države se prethodno mogu suglasiti da tekst ugovora bude usvojen jednoglasno ili određenom većinom glasova, te konsenzusom.²⁹ Bečka konvencija u st. 1. članka 9. navodi klasično pravilo jednoglasnosti:

1. Tekst ugovora usvaja se uz pristanak svih država koje su sudjelovale u njegovu sastavljanju, osim u slučajevima predviđenima u stavku 2.

Komisija za međunarodno pravo smatrala je da je klasično pravilo podobno kao opće pravilo za dvostrane i ugovore s malim brojem stranaka.³⁰ U tu skupinu mogu se ubrojiti i tzv. zatvoreni međunarodni ugovori, odnosno, oni čiji je predmet i cilj takav da

²³ Članak 85. BK 69, poput drugih ugovora sklopljenih u krilu UN-a, kao vjerodostojne navodi službene jezike UN-a: "Izvornik ove Konvencije, koje su engleski, francuski, kineski, ruski i španjolski tekst jednako vjerodostojni, položiti će se kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda."

²⁴ Ibid.

²⁵ Npr. članak 309. Konvencije UN o pravu mora iz 1982.: "Na ovu Konvenciju ne mogu se stavljati rezerve ili iznimke, osim onih koje izrijeком dopuštaju drugi članci Konvencije."

²⁶ Npr. članak 311. gornje Konvencije koji uređuje odnose između ove i Ženevskih konvencija o pravu mora iz 1958. godine.

²⁷ Konvencija UN o pravu mora iz 1982. godine, jedan je od primjera osobito kompleksnih ugovora koji se sastoji od čak 320 članaka. Od toga, 15 članaka nalazi se među završnim odredbama.

²⁸ Ista Konvencija ima 9 priloga, a njezin članak 318. određuje status tih priloga.

²⁹ Konvencija UN o pravu mora trebala je biti usvojena konsenzusom, ali je zbog promjene stajališta SAD-a morala biti izglasana većinom glasova. Opš. v. DEGAN, V. Đ.: Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava, Zagreb 1989, str. 77.

³⁰ Nacrt 1966, para. 2. komentara uz čl. 8.

je primjena ugovora između svih pregovarateljica nužna za njihov pristanak.³¹

Međutim, moderna praksa mnogostranih ugovora koji se usvajaju na međunarodnim konferencijama većinom glasova zahtijevala je odstupanje od toga pravila. Stoga stavak 2. istoga članka predviđa:

*"2. Tekst ugovora na međunarodnoj konferenciji usvaja se dvotrećinskom većinom država koje su nazočne i glasuju, osim ako te države, istom većinom, odluče da se primijeni neko drugo pravilo."*³²

Pravilo o dvotrećinskoj većini je, jasno, dispozitivne naravi i sudionice konferencije mogu se dogovoriti i o drukčijem načinu. Osim toga, prema većini gledišta, to je pravilo i kontraktualne naravi i odnosi se samo na stranke BK.³³ Ukoliko se ugovor usvaja u tijelu neke međunarodne organizacije (npr. u Općoj skupštini UN-a), primjenjuju se poslovnička pravila toga tijela, a u skladu s člankom 5. Bečke konvencije.³⁴ No, i u tom slučaju ostaje mogućnost drukčijeg dogovora članica te organizacije u skladu s njezinim pravilima.³⁵

c) Utvrđivanje vjerodostojnosti teksta ugovora

Sljedeći je korak u sklapanju ugovora, prema članku 10. Bečke konvencije, autentifikacija ili utvrđivanje vjerodostojnosti teksta ugovora. Ni ovdje BK ne nudi definiciju toga pojma, već se on izvodi iz prakse država. Naime, uobičajilo se, osobito na međunarodnim konferencijama, a nešto rjeđe kod dvostranih ugovora, da se, nakon usvajanja, potvrdi da je tekst o kojem su pregovarateljice glasovale autentičan i da u njemu nisu dopuštene

³¹ SINCLAIR, VC, str. 33-34. On kao primjer navodi ugovore Europske zajednice, no recentnija praksa pokazala je da ne moraju sve članice uvijek prihvatiti sve ugovore, npr. Ugovor o monetarnoj uniji prihvatilo je 12 od 15 članica.

³² BK 86 sadrži, *mutatis mutandis*, istovrsno pravilo u čl. 9.

³³ REUTER, op. cit., str. 60. SINCLAIR, VC, str. 35. pravilo drži progresivnim razvojem.

³⁴ Usp. Nacrt 1966, para. 6. uz čl. 8.

³⁵ U UN-u u tom slučaju vrijedi obična većina, budući da to spada u proceduralna pitanja.

daljnje izmjene. Autentifikacija ne znači pristanak države da bude vezana tim ugovorom. Činom autentifikacije država ne preuzima na sebe definitivnu pravnu obvezu glede usvajanja toga ugovora.

Načini na koji države mogu utvrditi vjerodostojnost teksta ugovora prepušteni su dispoziciji stranaka, što je, vidjeli smo, često rješenje Bečke konvencije. Tako članak 10. određuje:

Da je tekst ugovora vjerodostojan i konačan utvrđuje se:

(a) prema postupku koji je u tom tekstu predviđen ili o kojem su se države koje su sudjelovale u njegovu sastavljanju sporazumjele ili,

(b) u nedostatku takvoga postupka, potpisom, potpisom ad referendum ili parafom predstavnika tih država teksta ugovora ili završnog akta konferencije u kojem je taj tekst sadržan.

Podstavak b) odnosi se na slučaj da države nisu predvidjele postupak ovjeravanja, pa Konvencija predlaže moguće načine. Potpis je, dakle, jedan od načina i taj je potpis potrebno razlikovati od potpisa kojim država izražava pristanak da bude vezana ugovorom, a koji se navodi u članku 12.³⁶ Potpis kao akt autentifikacije i danas je čest kod dvostranih ugovora. Istu funkciju ima i potpis *ad referendum*, odnosno, potpis kojega tek treba potvrditi nadležan organ države. Parafiranje znači stavljanje inicijala pregovarača na tekst ugovora, često i na svaku stranicu, i često se primjenjuje kada pregovarač nije ovlašten potpisati ugovor, nego će isti svečano potpisati neki viši državni organ.³⁷

Vjerodostojnost teksta usvojenog na međunarodnoj konferenciji može se utvrditi npr. završnim aktom konferencije, dok se ugovori usvojeni u krilu međunarodne organizacije

³⁶ V. dalje.

³⁷ Hrvatska i Slovenija sastavile su 2001. Ugovor o određivanju granice na moru i utvrđivanju toka granice na kopnu. Ugovor je u ime Hrvatske parafirao predsjednik vlade, no, zbog negativnog prijema u javnosti, sporazum nije stavljen u daljnju proceduru potpisivanjem i ratifikacijom. Prema čl. 30. toč. 1. ovaj Ugovor se mora potvrditi "u skladu s unutarnjim zakonodavstvom ugovornih stranaka". Prema izloženim pravilima Bečke konvencije, paraf ne znači izražavanje pristanka države niti preuzimanje ikakve obveze. V. također čl. 12. st. 2.b) BK 69.

autentificiraju rezolucijom organa te organizacije ili potpisom njezina visokog dužnosnika.

d) Izražavanje pristanka države da bude vezana ugovorom

Sve dosad opisane radnje u postupku sklapanja ugovora bile su bez stvaranja pravne obveze države koja ih je poduzela da preuzme prava i obveze iz tog ugovora, odnosno, nisu imale učinaka stvaranja definitivne pravne obveze. Komisija za međunarodno pravo smatrala je da mora posebno navesti načine kojima će država posebno izraziti svoj pristanak da bude vezana nekim ugovorom, a temeljeno na praksi država da različito vrednuju svoje sudjelovanje u pojedinim fazama sklapanja ugovora. Pravna veza između države i ugovora započinje upravo u ovoj fazi, odnosno, nakon što ona izrazi svoj pristanak da bude vezana ugovorom. Valja napomenuti da će, u svakom slučaju, ugovor svoj puni učinak proizvoditi tek po stupanju na snagu, a taj je trenutak bitno vezan uz izražavanje pristanka država koje su sudjelovale u njegovu stvaranju da budu i vezane tim ugovorom.

Tijekom Bečke konferencije nadopunjen je prijedlog Komisije člankom 11. u kojima su nabrojani mogući načini izražavanja pristanka država da budu vezane ugovorom:

Pristanak države da bude vezana ugovorom može biti izražen potpisivanjem, razmjenom isprava koje čine ugovor, ratifikacijom, prihvatom, odobrenjem ili pristupom, ili na bilo koji drugi ugovoreni način.

Nabrojani načini nisu rangirani po bilo kojem kriteriju, budući da je BK 69 prihvatila načelo slobodne dispozicije stranaka: države će se vezati na onaj način na koji su se dogovorile, bez davanja prednosti bilo kojem od nabrojanih načina.³⁸ To, međutim, znači i da ne postoji pravilo koje bi se moralo primijeniti u slučaju neizvjesnosti oko odabira jednog od načina.

³⁸ BOLINTINEANU, A.: Expression of Consent to be Bound by a Treaty in the Light of the 1969 Vienna Convention, 68 AJIL 1974, pp. 672-686.

Kao prvi način navodi se u članku 12. potpisivanje:

1. Pristanak države da bude vezana ugovorom izražava se potpisom predstavnika te države:

(a) ako ugovor predviđa da će potpisivanje imati takav učinak;

(b) ako se na drugi način ustanovi da su se država pregovarateljice sporazumjele da potpisivanje ima takav učinak; ili

(c) ako namjera država da takav učinak dade potpisivanju proistječe iz punomoći njezina predstavnika ili je izražena tijekom pregovora.

2. U svrhe stavka 1:

(a) parafiranje teksta vrijedi kao potpisivanje ugovora ako se ustanovi da su se države pregovarateljice tako sporazumjele;

(b) potpisivanje ugovora ad referendum od predstavnika neke države vrijedi kao konačno potpisivanje ugovora ako ta država to potvrdi.

Potpisivanje ugovora je vrlo čest način izražavanja pristanka, osobito u novijoj praksi država.³⁹ Takav će način biti češći kod dvostranih ugovora pa će ugovor stupiti na snagu čim ga potpišu obje strane. Međutim, takvo je rješenje rjeđe u slučaju mnogostranih ugovora. U tom slučaju uobičajena je praksa da se za stupanje ugovora na snagu treba skupiti određen broj potpisa.⁴⁰

Naprotiv, većina mnogostranih ugovora predviđa potpis pod rezervom ratifikacije, prihvata ili odobrenja. Potpis pod tim uvjetima nije definitivan, država njime ne preuzima pravne obveze iz toga ugovora, ali ni on nije bez ikakvog pravnog učinka.⁴¹

³⁹ Usp. BLIX, H.: The Requirement of Ratification, 30 BYBIL 1953, pp. 352-380, nakon što je utvrdio da se ratifikacija više ne može smatrati redovitom praksom izražavanja pristanka država, smatra da je to u većini slučajeva potpis.

⁴⁰ U toj će kategoriji biti ugovori više tehničke naravi, usvojeni u nekom specijaliziranom forumu, npr. u Ekonomskoj komisiji za Europu usvojen Sporazum glede prihvaćanja jedinstvenih uvjeta za periodske tehničke preglede motornih vozila i o recipročnom priznanju tih pregleda iz 1997. godine.

⁴¹ V. dalje.

Većina mnogostranih ugovora bude otvorena za potpisivanje do određenoga datuma, nakon kojega država može postati stranka pristupom, osim onih ugovora koji su po svom predmetu univerzalne naravi.⁴²

Temeljem članka 11., potpis može izražavati definitivan pristanak države. Prema stavku 2. i onaj potpis koji je imao svrhu autentifikacije, može imati učinak izražavanja pristanka ukoliko države tako žele, odnosno, ukoliko je potpis naknadno potvrđen. Ovlaštenje za potpisivanje ugovora određuje se prema istim pravilima kao i za zastupanje države u pregovorima.⁴³

Članak 13. govori o izražavanju pristanka države da bude vezana ugovorom razmjenom isprava koje čine ugovor. Taj je način, rekli smo već, sve uobičajeniji i predstavlja pojednostavljeni postupak sklapanja ugovora.

Pristanak država da budu vezane ugovorom međusobnom razmjenom isprava izražava se tom razmjenom:

(a) ako isprave predviđaju da će njihova razmjena imati takav učinak; ili

(b) ako se na drugi način ustanovi da su se te države sporazumjele da će razmjena isprava imati takav učinak.

U takvom pojednostavljenom postupku redovito sudjeluju samo izvršni organi dviju država, tj. njihove vlade, što čitav postupak značajno ubrzava.

Veliki broj mnogostranih ugovora predviđa izražavanje pristanka države da bude vezana ugovorom ratifikacijom. Prema članku 14. BK 69.:

1. Pristanak države da bude vezana ugovorom izražava se ratifikacijom:

(a) ako ugovor predviđa da se pristanak izrazi ratifikacijom;

(b) ako se na drugi način ustanovi da su se države pregovarateljice sporazumjele da će ratifikacija biti nužna;

⁴² U tu kategoriju bi spadala većina ugovora o zaštiti ljudskih prava, poput Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

⁴³ V. gore.

(c) ako je predstavnik te države potpisao ugovor uz rezervu ratifikacije; ili

(d) ako namjera te države da potpiše ugovor uz rezervu ratifikacije proistječe iz punomoći njezina predstavnika ili je izražena tijekom pregovora.

Ratifikacija, temeljem same BK 69, znači tako nazvani međunarodni čin kojim država na međunarodnom planu daje svoj pristanak da bude vezana ugovorom. Potpisivanje ugovora pod rezervom ratifikacije državama dopušta da se, prije konačnog preuzimanja pravne obveze, u sklapanje ugovora uključe i unutarnji organi države, najčešće njihovi parlamenti ili drugi vrhovni organi, npr. predsjednik republike.⁴⁴ Međutim, potrebno je razlikovati sam akt ratifikacije, kao međunarodnog čina koji znači izražavanje pristanka države da bude vezana ugovorom, od akta parlamenta ili drugoga organa koji odobrava ratifikaciju, a u skladu s ustavnim propisima te zemlje.⁴⁵ U pravilu, nacionalni čin nadležnoga organa neće biti dovoljan da državu međunarodno obveže, već će biti potreban i čin na međunarodnoj razini.

Ratifikacija u ovom smislu je relativno noviji institut međunarodnog prava i vezuje se uz promjene nakon građanskih revolucija. Stvaranje modernih država u kojima vlast više nije bila koncentrirana u rukama apsolutnog vladara, već u njoj sudjeluju i izabrani predstavnici, dovodi do želje da zakonodavna vlast nadzire moć sklapanja ugovora u ime države. Nova praksa država bila je izražena na Berlinskom kongresu 1878. godine na sljedeći način:

“Ratifikacije, a ne samo potpis daju ugovorima njihovu konačnu vrijednost.”⁴⁶

⁴⁴ Takvo rješenje postoji npr. u Francuskoj.

⁴⁵ SINCLAIR, VC, str. 41.

⁴⁶ MARTENS, Nouvelle Recueil Générale (N.R.G.) (2e ser.) III, str. 445. Usp. BLIX, The requirement of Ratification, 30 BYBIL 1953, str. 352-380, str. 365. Pravilo o neophodnosti ratifikacije potvrđeno je i u sporu Oder River Case, PCIJ Publ., Series A, No. 23, p. 20. Isto i u sporu Ambatielos, ICJ Rep. 1952, p. 43.: “Ratifikacija ugovora, kada je predviđena kao u ugovoru iz 1926, predstavlja neophodan uvjet za stupanje ugovora na snagu; to dakle nije jednostavna formalnost već čin od bitne važnosti.”

Osim elementa nadzora, danas ratifikacija omogućuje državama da pripreme nacionalno zakonodavstvo za implementaciju međunarodnoga ugovora. Danas se sa sigurnošću može tvrditi da ne postoji obveza ratifikacije potpisanoga ugovora, niti postoji rok u kojem bi se ratifikacija morala obaviti.⁴⁷

Na međunarodnom planu ratifikacija znači izdavanje akta o ratifikaciji, a to će najčešće biti akt šefa države kojim on potvrđuje da je ugovor ratificiran od strane nadležnog organa.⁴⁸ Obično slijedi razmjena isprava o ratifikaciji između država ugovornica ili njihovo polaganje kod depozitara, a može se ugovoriti i obveza njihove notifikacije državama ugovornicama ili depozitaru. Trenutak jedne od tih radnji označava trenutak izražavanja pristanka države da bude vezana ugovorom. Ispravu o ratifikaciji potpisuje nadležan organ prema propisima same države.

Ratifikacija je najčešće bezuvjetna i mora se odnositi na ranije potpisani ugovor u njegovoj cijelosti. Ukoliko to ugovor ili njegove ugovornice izričito dopuštaju, država se može vezati samo jednim, jasno naznačenim dijelom (članak 17.). Neki mnogostrani ugovori mogu predviđati ograničenja ili postavljati uvjete za ratifikaciju. Uvjeti se mogu odnositi npr. na obvezu prihvaćanja drugih ugovora ili dopunskih protokola.⁴⁹

Prihvat ili odobrenje kao načini izražavanja pristanka države da bude vezana ugovorom kojega je ranije potpisala imaju isti

⁴⁷ I samu BK 69 potpisalo je izvorno, dakle 1969. godine, nekoliko država koje do danas nisu izvršile ratifikaciju, npr. Afganistan, Bolivija, Zambija i dr. Konvenciju o genocidu su SAD potpisale 1948., a ratificirale 1988. godine. Takvih je primjera jako puno u međunarodnoj praksi i obično su rezultat političkih nesuglasica između izvršne i zakonodavne vlasti.

⁴⁸ BASTID, S.: Les traités dans la vie internationale, Conclusion et effets, Paris 1985, str. 42.

⁴⁹ Kao primjer ističe se Konvencija o zabrani i ograničenju upotrebe određenih vrsta konvencionalnog oružja za koje se može smatrati da ima prekomjerne traumatske efekte ili da djeluje bez razlike u pogledu ciljeva iz 1980. godine (Sl. l. SFRJ - MU, br. 3/1983). Njezin članak 4. st. 3. predviđa sljedeće: “Svaka će država moći prihvatiti obveznim bilo koji od protokola priloženih uz ovu konvenciju, uz uvjet da u trenutku deponiranja instrumenta o ratifikaciji, prihvaćanju, odobravanju ili pristupu ovoj konvenciji saopći depozitaru svoju suglasnost da za nju postanu obveza najmanje dva protokola.”

činak kao i ratifikacija, te se na njih primjenjuju ista pravila, osim ako nešto drugo nije ugovoreno (članak 14. st. 2.). Ukoliko, međutim, prihvatu i odobrenju nije prethodio potpis ugovora, ti će načini imati učinak pristupa.⁵⁰ Prihvat i odobrenje predviđaju se kod mnogih ugovora i najčešće se vezuju uz raniji potpis. Prema tumačenju same Komisije za međunarodno pravo, prihvat je terminološka inovacija koja se pojavila u praksi država i odnosi se, u pravilu, na "pojednostavljenu ratifikaciju". Drugim riječima, neki ugovori po svom obliku ili sadržaju ne spadaju pod obvezno potvrđivanje od strane parlamenta, već ih potvrđuje neko drugo tijelo u pojednostavljenoj formi. Na sličan način se u međunarodnoj praksi pojavilo i odobrenje.⁵¹

Izražavanje pristanka države da bude vezana ugovorom pristupom smatra se postupkom koji slijedi nakon što se ugovor više ne može potpisati, mada postoje i izuzeci od te tvrdnje.⁵² Nije nužno da je ugovor već stupio i na snagu.⁵³ Članak 15. BK 69 predviđa:

Pristanak države da bude vezana ugovorom izražava se pristupom:

(a) ako ugovor predviđa da takav pristanak ta država može izraziti pristupom;

(b) ako se na drugi način ustanovi da su se države pregovarateljice sporazumjele da će ta država moći izraziti pristanak pristupom; ili

(c) ako su se sve stranke naknadno sporazumjele da će ta država moći izraziti takav pristanak pristupom.

Prema tome, ugovor može unaprijed predviđati mogućnost pristupa ili se države naknadno mogu dogovoriti da neku državu

⁵⁰ Treaty's Handbook.

⁵¹ V. gore bilj. 49.

⁵² Npr. Konvencija o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih naroda iz 1946. godine predviđa pristup kao primaran način prihvaćanja konvencije.

⁵³ I samoj BK 69 pristupale su države prije njezina stupanja na snagu, a nakon isteklog roka za potpisivanje, npr. Španjolska 1972. g., Australija i Grčka 1974. g., Austrija 1979. itd. Mnogi ugovori u potreban broj država koje su izrazile pristanak da budu vezane ugovorom radi stupanja na snagu ubrajaju i države koje su pristupile, npr. Protokol iz Kyota uz Okvirnu konvenciju UN o klimatskim promjenama iz 1997.

pozovu da pristupi. Danas najveći broj ugovora uključuje pristup u predviđene načine izražavanja pristanka. Pristup ima isti učinak kao i ratifikacija, ali pristupu ne mora prethoditi potpis. Stoga se može reći da je nedostatak pristupa u okolnosti da država prihvaća ugovor u čijem sastavljanju nije sudjelovala, ali da je njegova prednost u pojednostavljenom postupku. No, i odluka o pristupu također se može ratificirati.

Trenutak preuzimanja obveze na međunarodnom planu, kao i za ratifikaciju i za ostale načine, postaje trenutak razmjene odgovarajuće isprave s drugim državama ugovornicama ili putem depozitara (članak 16.)

Propisi Republike Hrvatske o izražavanju pristanka Hrvatske da bude vezana nekim ugovorom sadržani su u odgovarajućim dijelovima Ustava (članak 140. pročišćenog teksta) i Zakona iz 1996. godine. Ti propisi razlikuju unutarnju i vanjsku dimenziju izražavanja pristanka, gdje se prva odvija ispred unutarnjih organa, a druga ima za svrhu međunarodno općenje.

Prema Ustavu, Sabor Republike Hrvatske potvrđuje međunarodne ugovore koji traže donošenje ili izmjenu zakona, međunarodne ugovore vojne i političke naravi i međunarodne ugovore koji financijski obvezuju Republiku Hrvatsku.⁵⁴ Međunarodne ugovore kojima se međunarodnoj organizaciji ili savezu daju ovlasti izvedene iz Ustava Republike Hrvatske Sabor potvrđuje dvotrećinskom većinom glasova svih zastupnika. Zakon definira "potvrđivanje" kao odgovarajući postupak i odluku Sabora Republike Hrvatske o pristanku Republike Hrvatske da bude vezana međunarodnim ugovorom, na temelju koje Republika Hrvatska daje taj pristanak i na međunarodnoj razini. Postupak za potvrđivanje pokreće Vlada Republike Hrvatske, na poticaj

⁵⁴ Zanimljivo je da neki od najznačajnijih ugovora koji obvezuju Republiku Hrvatsku od njezine samostalnosti, poput Vašingtonskih sporazuma iz 1994. ili Dejtonskih sporazuma iz 1995., pa i neki drugi, nikad nisu bili podneseni Saboru na ratifikaciju. Njih je potpisao F. Tuđman kao predsjednik države. Međutim, danas bi vjerojatno bilo i politički i pravno pogrešno tvrditi da ti ugovori ne obvezuju Hrvatsku zbog pravila iz čl. 46. st. 2. V. gore tekst uz bilj. 7. Usp. DEGAN, V.Đ.: Hrvatska država u međunarodnoj zajednici, Zagreb 2002, str. 265.

Ministarstva vanjskih poslova. Iz Zakona proizlazi da se međunarodni ugovori potvrđuju “aktom o potvrđivanju”, dakle, odgovarajućim propisom, koji mora sadržavati i tekst međunarodnog ugovora na hrvatskom i na nekom od jezika izvornika ugovora, te druge bitne podatke, kao što su rezerve i interpretativne izjave, podatke o stupanju ugovora na snagu, odredbe o osiguranju novčanih sredstava radi njegova izvršavanja, napomenu o potrebi usuglašavanja unutarnjeg zakonodavstva, te navođenje zadataka nadležnom državnom tijelu radi izvršavanja odnosnog ugovora (članak 17. Zakona). “Akt o potvrđivanju” u pravilu je zakon o potvrđivanju odgovarajućeg međunarodnog ugovora i u dosadašnjoj praksi, Sabor je ugovore potvrđivao zakonom, ali bi se iz teksta Zakona moglo zaključiti da je moguć i neki drugi akt o potvrđivanju.⁵⁵

Predsjednik Republike potpisuje isprave o ratifikaciji, pristupu, odobrenju ili prihvatu međunarodnih ugovora koje je Sabor potvrdio na temelju Ustava. Tim ispravama, uključujući i notifikaciju o sukcesiji, Hrvatska na međunarodnoj razini daje svoj pristanak biti vezana međunarodnim ugovorom.

Međunarodne ugovore koji ne podliježu potvrđivanju Sabora sklapa Predsjednik Republike na prijedlog Vlade ili Vlada Republike Hrvatske.⁵⁶

⁵⁵ Usp. slučaj kada je Europska povelja o lokalnoj samoupravi potvrđena zaključkom, pa je Ustavni sud smatrao da to nije valjan akt kojim bi ta povelja postala dio hrvatskoga pravnog poretka. Odluka br. U-I-503/1993. Usp. i Odluku U-II-433/1994 od 2. veljače 1995. o ustavnosti Statuta Istarske županije glede pravne snage Europske povelje, ali i Memoranduma o suglasnosti Republike Hrvatske, Republike Slovenije i Talijanske Republike o zaštiti talijanske manjine u Republici Hrvatskoj i Republici Sloveniji. Opš. CRNIĆ-GROTIĆ, V.: Pravni položaj međunarodnih ugovora u Republici Hrvatskoj”, Vladavina prava, br. 1, God. 1, Zagreb 1997, pp. 17-38.

⁵⁶ Raniji Zakon o sklapanju i izvršavanju međunarodnih ugovora iz 1991. dopuštao je mogućnost da Vlada Republike Hrvatske potvrđuje one međunarodne ugovore koje ne potvrđuje Sabor Republike Hrvatske. Danas takve mogućnosti više nema, ali čl. 42. Zakona o sklapanju i izvršavanju međunarodnih ugovora iz 1996. dopušta izuzetak od tih pravila samo u pogledu ugovora čiji je postupak sklapanja bio u tijeku u vrijeme donošenja Zakona.

e) Obveza poštivanja predmeta i cilja ugovora prije njegova stupanja na snagu

U složenom postupku sklapanja ugovora, vidjeli smo, država u jednom trenutku svojim aktom stvara pravnu vezu s ugovorom koji, zbog toga što nije na snazi, još ne proizvodi pune pravne učinke.⁵⁷ Ta se veza stvara potpisom pod rezervom ratifikacije, te samom ratifikacijom (prihvatom i odobrenjem). Bečka konvencija je svojim člankom 18. razriješila praktične i teorijske rasprave i dvojbe o pravnom domašaju te veze:

Obveza da se ne osujeti predmet i svrha ugovora prije nego što stupi na snagu

Država se mora suzdržati od čina koji bi osujetili predmet i svrhu ugovora:

(a) ako je potpisala ugovor ili razmijenila isprave koje čine ugovor uz rezervu ratifikacije, prihvata ili odobrenja, sve dok jasno ne očituje namjeru da ne postane stranka tog ugovora; ili

(b) ako je izrazila svoj pristanak da bude vezana ugovorom, u razdoblju prije stupanja ugovora na snagu i pod uvjetom da se to stupanje na snagu neopravdano ne odgodi.⁵⁸

Članak 18. jasno razlikuje dvije situacije. Prva bi se odnosila na potpis ugovora pod rezervom ratifikacije. Pisci međunarodnoga prava dugo su takvu potpisu odricali bilo kakvo pravno značenje. Drugim riječima, “država koja je potpisala, ali ne i ratificirala neki ugovor, pravno je u istom položaju kao i država koja nema ništa s tim instrumentom”.⁵⁹ Postupne promjene takva stajališta povezuju se s promjenama u načinu sklapanja ugovora, kada je potpis pod rezervom ratifikacije postao učestalim “prvim korakom” ka konačnom pristanku države.⁶⁰ Kako je to rekao Lord McNair u svojem djelu o pravu ugovora:

⁵⁷ V. dalje. članak 26. BK 69.

⁵⁸ BK 86. sadrži identičnu obvezu u svom članku 18., s time da je obveza proširena i na međunarodnu organizaciju koja potpiše neki ugovor uz rezervu “čina formalne potvrde”, odnosno, koja je izrazila svoj pristanak da bude vezana ugovorom.

⁵⁹ WRIGHT, Q.: Conflicts between International Law and Treaties, 1 AJIL 1917, str. 568.

⁶⁰ Usp. HOLLOWAY, K.: Les réserves dans les traités internationaux, Paris 1958, str. 63.

“Mada potpisan ugovor kojemu je potrebna i ratifikacija ne može stupiti na snagu dok se ne razmijene ili ne deponiraju ratifikacije, ne smije se pretpostavljati da je potpis do ratifikacije bez ikakvog učinka. Postoji velika količina materijala ... koji pokazuje da su države koje su potpisale ugovor pod rezervom ratifikacije prihvatile određena ograničenja svojih sloboda u vremenu koje prethodi njegovom stupanju na snagu.”⁶¹

Isto načelo bilo je razrađeno u praksi država i međunarodnom pravosuđu, mada se ne može govoriti o velikom broju slučajeva. Kao primjer možemo navesti odredbu Berlinskog općeg akta iz 1885. godine:

“Čekajući da ugovor stupi na snagu, Sile potpisnice ovog Općeg akta obvezuju se da neće prihvatiti niti jednu mjeru koja bi bila u suprotnosti s odredbama ovog Akta.”⁶²

Većina poznatih parnica o tom pitanju vodila se u vezi s mirovnim ugovorima, što međutim ne umanjuje opći doseg utvrđenog pravila. Kao primjer svakako valja spomenuti spor Megalidis protiv Turske, iz 1928. godine, u kojem je sudio grčko-turski mješoviti tribunal i došao do sljedećeg zaključka:

“... uzimajući da je načelo da već s potpisom ugovora i prije njegovog stupanja na snagu postoji obveza strana ugovornica da ne poduzimaju ništa što bi štetilo ugovoru umanjujući domet njegovih odredaba... Zanimljivo je napomenuti da je ovo načelo - koje je ustvari samo izraz dobre vjere koja je osnova sveg prava i svih konvencija - primijenjeno u izvjesnom broju različitih ugovora...”⁶³

⁶¹ McNAIR, op. cit., str. 199.

⁶² De MARTENS, N.R.G., 2e ed., III, str. 443. V. također i: Protocole de la Convention relative au controle du commerce des armes et des munitions od 10. rujna 1919. potpisan u St. Germain en Laye u HUDSON, International Legal Legislation, Vol. I, Washington 1931, str. 343. Ugovor je potpisala i Kraljevina SHS. V. i GLENNON, M.: The Senate Role in Treaty Ratification, 77 AJIL 1983, pp. 257-280, na 275, za primjere iz američke i britanske prakse.

⁶³ U sporu Megalidis protiv Turske, Turska je zaplijenila imovinu grčkog državljanina iz banke u Smyrni samo nekoliko tjedana nakon potpisivanja Mirovnog ugovora iz Lausanne, ali prije njegova stupanja na snagu. Recueil des décisions des Tribunaux Arbitraux Mixtes (TAM), Vol. 8, pp. 386-398, na 395.

I Stalni sud međunarodne pravde izjasnio se u prilog postojanja takva načela, iako je, nažalost, propustio da se o njemu izjasni na nedvojben način. U sporu o nekim njemačkim interesima u poljskoj Gornjoj Šleskoj Poljska je tvrdila da je Njemačka otuđila svoju imovinu na spornom području u vrijeme dok je Mirovni ugovor iz Versaillesa bio potpisan, ali još nije stupio na snagu, te da je time Njemačka prekršila međunarodno pravo. Tvrdila je također i da postoji *bona fide* obveza koja zabranjuje otuđivanje imovine u vremenu između potpisivanja i ratifikacije ugovora. Međutim, Sud nije smatrao potrebnim ulaziti u pitanje “da li i u kolikoj mjeri su se potpisnice ugovora dužne suzdržati od čina koji bi mogli priječiti izvršenje nakon ratifikacije.” Naime, ni sam ugovor nije nametao Njemačkoj dužnost da se suzdrži od otuđivanja imovine. U svakom slučaju, naveo je dalje Sud, “zloupotreba se ne može pretpostaviti i ostaje na stranci koja tvrdi da je do takve zloupotrebe došlo da dokaže svoju tvrdnju.”⁶⁴

Prema tome, tribunal je obvezu potpisnice sveo na suzdržavanje od čina koji bi štetili ugovoru, a osnovu obveze pronašao je u načelu dobre vjere, tj. *bona fide*. Stalni sud međunarodne pravde, s druge strane, govori o zloupotrebi prava, o kojoj se može govoriti ukoliko država kasnije stvarno i ratificira predmetni ugovor. Ta se obveza ne može tumačiti ni kao retroaktivna primjena ugovora ni ratifikacije, već kao potreba da se zaštiti postignuti sporazum, tako da kad dođe vrijeme za ratifikaciju “stranke mogu valjano izraziti svoj pristanak da budu vezane situacijom bez straha da će loša vjera druge strane promijeniti ratio sporazuma”.⁶⁵ Dakle, obveza je privremene naravi, odnosno, traje dok država jasno ne stavi do znanja svoju namjeru da ne ratificira ugovor.

Da između države koja je potpisala ugovor pod rezervom ratifikacije i toga ugovora nastaje pravna veza, jasno je i iz nekih

⁶⁴ German Interests in Polish Upper Silesia Case, PCIJ Publ. 1926, Series A, No.7, p. 37, 39.

⁶⁵ McDADE, P.V.: The Interim Obligation between Signature and Ratification of Treaties, 32 NILR. 1982, pp. 3-47, str. 10, 18. VILLIGER, op. cit., str. 320.

drugih okolnosti. Naime, potpisnica ugovora stječe iz toga svog statusa i određena prava: ona ima pravo biti obaviještena od depozitara o statusu ugovora i o svim relevantnim okolnostima vezanima uz stupanje ugovora na snagu, uključujući i pravo da se odredi prema stavljenima rezervama na taj ugovor. Takav status potpisnice potvrđen je u relevantnoj sudskoj praksi.⁶⁶

Drugi dio članka 18. BK odnosi se na obvezu država koje su položile ratifikacijsku ispravu, odnosno, koje su izrazile konačan pristanak da budu vezane ugovorom, a da ugovor još nije stupio na snagu, uopće ili samo u odnosu na njih.

Iako ima nekih sličnosti, položaj i pravne obveze ovih država razlikuju se u odnosu na države koje su ugovor potpisale uz rezervu ratifikacije. Osnovna sličnost sastoji se u činjenici da ni za ove države obveza nije konačna. Budući da ugovor nije na snazi, one ga nisu dužne izvršavati. Međutim, za razliku od potpisa pod rezervom ratifikacije, ratifikacija predstavlja "međunarodni akt kojim država na međunarodnom planu izražava svoj pristanak da bude vezana ugovorom" (članak 2. st. 1.b. BK). Ratifikacija prekida ono privremeno stanje koje je nastalo potpisom pod rezervom ratifikacije. Države koje su na taj način izrazile svoj pristanak imaju, prema definiciji prihvaćenoj u točki f) istog članka, položaj "država ugovornica". Tim izrazom označena je država koja je pristala biti vezana ugovorom, bez obzira na to da li je ugovor stupio na snagu. Ipak, ta država nema položaj, odnosno, prava i dužnosti stranke ugovora. Naime, da bi govorili o stranci nekog ugovora potrebno je da odnosni ugovor stupi na snagu prema toj državi (toč. g).

Prema tome, država ugovornica nema obvezu izvršavanja ugovora koji još nije stupio na snagu. Međutim, slično kao i kod potpisanog ugovora, može se govoriti o dužnosti države da ne poduzima takve aktivnosti koje bi išle na štetu ugovora i njegovog budućeg izvršenja. Osnova obveze je također u načelu *bona fide*,

⁶⁶ V. dalje o rezervama.

načelu koje je jedno od temeljnih načela međunarodnoga prava.⁶⁷ To je načelo potvrđeno u više instrumenata, od kojih su svakako najvažniji članak 2. Povelje UN-a, te tzv. Deklaracija 7 načela iz 1970. godine.⁶⁸ Ta deklaracija Opće skupštine UN-a govori o dužnosti država da u dobroj vjeri ispunjavaju svoje obveze preuzete u skladu s Poveljom UN-a, prema općeprihvaćenim načelima i pravilima međunarodnoga prava, te prema međunarodnim sporazumima valjanima prema općeprihvaćenim načelima i pravilima međunarodnoga prava.

Trajanje takve obveze u međunarodnom pravu je također privremeno, odnosno, traje dok ugovor ne stupi na snagu. No, kako se često dešava u međunarodnoj praksi da do stupanja na snagu, osobito mnogostranih ugovora, protekne jako puno vremena ili pak uopće ne stupe na snagu, BK uvjetuje trajanje obveze s "neopravdano dugim odgađanjem" stupanja na snagu. Međutim, prema dostupnoj međunarodnoj praksi, ne može se utvrditi o kolikom se roku zapravo radi.

Pojam čina za koje se može reći da ugovor lišavaju njegova predmeta i cilja također nije sasvim jasan. Stariji pisci smatrali su da se radi o djelima koja onemogućavaju ili otežavaju izvršenje ugovora,⁶⁹ dok se u novijoj literaturi govori o činima koja izvršenje ugovora čine besmislenim.⁷⁰ U svakom slučaju, radi se o djelima koja na takav način mijenjaju okolnosti koje su postojale u vrijeme

⁶⁷ Rijetka su mišljenja poput Zollerove, koja u svojoj monografiji posvećenoj načelu dobre vjere tvrdi da dobra vjera "nema nikakvog pravnog učinka. To nije pravno načelo nego upravo... 'jedan općeniti preduvjet' i ništa više." ZOLLER, E.: *La bonne foi en droit international public*, Paris 1977, str. 350-354.

⁶⁸ Puni naziv deklaracije je Deklaracija načela međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i suradnji među državama u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, Res. 2625 (XXV) od 24. listopada 1970.

⁶⁹ Npr. McNAIR, op. cit., str. 204. opisuje ih kao djela koja će "umanjiti vrijednost bilo koje imovine ili drugih prava koja bi bila prenijeta ili bilo kojih prava koja bi bila stvorena kada ugovor započne djelovati."

⁷⁰ VILLIGER, op. cit., str. 322. Američki pisac TURNER, R.F.: *Legal Implications of Deferring Ratification of SALT II*, 21 VJIL 1981, pp. 747-784, str. 747. tvrdi da članak 18. "ne nameće obvezu ponašanja u skladu sa svakim izrazom ugovora. Umjesto toga, pravilo stvara obvezu nepoduzimanja nepovratnih (ireverzibilnih) čina suprotnih svrsi ugovora."

sklapanja ugovora, da su nestali razlozi koji su naveli državu da taj ugovor sklopi.⁷¹

2. Stupanje ugovora na snagu

Nakon svih postupaka stvaranja međunarodnog ugovora, da bi taj ugovor postao valjan pravni izvor, potrebno je ispuniti još jedan važan uvjet. Naime, potrebno je da taj ugovor stupi na snagu. Kao i svaki drugi zakonski tekst, bez ispunjenja toga posljednjeg uvjeta, sklopljen ugovor ne može proizvoditi svoje pune pravne učinke, što se jasno vidi i iz odredbe članka 26. BK iz 1969. godine koji sadrži načelo *pacta sunt servanda* i glasi:

Svaki ugovor koji je na snazi veže stranke i one ga moraju izvršavati u dobroj vjeri.

Međunarodna praksa nije jedinstvena kada su u pitanju načini stupanja ugovora na snagu, pa se ne može govoriti ni o jednom općem pravilu međunarodnog prava. Bečka konvencija je stoga pokušala obuhvatiti takvu raznolikost postavljajući više pravila za različite moguće situacije. Članak 24. u svom 1. stavku propisuje prednost pravila o autonomiji stranaka:

1. Ugovor stupa na snagu na način i na dan koji su utvrđeni njegovim odredbama ili sporazumno između država pregovarateljica.

Prema tome, države mogu već tijekom sklapanja ugovora odlučiti i o njegovu stupanju na snagu. Sudeći prema postojećoj praksi, takav je način najzastupljeniji, osobito kod mnogostranih ugovora sklopljenih u složenom postupku.⁷² Mogućnosti koje države mogu izabrati su vrlo raznolike.

⁷¹ Npr. istraživanje novih vrsta oružja nakon sklapanja ugovora o njihovoj zabrani ili povećanje zaliha oružja nakon sklapanja ugovora kojima se one nastoje smanjiti u odnosu na postojeću razinu. Između SAD-a i bivšeg SSSR-a sklopljeni su dvostrani ugovori SALT I 1972. i SALT II 1979. godine o ograničenju nekih vrsta nuklearnog oružja. Iako SALT II Senat SAD-a nije ratificirao, obje stranke su se ipak pridržavale dužnosti glede usporavanja njihove modernizacije. DEGAN, Međunarodno pravo, str. 807-808.

⁷² V. popis primjera navedenih kod NGUYEN QUOC, pp. 159-160.

Države mogu izabrati da će ugovor stupiti na snagu kada ga prihvate sve države koje su sudjelovale u pregovorima ili sve potpisnice.⁷³ Ta će opcija biti češća za dvostrane ugovore, ali i za one mnogostrane ugovore čija je svrha osnivanje nekih institucionalnih tijela ili postupaka, kod kojih je nužno da ga počnu primjenjivati svi zajedno.⁷⁴ Osim toga, države mogu izabrati uz takav način još i protok određenog vremena nakon ispunjenja toga uvjeta.⁷⁵

Države mogu odrediti da će ugovor stupiti na snagu određenog datuma.⁷⁶

Sljedeća mogućnost odnosi se na potrebu da svoj konačan pristanak izrazi određeni broj država, sa ili bez odgađajućeg uvjeta. To će, u pravilu, biti mnogostrani ugovori, ali bi iz prakse država bilo teško reći koliki je broj potreban za stupanje pojedine vrste ugovora na snagu. Ponekad je taj broj vrlo mali, npr. kod Ženevskih konvencija o humanitarnom pravu.⁷⁷ Kod ugovora čija je primjena složena i za koje je važna podrška velikog broja država,

⁷³ Zanimljiv je slučaj zabilježen u sudskoj praksi da su ugovori bili potvrđeni (ratificirani), ali isprave o ratifikaciji nisu bile nikad razmijenjene, pa ugovor nije nikad stupio na snagu. (Ugovor između Francuske i Italije iz 1935 godine o granici između Libije i francuskih posjeda.) Case Concerning the Territorial Dispute, Lybia v. Chad, Judgment of 3 February 1994, ICJ Rep. 1994, p. 20.

⁷⁴ Takav je ugovor npr. Rimski ugovor o osnivanju Europske zajednice iz 1957. godine ili XI Protokol uz Europsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1998., kojim se izmijenio postupak ispitivanja zahtjeva tako što je utemeljen novi Europski sud za ljudska prava.

⁷⁵ Npr. Konvencija UN o pravu mora iz 1982. godine stupila je na snagu godinu dana nakon 60. isprave o ratifikaciji, što se ispunilo 16. studenog 1994. Isti broj predviđa i Rimski statut Stalnog kaznenog suda iz 1998. godine (Čl. 126(1)): "Ovaj Statut stupit će na snagu prvoga dana mjeseca nakon 60. dana od dana polaganja 60. instrumenta o ratifikaciji, prihvatu, odobrenju ili pristupu kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda."

⁷⁶ Članak 45(1) Međunarodnog sporazuma o kavi, iz 2001. godine: "Ovaj Sporazum stupit će definitivno na snagu 1. listopada 2001., ukoliko do toga datuma Vlade koje predstavljaju najmanje 15 članica izvoznica koje drže najmanje 70 posto glasova članica izvoznica, te najmanje 10 članica uvoznica koje drže najmanje 70 posto glasova članica uvoznica, računano 25. rujna 2001., bez obzira na moguću suspenziju prema odredbama članaka 25. i 42., polože instrumente o ratifikaciji, prihvatu ili odobrenju ..."

⁷⁷ Uvjet za njihovo stupanje na snagu bile su dvije ratifikacije. Danas one imaju oko 150 država stranaka.

može se raditi o relativno velikom broju potrebnih ratifikacija.⁷⁸ Posebni su ugovori gdje se zahtijeva pristanak upravo određenih država da bi ugovor stupio na snagu. Najpoznatiji primjer je vjerojatno Povelja UN-a, koju su, uz većinu ostalih ugovornica, morale prihvatiti svih pet stalnih članica Vijeća sigurnosti da bi stupila na snagu. Kriteriji koji određuju takve posebne države ovisit će, u pravilu, o predmetu i cilju tih ugovora.⁷⁹ Sama Bečka konvencija predviđjela je protok 30 dana od 35. ratifikacije, što se ispunilo 27. siječnja 1980. godine.⁸⁰

Prema odredbama članka 55. BK iz 1969. okolnost da je broj stranaka opao ispod broja predviđenog za stupanje ugovora na snagu nema utjecaja na njegovu pravnu valjanost, osim ako to ugovor izričito ne predviđa.

U pravilu, mnogostrani ugovor neće stupiti na snagu istovremeno za sve stranke. Za one koje su ranije izrazile svoj pristanak da budu vezane ugovorom i čija se ratifikacija broji u one potrebne za stupanje ugovora na snagu, ugovor će stupiti na snagu po ispunjenju potrebnog uvjeta. No, ako država izrazi pristanak da bude vezana ugovorom bilo kojega dana nakon stupanja ugovora na snagu, za tu državu ugovor stupa na snagu toga dana, osim ako ugovor određuje drukčije (st. 3.).⁸¹ Datum stupanja na snagu

⁷⁸ Pariška konvencija iz 1993. godine o zabrani kemijskog oružja traži čak 65 ratifikacija. V. i bilj. 75.

⁷⁹ Isto pravilo vrijedi i za izmjene Povelje. Karakterističan je i Ugovor o zabrani svih nuklearnih pokusa iz 1996., koji će stupiti na snagu kad ga prihvate sve nuklearne sile, što je, po mnogima, vrlo neizvjestan uvjet. Osim toga, njegov čl. XIV određuje: "Ovaj Ugovor stupit će na snagu 180 dana nakon polaganja instrumenata o ratifikaciji svih država nabrojanih u Aneksu 2. ovog ugovora, ali ni u kojem slučaju prije protoka dvije godine od njegova otvaranja za potpisivanje." Ugovori iz područja pomorskog prava često zahtijevaju da ih prihvate države prema tonazi brodova koju imaju, a ugovori o zaštiti okoliša mogu zahtijevati da ih prihvate države koje su veliki zagađivači. Slično, ugovori koji se odnose na neki poseban proizvod uvjetovat će svoje stupanje na snagu prihvaćanjem od strane država koji su važni proizvođači.

⁸⁰ Zanimljivo je da je Glavni tajnik UN-a, kao depozitar, bio u dvojbi glede ispunjenja toga uvjeta, budući da je određeni broj prikupljenih ratifikacija bio popraćen rezervama koje nisu bile prihvaćene od strane svih ugovornica. Opš. IMBERT, H.: A l'occasion de l'entrée en vigueur de la Convention de Vienne sur le droit des traités, 26 AFDI 1980, pp. 524-40.

⁸¹ Rimski statut iz 1998. godine predviđa da će za one države koje svoj pristanak izraze

stoga nije isti za sve države stranke, niti su one vezane od istoga trenutka, što može dovesti do složenih međusobnih odnosa tih stranaka i problema primjene ugovora *rationae temporis*.⁸² No, s druge strane, takvo rješenje je u suglasju s općim načelom prava koji zabranjuje retroaktivnu primjenu izvora prava.

U nedostatku takve odredbe ili takvog sporazuma ugovor stupa na snagu čim sve države pregovarateljice izraze pristanak da budu vezane ugovorom. To je pravilo sadržano u stavku 2. članka 24. i jedan je od rijetkih primjera kada pretpostavka govori u prilog načela jednoglasnosti. No, i ovdje je to načelo podredno načelu slobode stranaka.⁸³

U svom stavku 4. članak 24. govori o jednom logičnom izuzetku od gornjih pravila. Odnosno, odredbe ugovora koje uređuju utvrđivanje vjerodostojnosti njegova teksta, izražavanje pristanka država da budu vezane ugovorom, način ili dan njegova stupanja na snagu, rezerve, funkcije depozitara, kao i ostala pitanja koja se nužno postavljaju prije nego što ugovor stupi na snagu, primjenjuju se čim se njegov tekst usvoji. Ovdje se radi o tzv. završnim odredbama ugovora u kojima se rješavaju neka pretežito tehnička pitanja vezana uz stupanje ugovora na snagu. U tom smislu je nužno da se takve odredbe primjenjuju i prije nego li ugovor stupi na snagu.

Postupak prihvaćanja međunarodnog ugovora često je dugotrajan. Ako se ugovorom rješavaju pitanja koja ugovornice mogu smatrati hitnima ili se radi o ugovoru kod kojega predstoji

nakon njegova stupanja na snagu, "Statut stupiti na snagu prvog dana mjeseca nakon 60. dana od dana polaganja isprave o ratifikaciji, prihvatu, odobrenju ili pristupanju" (čl. 126. st. 2.).

⁸² Karakterističan je primjer Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Svaka država odgovorna je samo za razdoblje nakon stupanja konvencije u odnosu na nju, što države osiguravaju i dodatnim izjavama. Usp. izjavu Hrvatske prilikom ratifikacije te Konvencije.

⁸³ Usp. presudu Međunarodnog suda u sporu između Hondurasa i Nikaragve 1960. godine Arbitral Award Made by the King of Spain on 23 December 1906 (ICJ Reports, 1960, p. 192, na str. 208-209.): "U ugovoru nije bilo izričite odredbe o datumu njegova stupanja na snagu, ali, uzimajući u obzir njegove odredbe o razmjeni ratifikacija, Sud je smatrao da je namjera stranaka bila da ugovor stupi na snagu na dan razmjene ratifikacija." Cf. http://www.icj-cij.org/icjwww/decisions/issuaries/ihsuammary_601118.htm.

složena priprema za njegovu primjenu, one mogu odlučiti, sve zajedno ili u jednom dijelu, da ugovor primjenjuju i prije njegova definitivnog stupanja na snagu.⁸⁴ Ta je primjena privremena i moguća je u odnosu na cijeli ili dio ugovora. Prema članku 25. st. 1.:

Ugovor ili dio ugovora privremeno se primjenjuje dok ugovor ne stupi na snagu; ako sam ugovor tako određuje; ili ako su se države pregovarateljice na neki drugi način tako sporazumjele.

Takva se privremena primjena može, dakle, predvidjeti i samim ugovorom, ali i nekim naknadnim sporazumom, između svih ili između samo nekih država ugovornica. Države koje na to pristanu, dužne su izvršavati ugovor kao da je on stupio na snagu, osim ako se drukčije ne dogovore. Privremena primjena ugovora ili dijela ugovora u odnosu na neku državu prestaje ako ta država notificira ostalim državama između kojih se ugovor privremeno primjenjuje svoju namjeru da ne postane stranka ugovora.⁸⁵

Propisi Republike Hrvatske su i u ovom dijelu u suglasju s pravilima Bečke konvencije. Zakon o sklapanju i izvršavanju međunarodnih ugovora određuje da ugovor stupa na snagu u odnosu na Republiku Hrvatsku u skladu s odredbama samog ugovora i ovoga Zakona. Ako međunarodni ugovor ne sadrži odredbe o stupanju na snagu, taj međunarodni ugovor stupa na snagu za Republiku Hrvatsku čim sve pregovarateljice dadu pristanak da budu njime vezane, a u skladu s odredbama ovoga

⁸⁴ Usp. st. 4. čl. 308. Konvencije UN o pravu mora iz 1982. godine: "Pravila, propisi i postupci koje izradi Pripremna komisija primjenjivat će se privremeno dok ih Vlast službeno ne usvoji u skladu s dijelom XI."

⁸⁵ Zanimljiv primjer iz recentne prakse odnosi se na Sporazum iz 1994. godine o izvršenju Dijela XI. Konvencije UN o pravu mora iz 1982. (NN-MU br. 9/2000). Njime su čak i one države koje nisu bile stranke Konvencije stekle pravo da kao stranke Sporazuma pristanu na privremenu primjenu Konvencije i Sporazuma, ali samo do 16. studenog 1998. godine. Time su mogle privremeno biti i članice Vlasti, te primjenjivati propise Dijela XI. i Sporazuma u skladu sa svojim nacionalnim pravom. DEGAN, Sources of International Law, str. 403.

Zakona (članak 27. i 28.). Pored toga, Zakon dopušta da se međunarodni ugovor ili jedan njegov dio privremeno primjenjuje dok ne stupi na snagu, uz odobrenje predsjednika Republike, odnosno Vlade Republike Hrvatske (članak 10.). Ako dotični međunarodni ugovor ne određuje drukčije ili ako se pregovarateljice nisu drukčije sporazumjele, takva privremena primjena prestaje ako Republika Hrvatska odluči da ne postane stranka toga međunarodnog ugovora i kada tu svoju odluku notificira ostalim međunarodnopravnim subjektima između kojih se ugovor privremeno primjenjuje.

Nakon stupanja ugovora na snagu, ugovori se dostavljaju Tajništvu Ujedinjenih naroda radi registracije ili razvrstavanja i unošenja u popis, ovisno o slučaju, i radi objave (članak 80. BK). Ta je obveza uvedena još u Paktu Lige naroda, a danas je, u nešto drukčijem sadržaju, nalazimo u članku 102. Povelje. Naime, svaka članica UN-a dužna je registrirati svoj ugovor "što je prije moguće" po njegovu stupanju na snagu kod Tajništva UN-a, čije je obveza da taj ugovor i objavi. Izvorište te obveze bilo je u nastojanju međunarodne zajednice nakon I. svjetskog rata da spriječi tajnu diplomaciju koju se u velikoj mjeri krivilo za nastanak rata. Iako je to obveza samo stranaka BK i članica UN-a, zbog kvaziuniverzalnosti Povelje, to je zapravo obveza svih država.⁸⁶ Prema Povelji, međutim, posljedica nepoštivanja te obveze nije ništavost ugovora ili njegova neobveznost, kako je to bilo u sustavu Lige naroda. Ugovor vrijedi čak i ako nije registriran, ali se njegove stranke neće moći pozvati na njega pred tijelima UN-a, uključujući i pred Međunarodnim sudom. To je stajalište danas prihvaćeno u praksi Međunarodnoga suda, ali i arbitraža izvan sustava UN-a.⁸⁷ Riječima Međunarodnog suda:

"Sud smatra da se stranke ne mogu pozvati na međunarodni sporazum ili ugovor koji nije bio registriran u Tajništvu

⁸⁶ Usp. NGUYEN QUOC, str. 163.

⁸⁷ Tribunal Arbitral pour la détermination de la frontière maritime Guinée - Bissau/Sénégal, sentence du 31 juillet 1989, 94 RGDIP 1990/1, pp. 204-277. Arbitraža nije raspravljala o valjanosti neregistriranog ugovora, budući da ona nije organ UN.

Ujedinjenih naroda, u skladu s člankom 102. Povelje, pred bilo kojim organom Ujedinjenih naroda. S druge strane, neregistracija ili kasna registracija nemaju nikakvih posljedica po stvarnu valjanost tog sporazuma, koji jednako vezuje svoje stranke.”⁸⁸

Uobičajilo se u međunarodnoj praksi da stranke mnogostranog ugovora imenuju depozitara, koji onda obavlja sve tehničke poslove vezane za stupanje ugovora na snagu, različite notifikacije, registraciju ugovora i slična pitanja. Bečka konvencija donosi propise o depozitaru u svojem članku 77. Slijedom te odredbe, a ukoliko ugovor ne određuje drukčije ili ako se države ugovornice nisu drukčije sporazumjele, funkcije su depozitara osobito:

(a) pohraniti izvorni tekst ugovora i punomoći koje mu budu predane;

(b) izraditi ovjerene prijepise izvornog teksta i sve ostale tekstove ugovora na drugim jezicima koji mogu biti predviđeni ugovorom te ih dostaviti strankama i državama koje imaju pravo postati stranke ugovora;

(c) primati sve potpise ugovora te primati i pohraniti sve isprave, notifikacije i priopćenja što se na njega odnose;

(d) ispitati jesu li potpis ili bilo koja isprava, notifikacija ili priopćenje što se odnose na ugovor u valjanom i propisnom obliku i, ako je potrebno, na to pitanje upozoriti dotičnu državu;

(e) obavijestiti stranke i države koje imaju pravo postati stranke ugovora o činima, notifikacijama i priopćenjima što se odnose na ugovor;

(f) obavijestiti države koje imaju pravo postati stranke ugovora o datumu kad je primljen ili položen broj potpisa ili isprava o ratifikaciji, prihvatu, odobrenju ili pristupu, koji je potreban da bi ugovor stupio na snagu;

(g) registrirati ugovor u Tajništvu Ujedinjenih naroda;

(h) obavljati funkcije navedene u drugim odredbama ove Konvencije.

2. U slučaju neslaganja između neke države i depozitara o obavljanju njegovih funkcija, depozitar mora na to pitanje upozoriti države potpisnice i države ugovornice ili, kad je to umjesno, nadležni organ zainteresirane međunarodne organizacije.

U vršenju svojih funkcija depozitar je ograničen odredbama ugovora i voljom stranaka. On ne može zamijeniti stranke u odlučivanju o pitanjima koja nisu predviđena ugovorom ili općim međunarodnim pravom.

Za velik broj ugovora sklopljenih u krilu UN-a ulogu depozitara ima glavni tajnik, jednako kao i glavni tajnik Vijeća Europe ili drugih organizacija za ugovore sklopljene u njihovom krilu.

⁸⁸ Case concerning maritime delimitation and territorial questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain) - Judgment 1 July 1994, ICJ Reports 1994, para. 29.

III. REZERVE

Prema definiciji pojmova navedenih u članku 2. toč. d) Bečke konvencije, rezerva, za potrebe ove konvencije, predstavlja “jednostranu izjavu, bez obzira kako je sastavljena ili nazvana, što je daje država prigodom potpisivanja, ratifikacije, prihvaćanja ili odobrenja ugovora ili prigodom pristupanja tomu ugovoru, kojom se želi isključiti ili izmijeniti pravni učinak nekih odredaba ugovora u njihovoj primjeni na tu državu”.¹

Glavna svrha rezerve je, prema tome, isključenje ili izmjena pravnih učinaka nekih odredaba ugovora u odnosu na državu koja stavlja rezervu.² Sasvim je nebitan naziv koji država daje svojoj izjavi. Prema Paulu Reuteru, bitna značajka rezerve je da njome država postavlja jedan uvjet: država se ne vezuje ugovorom, osim pod uvjetom da se neki pravni učinci ne odnose na nju.³ Svrha te izjave je ujedno i glavni kriterij razlikovanja rezerve od drugih jednostranih izjava koje je država ovlaštena dati uz akt kojim prihvaća neki ugovor.⁴

Pitanje razlikovanja rezerve od nekih drugih izjava naročito je značajno s obzirom na tzv. interpretativne deklaracije. Sama Bečka konvencija ne donosi ni jednu posebnu odredbu o ovim deklaracijama, a države ih koji puta koriste s namjerom da zaobiđu odredbe ugovora što ga prihvaćaju kojima se zabranjuju rezerve.⁵

¹ Neki pisci ne slažu se da rezerve imaju čisto jednostrano značenje. Vidi BROWNLIE, I.: *Principles of Public International Law*, 4th ed, Oxford 1990, str. 608.

² Rezerva se može odnositi i na područje na kojem će se ugovor primjenjivati.

³ REUTER, P.: *Introduction au droit des traités*, 2e éd., Paris 1985, para. 126, str. 71.

⁴ HORN, F.: *Reservations and Interpretative Declarations to Multilateral Treaties*, Amsterdam - New York - Oxford - Tokyo 1988, str. 45. Usp. kritiku kod IMBERT, P.H.: *Les réserves aux traités multilatéraux*, Paris 1979, str. 53.

⁵ V. opširnije: DEGAN, V.Đ.: *Rezerve i interpretativne izjave uz dvostrane međunarodne ugovore*, JRMP br. 1-3/1973, pp. 238-253, na str. 248, VAJIĆ, N.: *Interpretativne*

Prema jednom prijedlogu Komisije za međunarodno pravo, interpretativna deklaracija predstavljala bi jednostranu izjavu, bez obzira na njezin naziv, kojom država ili međunarodna organizacija namjerava za sebe odrediti ili pojasniti značenje ili domašaj nekog ugovora ili pojedine odredbe.⁶ Stoga, glavna je razlika u odnosu na rezervu pravni učinak koji se namjerava postići tom izjavom. Dok rezerva nastoji isključiti ili izmijeniti pravni učinak ugovorne odredbe u odnosu na državu koja stavlja rezervu, interpretativna deklaracija ne polučuje taj učinak. Takvom tumačenju ide u prilog i međunarodna sudska praksa, koja je u više navrata potvrdila taj kriterij.⁷

Druge jednostrane izjave koje države mogu staviti, a da nisu rezerve ili interpretativne deklaracije, mogu se odnositi na nepriznavanje neke od suugovornica višestranog ugovora.⁸ Država može staviti izjavu glede svoje buduće politike vezane uz taj ugovor ili se izjava može odnositi na način na koji će ta država ugovor izvršiti u svojoj zemlji. Neki ugovori predviđaju mogućnost izbora između različitih obveza iz ugovora, pa jednostrana izjava određuje opseg obveza te države.⁹ Također, neki ugovori sadrže mogućnost fakultativnog obvezivanja uz sam ugovor.¹⁰ Sve te izjave ni na koji način ne utječu na pravni učinak ugovora i stoga se i ne smatraju rezervama, bez obzira na naziv koji mogu nositi.¹¹

izjave uz mnogostrane međunarodne ugovore, JRMP br. 1-2/1987, str. 152-166., McRAE, D.M.: *The Legal Effects of Interpretative Declarations*, 49 BYBIL 1978, pp. 155-173.

⁶ ILC Report of the 51st Session, 2000, str. 224.

⁷ Europska komisija za ljudska prava zaključuje da je odlučujući faktor za prepoznavanje rezerve "isključenje ili mijenjanje pravnog učinka jedne ili više odredaba nekog ugovora u njihovoj primjeni prema državi koja stavlja rezervu". IMBERT, P.H.: *Les réserves à la Convention Européenne des droits de l'homme devant la Commission de Strasbourg (Affaire Temeltasch)*, 87 RGDIP 1983, pp. 580-623.

⁸ Takvu su izjavu često koristile arapske države u odnosu na Izrael.

⁹ Npr. Europska Povelja o manjinskim i regionalnim jezicima iz 1992. sastavljena je po tzv. "à la carte" sustavu, gdje država sama bira između ponuđenih opcija (čl. 2.).

¹⁰ Najpoznatija fakultativna klauzula je čl. 36. st. 2. Statuta Međunarodnog suda, kojom država može jednostrano prihvatiti buduću nadležnost Suda za određene vrste sporova.

¹¹ Povelja o jezicima dopušta stavljanje rezerve u svom čl. 21.

Što se tiče trenutka u kojem se rezerve mogu staviti, članak 19. jasan je i nedvosmislen: rezerve se mogu staviti prilikom potpisivanja, ratifikacije, prihvata ili odobrenja ugovora ili pristupa ugovoru, dakle, u bilo kojem trenutku izražavanja pristanka države da bude vezana ugovorom.¹² Ako se rezerva stavlja prilikom potpisivanja ugovora uz rezervu ratifikacije, prihvata ili odobrenja, država koja ju je stavila mora je izričito potvrditi u trenutku kad izražava svoj pristanak da bude vezana ugovorom. U takvom će se slučaju smatrati da je rezerva stavljena onoga dana kad je potvrđena.

Članak 23. sadrži i druga pravila o postupku glede rezervi koja su, međutim, po svojoj naravi kontraktualni propisi i vrijede samo za stranke Bečke konvencije. Prema tim propisima rezerva, izričiti prihvata rezerve i prigovor na rezervu moraju se sastaviti u pisanom obliku i priopćiti državama ugovornicama i ostalim državama koje imaju pravo postati stranke ugovora. Prema onome što smo do sada naveli, to bi bile sve potpisnice ugovora, te države koje su izrazile konačan pristanak da budu vezane tim ugovorom, bez obzira da li je ugovor stupio na snagu za njih ili nije. Kao i sve ostale akte vezane uz prihvaćanje ugovora od strane neke države, i isprave o rezervama moraju potpisati ovlaštene osobe, dakle, opunomoćene po položaju ili uz posebnu punomoć.

1. Dopustivost rezervi prema odredbama Bečke konvencije

Bečka konvencija riješila je pitanje dopustivosti rezervi na međunarodne ugovore na način koji je kod mnogih ocijenjen dijelom kao kodifikacija, ali i kao progresivan razvoj pravila prava međunarodnih ugovora. Naročito je bio sporan članak 19. toč. c).¹³ Ta odredba vezuje dopustivost rezerve za njezinu

¹² Njemačka, Ujedinjeno kraljevstvo i SAD prigovorile su na interpretativnu deklaraciju Jugoslavije na Ugovor o morskom dnu iz 1971. godine, smatrajući je nedopuštenom kao izjavu, a zakašnjelom kao rezervu, te suprotnu predmetu i cilju ugovora. (Nav. prema: MIGLIORINO, L.: "Declarations and Reservations to the 1971 Seabed Treaty", IYBIL 1985, str. 110.)

¹³ THIRLWAY, H.W.A.: *International Customary Law and Codification*, Leiden 1972,

kompatibilnost s predmetom i svrhom ugovora. Iako je Konvencija na snazi već dugo vremena, mnoge države nisu bile zadovoljne njezinim rješenjima glede rezervi. Kao odgovor na te inicijative, Opća skupština UN-a usvojila je 9. prosinca 1993. godine rezoluciju 48/31, kojom je usvojila prijedlog Komisije za međunarodno pravo da u svoj dnevni red uvrsti točku "Pravo i praksa država glede rezervi na međunarodne ugovore". Komisija je imenovala posebnog izvjestitelja A. Pelleta koji se, čini se, opredijelio za "vodit u praksi stavljanja rezervi", a nikako za izmjenu odgovarajućih odredaba BK iz 1969. ili 1986. godine.¹⁴

Članak 19. opisuje:

Stavljanje rezervi

U trenutku potpisivanja, ratifikacije, prihvaćanja, odobrenja ugovora ili pristupanja ugovoru neka država može staviti rezervu, osim ako:

- a) ta rezerva nije zabranjena ugovorom;*
- b) ugovor predviđa stavljanje samo određenih rezervi, među kojima nije rezerva u pitanju;*
- c) u drugim slučajevima, osim navedenih u točkama (a) i (b), ako je rezerva nespojiva s predmetom i ciljem ugovora.¹⁵*

Prema članku 19. proizlazi da se Bečka konvencija odlučila za načelnu slobodu stavljanja rezervi ili za tzv. fleksibilni sistem, što je, vidjet ćemo kasnije, predstavljalo otklon od dotadašnjeg načela cjelovitosti ugovora i načela jednoglasnog prihvaćanja rezervi. Drugim riječima, rezerve na međunarodne ugovore bit će dopuštene u svakom osim u navedenim slučajevima, kada se smatra da je rezerva zabranjena.

str. 117, SINCLAIR, I.: Vienna Convention on the Law of Treaties, 2nd ed., Manchester 1984, str. 13.

¹⁴ Opš. ILC Report 2000, str. 209. i dalje. Izvještaji Komisije dostupni su na internet adresi: <http://www.un.org/law/ilc/reports/>.

¹⁵ Komisija za međunarodno pravo naglašava da engleski tekst razlikuje izraz "make" od "formulate a reservation", budući da prvi označava rezerve koje su samodovoljne, potpune, dok bi drugi izraz označavao "prijedlog" koji se tek mora usvojiti. U francuskom tekstu razlika se vidi u čl. 19. ("peut formuler", "peuvent être faites"), ali se ni u jednom od ta dva jezika ne vidi razlika u članku 2.d). Komisija zaključuje da je tu izraz "make" upotrijebljen pogrešno. ILC Report, 2000, str. 214.

Iz njezinih odredaba proizlazi, barem na prvi pogled, da nema većih problema kod ugovora koji sadrže odredbe o rezervama, osobito ukoliko se njima dopuštaju rezerve. To potvrđuju i odredbe Bečke konvencije o prihvaćanju rezervi (članak 20.). Naime, rezerve izričito odobrene ugovorom ne moraju se posebno prihvaćati (st. 1.), osim ako to ugovor ne predviđa. Temeljna pretpostavka ove odredbe je da već u samom ugovoru postoji izražena suglasnost država ugovornica o dopustivosti određenih rezervi, te takvu suglasnost nije potrebno naknadno pribaviti.

Ugovorne odredbe kojima se mogu dopustiti rezerve nisu, međutim, jednoznačne i u praksi država pojavljuju se različite formulacije. U načelu, možemo razlikovati između ugovora koji dopuštaju sve rezerve od onih koji dopuštaju samo neke rezerve. U prvom slučaju ugovor ne predviđa ograničenja slobodi stavljanja rezervi, ali se ipak pretpostavlja da rezerva ne bi smjela biti previše neodređena ili općenite naravi.¹⁶ Ima pisaca koji tvrde da i takva rezerva ne bi smjela biti nespojiva s predmetom i ciljem ugovora.¹⁷ U drugom slučaju države su se preciznije dogovorile oko slobode stavljanja rezervi. No, i ovdje je praksa država raznolika. Neki ugovori navode na koje se točno određene odredbe rezerve mogu staviti.¹⁸ Postoje i ugovori koji navode točan sadržaj rezerve koju konkretna država smije staviti na konkretan ugovor, pa se takva rezerva naziva i "*negotiated reservation*".¹⁹ Pojedini ugovori

¹⁶ Npr. Europska konvencija o kompenzaciji žrtava nasilnih zločina u čl. 18. st. 1. dopušta: "Svaka država može, u trenutku potpisivanja ili kad polaže svoju ispravu o ratifikaciji, prihvatu, odobrenju ili pristupanju, izjaviti da se koristi jednom ili više rezervi."

¹⁷ V. dalje. Usp. SPILIOPOULOU AKERMARK, S.: Reservation clauses in Treaties concluded within the Council of Europe, 48 ICLQ 1999, str. 479-514, 495.

¹⁸ Npr. Europska Povelja o manjinskim i regionalnim jezicima dopušta u svom članku 21.: "Svaka država može... staviti jednu ili više rezervi na stavke 2 do 5 Članka 7. ove Povelje. Niti jedna druga rezerva ne smije se staviti."

¹⁹ Europska konvencija o prekograničnoj televiziji od 1989. godine. Ona u članku 32(1). vrlo precizno navodi: "Ujedinjeno kraljevstvo može izjaviti da rezervira pravo da ne ispunjava odredbu članka 15. stavak 1., koja zabranjuje oglašavanje duhanskih proizvoda, glede oglašavanja cigara i duhana za lulu koje emitira I.B.A. zemaljskim sredstvima na njezinom području".

određuju koja se vrsta rezerve može staviti.²⁰

Bečka konvencija predviđa tri vrste zabranjenih rezervi: rezerve zabranjene ugovorom, rezerve koje ne spadaju u rezerve izričito predviđene ugovorom te rezerve koje nisu spojive s predmetom i ciljem ugovora.

U načelu se isto pravilo kao i kod izrijetkom dopuštenih rezervi primjenjuje i u slučaju da ugovor zabranjuje sve rezerve. To znači da su države već kod sklapanja tog ugovora postigle suglasnost da bi eventualne rezerve mogle uništiti bit njihova sporazuma, te se rezerve ne mogu stavljati, osim ukoliko se stranke naknadno ne bi o tome sporazumjele. Drugim riječima, za taj je slučaj potrebna izmjena ugovora.²¹

Poseban slučaj zabranjenih rezervi bio bi kod ugovora koji izrijetkom dopušta samo neke rezerve, gdje su sve ostale zabranjene.²² Što ukoliko ugovor zabranjuje samo neke rezerve, znači li to da su sve ostale rezerve dopustive? Arbitražni sud sastavljen za spor o razgraničenju epikontinentalnog pojasa između Francuske i Velike Britanije i Sjeverne Irske smatrao je da to ne znači da su ugovornice potpuno slobodne u stavljanju rezervi "koje očito prelaze cilj" članka koji zabranjuje rezerve.²³ Pažljivim

²⁰ Npr. sadašnji članak 57. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda: "REZERVE -

1. Prilikom potpisivanja ove Konvencije ili polaganja isprave o njezinoj ratifikaciji svaka država može staviti rezervu na određenu odredbu ove Konvencije ukoliko neki zakon koji je u tom času na snazi na njezinom području nije u skladu s tom odredbom. Na temelju ovoga članka nije dozvoljeno stavljanje rezervi opće naravi.

2. Svaka rezerva stavljena na temelju ovoga članka treba sadržavati kratak prikaz zakona na koji se odnosi."

²¹ Zabranu stavljanja rezervi nalazimo u nekim novijim instrumentima o zaštiti okoliša, npr. članak 37. Konvencije iz Rio de Janeira o biološkoj raznolikosti iz 1992. godine: "No reservations may be made to this Convention."

²² Usp. čl. 309. Konvencije UN o pravu mora iz 1982. godine: "Rezerve i iznimke - Na ovu Konvenciju ne mogu se stavljati rezerve ili iznimke, osim onih koje izrijetkom dopuštaju drugi članci Konvencije." Sljedeći članak 310. dopušta stavljanje deklaracija i izjava, koje ne smiju, međutim, imati učinak rezervi.

²³ Delimitation of the Continental Shelf Arbitration (UK and Ireland v. France), Decision of 30 June 1977, 54 ILR, str. 6, str. 51-52 rezerve; (ILM Vol. XVIII, 1979, No. 2, pp. 397-492, para. 39). Spor se ticao Ženevske konvencije o epikontinentalnom pojasu iz 1958., čiji čl. 12. zabranjuje rezerve na prva tri članka te konvencije.

čitanjem članka 19. st. c) proizlazi da se bi se ova odredba primjenjivala i na ovu vrstu ugovora. Drugim riječima, dopustivost rezerve kod takvih ugovora procjenjivala bi se na osnovi kriterija kompatibilnosti ili spojivosti rezerve s predmetom i ciljem ugovora.

U svakom slučaju, ova bi se odredba primjenjivala i na sve ugovore koji ne sadrže posebnih odredaba o rezervama i za koje BK predviđa uvjet kompatibilnosti rezerve s predmetom i ciljem ugovora.²⁴

Upravo se tom kriteriju upućuje najveći broj zamjerki pisaca međunarodnog prava, i to još od vremena njegovog nastanka u savjetodavnom mišljenju Međunarodnog suda.

2. Nastanak kriterija kompatibilnosti

U znanosti međunarodnog prava postoji gotovo jedinstveno gledište da se kodifikacija pravila o rezervama i njihov nastanak može promatrati kroz dva odvojena razdoblja čiju granicu čini Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda o rezervama na Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida.²⁵ Razdoblje do izdavanja tog mišljenja bilo je obilježeno uglavnom tradicionalnim pravilom.

Osnovno obilježje ovog pravila je u tome što rezerva nije dopuštena ukoliko sve ugovornice nisu izrazile svoj pristanak na stavljanu rezervu. Jednoglasni pristanak predstavljao je uvjet valjanosti rezerve, ali i valjanosti pristanka države-autora rezerve da bude vezana ugovorom.²⁶

Ovo pravilo polazilo je od analogije s privatno-pravnim ugovorima.²⁷ Rezerva bi, dakle, bila dopuštena ukoliko je:

²⁴ I sama Bečka konvencija ne sadrži posebnih odredaba o dopustivosti rezervi, već se na nju primjenjuju čl. 19-23.

²⁵ Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Adv. Op. of 28 May 1951, ICJ Rep. 1951, p. 15.

²⁶ O ranoj praksi država u vezi s rezervama v. MALKIN, W.: Reservations to Multilateral Conventions, 7 BYBIL 1926, pp. 141-162.

²⁷ McNAIR, A.: The Law of Treaties, London 1961, str. 160, BROWNLIE, op. cit., str. 609. Zagovarajući ovo pravilo McNair (ibid. str. 168) i drugi pisci (npr. HOLLOWAY, K.: Les réserves dans les traités internationaux, Paris 1958, str. 289.) smatrali su da bi države svakako prihvatile svaku manju rezervu.

a) učinjena u skladu s izričitom odredbom ugovora o dopustivosti rezerve, datom unaprijed za sve buduće stranke ugovora;

b) stavljena uz potpis ugovora uz prisutnost i uz znanje i pristanak svih ostalih potpisnica ugovora. Na taj način ostale države imaju mogućnost da odmah reagiraju na stavljenju rezervu. Ukoliko ostale potpisnice ne prigovore rezervi, smatra se da su izrazile svoj pristanak. U suprotnom, država koja je stavila rezervu ne može se smatrati strankom ugovora;

c) stavljena uz ispravu o ratifikaciji ili pristupu ugovora. U ovom slučaju država stavlja rezervu nakon potpisivanja ugovora ili čak nakon njegovog stupanja na snagu. Njezin pristanak da bude vezana odnosnim ugovorom uz predloženu rezervu, međutim, nema učinka sve do izražavanja pristanka svih ostalih stranaka da ta država postane stranka ugovora uz rezervu. Pristanak se može izraziti i konkludentno.²⁸ U slučaju da bilo koja od država stranaka izrazi svoje neslaganje s rezervom, država-autor rezerve mora ili odustati od rezerve ili ne može postati stranka tog ugovora.²⁹

Tradicionalno pravilo bilo je prihvaćeno u praksi prve svjetske političke organizacije Lige naroda. Jedan od prvih sporova u vezi s rezervama u okviru te organizacije odnosio se na rezerve uz Konvenciju o sprečavanju nedopuštenog prometa opasnim drogama iz 1925. godine, kada je Austrija stavila rezervu uz svoj potpis te Konvencije, a da nije sudjelovala u radu Konferencije.³⁰ Pitanje dopustivosti te rezerve predano je, na zahtjev Vijeća Lige naroda, Komitetu stručnjaka za progresivnu kodifikaciju međunarodnog prava. Komitet je 1927. godine izdao sljedeće mišljenje:

²⁸ MALKIN, op. cit., str. 142: prihvat mora biti ili izričito naveden ili se mora razumno pretpostaviti. Jenks nekoliko godina kasnije, međutim, tvrdi da "tek onedavno" praksa dopušta i prešutan pristanak. JENKS, W.: Les instruments internationaux caractères collectifs, 69 RCADI 1939, pp. 451-552, 471.

²⁹ Ibid. Usp. ROUSSEAU, Ch.: Principes généraux du droit international public, Tome 1, Paris 1944, para. 171: "...pravna valjanost rezerve ovisi o pristanku druge stranke..."

³⁰ Ustvari, još raniji spor odnosio se na rezervu Kine uz potpis Mirovnog ugovora iz Versaillesa 1919. godine. V. MALKIN, op. cit., str. 158.

"Da bi neka rezerva bila valjano učinjena u odnosu na odredbu ugovora, neophodno je da ovu rezervu prihvate sve ugovorne stranke, onako kako bi to bio slučaj da je rezerva bila predložena za vrijeme pregovora. U suprotnom, rezerva, kao i potpis uz koji je dana, je ništava."³¹

Prema tome, rezervu moraju prihvatiti sve ugovornice. U suprotnom, rezerva, kao i potpis uz nju, ostaju bez pravne snage. Liga naroda pridržavala se u praksi tog načela.

Kada su 1935. godine istraživači Harvardskog pravnog fakulteta objavili svoj Nacrt konvencije o pravu ugovora, prihvatili su kao postojeće pravo "*unanimity rule*", tj. pravilo o jednoglasnom prihvatu rezerve (članak 13- 16).³²

I Ujedinjeni narodi, ili točnije rečeno, njihovo tajništvo, prihvaćali su u svojoj ranoj praksi tradicionalno pravilo.³³

Gotovo istovremeno s takvom praksom Lige naroda, razvijalo se jedno zasebno pravilo o dopustivosti rezervi u okviru regionalne zajednice država Amerike (osim Kanade). Ono je bilo izraženo u Havanskoj Konvenciji o ugovorima, prihvaćenoj na Šestoj konferenciji američkih država 20. veljače 1928. godine. Članak 6. te konvencije donosio je propise o ratifikaciji ugovora. Načelno je utvrđeno da ona mora biti "bezuvjetna i mora obuhvaćati čitav ugovor" (st. 1.). Međutim, moguće je ugovor ratificirati i uz rezervu, ali će u tom slučaju ratifikacija imati učinak tek nakon izričitog ili impliciranog prihvata od strane druge ugovorne stranke (st. 2.). Stavak treći, pak, propisivao je učinak rezerve koja će, u slučaju višestranog ugovora, djelovati samo u odnosima između države koja je stavila rezervu i drugih ugovornica, a ne i između tih drugih ugovornica. Između svih drugih ugovornica ugovor će se primjenjivati u cijelosti. Članak 7. te konvencije predviđao je sljedeće:

"Odbijanje ratifikacije ili stavljanje rezerve su akti koji su inherentni nacionalnoj suverenosti i kao takvi predstavljaju vršenje

³¹ League of Nations, Official Journal 1927, str. 881. Cit. prema Mc NAIR, op. cit., str. 163.

³² HARVARD DRAFT, pp. 843-870.

³³ Izvještaj glavnog tajnika Općoj skupštini (A.1372) od 20. rujna 1950.

prava koje ne krši nikakvu međunarodnu obvezu ili dobru formu. Moguće odbacivanje će se dojaviti ostalim ugovornim strankama.”³⁴

Premda je članak 6. te Konvencije i dalje predviđao načelo da je za valjanost rezerve potreban pristanak ostalih ugovornica, ovaj koncept suverenog prava na stavljanje rezervi doveo je do formiranja jednog novog sustava.³⁵ Našao je svoju potvrdu u rezoluciji Međunarodne konferencije američkih država 4. svibnja 1932. godine:

“1. Ugovor će biti na snazi u obliku u kojem je bio potpisan između onih država koje ga ratificiraju bez rezerve, s uvjetima s kojima je izvorno bio prihvaćen i potpisan.

2. Bit će na snazi između vlada koje ga ratificiraju uz rezerve i potpisnica koje prihvaćaju rezervu u obliku u kojem je ugovor izmijenjen rečenom rezervom.

3. Neće biti na snazi između države koja je ratificirala s rezervama i druge koja je već ratificirala i ne prihvaća te rezerve.”³⁶

Panameričko pravilo nailazilo je kod pisaca međunarodnog prava na određeno protivljenje i kritiku. Tako je Brierly smatrao da je taj sustav osobito neprihvatljiv za “zakonodavne konvencije”, te da bi “dopustiti državi da postane stranka uz istovremeno zadržavanje rezerve bez obzira na prigovor bilo koje stranke konvencije, moglo imati učinak uništavanja za tu državu bilo koje prednosti koju je mogla očekivati od konvencije”.³⁷

a) Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda o rezervama

Problem rezervi, rekli smo već, posebno se zaoštrio u vezi s rezervama koje su neke države Istočne Evrope uložile uz

³⁴ HARVARD DRAFT, Appendix, str. 1205.

³⁵ CHAUDHRI, M.A.: Reservations to Multilateral Treaties, De lege pactorum, Durham 1970, pp. 40-52, str. 42.

³⁶ Final Act of the Eighth International Conference of American States, Resolution XXIX, para. 2. (HORN, op. cit., str. 501.)

³⁷ BRIERLY, J.L.: The Law of Nations, 5th ed., Oxford 1955, str. 249. Kritičan je i LAUTERPACHT, H.: Reservations to Multilateral Conventions, 2 ICLQ 1953, pp. 1-26. smatrajući da ovaj sustav nije ostvario svoj navodni cilj, a to je univerzalnost konvencija.

ratifikaciju Konvencije o zabrani i kažnjavanju zločina genocida.³⁸

Sama Konvencija nije sadržavala odredbe o dopustivosti rezervi. Budući da je određen broj država prigovorio tim rezervama, postavilo se pitanje njihove dopustivosti, kao i pitanje statusa država koje su stavile rezervu, odnosno, da li su države-autori rezervi postale stranke Konvencije unatoč prigovorima. Tajništvo UN-a je u svojem izvještaju iz 1950. godine zastupalo gledište da je za rezerve na ugovore koji ne sadrže posebnih odredaba o njihovoj dopustivosti mjerodavan jednoglasni pristanak ostalih ugovornica, odnosno, stranaka, ako je ugovor stupio na snagu. Prema tome, tajništvo je zastupalo tradicionalno pravilo o rezervama.³⁹

U namjeri da pitanje dopustivosti rezervi riješi, Opća skupština je 16. studenog 1950. godine usvojila rezoluciju kojom se obratila dvama organima UN-a, Komisiji za međunarodno pravo i Međunarodnom sudu.⁴⁰ Komisija je morala u okviru svog rada na kodifikaciji prava ugovora podnijeti izvještaj o rezervama na mnogostrane konvencije. Svojim izvještajem Komisija je trebala sagledati pitanje rezervi kako sa stanovišta kodifikacije, tako i sa stanovišta progresivnog razvoja međunarodnog prava, u skladu s člankom 15. svojega Statuta. Posebnu pažnju trebalo je obratiti onim konvencijama kod kojih glavni tajnik UN-a vrši funkciju depozitara prema članku 102. Povelje UN-a. Istom rezolucijom zatraženo je savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda u Haagu o pitanjima vezanim za rezerve na Konvenciju o genocidu.

Dva su tijela radila samostalno i oba su podnijela sasvim oprečne i pomalo iznenađujuće rezultate Općoj skupštini tijekom 1951. godine.

Savjetodavno mišljenje suda imalo je odgovoriti na pitanja postavljena navedenom rezolucijom Opće skupštine, od kojih su za našu tema zanimljiva dva:

³⁸ Rezerve su uložile Bugarska, Bjelorusija, SSSR, Ukrajina, Poljska, Čehoslovačka i dr., a ticale su se čl. IX koji je propisivao obveznu nadležnost Međunarodnog suda.

³⁹ Report of the Secretary General, U.N.Doc.A/1372 (1950)

⁴⁰ Res. 478(V), U.N.Doc.A/CN.4/41.

I. Može li se država smatrati strankom Konvencije ukoliko zadržava svoju rezervu kojoj su prigovorile jedna ili više stranaka Konvencije ali ne i ostale?

II. Ako je odgovor na prvo pitanje potvrđan, kakav je učinak rezerve između države koja stavlja rezervu i:

- a) stranaka koje prigovaraju rezervi?
- b) onih koje je prihvaćaju?⁴¹

Sud se u svom odgovoru, a u skladu s rezolucijom, ograničio isključivo na Konvenciju o genocidu, tražeći odgovore u pravnim pravilima “koja se odnose na učinak koji se daje namjeri stranaka mnogostranih konvencija.”⁴² Rasprava na Sudu i glasovanje bili su odraz velike podijeljenosti sudaca u pogledu pitanja dopustivosti rezerve na mnogostrane ugovore na tradicionaliste i zastupnike univerzalnog važenja ugovora.

U odgovoru na prvo pitanje Sud ističe da se u osnovi ne radi o pitanju dopustivosti rezervi na Konvenciju o genocidu, već o pravnom položaju države-autora prigovorene rezerve.

Dopustivost rezerve na ugovor koji ne sadrži izričite odredbe o tome određuje se na osnovi značenja mnogostranog ugovora, njegove svrhe, samih njegovih odredaba, kao i načina pripreme i usvajanja teksta ugovora. Svi ovi činioci vodili bi do zaključka da se na Konvenciju o genocidu mogu stavljati rezerve. Naime, Sud je, na temelju pripremljenih radova i ostalih dokaza, zaključio da je osnovna namjera članica OUN-a, a time i glavna svrha Konvencije o genocidu, bila kažnjavanje genocida kao međunarodnog zločina.⁴³ Za tu svrhu potrebno je osigurati univerzalnu suradnju svih država. Nadalje, Sud je zaključio da mora razmotriti i ciljeve ove Konvencije. Oni su dvojaki i odnose se na “zaštitu samog postojanja nekih ljudskih grupa” te potvrđivanje i obuhvaćanje najosnovnijih načela morala. U takvoj Konvenciji, zaključio je Sud,

⁴¹ Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Adv. Op. of 28 May 1951, ICJ Rep. 1951, p. 15, str. 16.

⁴² Ibid, str. 20.

⁴³ ICJ Rep. 1951, str. 23. Konvencija je bila prihvaćena jednoglasnom rezolucijom Opće skupštine 1949.

“ugovornice nemaju vlastitih interesa; one jednostavno imaju, svaka i sve, zajednički interes, naime, ostvarenje tih visokih ciljeva koji su *raison d'être* konvencije”.⁴⁴ Kod takvih ugovora kao što je ova Konvencija načelo integralnosti ugovora, koje prema stavu većine sudaca i nije pravilo općeg međunarodnog prava,⁴⁵ trebalo bi imati fleksibilniju primjenu.⁴⁶

Osim toga, ono što je značajno utjecalo na većinu sudaca, praksa nakon Drugog svjetskog rata uvela je načelo usvajanja teksta ugovora većinom glasova, te se odstupilo od načela jednoglasnosti. Upravo zbog osnovnog načela, kojeg i tradicionalisti ističu, tj. da država ne može biti vezana ugovorom bez svojeg pristanka, treba omogućiti državama koje su ostale u manjini da, uz rezervu, postanu strankama ugovora.⁴⁷

Sud je, slijedom iskazanoga, zaključio da je kriterij za stav države kad stavlja rezervu pri pristupanju, kao i za procjenu države kada prigovara rezervi, kompatibilnost rezerve s predmetom i ciljem Konvencije.⁴⁸

U konačnom glasovanju većinom glasova od 7:5 usvojeno je “novije” shvaćanje, dok su tradicionalisti izrazili svoje neslaganje u odvojenim (*dissenting*) mišljenjima.⁴⁹

Odgovor na 1. pitanje glasio je, dakle:

“Da se država koja je stavila i zadržala rezervu kojoj su prigovorile jedna ili više stranaka Konvencije, ali ne i druge, može smatrati strankom Konvencije ukoliko je rezerva spojiva s predmetom i ciljem Konvencije; u suprotnom, država se ne može smatrati strankom Konvencije.”

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid, str. 24-25.

⁴⁶ Ibid, str. 21.

⁴⁷ ICJ Rep. 1951, str. 21-22. Na str. 24. negira se, međutim, mišljenje prema kojem država na osnovi svoje suverenosti može stavljati bilo koju rezervu.

⁴⁸ Ibid, str. 24: “... kompatibilnost rezerve s predmetom i ciljem Konvencije mora biti kriterij za stajalište države kod stavljanja rezerve kod pristupa, kao i za ocjenu države kod prigovaranja rezervi.”

⁴⁹ Zajedničko odvojeno mišljenje podnijeli su suci McNair, Guerrero, Read i Hsu Mo, a posebno još i sudac Alvarez.

U odgovoru na drugo pitanje Sud zaključuje:

“a) da, ukoliko stranka Konvencije prigovara rezervi koju smatra nespojivom s predmetom i ciljem Konvencije, ona može u stvari smatrati da država koja stavlja rezervu nije stranka Konvencije;

b) da ukoliko, s druge strane, stranka prihvaća rezervu kao spojivu s predmetom i ciljem Konvencije, ona može u stvari smatrati državu koja stavlja rezervu strankom Konvencije.”⁵⁰

Savjetodavno mišljenje Suda izazvalo je, unatoč ogradi da se odnosi isključivo na Konvenciju o genocidu, vrlo oštre kritike u znanosti međunarodnog prava. Najveći broj kritika odnosio se, naravno, na kriterij spojivosti rezerve s predmetom i ciljem ugovora. Taj je kriterij smatran za novost za koju Sud ne nalazi temelja ni u pozitivnom pravu, niti u namjeri stranaka.⁵¹

Izvjestaj Komisije za međunarodno pravo bio je sačinjen na osnovi izvještaja tadašnjeg posebnog izvjestitelja Komisije za međunarodno pravo J.L. Brierlyja, te posebnih memoranduma G. Amada i G. Scellea, članova Komisije. Unatoč nekim razlikama u mišljenjima, Komisija je bila prilično jedinstvena u kritici Savjetodavnog mišljenja Suda. I Komisija je, poput Suda, smatrala da ne postoji jedinstveno pravilo koje bi bilo sasvim zadovoljavajuće. Stoga se Komisija odlučila da preporuči ono pravilo koje je “najmanje nezadovoljavajuće”, tj. pravilo koje je do tada primjenjivao glavni tajnik UN-a.⁵²

⁵⁰ ICJ Rep. 1951, str. 29-30.

⁵¹ HOLLOWAY, K., op. cit., str. 185, ANDERSON, D.R.: Reservations to Multilateral Treaties. A Re-Examination, 13 ICLQ 1964, pp. 450-481, na str. 460. smatra da odvojeno mišljenje ima veće uporište u pravu negoli samo savjetodavno mišljenje. Jedan od rijetkih pisaca koji se ne slaže s tvrdnjom da je Sud “izmislio” kriterij spojivosti za rezerve je Imbert. U svojoj monografiji o rezervama ovaj francuski znanstvenik navodi primjere ugovora usvojenih prije Savjetodavnog mišljenja koji su zahtijevali spojivost rezerve s određenim člancima (Nacr Konvencije o proglašenju nestalih osoba umrlima iz 1950. god.) ili sa “značajkama i ciljem” ugovora (Međunarodni sanitarni pravilnik Svjetske zdravstvene organizacije). IMBERT, op. cit., str. 64-65.

⁵² UN.Doc.A/CN.4/41, YBILC 1951, Vol. II i UN.Doc.A/CN.4/L.18, L.9 i L.14.

b) Kriterij kompatibilnosti u Bečkoj konvenciji

Komisija je u nastavku rada na kodifikaciji prava ugovora prilično dugo vremena pružala otpor osnovnim idejama Savjetodavnog mišljenja, odnosno, liberalnom konceptu stavljanja rezervi na međunarodne ugovore. Kriterij kompatibilnosti, odnosno, spojivosti bio je po prvi put prihvaćen tek u prvom izvještaju Sir Humphrey Waldocka⁵³ i zadržan je do konačnog Nacrta iz 1966. godine usprkos otporima.

Time je Komisija na neki način zatvorila krug oko pitanja korištenja kriterija spojivosti rezervi. Dok je 1951. godine tvrdila da je kriterij suviše subjektivan da bi bio podoban za opću primjenu, 1966. godine došla je do zaključka da bi taj kriterij bio podoban kao opći kriterij.⁵⁴

Bečka konvencija o pravu govora usvojila je, dakle, kriterij spojivosti s predmetom i ciljem kao jedan od kriterija dopustivosti rezervi.⁵⁵ U sljedećim kodifikacijskim konvencijama o pravu ugovora potvrđeno je takvo stajalište. Bečka se konvencija iz 1978. u članku 20. poziva na članke 19.-23. konvencije iz 1969., a Bečka konvencija o ugovorima međunarodnih organizacija iz 1986. sadrži, *mutatis mutandis*, istovjetne članke pod istim brojevima.

Tom rješenju upućene su mnoge zamjerke, koje su u osnovi iste kao i zamjerke svojedobno upućene Međunarodnom sudu zbog njegovog savjetodavnog mišljenja: da je taj kriterij neprecizan, budući da nije u samoj Konvenciji određen pojam predmeta i cilja, te da nije moguća njegova objektivna primjena.⁵⁶

⁵³ YBILC 1962, Vol. II, str. 31-32, 60-62.

⁵⁴ U prilog članka 19. glasovalo je čak 92 delegacije, uz 4 glasa protiv i 7 suzdržanih, dok je za članak 20. glasovalo 83 države, uz 17 suzdržanih i bez glasa protiv. Usp. SINCLAIR, I.: Vienna Conference on the Law of Treaties, 19 ICLQ 1970, pp. 47-69, na str. 56-57.

⁵⁵ TEBOUL, G: Remarques sur les réserves aux conventions du codification, 86 RGDIP 1982, pp. 679-717, str. 691. NISOT, J: Les réserves aux traités, 77 RGDIP 1973, pp. 200-206, na str. 201. Usp. RUDA, J.: Reservations to Treaties, 146 RCADI 1975, pp. 95-218, na str. 186. da se isti kriterij javlja u čl. 20. st. 2. kao “kriterij za određivanje potrebnog stupnja pristanka na rezervu.”

⁵⁶ TEBOUL, op. cit., str. 695, ROUSSEAU, Ch.: Droit international public, Tome I, Paris 1970, str. 126, O'CONNELL, International Law, 2nd ed., Vol. I, London 1970,

Argumenti koji se pritom koriste temelje se na činjenici da se svaka država ponaosob očituje na predloženu rezervu.

Prigovor o nepreciznosti kriterija spojivosti najčešće obuhvaća i primjedbe vezane uz nedovoljno raščišćeno razlikovanje između "predmeta" i "cilja". Pojedini pisci, poput Teboula, smatraju da je potrebno, prije svega, utvrditi da li se radi o sinonimima ili ne, odnosno, da li rezerva mora biti u skladu s "predmetom i ciljem" ili i s predmetom i s ciljem ugovora.⁵⁷ Drugim riječima, zainteresirane države nisu u mogućnosti sa sigurnošću uskladiti svoje ponašanje s pravnom normom. Neki su išli tako daleko da su predviđali kraj svakog napretka međunarodnog prava putem konvencija.⁵⁸

Pojedini pisci, ne samo u vrijeme prije donošenja Bečke konvencije, gledali su na kriterij spojivosti isključivo u svjetlu Savjetodavnog mišljenja iz 1951. god. Tako je McNair smatrao da je domašaj "tog novog kriterija" ograničen samo na Konvenciju o genocidu. Sud će u budućim slučajevima biti samo moralno obvezan da ga primjeni, ali to ne može utjecati na promjenu važećeg (tj. tradicionalnog) pravila.⁵⁹ Na sličnom tragu razmišljanja nalazi se i Sztucki. On drži da se kriterij može primjenjivati, osobito od strane međunarodnih organa, budući da svaki ugovor ima svoj predmet i cilj. Nema sumnje da se kriterij

str. 239, SZTUCKI, J.: Some questions arising from reservations to the Vienna Convention on the Law of Treaties, 20 GYIL 1977, pp. 277-305, str. 298.

⁵⁷ TEBOUL, op.cit., str. 697. I mnogi drugi pisci postavljaju taj problem. Usp. BOS, M.: Theory and Practice of Treaty Interpretation, 27 NILR 1980, pp. 3-170, na str. 149-150.

⁵⁸ HOLLOWAY, op. cit., str. 286-289. Kate Holloway je bila jedan od vrlo oštrih kritičara kriterija spojivosti. Prije svega, po njenom mišljenju, kriterij ne zadovoljava osnovne uvjete valjanosti nekog pravnog pravila, budući da mu manjka efektivnost. Nadalje, korištenje tog kriterija uništilo bi efikasnost načela bona fide, nanijelo bi štetu autoritetu Međunarodnog suda, a time i međunarodnog prava, te smanjilo broj stranaka potrebnih da ugovor stupi na snagu budući da bi djelovao poput rezolutivnog uvjeta. Posebno kritični glede kodifikacijskih konvencija su i TEBOUL, op. cit., posebno str. 699. i VILLIGER, op. cit., str. 196. I Tomuschat je predviđao kraj svega međunarodnog prava zbog korištenja kriterija kompatibilnosti. TOMUSCHAT, C.: Admissibility and Legal Effects of Reservations to Multilateral Treaties, 27 ZaoRV, pp. 463-482, str. 478.

⁵⁹ McNAIR, op. cit., str. 168.

može i individualno primjenjivati "u odnosu na ugovore iste ili slične naravi poput Konvencije o genocidu." Međutim, što u slučaju kada bi se navedeni kriterij trebalo primjenjivati pojedinačno na drukčije ugovore, odnosno, "na ugovore u kojima države imaju vlastite interese ili kod kojih se može govoriti o ugovornoj ravnoteži između prava i dužnosti?"⁶⁰

Imbert također smatra da je Komisija za međunarodno pravo prešla namjeru Međunarodnog suda kada je upotrijebila kompatibilnost kao kriterij dopustivosti rezervi. Međutim, i on priznaje da je, bez obzira na svoje nedostatke, kriterij predstavljao "važan element ravnoteže između različitih gledišta. Mada on predstavlja jedno iluzorno ograničenje praksi rezervi, bilo je potrebno da se on afirmira, budući da je tekst koji nije sadržavao uvjete dopustivosti rezervi bio neprihvatljiv za većinu delegacija".⁶¹

Postoji, naravno, i jedan broj pisaca koji prihvaća kriterij spojivosti. Tako Lachs, još u vrijeme dok nije bio sudac Međunarodnog suda, smatra da rezerve moraju biti ograničene predmetom i ciljem ugovora, te da se ne mogu odnositi na sadržaj ugovora ili ugroziti "bitni cilj" kojega stranke žele postići.⁶² Neki drugi priznaju objektivnost kriterija, ali također i subjektivnost njegove primjene kada nije predviđen i neki objektivni forum za njegovu primjenu.⁶³

3. Prihvat rezervi i prigovori rezervama

Bečka konvencija predviđela je u svom članku 20. sustav za prihvaćanje ili prigovaranje stavljenim rezervama, koji čine cjelinu s člankom 19.⁶⁴ BK dopušta državama da reagiraju na stavljenju

⁶⁰ SZTUCKI, op. cit., str. 298-300.

⁶¹ IMBERT, op. cit., str. 138-140.

⁶² LACHS, M.: Le développement et la fonction des traités multilatéraux, 92 RCADI 1957, pp. 233-341, na str. 305.

⁶³ ELIAS, T.O.: The Modern Law of Treaties, Leiden 1974, str. 34. SZAFARZ, R.: Reservations to Multilateral Treaties, 2 PYIL 1970, pp. 293-316, na str. 301.

⁶⁴ Usp. Komentar uz čl. 16. i 17. Nacrta iz 1966, toč. 1: "Članci 16. i 17. moraju se čitati skupa budući da pravni učinak rezerve, nakon što je stavljena, ovisi o njenom prihvatu ili odbacivanju od strane drugih zainteresiranih država."

rezervu, bilo da je prihvate ili, ako se ne slažu sa stavljenom rezervom, da stave na nju prigovor. O njihovoj reakciji može ovisiti i okolnost da li se država koja je stavila rezervu može smatrati strankom toga ugovora ili ne.

Naveli smo već da ovaj članak polazi od sasvim jasne odredbe da ugovorom predviđena rezerva u pravilu ne mora biti naknadno prihvaćena. Drugim riječima, takvim rezervama ne može se ni prigovarati. Međutim, nije bez osnova mišljenje koje zastupa Bowett da ovlaštenje iz ugovora pretpostavlja da je "sadržaj rezerve unaprijed poznat strankama", da to nije "samo puko dopuštenje rezervi na određene članke".⁶⁵

Posebnu grupu ugovora za koje je zadržano tradicionalno pravilo o jednoglasnom prihvatu čine ugovori predviđeni u članku 20. st. 2., kod kojih:

2. Ako iz ograničenog broja država pregovarateljica, kao i iz predmeta i svrhe ugovora, proistječe da je primjena ugovora u cijelosti između svih stranaka bitan uvjet pristanka svake od njih da bude vezana ugovorom, rezervu moraju prihvatiti sve stranke.

Prema tome, definicija sadrži dva osnovna elementa: a) numerički i b) teleološki.⁶⁶ Prema prvom, u pregovorima o zaključenju tih ugovora sudjelovao je "ograničen broj država". Mada Bečka konvencija ne razrađuje pobliže ovaj kriterij, osnovano se može pretpostavljati da se, u pravilu, radi o zatvorenim ugovorima s određenim brojem stranaka. Drugi element odnosi se na predmet i cilj ugovora iz kojeg proizlazi namjera stranaka da se ugovor primjenjuje u cijelosti između svih.⁶⁷

⁶⁵ BOWETT, D.W.: Reservations to non-restricted multilateral treaties, 48 BYBIL 1976-77, pp. 67-92, na str. 85. U službenom prijevodu Bečke konvencije na hrvatski jezik članak 20. naslovljen je "Prihvatanje rezerva i prigovora na rezerve" što je pogrešno, budući da se prigovori ne prihvaćaju. To jasno proizlazi iz engleskog teksta: "Acceptance of and Objections to Reservations". Pravilno bi bilo: "Prihvatanje rezerva i prigovori na rezerve".

⁶⁶ IMBERT, op. cit., str. 111. Usp. SZAFARZ, op. cit., str. 304, koja navodi i tipove ugovora koji, prema njenom mišljenju, spadaju u ovu grupu.

⁶⁷ Usp. DROZ, G.A.L.: Les réserves et les facultés dans les Conventions de la Haye de

Glavni nedostatak ove odredbe moguće je naći u nepreciznosti korištenih kriterija, te nedostatku objektivnog mehanizma za određivanje dotične grupe ugovora. Kao i određeni broj drugih pitanja i ovaj je *de facto* prepušten procjeni samih država. S obzirom na činjenicu da se kod ovih ugovora odstupaju od fleksibilnog sustava, što predstavlja značajno ograničenje slobode država da stavljaju rezerve, jasna je važnost točnog određenja te grupe ugovora. Međutim, s druge strane, može se osnovano pretpostaviti da bi, ukoliko se radi o ugovoru za koji stranke drže da treba sačuvati njegovu cjelovitost, one u samom ugovoru predvidjele i odredbu o rezervama, uključujući i potrebni mehanizam kontrole.

Treći stavak članka 20. odnosi se na ugovore međunarodnih organizacija koji predstavljaju ustavni akt te organizacije. Rezerve na takve ugovore (statute, povelje i sl.) prihvaća nadležni organ te organizacije, ukoliko se stranke drukčije ne dogovore. To je ujedno i jedini slučaj prema Bečkoj konvenciji u vezi s rezervama kod kojeg je predviđen organ za prihvaćanje rezervi, te ujedno i za procjenu njezine valjanosti.⁶⁸

Odredba st. 4. istog članka odnosi se na sve druge slučajeve koji nisu pokriveni odredbama prethodnih stavaka ili samog ugovora. U skladu sa Savjetodavnim mišljenjem iz 1951. god., ona propisuje da svaka država sama za sebe ocjenjuje da li će prihvatiti neku rezervu ili neće. Ukoliko je prihvati (izričito ili konkludentno, prema st. 5.), ona tim činom ujedno prihvaća i državu koja rezervu stavlja kao stranku tog ugovora. Dovoljan je i pristanak samo jedne države da bi se autorica rezerve mogla smatrati strankom. S druge strane, njeno odbijanje ne znači da država odbija i ugovorne odnose s autoricom rezerve. Ona to mora izričito naglasiti. U suprotnom, rezerva proizvodi svoje učinke u skladu s člankom 21.

Droit International Privé, 58 RCDIP 1969, pp. 381-424. da bi Haške konvencije o međunarodnom privatnom pravu spadale u ovu grupu ugovora, budući da je predmet i cilj tih ugovora ujednačavanje pravnih pravila država stranaka.

⁶⁸ Usp. NGUYEN QUOC, str. 181. Opširnije o tom pitanju v. MENDELSON, M.H.: Reservations to the constitutions of international organizations, 45 BYBIL 1971, pp. 137-171.

st. 3., odnosno, ne primjenjuju se samo odredbe na koje se odnosi rezerva "u onoj mjeri u kojoj je to predviđeno rezervom."⁶⁹ Ta je odredba unijela značajnu promjenu u Nacrt iz 1966. godine, jer je u potpunosti promijenila presumpciju u korist države autorice rezerve. Naime, prema BK, prigovor mora biti izričit i u pismenom obliku i mora se staviti u određenom roku - 12 mjeseci od dana notifikacije o rezervi ili do dana kad je izrazila pristanak da bude vezana ugovorom, ako je taj datum kasniji.⁷⁰ Prigovor rezervi ne predstavlja nikakvu indikaciju glede neprihvatanja države koja je stavila rezervu kao stranke ugovora, te se takva namjera opet mora izrijekom potvrditi. Države bi se, u pravilu, morale jasno izjasniti, kako bi se izbjegle moguće pravne nedoumice.

Pitanje koje najčešće postavljaju pisci međunarodnog prava u vezi s ovom odredbom i člankom 19. toč. c) odnosi se na problem rezervi nespojivih s predmetom i ciljem ugovora: da li se ova odredba primjenjuje i na takve rezerve? Drugim riječima, ukoliko neka država prigovori da je rezerva nespojiva s predmetom i ciljem ugovora, da li ona mora pritom posebno navesti svoju namjeru da ne želi da ugovor stupi na snagu između nje i države koja stavlja rezervu? Mogu li se nespojive rezerve prihvatiti? Mišljenja u znanosti međunarodnog prava su prilično različita i u tome ne odstupaju od prakse država, koja je također vrlo neujednačena.

Dva su osnovna polazišta od kojih kreću međunarodnopravni znanstvenici. Jedni polaze od mišljenja da se i na nespojive rezerve primjenjuje st. 4. članka 20. Gaja je jedan od tih autora. On dijeli rezerve na dopustive i nedopustive. U ove potonje spadale bi i nespojive rezerve, ali "prema prevladavajućem mišljenju, i nespojive rezerve podvrgnute su istom režimu prihvata ili prigovora, koji se primjenjuje prema dopustivim rezervama."⁷¹

⁶⁹ Ta odredba propisuje: "Ako se država koja je stavila prigovor na rezervu nije usprotivila stupanju na snagu ugovora između nje i države koja je stavila rezervu, odredbe na koje se odnosi rezerva ne primjenjuju se između tih dviju država u onoj mjeri u kojoj to rezerva predviđa."

⁷⁰ Glavni tajnik UN-a kao depozitar ugovora zakašnjeli prigovor tretira kao običnu "komunikaciju". Treaty Handbook, p. 7.

⁷¹ GAJA, G.: *Unruly treaty relations*, Mélanges R. Ago, Milano 1987, Vol. I, pp. 307-330, na str. 313-315.

Zemanek bi također mogao biti ubrojen u ovu grupu pisaca. On smatra da se, da bi se neka rezerva smatrala nespojivom, njoj mora prigovoriti. Nakon toga moguća su dva slučaja. U prvom, država koja prigovara ističe i svoju namjeru da se ugovor ne primjenjuje između nje i države koja ulaže rezervu.⁷² Ako država, naprotiv, prigovori, ali ugovor ipak stupi na snagu između njih, ovaj pisac smatra da članak 21. st. 3. ne razlikuje dopustive od nedopustivih rezervi, te da se može primijeniti i na ove potonje.⁷³

S druge strane stoje jednako uvjerljivi argumenti pisaca koji smatraju da rezervama nespojivima s predmetom i ciljem ugovora ne treba prigovarati, budući da su one *eo ipso* nedopustive, te ne proizvode nikakve pravne učinke. Tako britanski pravnik Bowett razlikuje pitanje dopustivosti, koje se prosuđuje objektivno na osnovi samog ugovora, od pitanja opozabilnosti (suprotstavljenosti) koje dolazi u obzir samo za dopustive rezerve.⁷⁴ Nedopustive rezerve ne mogu se prihvatiti, jer bi prihvaćanje takve rezerve značilo kršenje samog ugovora.⁷⁵ Bez obzira na uvjerljivost argumenata koje koristi ovaj pisac, vidjet ćemo iz prakse država da one često prihvaćaju nespojive rezerve, a da ostale ugovornice ne smatraju to kršenjem ugovora.

Horn razlikuje nedopuštene rezerve temeljem članka 19. st. 1. toč. a) i b), prihvaćanje kojih "teoretski nije moguće", te nespojive rezerve s kojima bi trebao biti isti postupak. Međutim, problem s ovom vrsti rezervi je u tome što se nespojivost određuje individualno, te je moguće da istu rezervu jedna država smatra spojivom, a druga nespojivom s predmetom i ciljem ugovora.

⁷² Autorica rezerve se ne može žaliti na taj prigovor, te za takvo nešto nema niti posebnog postupka. ZEMANEK, K.: *Some unresolved questions concerning reservations*, Essays in International Law in Honour of Judge M. Lachs, The Hague-Boston-Lancaster 1984, pp. 323-336, str. 331.

⁷³ Ibid, str. 332. Slično i CAPOTORTI, F.: *Convenzione di Vienna sul diritto dei trattati*, Padova 1969, str. 28. Isto TOMUSCHAT, op. cit., str. 476-477.

⁷⁴ BOWETT, op. cit., str. 80.

⁷⁵ BOWETT, ibid, str. 82. V. čl. 60. Bečke konvencije o kršenju ugovora kao razlogu prestanka ugovora. Usp. O'CONNELL, op. cit., str. 237. koji drži da je nespojiva rezerva ništava, kao i isprava o prihvaćanju ugovora uz tu rezervu, ali da država ipak mora prigovoriti i takvoj rezervi. U suprotnom, stvorio bi se *viniculum juris*.

Ukoliko država smatra da je rezerva nespojiva, njezin se izbor sastoji u tome da rezervu smatra ništavom, a da se ugovor primjenjuje u cijelosti ili da smatra da između nje i autorice rezerve ne postoji ugovorni odnos.⁷⁶

Državna praksa u pogledu rezervi nespojivih s predmetom i ciljem ugovora donosi, mogli bismo reći, još veći broj rješenja od znanosti međunarodnog prava. Što se tiče pravnih učinaka prigovora i odnosne rezerve, izgleda da se u većini slučajeva države suzdržavaju od izjašnjavanja o pravnim posljedicama njihovog prigovora.⁷⁷ Takva praksa mogla bi značiti najmanje dvije stvari. Prvo, da države smatraju da nespojive rezerve ne mogu imati pravnih učinaka *ipso jure*, bez obzira na očitovanje stranaka. Drugo, da ugovor i bez obzira na nespojivu rezervu može stupiti na snagu i proizvoditi pravne učinke u skladu s međunarodnim pravom i pod uvjetom reciprociteta. Odgovor bi trebalo potražiti u svakom konkretnom slučaju.

Međutim, takva praksa, rekli smo već, nije jednoobrazna. Naprotiv, u nekim slučajevima države izričito naglašavaju da prigovor nespojivosti s predmetom i ciljem sprečava državu koja prigovara da autoricu rezerve "smatra strankom ugovora".⁷⁸ Nisu rijetki ni sasvim suprotni slučajevi, kada taj isti prigovor ne sprečava stupanje ugovora na snagu između dviju država.⁷⁹ Moguće je i

⁷⁶ HORN, op. cit., str. 121. Renata Szafarz samo djelomično podržava ovo mišljenje. Naime, ona smatra da država može prigovoriti rezervi da je nespojiva s predmetom i ciljem. Kroz taj prigovor država upravo izražava onu "suprotnu namjeru" koju zahtijeva čl. 20. st. 4(b). SZAFARZ, op. cit., str. 309. To je mišljenje na Bečkoj konferenciji zastupao meksički delegat. Doc. UNA/Conf.39/SR.10 str. 15-16. Ostali prigovori koje država može staviti ne proizvode takav učinak.

⁷⁷ HORN, op. cit., str. 219. Usp. praksu država navedenu kod sljedećih pisaca: GAMBLE, J.K.: Reservations to Multilateral Treaties: A Macroscopic View, 74 AJIL 1980, pp. 372-395, ČOK, V.: O rezervama nespojivim sa predmetom i ciljevima međunarodnog ugovora, JRMP 1987, br. 1-2, pp. 168-183. za Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979.

⁷⁸ Npr. prigovor Izraela ili Velike Britanije rezervi Burundija na Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju krivičnih djela počinjenih protiv osoba pod međunarodnom zaštitom, uključujući diplomatske agente iz 1973. god. SR Njemačka je po istoj osnovi prigovorila istoj rezervi, ali bez izjašnjavanja o učincima prigovora. Nav. prema HORN, str. 211.

⁷⁹ Npr. prigovor SR Njemačke rezervama Maroka uz Konvenciju o konzularnim

"cijepanje" ugovora na dio koji može i dio koji ne može stupiti na snagu između države koja prigovara i one koja je stavila rezervu. Takav se slučaj pojavio upravo u vezi sa samom Bečkom konvencijom o pravu ugovora. Prigovor SAD-a rezervama Tunisa, odnosno, Sirije u prvom slučaju isključuje odredbe članka 53. i 64., a u drugom čitav V. dio Konvencije.⁸⁰

Posebno treba izdvojiti grupu ugovora koji predviđaju mehanizam za određivanje spojivosti rezervi. To bi bili prije svega ugovori koji predviđaju nadležnost nekog objektivnog foruma za sporove o tumačenju ili primjeni odnosnog ugovora,⁸¹ te ugovori u kojima se kompatibilnost određuje nekom kvalificiranom većinom stranaka. Od ovih drugih najpoznatiji je primjer Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1966. godine. Njezin članak 20. st. 2. propisuje sljedeće:

"Nikakva rezerva koja bi bila nespojiva s predmetom i ciljem ove konvencije ne može biti odobrena... Smatra se da rezerva pripada naprijed navedenim kategorijama ako najmanje dvije trećine država stranaka Konvencije stave prigovor."⁸²

Pojedini pisci smatraju da ova konvencija ima posebne karakteristike, tj. "da njezina svrha nije očuvanje zajedničkih interesa stranaka, već prije potreba pojedinaca kao takvih".⁸³ Međutim, i bez obzira na njezinu posebnu svrhu, teško je vidjeti

odnosima iz 1963. na čl. 62. o izuzeću od carine i čl. 65. o izuzeću od obveza prijavljivanja stranaka. Mada nespojive s predmetom i ciljem, ove rezerve "neće predstavljati prepreku stupanju konvencije na snagu između SR Njemačke i Maroka". Ibid.

⁸⁰ Opširnije v. De VISCHER, Ch.: Une réserve de la République arabe de Syrie à la Convention de Vienne (1969) sur les traités, RBDI 1972, pp. 416-418. SAD, inače, još uvijek nisu stranka Konvencije.

⁸¹ V. gore za praksu Europskog suda i Komisije za ljudska prava.

⁸² Sl.l.- MU br. 6/1967, str. 739 i sl. Sličnu odredbu sadrži i Konvencija iz 1961. o zabrani prometa opojnim drogama u svom čl. 50/3.

⁸³ CASSESE, A.: A New Reservation Clause, Mélanges Paul Reuter, Génève 1968, pp. 266-304, na str. 288. V. također i SHELTON, D.: State Practice on Reservations to Human Rights Treaties, Canadian Human Rights Yearbook 1983, pp. 205-234. IMBERT, P.H.: Reservations and Human Rights Conventions, 6 Human Rights Review 1981, pp. 28-60.

kako bi objektivno nespojiva rezerva postala spojiva s predmetom i ciljem ugovora ukoliko je prihvati više od dvije trećine stranaka. Takav bi zaključak u čitav koncept spojivosti rezervi unio dodatne subjektivne elemente.

4. Pravni učinak rezervi

Osnovno pravilo glede učinaka rezervi sadržano je u članku 21. BK iz 1969. godine i svodi se na načelo reciprociteta:

Pravni učinak rezervi i prigovora na rezerve

1. Rezerva stavljena prema nekoj drugoj stranki u skladu s Člancima 19, 20. i 23:

(a) mijenja za državu koja je stavila rezervu u njezinim odnosima s tom drugom strankom odredbe ugovora na koje se odnosi rezerva u onoj mjeri u kojoj to rezerva predviđa; i

(b) mijenja te odredbe u istoj mjeri za tu drugu stranku u njezinim odnosima s državom koja je stavila rezervu.

Prema tome, rezerva ima isti učinak u njihovim međusobnim odnosima i prema državi koja je stavila rezervu i prema onoj koja je rezervu prihvatila, odnosno, koja rezervi nije prigovorila. Kako smo ranije naveli, pretpostavka je da se država slaže s rezervom ukoliko nije izrazila prigovor u određenom roku. Između ostalih stranaka rezerva nema nikakva učinka (Članak 21. st. 2).

Ako se država koja je stavila prigovor na rezervu nije usprotivila stupanju na snagu ugovora između nje i države koja je stavila rezervu, odredbe na koje se odnosi rezerva ne primjenjuju se između tih dviju država u onoj mjeri u kojoj to rezerva predviđa (Članak 21. st. 3). Može se postaviti pitanje ima li uopće razlike između pravnih učinaka prihvaćene i prigovorene rezerve. Postoje mišljenja da razlike zapravo i nema.⁸⁴ Čini nam se da bi razlika postojala u opozabilnosti, odnosno, rezerva kojoj je prigovoreno ne bi se mogla isticati protiv stranke koja je rezervi prigovorila.

⁸⁴ SINCLAIR, VC, str. 77.

Stavljena rezerva može se povući u svako doba, osim ako ugovor ne određuje drukčije. Za njezino povlačenje nije potreban pristanak države koja je prihvatila rezervu, budući da se time stranke vraćaju na izvorni tekst ugovora. Na isti se način može povući i prigovor na rezervu. Ako ugovor ne određuje drukčije ili ako nije drukčije ugovoreno, i povlačenje rezerve i povlačenje prigovora na rezervu ima učinak tek nakon primitka notifikacije o tom povlačenju od strane adresata.⁸⁵ Povlačenje rezerve ili prigovora na rezervu mora se sastaviti u pisanom obliku.

Bečka konvencija ne uređuje posebno pitanje izmjene rezerve, ali se i ta mogućnost pojavila u praksi država. U pravilu, s izmjenom rezerve postupat će se kao s novom rezervom, što znači da će se i na izmjenu moći prigovarati.⁸⁶

Postoji još jedno pitanje za koje, zapravo, nije jasno da li ga Bečka konvencija uređuje. Izmjena naslova odjeljka 2. u Dijelu II. Nacrta od "Rezerve na mnogostrane ugovore" na "Rezerve", dovelo je do dvojbi glede mogućnosti i dopustivosti rezervi na dvostrane ugovore. Jedan broj autora smatra da takve rezerve ne bi bile moguće, jer bi predstavljale novu ponudu.⁸⁷ No, drugi autori drže da je izmjena naslova tog odjeljka otvorila vrata i rezervama na dvostrane ugovore.⁸⁸ Ukoliko je to istina, postavlja se pitanje prikladnosti rješenja Bečke konvencije za takav slučaj.

Rezervu na dvostrani ugovor mora prihvatiti i druga stranka, prema pravilu predviđenom u članku 20. st. 2. BK, odnosno, kao za ugovore restriktivnog karaktera. Tek tada rezerva može proizvoditi i odgovarajuće učinke prema načelu reciprociteta (članak 21. st. 1.). No, zbog posebnosti dvostranog odnosa, rezerva se ne bi mogla povući bez pristanka druge stranke.

⁸⁵ Članak 22.

⁸⁶ U praksi Glavnog tajnika UN-a određen je rok od 12 mjeseci za prigovor, mada je do travnja 2000. vrijedio rok od 90 dana. Izmjenu će prihvatiti pod uvjetom da ni jedna ugovornica ne stavi prigovor. Treaty Handbook, p. 9.

⁸⁷ Npr. REUTER, op. cit., str. 71.

⁸⁸ DEGAN, Sources of International Law, pp. 483. ss. Usp. komentar Komisije pri izradi Nacrta Konvencije o ugovorima međunarodnih organizacija, u kojem se ističe da u slučaju BK 69 nije zauzeto stajalište. YBILC 1982, Vol. II, Part II, str. 32.

IV. POŠTOVANJE I PRIMJENA UGOVORA

1. Poštovanje ugovora

Temeljno pravilo glede poštovanja i primjene ugovora i njegovih učinaka sadržano je u BK iz 1969. godine u članku 26.:

“Svaki ugovor koji je na snazi vezuje stranke i one ga moraju izvršavati u dobroj vjeri.”

Ranije smo već govorili o uvjetu da ugovor mora biti na snazi kako bi proizvodio svoje pravne učinke. Pravilo članka 26. sadrži, osim toga, još neka temeljna načela. Prije svega, opće načelo prava *pacta sunt servanda*. Načelo *pacta sunt servanda* predstavlja osim toga i jedno načelo običajnog međunarodnoga prava, budući da je potvrđeno i u praksi subjekata međunarodnoga prava uz odgovarajući *opinio juris sive necessitatis*. Prema većini pisaca to je načelo neophodan uvjet postojanja i djelovanja bilo kojeg pravnog poretka, a osobito međunarodnog prava.¹ Ono je danas dio pozitivnog međunarodnoga prava, potvrđeno u najvažnijim instrumentima međunarodnog prava.

No, članak 26. sadrži i drugo načelo, a to je načelo *bona fide*. Preuzete obveze moraju se ispunjavati u dobroj vjeri. Kako smo ranije obrazložili, i to je načelo temeljno u međunarodnom pravu i bez njegova postojanja teško bi bilo zamisliti funkcioniranje međunarodnog pravnog poretka u kojem, praktično, nema sustava prisile. Kao i načelo *pacta sunt servanda*, i načelo *bona fide*, potvrđeno je i u praksi država, te u međunarodnoj sudskoj i arbitražnoj praksi, a sadrže ga i mnogi međunarodni dokumenti. Prema nekima, to su zapravo dva aspekta istoga načela prava

¹ DEGAN, Sources of International Law, The Hague/ Boston/ London, 1997, str. 395.

međunarodnih ugovora i nalazimo ga i u članku 2.2. Povelje UN-a.² Istog je mišljenja bila i Komisija za međunarodno pravo:

“Postoji puno autoriteta u praksi međunarodnih sudova za prijedlog da je u sadašnjem kontekstu načelo dobre vjere pravno načelo koje čini sastavni dio pravila *pacta sunt servanda*.”³

Tzv. Deklaracija sedam načela Opće skupštine UN-a iz 1970., potvrdila je ta načela, dajući autentično tumačenje odredaba Povelje UN-a:

“Svaka je država dužna u dobroj vjeri ispunjavati svoje obveze prihvaćene u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda.”

I u praksi Međunarodnog suda nalazimo potvrdu ovoga temeljnog načela međunarodnog prava:

“Jedno od temeljnih načela koja uređuju stvaranje i ispunjenje pravnih obveza, bez obzira na njihov izvor, jest načelo dobre vjere. Vjera i povjerenje su neophodni u međunarodnoj suradnji, osobito u vrijeme kada ova suradnja u mnogim područjima postaje sve bitnija.”⁴

U presudi u parnici između Kameruna i Nigerije Sud je ponovio svoje mišljenje o ovom načelu:

“Sud primjećuje da je načelo dobre vjere dobro ustanovljeno načelo međunarodnog prava. Nalazi se u Članku 2. st. 2. Povelje Ujedinjenih naroda; uključeno je u članak 26. Bečke konvencije o pravu ugovora od 23. svibnja 1969.”⁵

² NGUYEN QUOC, str. 216.

³ Nacrt 1966, str. 30.

⁴ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment of 20 December 1974, ICJ Reports 1974, p. 268, para. 46.

⁵ Case Concerning the Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria), Preliminary Objections, Judgment 11 June 1998, para 38. U nastavku Sud nabraja presude u kojima je potvrđeno to načelo: “Bilo je spomenuto rano već početkom ovog stoljeća u arbitražnoj odluci od 7. rujna 1910. u parnici o ribolovu u Sjevernom Atlantiku (United Nations, Reports of International Arbitral Awards, Vol. XI, p. 188). Bilo je potvrđeno u nekoliko presuda Stalnog suda međunarodne pravde (Factory at Chorzów, Merits, Judgment No. 13, 1928, P.C.I.J., Series A, No. 17, p. 30; Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex, Order of 6 December 1930, P.C.I.J., Series A, No. 24, p. 12 and 1932, P.C.I.J., Series A/B, No. 46, p. 167). Konačno, ovaj ga je Sud primijenio već 1952. godine u parnici o pravima državljana SAD-a u Maroku (Rights of Nationals of the United States of America in Morocco, Judgment, ICJ Reports

No, i sam Sud ističe i neka ograničenja:

“Sud nadalje primjećuje da iako je načelo dobre vjere ‘jedno od temeljnih načela...’, ono nije samo po sebi izvor obveze koja inače ne bi postojala.”⁶

Tijekom rada Konferencije u Beču došlo je do izmjene prijedloga Komisije za međunarodno pravo koji je rezultirao sadašnjim člankom 27., a koji govori o nadređenosti međunarodnih ugovora u odnosu na nacionalno pravo:

Članak 27.

Unutrašnje pravo i poštovanje ugovora

Stranka se ne može pozivati na odredbe svoga unutrašnjeg prava da bi opravdala neizvršavanje ugovora. To pravilo ne dira Članak 46.

Komisija je smatrala da takva odredba spada većim dijelom u područje odgovornosti država, što je Konvencija načelno otklonila iz svog polja primjene,⁷ no Konferencija je bila drukčijeg mišljenja.⁸ Članak 46. govori o povredi unutrašnjega prava o zastupanju države, i to je jedini slučaj kada država može isticati odredbe svojeg unutrašnjeg prava kao razlog nepoštivanja ugovora, a i tada pod dosta strogim uvjetima.⁹ Nadređenost međunarodnih ugovora danas je priznata u mnogim nacionalnim ustavima, uključujući i Ustav Republike Hrvatske, ali to nije svugdje slučaj. Prema odredbi članka 27. države stranke Bečke konvencije obvezne su učiniti sve da odredbe nacionalnog prava ne

1952, p. 212), zatim u parnici glede ribolovne nadležnosti (Fisheries Jurisdiction, Federal Republic of Germany v. Iceland) (Jurisdiction of the Court, Judgment, ICJ Reports 1973, p. 18), u parnicama o nuklearnim pokusima (the Nuclear Tests cases, ICJ Reports 1974, pp. 268 and 473), te u parnici glede pograničnih i prekograničnih oružanih akcija (Case concerning Border and Transborder Armed Actions (Nicaragua v. Honduras), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, ICJ Reports 1988, p. 105).”

http://www.icj-cij.org/iccjwww/idoocket/icj/icjjudgment/icj_judgment_980611_content.htm#36.

⁶ Border and Transborder Armed Actions (Nicaragua v. Honduras), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, ICJ Reports 1988, p. 105, para 94.

⁷ V. članak 73.

⁸ SINCLAIR, VC, str. 84.

⁹ V. gore.

budu prepreka poštivanju i primjeni međunarodnog ugovora, pa makar to zahtijevalo i izmjene ili dopune vlastitog zakonodavstva.¹⁰

Zanimljiva je u tom smislu situacija u zemljama članicama Europske unije. Prema propisima same Unije, odredbe ugovora o osnivanju, pa i većina akata tijela Zajednice, nadređene su nacionalnim propisima, i to je bitno obilježje europskog prava. Prema razvijenoj praksi Europskog suda, nadređenost postoji i u odnosu na ustavne propise članica, što je izazvalo dosta protivljenja, osobito njemačkog Saveznog suda.¹¹ Pa ipak, i sami ugovori priznaju izuzetke od načela nadređenosti, kada država može, vrlo ograničeno, isticati svoj javni poredak ili razloge javnoga zdravlja i sigurnosti, kao razloge nepoštivanja odredaba europskog prava.¹²

2. Primjena ugovora

Iz članka 26. BK moguće je odrediti učinke ugovora glede *ratione personae*: ugovor vezuje samo svoje stranke. Prema definiciji same Bečke konvencije u članku 2. stavku 1. toč. g, izraz "stranka" znači državu koja je pristala da bude vezana ugovorom i za koju je taj ugovor na snazi. Iz pravila da Bečka konvencija iz 1986. godine sadrži *mutatis mutandis* ista pravila kao i Bečka konvencija iz 1969., u njezinoj definiciji pojam stranka obuhvaća i međunarodne organizacije. Razumljivo je da se to odnosi i na druge subjekte međunarodnog prava.

Primjena ugovora *ratione temporis* određena je člankom 28. pod naslovom "Ugovori nemaju retroaktivni učinak":

¹⁰ DEGAN, Međunarodno pravo, Rijeka 2000, str. 156-157. Opš. CRNIĆ-GROTIĆ, V.: Pravni položaj međunarodnih ugovora u Republici Hrvatskoj, Vladavina prava, br. 1, God. 1, Zagreb 1997, pp. 17-38.

¹¹ Sporne su bile situacije u kojima su bila povrijeđena temeljna ljudska prava zajamčena ustavom, koja nisu imala svoj pandan u europskom pravu. Situacija je donekle popravljena izmijenjenim stajalištima Europskog suda i usvajanjem Povelje Europske Unije o temeljnim pravima 2000. godine u Nici. Opš. v. npr. Paul CRAIG & Gráinne de BÚRCA: EU Law (Text, Cases and Materials), 2nd ed., 1998, str. 296-348.

¹² Čl. 30 (raniji 36). Ugovora iz Amsterdama.

"Ako drukčija namjera ne proistječe iz ugovora ili ako nije na drugi način izražena, odredbe ugovora ne vežu stranku glede bilo kojeg čina ili činjenice koji su prethodili datumu stupanja tog ugovora na snagu za tu stranku, niti glede bilo koje situacije koja je prestala postojati prije toga datuma."

Načelo o zabrani retroaktivne primjene ugovora također predstavlja jedno opće načelo prava koje vrijedi za sve pravne akte ne samo međunarodnoga prava, a čiji se smisao nalazi u pravnoj sigurnosti subjekata nekog pravnog poretka.¹³ Načelo je potvrđeno u međunarodnoj sudskoj praksi, kako u odnosu na materijalne odredbe, tako i u odnosu na odredbe o nadležnosti nekog tijela.¹⁴ Osobito se često na njega poziva Europski sud za ljudska prava budući da su primjenu Europske konvencije *pro futuro* njezine stranke osigurale i odgovarajućim izjavama.¹⁵

Međutim, to ne znači i da bi to načelo bilo apsolutnoga karaktera, odnosno, nepodložno iznimkama. Činjenica da stranke mogu i drukčije ugovoriti govori u prilog takvoj tvrdnji. I sama Komisija za međunarodno pravo u svom je Komentaru iz 1966. godine predvidjela izuzetak u slučaju da "su se neki akt, činjenica ili situacija, koji su se zbili ili pojavili prije stupanja na snagu ugovora, ponovili ili produžili postojati nakon njegova stupanja na snagu, oni tada podliježu primjeni toga ugovora".¹⁶ Daljnji izuzetak proizlazi iz međunarodne sudske prakse, koja je u nekim presudama dopustila da bi retroaktivna primjena mogla biti nužna ukoliko ugovor ima "poseban predmet koji bi zahtijevao

¹³ NGUYEN QUOC, str. 219.

¹⁴ Npr. Ambatielos Case (Preliminary objections), ICJ Reports 1952, p. 40. U parnici između Bosne i Hercegovine i Jugoslavije 1996. godine o Konvenciji o genocidu Sud je odbio tvrdnje Jugoslavije da bi prihvatanje nadležnosti Suda značilo retroaktivnu primjenu članka IX. Konvencije iz 1948. godine. Case concerning application of the Genocide Convention (Bosnia-Herzegovina/Yugoslavia), Preliminary objections, Judgment 11 July 1996, ICJ Reports 1996, para. 34.

¹⁵ Npr. u predmetu Mladenčić Sud je odbio zahtjev u odnosu na prestanak stanarskog prava budući da je pravomoćna sudska odluka donesena 1995. godine, dakle, prije stupanja Konvencije na snagu za Hrvatsku. Application no. 48485/99.

¹⁶ Nacrt 1966, str. 32.

retroaktivno tumačenje”. Komisija je u svom Komentaru kao primjer takvog ugovora navela parnicu Mavrommatis u kojoj je Sud smatrao da je normalna retroaktivna primjena protokola koji se odnosio na uređenje statusa koncesija izdanih prije sklapanja toga protokola.¹⁷ I Europski sud za ljudska prava dopustio je, ali izuzetno rijetko, retroaktivnu primjenu svojih odredaba, ukoliko bi se moglo dokazati tzv. produljeno stanje, odnosno, situacija u kojoj i dalje postoji kršenje Konvencije kao posljedica djela učinjenoga prije negoli je dotična država postala njezina stranka.¹⁸

Odredbe *ratione temporis* same Bečke konvencije sadržane su u članku 4.:

“Ova konvencija nema retroaktivni učinak

Ne dirajući u primjenu pravila izloženih u ovoj Konvenciji kojima bi ugovori bili podvrgnuti prema međunarodnom pravu neovisno o ovoj Konvenciji, ona se primjenjuje jedino na ugovore što ih države sklope nakon njezina stupanja na snagu za te države.”

Ta odredba, međutim, nikada nije imala apsolutni karakter i u sudskoj praksi se Bečka konvencija primjenjivala i na ugovore koji su bili mnogo stariji od same Bečke konvencije u dijelu u kojem je izražavala običajno međunarodno pravo.¹⁹

Teritorijalna primjena ugovora uređena je člankom 29. BK:

“Ako drukčija namjera ne proistječe iz ugovora ili ako nije na drugi način izražena, ugovor veže svaku stranku za čitavo njezino područje.”

Područje u ovom slučaju pokriva čitav državni teritorij neke države, odnosno, njezino kopno, uključujući i njezine unutrašnje vodene površine, te pripadajući zračni i morski prostor, dakle, područje na kojem država ima suverenost i, u pravilu, omeđeno je

¹⁷ Mavrommatis Palestine Concessions Case, PCIJ, 1924, Series A, No. 2, p. 34.

¹⁸ Predmet De Becker, Europska komisija za ljudska prava, No. 214/56, presuda od 9.06.1958. godine.

¹⁹ Case Concerning Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia), Judgment 13 December 1999, para. 18,

http://www.icj-cij.org/iccjwww/idocket/icn/icnjudgment/icn_ijudgment_19991213.htm#19

njezinim državnim granicama. Prema propisima međunarodnoga prava mora, pod suverenost obalne države spadaju unutrašnje morske vode, teritorijalno more i arhipelaške vode.

Države mogu posebnim odredbama ograničiti primjenu ugovora na točno određene dijelove državnog područja, npr. Konvencija o Dunavu iz 1948. ili ugovori o graničnim pitanjima, npr. Londonski memorandum iz 1954. godine. To može proizlaziti i iz predmeta i cilja nekog ugovora, pa će se ugovori iz područja prava mora primjenjivati uglavnom na morske prostore obalne države. Neki su ugovori po svom predmetu namijenjeni da se primjenjuju izvan državnog područja. To mogu biti ugovori koji se odnose na prostore u kojima država uživa neka druga prava, ali ne suverenost. Temeljem Konvencije UN o pravu mora iz 1982. godine obalna država u svom gospodarskom i epikontinentalnom pojasu uživa određena suverena prava i jurisdikcije, pa bi se i ugovori glede režima ili posebnih pitanja u tim područjima odnosili isključivo na njih.²⁰ Nadalje, pojedini se ugovor može odnositi na prostor koji je izvan nacionalne jurisdikcije bilo koje države, poput Ugovora o svemiru iz 1967. godine ili Konvencije o otvorenom moru iz 1958. godine. Konačno, neki ugovori nemaju nikakvu teritorijalnu primjenu, poput ugovora o osnivanju međunarodne organizacije ili ugovora o podvrgavanju spora sudu ili arbitraži.²¹

U teoriji i praksi pojavila su se zasebna dva pitanja koja su povezana s teritorijalnom primjenom ugovora. Prvo se odnosi na federalne države kod kojih su podijeljene nadležnosti glede sklapanja ugovora i njegova provođenja. Obično savezna država ima nadležnost da sklapa međunarodne ugovore, dok sposobnost njezinih jedinica da sklapaju međunarodne ugovore ovisi o izričitim odredbama saveznog ustava. Štoviše, Nacrt Komisije iz 1966. godine sadržavao je odredbu takva sadržaja u članku 5. st.

²⁰ Usp. DEGAN, Međunarodno pravo, str. 159. NGUYEN QUOC, str. 221.

²¹ BK 86 sadrži skoro istovjetan Članak 29.: “Ako drukčija namjera ne proistječe iz ugovora ili ako nije na drugi način izražena, ugovor između jedne ili više država i jedne ili više međunarodnih organizacija veže svaku državu stranku za čitavo njezino područje.”

2.²² Nadležnost za primjenu ugovora, međutim, može pripadati isključivo članici federacije, dok savezna država nema nikakvih ili ima vrlo ograničenih ovlasti u tom pitanju. Savezna država u takvom slučaju može dati odgovarajuću izjavu kojom određuje na koju se federalnu jedinicu neki ugovor ili njegovi dijelovi odnose. Ta se izjava uobičajeno naziva "federalna klauzula" ili "federalna rezerva".²³ Komisija je smatrala da taj slučaj ne zaslužuje posebnu odredbu u Bečkoj konvenciji.²⁴

Drugo pitanje odnosi se na one države koje imaju tzv. prekomorska područja, odnosno, (bivše) kolonije pa se govori o kolonijalnoj klauzuli. Ta klauzula je zapravo izjava države koja ima takva područja, kojom ona može posebno uključiti (*contract in*) ili isključiti (*contract out*) ta područja iz primjene nekog ugovora. Država može takvu izjavu dati prilikom potpisivanja ili ratifikacije ugovora, odnosno, prilikom izražavanja pristanka da bude vezana ugovorom i time odrediti teritorijalnu primjenu ugovora.

Neki ugovori već sadrže mogućnost stavljanja takve izjave,²⁵ a pojedini mogu sadržavati i samu klauzulu.²⁶ Kod nekih se ugovora takva mogućnost može temeljiti na tumačenju predmeta i cilja tog ugovora, poput ugovora koji se odnose na proizvodnju nekih sirovina.²⁷ No, s druge strane, neki se ugovori, upravo zbog svog predmeta i cilja, ne mogu teritorijalno ograničiti, kao ugovori o humanitarnom pravu. Konačno, države mogu, ako je to u skladu s člankom 19. BK, staviti rezervu sa svrhom određivanja teritorijalne primjene ugovora.

²² Nacrt 1966, str. 11. Opš. v. KREĆA, M.: Ugovorni kapacitet federalnih jedinica, Marksistička misao 1986, 1, 135-150.

²³ V. izjavu SR Njemačke uz ratifikaciju Europske povelje o regionalnim i manjinskim jezicima, kojim određuje teritorijalno važenje Povelje u odnosu na pojedine jezike.

²⁴ Nacrt 1966, str. 33.

²⁵ V. konvencije sklopljene u krilu Vijeća Europe.

²⁶ Npr. članak 1. Ugovora iz Schengena iz 1985. određuje primjenu isključivo na metropolu.

²⁷ U tom smislu je Tajništvo UN-a dalo tumačenje 1974. godine, prema kojem se ugovori o proizvodnji sirovina mogu odnositi na zavisna područja samo uz izričitu izjavu metropole. Cf. NGUYEN QUOC, str. 221.

Zanimljiv je u ovom kontekstu slučaj Loizidou pred Europskim sudom za ljudska prava. Mada se zahtjev odnosio na područje tzv. Turske Republike Cipar, a ne na državno područje Turske, Sud je smatrao da je Turska odgovorna za kršenje konvencije budući da je vršila efektivnu kontrolu nad tim područjem. Kako se radilo o području međunarodno nepriznate države na kojem su se nalazile vojne trupe Turske, Sud je smatrao da to područje spada pod jurisdikciju Turske u skladu s člankom 1. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava. Ta odredba propisuje da je država dužna osigurati svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom prava i slobode određene u odjeljku I. ove Konvencije:

"Imajući u vidu predmet i cilj Konvencije, odgovornost ugovorne stranke također može nastati i kada kao posljedica vojne akcije - bilo zakonite ili nezakonite - ona vrši efektivnu kontrolu nad područjem izvan svojeg državnog teritorija. Obveza osiguranja prava i sloboda postavljenih Konvencijom u tom području proizlazi iz činjenice takve kontrole, bilo da se ona vrši izravno, putem svojih oružanih snaga, bilo kroz podređenu lokalnu upravu."²⁸

3. Primjena uzastopnih ugovora o istom predmetu

Jedno od glavnih obilježja modernih međunarodnih odnosa sve je veći broj međunarodnih ugovora. Mnogi od njih bave se istim pitanjima, okupljajući često i iste ili djelomično iste stranke, a ponekad ta pitanja uređuju na različite načine. Države se tako mogu i nehotice naći u situaciji da krše svoje ranije ugovorne obveze, naročito one koje nemaju dovoljno opremljene niti obrazovane kadrove u svojim službama vanjskih poslova. Međunarodna se zajednica nastoji, s većim ili manjim uspjehom, suočiti s tim narastajućim problemom, čime zapravo i potvrđuje njegovu ozbiljnost. Tako je 1980. god. glavni tajnik UN-a podnio Općoj skupštini prijedlog mjera koje bi države i međunarodne organizacije valjale poduzeti radi sprečavanja sukoba uzastopnih

²⁸ Loizidou v. Turkey, Preliminary Objections, 23 February 1995, para. 56.

ugovora o istom predmetu, među kojima su najvažnije istraživanje i izvještavanje.²⁹

No, prije upuštanja u razmatranje problema sukoba između uzastopnih ugovora o istom predmetu, valja nam definirati pojam predmeta u ovom kontekstu. Prije svega, izraz korišten u članku 30. Bečke konvencije koji se odnosi na problem uzastopnih ugovora različit je od izraza u npr. članku 19. st. 1. c) o dopustivosti rezerva, odnosno, koristi se izraz *subject matter* za razliku od *object* na engleskom jeziku ili *matière* nasuprot *l'objet* na francuskom. Ista razlika vidi se i u španjolskoj verziji: *materia* za razliku od *objeto*, dok se u ruskoj govori o ugovorima zaključenima "po odnomu i tomu že voprosu", dakle, o jednom te istom pitanju. Takva razlika u korištenim izrazima nužno ukazuje na namjeravanu razliku u smislu koja se, nažalost, ne vidi u hrvatskom prijevodu. Mnogo bi bolje rješenje bilo da se u hrvatskom prijevodu govori o ugovoru o istom pitanju, jer bi to spriječilo zabunu i brkanje pojmova.³⁰

Sir Ian Sinclair, britanski znanstvenik, smatra da se izraz "o istom predmetu" mora tumačiti usko:

"On ne pokriva slučajeve gdje opći ugovor indirektno utječe na sadržaj posebne odredbe ranijeg ugovora. Slijedom toga, opći ugovor o recipročnom izvršenju presuda neće utjecati na nastavak primjene posebne odredbe o izvršenju presuda sadržane u ranijem ugovoru koji se odnosi na odgovornost treće stranke na polju nuklearne energije."³¹

²⁹ Review of the Multilateral Treaty-Making Process, General Assembly 35th session. Mjere se, naravno, odnose isključivo na slučajne sukobe uzastopnih ugovora, dakle, onih gdje ne postoji namjera kršenja ranije ugovorne obveze.

³⁰ Još je jasniji talijanski prijevod Konvencije koji govori o "trattato posteriore avente per oggetto la stessa materia", tj. kasniji ugovor koji za predmet ima isto pitanje, materiju. Capotorti u svom komentaru Bečke konvencije govori o "trattati concernenti una medesima materia". CAPOTORTI, F.: *Convenzione di Vienna sul diritto dei trattati*, Padova 1969, str. 35.

³¹ SINCLAIR, I.: *The Vienna Convention on the Law of Treaties*, 2nd ed., Manchester 1984, str. 98. Usp. HYDE, C.: *International Law Chiefly as Interpreted and Applied by the United States*, 2nd ed., Vol. II, Boston 1945, str. 1522.

Predmet bi, dakle, u smislu materije, označavao širok pojam identičnosti predmeta uređivanja uzastopnih ugovora, njihovih sadržaja koji ne moraju nužno biti i međusobno nespojivi. Kasniji ugovor može, na primjer, potvrđivati pravila ranijeg, kao što to u velikom dijelu čini Konvencija UN o pravu mora iz 1982. u odnosu na većinu odredaba Ženevskih konvencija o pravu mora iz 1958. Moguće je da kasniji ugovor nadopunjuje ili razrađuje pravila ranijeg, na način kako Protokol br. II iz 1977. razrađuje članak 3. Ženevskih konvencija o žrtvama rata iz 1949. itd.³²

Najveći problemi nastaju zapravo kada su uzastopni ugovori međusobno nespojivi, odnosno, inkompatibilni. Prema nekim se piscima radi o ugovorima koje njihova stranka ne može ispuniti na isti način.³³ Komisija za međunarodno pravo je, međutim, smatrala da se problem može sagledavati i iz šireg konteksta. Komisija se, naime, u članku 63. svoga Nacrta iz 1964. godine bavila problemom ugovora s nespojivim odredbama. No, ponovno ispitujući taj članak 1966. godine, Komisija zaključuje:

"Iako ova pravila imaju posebnu važnost u slučajevima inkompatibilnosti, Komisija je osjećala da bi ta pravila morala biti navedena na općenitiji način u smislu primjene uzastopnih ugovora o istom predmetu."³⁴

³² Usp. O'CONNELL, D.: *International Law*, 2nd ed., 1970, Vol. I, str. 260. prigode kad su međunarodni pravosudni organi pribjegli ugovorima *in pari materia* radi tumačenja nekog ugovora.

³³ DAHL, K.N.: *The Application of Successive Treaties Dealing with the Same Subject-Matter*, 17 *Indian Yearbook of International Affairs* 1974, pp. 279-318, str. 281. On kao primjer navodi slučaj ugovora o prodaji umjetničkog djela. Jenks je problem pokušao opisati na sljedeći način: "Sukob (*conflict*) postoji tamo gdje nije moguće istovremeno udovoljavanje obvezama iz različitih instrumenata... Ne postoji sukob ukoliko su obveze iz jednog instrumenta strože, ali ne nespojive, s onima iz drugog, ili ako je moguće udovoljiti obvezama jednog instrumenta suzdržavanjem od korištenja povlasticama ili diskrecionim pravima na osnovi drugog. Međutim, mada nema sukoba, postoji nesklad (*divergence*), i takav nesklad može uništiti predmet jednog ili drugog instrumenta u sukobu, bilo tako da jednog od njih čini praktički neprovedivim ili da sprečava postizanje međunarodne ujednačenosti." JENKS, C.W.: *The Conflict of Law-Making Treaties*, 30 *BYBIL* 1953, pp. 401-453, str. 451.

³⁴ Komentar uz čl. 26. Nacrta iz 1966.

Drugo je pitanje što upravo inkompatibilni ugovori, dakle, oni između kojih postoji sukob, proizvode i najveće probleme.

Jedan se problem može javiti i u vezi s određivanjem pojma "uzastopnih" ugovora, odnosno, u vezi s određivanjem ugovora koji je od dva ugovora kasniji, a s obzirom na trenutak vezivanja države ugovorom. Država može na različite načine izraziti svoj pristanak da bude vezana ugovorom: potpisom, ratifikacijom, prihvatom, odobrenjem, pristupom ili razmjenom isprava koje sačinjavaju ugovor. Odgovor na pitanje koji će od tih trenutaka biti odlučujući za određivanje datuma sklapanja ugovora vrlo je važan, osobito u slučaju da stranke tih ugovora nisu identične. Uobičajena je međunarodna praksa da ugovor nosi datum potpisivanja i da se taj datum smatra datumom njegovog sklapanja.³⁵ Slijedom navedenog, datum potpisivanja je datum koji određuje koji je od dva ugovora raniji, odnosno, kasniji. Međutim, to nije i datum važan za određivanje nastanka eventualne odgovornosti države za kršenje ugovora. Taj se problem utvrđuje u skladu s pravilima međunarodnog prava o međunarodnoj odgovornosti država.

Suočena s problemom uzastopnih ugovora o istom predmetu, znanost međunarodnog prava pokušala je dati odgovor na probleme koji se pritom javljaju. Nastojanja se mogu svesti na dvije metode: subjektivnu i objektivnu.³⁶ Prema prvoj, svi su ugovori izraz volje država i moraju se poštovati. Ukoliko dođe do sukoba uzastopnih ugovora, postavlja se pitanje prioriteta primjene, a ne valjanosti jednog ili drugog ugovora. Za objektivnu je metodu karakteristično da sukob ugovora promatra u širem kontekstu sukoba pravnih normi. Taj se sukob rješava u skladu s poznatim maksimama o rješavanju sukoba pravnih normi: *lex superior derogat legi inferiori*, *lex posterior derogat legi priori* i *lex specialis derogat legi generali*.

³⁵ Takav je bio stav Sir Humphrey Waldocka u funkciji stručnog savjetnika na Bečkoj konferenciji 1969. godine: "Radi određivanja koji je od dva ugovora kasniji, treba voditi računa o datumu prihvaćanja ugovora, a ne o datumu stupanja na snagu..." Session 1969, 91th meeting, para. 39, 40.

³⁶ NGUYEN QUOC, str. 261.

Prema nekim drugim shvaćanjima na problem nespojivih uzastopnih ugovora mogu se primijeniti dvije druge teorije: teorija kontinuiteta i teorija ništavosti. Dok se prva svodi na subjektivnu metodu, dakle, zastupa tezu da oba ugovora vrijede, prema teoriji ništavosti drugi ugovor nije valjan ako je u sukobu s prethodnim. Ukoliko se primijeni teorija kontinuiteta, tada vrijedi i načelo *res inter alios acta* za sve one države koje su stranke samo jednog od spornih ugovora ili se sukob nastoji riješiti tumačenjem.³⁷ Teoriju ništavosti, koju se često naziva i *l'acte contraire*, primjenjivali su pisci međunarodnog prava osobito na slučaj uzastopnih ugovora bez potpunog identiteta stranaka.

Očito je, dakle, da su problemi koji se javljaju u vezi s uzastopnim ugovorima različiti u ovisnosti o situaciji na koju se odnose. Bečka konvencija odlučila se za prilično jednostavna, ali ipak ne i potpuna rješenja, u svom članku 30., ali također i člancima 41., 53., 59., 60. i 64., koji se odnose na pitanje *inter se* sporazuma, sukoba ugovora s *jus cogens* pravilima te prestanka ugovora zbog njegova kršenja ili uslijed nastanka nove imperativne norme međunarodnog prava.³⁸

Članak 30. u svom 1. stavku postavlja razliku između ugovora koji sadrže odredbe o rješavanju sukoba s uzastopnim ugovorima o istom pitanju od ugovora koji nemaju odgovarajuće odredbe. Među ovima drugima različiti se problemi javljaju s ugovorima čije su stranke identične, od onih kojih se stranke samo djelomično preklapaju.

3.1. Ugovori koji sadrže odredbe o rješavanju sukoba ugovora o istom predmetu

Najlakše se rješava slučaj kada već sami ugovori sadržavaju odredbe o rješavanju eventualnog sukoba s ranijim, odnosno, kasnijim ugovorom. Za dva načela: načelo stranačke slobode ili

³⁷ BARTOŠ, M.: Međunarodno javno pravo - Ugovorno pravo, Beograd 1986, str. 124, naziva ovu teoriju "klasičnom", ali joj zamjera da ne uzima u obzir "legislativan i reglementatorski karakter međunarodnih ugovora".

³⁸ Usp. DEGAN, Sources of International Law, str. 436.

autonomije stranaka i načelo *pacta sunt servanda*, možemo reći da su temeljna u međunarodnom pravu ugovora. U tom smislu, stranke mogu u svom ugovoru predvidjeti sve u vezi sa sklapanjem, primjenom, izmjenom, obustavljanjem primjene i prestankom tog ugovora. S druge strane, stranke su dužne poštivati odredbe ugovora koji je na snazi i te odredbe imaju prednost pred dispozitivnim odredbama općeg međunarodnog prava. Najvažnije su za naš predmet one odredbe kojima se ugovori stavljaju u odnos s uzastopnim ugovorima o istom predmetu.

a) Deklaracija o kompatibilnosti

Najčešće kasniji ugovor donosi tzv. deklaraciju ili klauzulu o kompatibilnosti, prema kojoj njegove odredbe valja tumačiti na način da se ne dolazi u sukob s ranijim ugovorom. Tako, na primjer, Rimski ugovor o stvaranju Europske ekonomske zajednice određuje da on ne odstupa od ugovora o Europskoj zajednici za ugljen i čelik ili Euroatoma, te da taj ugovor ne predstavlja prepreku postojanju Ekonomske unije Belgije i Luksemburga ili Beneluksa.³⁹

Moguć je i drukčiji slučaj, odnosno, da raniji ugovor sadržava odredbu kojom se određuje njegov odnos prema kasnijim ugovorima o istom predmetu. Takva odredba može određivati dvojako. U prvom slučaju može raniji ugovor određivati da će odredbe kasnijeg ugovora smatrati kompatibilnima sa svojim pravilima. Takva je bila odredba članka 21. Pakta Lige naroda koja je predviđala da se "neće smatrati nespojivima s odredbama Pakta međunarodne obveze, poput ugovora o arbitraži, ili regionalni savezi, poput Monroove doktrine, koji osiguravaju mir." Slična je i odredba članka 52. st. 1. Povelje UN-a:

"Ništa u ovoj Povelji ne isključuje postojanje regionalnih sporazuma ili ustanova za rješavanje predmeta koji se tiču

³⁹ Članak 232. i 233. Usp. NGUYEN QUOC, 263. i BASTID, str. 166. Slično određuje i Ugovor iz Maastrichta. O rješavanju sukoba ugovora u okviru EEZ v. PAZARCI, H.: Problèmes d'incompatibilité des accords conclus par la C.E.E., Mélanges offerts à P. Reuter, 1981, pp. 391-405.

održavanja međunarodnog mira i sigurnosti, a koji su pogodni za regionalnu akciju, time da su ti sporazumi ili ustanove i njihovo djelovanje u skladu s ciljevima i načelima UN."

Da takvu odredbu sadrže i drugi, a ne samo konstitutivni ugovori, potvrđuje odredba članka 73. Bečke konvencije o konzularnim odnosima iz 1963. Ta se kodifikacijska konvencija određuje prema dvostranim ugovorima, koji su, uostalom, najčešći način uređenja konzularnih odnosa:

"Odnos između ove Konvencije i drugih međunarodnih sporazuma

1. Odredbe ove Konvencije ne diraju u druge međunarodne sporazume koji su na snazi između država stranaka tih sporazuma."

Konvencija UN o pravu mora iz 1982. godine također dopušta svojim strankama da međusobnim sporazumima odstupe od njezinih odredaba, ali pod uvjetom da nisu nespojivi s ostvarenjem njezinog predmeta i cilja, s primjenom njezinih osnovnih načela, te pravima drugih stranaka (članak 311. st. 3).⁴⁰

Iz svega navedenog potvrđuje se moć stranaka da same odlučuju o svojim ugovornim obvezama, pod pretpostavkom da se radi o identičnom krugu stranaka. To je načelo prevladalo i u kodifikaciji prava ugovora, te članak 30. Bečke konvencije u stavku 2. donosi pravilo:

"2. Ako neki ugovor određuje da je podređen prijašnjem ili kasnijem ugovoru ili da ga ne treba smatrati inkompatibilnim s tim drugim ugovorom, odredbe toga drugog ugovora imaju prednost."

I Bečka konvencija iz 1986. u članku 30. st. 2. sadrži identičnu odredbu.

⁴⁰ ROSENNE, S.: Breach of Treaty, Cambridge 1985, str. 85. i sl. smatra da čl. 311. predstavlja "po prvi put jedan sveobuhvatni sustav uz funkciju depozitara", ali da ipak može izazvati probleme zbog vrlo širokog domašaja konvencije, te zbog nepreciznosti i nedostatka pravnog sadržaja ključnih upotrebljenih riječi.

b) Anulacijska klauzula

Nešto je drukčija po svojoj naravi odredba ranijeg ugovora koja se hijerarhijski postavlja iznad kasnijih nespojivih ugovora i prema kojoj su nevaljana odstupanja u kasnijim ugovorima. To će vrlo često biti slučaj mnogostranog ugovora univerzalnog karaktera u odnosu na kasnije dvostrane ili višestrane ugovore, te se tada u biti primjenjuje pravilo *lex superior derogat legi inferiori*. Takva je bila odredba članka 20. Pakta Lige naroda, a naziva se derogatorna ili anulacijska klauzula:

“Članice Lige priznaju, svaka za sebe, da ovaj Pakt ukida sve obveze ili sporazume *inter se* nespojive s njegovim odredbama, te se obvezuju da ubuduće neće preuzimati obveze nespojive s njegovim odredbama.

Ukoliko je članica, prije njezinog ulaska u Ligu, preuzela obveze nespojive s obvezama Pakta, mora poduzeti mjere da se odmah oslobodi tih obveza.”

Taj je članak, dakle, određivao da će biti ništavi svi raniji, ali i kasniji ugovori stranaka Pakta nespojivi s Paktom, odnosno, postavlja problem valjanosti kasnijeg ugovora između članica. Teškoće oko moguće primjene ove odredbe bile su brojne.⁴¹ Između ostalog, postavljalo se pitanje odnosi li se ništavost samo na one odredbe koje su nespojive s Paktom ili na ugovore u cjelini. Prihvatilo se, ipak, tumačenje da se poništavaju samo pojedinačne ugovorne odredbe.⁴² Ta se odredba, međutim, nije odnosila na ugovore s nečlanicama, za koje je predstavljala *res inter alios acta*. Stoga je stavak 2. ovog članka samo nalagao članicama poduzimanje potrebnih mjera da se oslobode spornih obveza.

⁴¹ U praksi je primjena čl. 20. bila vrlo rijetka, točnije, samo jednom 1935. godine u vezi sa sankcijom protiv Italije u sukobu s Etiopijom. V. ROUSSEAU, CH.: *Droit international public*, Tome I, Paris 1970, str. 160. Usp. tumačenje koje daje VITTA, E.: *La validité des traités internationaux*, Biblioteca Viseriana 1940, str. 196. i dalje, da su s Paktom nespojive dvije vrste ugovora: ugovori o neutralnosti i nenapadanju, te ugovori o savezništvu. Ti ugovori, smatra on, sadrže odredbe koje bi mogle spriječiti članicu Lige da sudjeluje u sankcijama protiv drugih članica na osnovi čl. 16. i 17. Pakta.

⁴² BASTID, S.: *Les traités dans la vie internationale*, Conclusion et effets, Paris 1985, str. 163.

Odredbe sličnog karaktera nalazimo i u nekim drugim ugovorima koji predstavljaju konstitutivne akte međunarodnih organizacija. Tako ugovori Europskih zajednica te njihovih članica moraju biti u skladu s ugovorima o osnivanju. Kako smo naveli, članak 234. Rimskog ugovora navodi da njegove odredbe ne diraju u prava i obveze iz ugovora sklopljenih između članica i trećih prije njegova stupanja na snagu. Međutim, u drugoj alineji pozivaju se države članice da primjene “sva prikladna sredstva kako bi uklonile utvrđene neskladnosti”. Za ostvarenje tog zahtjeva predviđen je institucionalni mehanizam kontrole, uključujući i Sud Europskih zajednica.⁴³

Nakon II. svjetskog rata i nestanka Lige naroda, stvorena je nova organizacija, Ujedinjeni narodi. Njezin temeljni akt Povelja Ujedinjenih naroda, kako to tumači McNair, sadrži i “odredbe koje namjeravaju stvoriti prava (*legal rights*) i pravne dužnosti (i) imaju konstitutivni ili polu- konstitutivni karakter, s rezultatom da države članice ne mogu ugovoriti između sebe neprimjenu ili njihovo derogiranje, a svaki ugovor koji bi smjerao na postizanje takvog učinka bio bi ništav.”⁴⁴ Članak 103. Povelje UN-a djelomično je preuzeo namjeru članka 20. Pakta i glasi:

“U slučaju sukoba između obveza članova Ujedinjenih naroda prema ovoj Povelji i njihovih obveza prema bilo kojem drugom međunarodnom sporazumu prevladavaju njihove obveze iz ove Povelje.”

Bitna razlika odredbe članka 103. u odnosu na članak 20. Pakta je u tome što članak 103. ne određuje ništavost kao posljedicu nesuglasnosti s Poveljom, već prednost obveza po Povelji.⁴⁵ S time se slaže i McNair, kada tvrdi da ovaj članak “naprosto izriče postojeće pravno pravilo” između članica, prema kojem se postojeći sporazumi mijenjaju kasnijim ugovorom, tj.

⁴³ Čl. 228. o pravu Zajednice da zaključuje ugovore predviđa mogućnost da se od Suda zatraži prethodno mišljenje o kompatibilnosti tog nacrta ugovora s Rimskim ugovorom.

⁴⁴ McNAIR, A.: *The Law of Treaties*, London 1961, str. 217.

⁴⁵ Usp. TALALAEV, A.N.: *Meždunarodnye dogovori v sovremennom mire*, Moskva 1973, str. 131; CAHIER, P.: *Les caractéristiques de la nullité en droit international*, 76 RGDIP 1972, pp. 645-691, str. 671.

Poveljom. Za ovog se pisca radi, dakle, o primjeru djelovanja uzastopnih ugovora. Charles Rousseau slično tome drži da je "Povelja ostala vjerna klasičnoj koncepciji međunarodnog prava budući da isključuje automatsko i potpuno ukidanje nespojivih odredaba".⁴⁶ Kako to zaključuje Bastid:

"Postoji, dakle, jedna vrlo suptilna odredba koja ne dovodi do proglašavanja ništavosti ili nespojivosti ugovora na jedan općenit i apstraktan način. Radi se jednostavno o tome da, kada se u konkretnom slučaju država sretne s neskladom između obveza iz dva ugovora, u svakom slučaju prevladaju obveze na osnovi Povelje."⁴⁷

Kako članak 103. govori o obvezama, a ne ugovorima, osnovano je mišljenje koje zastupa Bartoš, a prema kojem se "ne radi o ništenju čitavih ugovora, već samo onih njihovih odredaba koje su u protivnosti s Poveljom, ..., ukoliko je moguće takve odredbe izdvojiti iz cjeline ugovora."⁴⁸ S druge strane, ne govori se o spojivosti s odredbama, nego s obvezama prema Povelji, što se može tumačiti šire od samog ugovornog teksta. Svakako to obuhvaća mjere Vijeća sigurnosti prema Glavi VII. Povelje koje imaju prednost pred nekim drugim ugovornim obvezama.⁴⁹

Nadalje, obveza iz članka 103. odnosi se i na ranije i na kasnije ugovorne obveze, što isključuje primjenu (samo) maksime

⁴⁶ ROUSSEAU, op. cit., str. 161. GUGGENHEIM, P.: *Traité de Droit international public*, Vol. I, 2e éd., Geneve 1967, str. 273. dijeli mišljenje da nema "automatske" ništavosti, iako čl. 103. tvrdi ovaj pisac, teži apsolutnoj ništavosti suprotnog ugovora. Naprotiv, ništavost će ovisiti o sredstvima kojima Ujedinjeni narodi raspolažu radi sprečavanja izvršenja ugovora koji je suprotan Povelji.

⁴⁷ BASTID, op. cit., str. 163. Suprotno mišljenje zastupa ROLIN, H.: *Les principes de D.I.P.*, 77 RCADI 1950, pp. 309-476, str. 432-436. Isto i ĐORĐEVIĆ, A.: *Pravila jus cogens* u nacrtu Konvencije o ugovornom pravu, 1 JRMP 1965, pp. 82-92, str. 90.

⁴⁸ BARTOŠ, op. cit., str. 123. Ovaj znanstvenik proširuje domašaj čl. 103. tvrdnjom da se može raditi i o obvezama na osnovi drugih izvora međunarodnog prava, a ne samo ugovora.

⁴⁹ Charles Rousseau riječi Povelje tumači tako da one obuhvaćaju i obveze koje proizlaze iz kolektivnih odluka prihvaćenih radi provođenja tih odredaba. ROUSSEAU, op. cit., str. 161.

lex posterior derogat legi priori, kako je to zastupao Kelsen i neki drugi pisci.⁵⁰

Obveza obuhvaća samo članice UN-a, ali se odnosi i na obveze koje članice imaju prema nečlanicama, i to strože negoli Pakt Lige naroda. Dok članak 103. obveze između članica izjednačava s onima prema nečlanicama UN-a, Pakt je, vidjeli smo, u potonjem slučaju članicama samo nalagao "poduzimanje mjera" radi oslobađanja od tih obveza. Prema nekim shvaćanjima, Povelja time ustanovljuje značajnu hijerarhiju u sustavu ugovornih pravila međunarodnog prava. Ona predstavlja ono što bi se moglo nazvati "višim pravom" s ograničenjem ugovorne sposobnosti članica Ujedinjenih naroda koje iz toga proizlazi.⁵¹

Profesor Vukas se, naprotiv, protivi gledištu da obveze iz Povelje uvijek prevladavaju i u sukobu ugovornih obveza kad sve stranke ugovora nisu članice UN-a:

"... Sukobe obveza iz Povelje s onima iz drugih ugovora, kad se ne radi samo o ugovornicama koje su stranke Povelje, treba rješavati kao i sukobe svih drugih inkompatibilnih sukcesivnih ugovora. Jedino one odredbe Povelje koje u sebi sadrže pravila općeg kogentnog prava (npr. zabrana upotrebe sile) poništavaju i ugovorne odredbe članica Ujedinjenih Naroda s nečlanicama."⁵²

Čini nam se nepravilnim, pogotovo s obzirom na kasniji razvoj međunarodnog prava, vezivati učinak članka 103. Povelje UN-a s učinkom koji ima *jus cogens* norma na neki međunarodni ugovor. Naime, prema članku 53. Bečke konvencije, ugovor

⁵⁰ KELSEN, H.: *The Law of Nations*, London 1951, str. 116.

⁵¹ OPPENHEIM-LAUTERPACHT, *International Law*, Vol. I, 7th ed., London 1948, str. 807. S tim se gledištem djelomično slaže i McNair koji drži da te odredbe Povelje stvaraju prava i obveze konstitutivne ili kvazilegislativne prirode. S druge strane, članice su Poveljom ograničile svoju ugovornu sposobnost. McNAIR, op. cit., str. 217-218. Usp. str. 221. gdje smatra da ugovor članice neke međunarodne organizacije koja zaključi ugovor suprotan imperativnim normama konstitutivnog ugovora mora biti ništav. Slično i NGUYEN QUOC, str. 272. smatra da je Poveljom stvorena objektivna situacija zbog njezine kvazijustavne naravi, te da je suprotstavljiva svim državama. Takva tvrdnja ima osnove u svijetu u kojem postoji tek par država koje nisu članice UN, nasuprot gotovo 200 članica.

⁵² VUKAS, B.: *Relativno djelovanje međunarodnih ugovora*, Zagreb 1975, str. 57.

suprotan nekoj imperativnoj normi općeg međunarodnog prava u trenutku sklapanja je ništav. U presudi Međunarodnog suda u sporu Barcelona Traction potvrđeno je da takva norma može biti zabilježena u ugovoru ili drugom instrumentu u pisanom obliku, te da takav ugovor ima učinak *erga omnes*.⁵³

Ta ništavost postoji *ex tunc* ukoliko norma o kojoj se radi ispunjava uvjete da se smatra kogentnom normom međunarodnog prava. Ti su uvjeti: prihvaćenost te norme od strane čitave međunarodne zajednice kao norme od koje nije dopušteno nikakvo odstupanje i koja se može izmijeniti samo novom normom općeg međunarodnog prava istog karaktera. Bez obzira na važnost Povelje u međunarodnoj zajednici, bilo bi ipak pretjerano tvrditi da su sve obveze iz Povelje takve naravi, odnosno, *jus cogens*, poput načela UN-a iz članka 1. i 2. Pored toga, makar samo za stranke Bečke konvencije, ali i izvan tog kruga u mjeri u kojoj izražava opće međunarodno pravo, vrijedi pravilo da ništavost može nastati samo kao rezultat primjene njezinih odredaba. Primjena članka 103. Povelje, međutim, po Bečkoj konvenciji ne dovodi do takvog rezultata. S druge strane, ne primjenjuju se ni odredbe članka 30. Bečke konvencije o primjeni uzastopnih ugovora o istom predmetu, već se sukob nekog ugovora s obvezama iz Povelje uređuje člankom 103. Povelje kao *lex specialis*.

Nadalje, sasvim je moguće da države zaključe valjan ugovor o npr. trgovini koji će postati nespojiv s obvezama članice UN-a ukoliko Vijeće sigurnosti donese odluku o obveznim gospodarskim sankcijama u skladu s glavom VII. Povelje. Ugovor samim tim neće postati ništav, ali ga stranka članica UN-a neće smjeti ispunjavati dok traju sankcije. Sljedeći argument koji govori u prilog tvrdnji da se u slučaju članka 103. ne radi o *jus cogens* normi, jest da ugovor suprotan takvom pravilu postaje ništav u cijelosti, a ne samo njegove pojedine odredbe.

To je mišljenje u osnovi prihvaćeno i u Komisiji za međunarodno pravo, te je Komisija u članku 26. Nacrta iz 1966. predvidjela da će se ta pravila primjenjivati "pod rezervom

⁵³ Barcelona Traction Case, ICJ Reports, 1970, p. 33.

odredaba iz članka 103. Povelje UN-a". Danas je to odredba članka 30. st. 1. Bečke konvencije:

Uz rezervu odredaba Članka 103. Povelje Ujedinjenih naroda, prava i obveze država stranaka uzastopnih ugovora o istom predmetu utvrđuju se u skladu sa sljedećim stavcima.

Nešto je drukčija formulacija prihvaćena u Bečkoj konvenciji iz 1986. o ugovorima međunarodnih organizacija. I ona sadrži članak 30. posvećen primjeni uzastopnih ugovora o istom predmetu. Međutim, njegov st. 1. ne spominje članak 103. Povelje, već to čini st. 6:

6. Prethodni stavci ne diraju u činjenicu da u slučaju sukoba između obveza na temelju Povelje Ujedinjenih naroda i obveza na temelju ugovora prevladavaju obveze na temelju Povelje.

3.2. Ugovori koji ne sadrže odredbe o rješavanju sukoba ugovora o istom predmetu

Mnogo veći problem postavlja se ukoliko u sukob dođu dva ugovora bez odgovarajućih odredaba o rješavanju tog sukoba. Rješenje će tada ponovno ovisiti o nekim okolnostima, među kojima su najvažnije identitet stranaka i vrsta ugovornih normi koje su u sukobu.

a) Uzastopni ugovori istih stranaka

Kako smo i ranije istaknuli, stranke nekog ugovora uživaju, pod nekim uvjetima, potpunu slobodu u pogledu svog ugovora - one ga po volji mogu mijenjati, ukidati, suspendirati njegovu primjenu ili ga samo djelomično primjenjivati. Opći uvjeti pod kojima stranke uživaju tu slobodu mogli bi se u najkraćem svesti na zahtjev da o sudbini ugovora odlučuju sve stranke, te da se poštuju odredbe *jus cogens*. Sve to proizlazi i iz kodifikacije sadržane u Bečkoj konvenciji, koja u najvećem dijelu sadrži dispozitivne odredbe.

aa) Nastavak primjene prethodnog ugovora o istom predmetu

U velikom se broju slučajeva događa da stranke sklope novi ugovor *in pari materia*, a da u tom ugovoru ne odluče o

prethodnom koji je s tim ugovorom u sukobu. Ukoliko ugovor nije prestao važiti na osnovi izričite izjave ili *mutuus dissensus*, pretpostavlja se da oba ugovora važe, te se tada postavlja pitanje prioriteta njihove primjene.

Prema McNairu, u tom se slučaju "postavlja pitanje tumačenja, a ne pitanje pravnog pravila. Stranke su gospodari situacije i slobodne su izmijeniti neki ugovor kasnijim ugovorom."⁵⁴ Pa ipak, i ovaj pisac osjeća da bi rješenje moglo biti različito ukoliko se radi o ugovorima koji sadrže norme različite hijerarhije ili općenitosti. Stoga McNair smatra da će, u slučaju da su u ranijem ugovoru sadržane opće, a u kasnijem posebne norme, to biti "neka indikacija da su stranke željele prevagu kasnijeg ugovora" prema načelu *generalia specialibus non derogant*.⁵⁵ Dakle, pisac ne drži da to mora biti i pravilo ukoliko bi se tumačenjem volje stranaka došlo do drukčijeg rezultata.⁵⁶

Brownlie također spada u grupu pisaca koja smatra da se sukob mora riješiti tumačenjem, ali proširuje tu tvrdnju:

"Odnos ugovora između istih stranaka i s preklapajućim odredbama je prvenstveno pitanje tumačenja, dopunjeno presumpcijama. Tako se presumira da kasniji ugovor ima prevagu nad ranijim ugovorom o istom predmetu."⁵⁷

Prednost kasnijem ugovoru daje i rješenje prihvaćeno u članku 30. st. 3. Bečke konvencije:

Ako su sve stranke prijašnjeg ugovora također stranke kasnijeg ugovora, a da prijašnji ugovor nije prestao niti je njegova primjena suspendirana na temelju članka 59,

⁵⁴ McNAIR, op. cit., str. 219. I Capotorti drži da se radi o izmjeni. Naime, do ukidanja prethodnog ugovora može doći izričito, bilo ugovorom čija je jedina svrha ukidanje prethodnog ugovora ili nekih njegovih odredaba, bilo novim uređenjem pitanja koje je do tada bilo uređeno ukinutim odredbama. CAPOTORTI, op. cit., str. 491-492.

⁵⁵ McNAIR, ibid.

⁵⁶ Da je pitanje sukcesivnih ugovora o istom predmetu kada postoji identitet stranaka pitanje tumačenja, a ne valjanosti ugovora, slaže se i SINCLAIR, op. cit., str. 98. De VISSCHER, C.: *Theory and Reality in Public International Law*, New Jersey 1968, str. 269. DAHL, op. cit., str. 300-303. REUTER, op. cit., str. 112.

⁵⁷ BROWNLIE, I.: *Principles of Public International Law*, 4th ed., Oxford 1990, str. 624-625.

*prijašnji se ugovor primjenjuje samo u onoj mjeri u kojoj su njegove odredbe kompatibilne s odredbama kasnijeg ugovora.*⁵⁸

Ukoliko stranke nisu smatrale da se raniji ugovor treba prestati primjenjivati, on će se ipak primjenjivati samo u mjeri u kojoj nije nesuglasan (nekompatibilan) s kasnijim ugovorom, a prema načelu *lex posterior derogat legi priori*. Pravilo članka 30. st. 3. je rezidualne naravi i dolazi u primjenu samo ukoliko stranke nisu željele neko drugo rješenje. Riječima Komisije, kada stranke nekog ugovora, koristeći svoje pravo, "sklope drugi ugovor nespojiv s prvim, pretpostavlja se da su imale namjeru prestati primjenjivati prvi ugovor ili ga izmijeniti onoliko koliko su nespojivi, osim ukoliko ne postoji dokaz o suprotnoj namjeri."⁵⁹ Tom formulom, smatra Rousseau, Bečka konvencija odražava jednu zajedničku tendenciju svih pristupa ovom problemu, a to je - dati maksimalnu učinkovitost svim kontradiktornim odredbama.⁶⁰

O vezi i razlikama između članaka 59. i 30., koji se oba bave pitanjem uzastopnih nespojivih ugovora, Komisija je u svom Komentaru uz Nacrt iz 1966. godine izrazila jasno gledište. Članak 59. bavi se problemom prestanka važenja ugovora, na temelju tog članka utvrđuje se da li je postojala prešutna namjera da se raniji ugovor ukine ili privremeno obustavi njegova primjena usvajanjem novog ugovora o istom predmetu. Tek nakon što se utvrdi da takva namjera nije postojala, primjenjuje se članku 30. st. 3., koji određuje prioritet primjene dva ugovora istovremeno na snazi.⁶¹

Unatoč svojoj jasnoći i jednostavnosti, ova odredba ipak ne rješava baš sva pitanja, dok otvara neka nova. Prije svega, odredba rješava samo slučaj ugovornih odredaba istog stupnja općenitosti, odnosno, ne rješava sukob između općih i posebnih ugovora.

⁵⁸ Članak 59. govori o prestanku važenja ugovora kao posljedica *mutuus dissensus*.

⁵⁹ Nacrt 1966, str. 35. Usp. riječi Waldocka u svojstvu stručnog savjetnika Konferencije, Official Records, Second Session, 91st meeting.

⁶⁰ ROUSSEAU, op. cit., str. 158.

⁶¹ Nacrt 1966, str. 73. Usp. BASTID, op. cit., str. 165.

Drugim riječima, st. 3. članka 30. Bečke konvencije primjenjuje se samo na ugovore "koji imaju isti stupanj općenitosti".⁶² U slučaju da je jedan ugovor poseban, a drugi opći, prema većini autora treba priznati prednost posebnom ugovoru, a primjenjujući načelo *lex specialis derogat legi generali*, osim ako ne proizlazi izrijeckom ili implicitno iz kasnijeg ugovora da su stranke namjeravale postići suprotno rješenje.⁶³

Poseban problem koji može izazvati st. 3. članka 30. odnosi se na pojam kompatibilnosti, odnosno, sukladnosti između dva uzastopna ugovora. Jasno se ovdje uočava namjera autora Konvencije da se ovaj pojam kompatibilnosti razlikuje od one u npr. članku 19. o rezervama, koje moraju biti kompatibilne s predmetom i ciljem. Naprotiv, ovu odredbu valja čitati u kontekstu s člankom 59. st. 1. toč. b, budući da se i ova odredba bavi problemom nespojivih uzastopnih ugovora. Ta odredba govori o takvoj nespojivosti odredaba kasnijeg ugovora s onima ranijeg "da se dva ugovora ne mogu primjenjivati istovremeno". Analogno, i nespojivost u smislu članka 30. st. 3. znači nemogućnost istovremene primjene odredaba obaju ugovora.

Na osnovi odredbe st. 3. članka 30. dolazi do neprimjenjivanja bilo koje odredbe ranijeg ugovora koja je nespojiva s bilo kojom odredbom kasnijeg ugovora, a ne samo onih odredaba koje sadrže ili su bitne za ostvarenje predmeta i cilja ugovora. No to, s druge strane, ne znači da bilo kakva razlika između dviju odredbi dostaje za ukidanje odredbi ranijeg ugovora.⁶⁴

⁶² Ta je primjedba stavljena već na samoj konferenciji, a u vezi s pitanjem tumačenja izraza "ugovori koji se odnose na isti predmet". Tom je prilikom Sir Humphrey Waldock upozorio da treba voditi računa o eventualnom posebnom karakteru ugovora u odnosu na opći karakter drugog, te da u tom slučaju prednost ima posebni. Official Records, Second session, str. 270.

⁶³ NGUYEN QUOC, op. cit., str. 265. Isto i REUTER, op. cit., str. 112.

⁶⁴ Usp. predsjednika Redakcijskog odbora Yaseena prilikom predlaganja sadašnje formulacije toga stavka: "S gledišta Odbora, sama činjenica da postoji razlika između odredaba kasnijeg ugovora i onih ranijeg ugovora, ne znači nužno da postoji i nespojivost u smislu zadnje rečenice stavka 3. U stvari, zadržavanje na snazi odredaba ranijeg ugovora može biti opravdano okolnostima ili namjerom stranaka." Official Records, Second Session, 91st meeting.

b) Uzastopni ugovori djelomično istih stranaka

Uzastopni ugovori o istom predmetu sklopljeni između istog kruga stranaka, vidjeli smo, postavljaju prvenstveno problem prioriteta primjene između dva ugovora. Taj se problem, u najvećem broju slučajeva, rješava primjenom načela *lex posterior derogat priori* i tumačenjem spornih ugovora. Uopće se, dakle, ne postavlja pitanje valjanosti kasnijeg ugovora, budući da se ovdje radi o korištenju prava stranaka i poštivanju načela autonomije volje stranaka ugovora.

Različita se situacija stvara u slučaju ako je identitet stranaka ranijeg i kasnijeg ugovora o istom predmetu samo djelomičan. Razlikujemo slučaj kada je kasniji ugovor kompatibilan od onog kada je kasniji ugovor nespojiv s ranijim ugovorom. Ukoliko se radi o ugovorima koji su međusobno nespojivi, pojedini pisci postavljaju pitanje dopustivosti, a onda i valjanosti kasnijeg ugovora, a zbog djelovanja osnovnog načela ugovornog prava *pacta sunt servanda*. Naime, budući da je raniji ugovor na snazi, njegove su ga stranke dužne izvršavati. U svakom je slučaju, prema jedinstvenom stajalištu međunarodnopravne znanosti, ovo pitanje vrlo složeno i povezano je s vrlo teškim pitanjem odgovornosti država.

Upravo s obzirom na identitet stranaka moguće su različite situacije. Tako je moguće da kasniji ugovor bude sklopljen između samo nekih stranaka ranijeg višestranog ugovora, a da se odnosi na izmjenu, odnosno, preinaku ili obustavljanje primjene tog ugovora, ali samo između stranaka kasnijeg ugovora.⁶⁵ Još je složeniji primjer kasnijeg nespojivog ugovora između jedne ili više država stranaka ranijeg ugovora i države koja nije bila stranka ranijeg ugovora. Zajedničko obilježje svih tih slučajeva, a ujedno i onog kada ugovor o izmjeni ne prihvate sve stranke ugovora, sastoji se u činjenici da sve stranke ranijeg ugovora nisu stranke kasnijeg. Ta će okolnost, vidjet ćemo, utjecati i na mjerodavna pravila. No, za potrebe ovog rada izložiti ćemo ovdje pravila

⁶⁵ Tzv. *inter se* sporazumi. V. dalje.

sadržana u članku 30. stavak 4. BK, dok ćemo na posebnim mjestima prikazati pravila o preinaci ugovora.

Navedena odredba Bečke konvencije razlikuje odnose između država koje su stranke i ranijeg i kasnijeg ugovora od odnosa država stranaka samo jednog od njih. Također možemo razlikovati slučaj kad su ugovori međusobno kompatibilni, od onih u sukobu.

Ukoliko se u krugu stranaka nalaze i države koje su stranke samo jednoga ugovora, ranijega ili kasnijega postavlja se pitanje koji će ugovor i u čijim odnosima imati prednost. Znanost međunarodnog prava daje raznolika rješenja. No, u toj je raznolikosti jedan stav prevladavajući - država koja nije stranka jednog od uzastopnih ugovora nema nikakvih obveza izvršavanja tog ugovora, on je za tu državu *res inter alios acta*.⁶⁶ Drugim riječima, prema državi koja je stranka samo ranijeg ili samo kasnijeg ugovora primjenjuje se načelo *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*, prema kojem treći nema ni prava ni obveza iz ugovora kojem nije stranka. Bečka konvencija je djelovanje tog načela potvrdila i u već spominjanom članku 30. st. 4. toč. b:

4. Ako sve stranke prijašnjeg ugovora nisu stranke kasnijeg ugovora:

(b) u odnosima između države stranke obaju ugovora i države stranke samo jednog od tih ugovora, ugovor kojega su stranke obje države uređuje njihova uzajamna prava i obveze.

Ukoliko bi neki od tih ugovora sadržavao norme *jus cogens* karaktera, tada vrijede, naravno, druga pravila Bečke konvencije (članak 53. ili 64.).

Složeniji je slučaj kad uzastopni ugovori nemaju identične stranke, a ugovori nisu međusobno spojivi. Kasniji ugovor može težiti izmjeni ugovora ili čak zamijeniti prijašnji ugovor u odnosima između svih stranaka.⁶⁷ Sličan, ali ipak različit slučaj,

⁶⁶ Usp. VUKAS, op. cit., str. 52.

⁶⁷ Prema Deganu, to će često biti slučaj kada stranke kroz ugovor nastoje izmijeniti ili razviti pravila općeg međunarodnoga prava. DEGAN, Sources of International Law, str. 433.

odnosi se na situaciju kada samo dio stranaka ranijeg sklopi nespojivi kasniji ugovor s trećim državama. Samo je po sebi razumljivo da sukob može nastati samo s ranijim ugovorom koji je na snazi u vrijeme sklapanja novog nespojivog ugovora i koji nije prestao važiti. Odgovor znanosti na ovaj problem također je bio raznolik.

Jedan je broj pisaca, poput Vattela, smatrao da kasniji ugovor mora biti ništav zbog ništava predmeta.⁶⁸

Pisci koji se nisu zalagali za ništavost u svakom slučaju nespojivih ugovora s trećim tražili su okolnosti pod kojima bi kasniji ugovor ipak vrijedio.⁶⁹ Za McNaira će kasniji ugovor uvijek biti ništav ukoliko je u sukobu s tzv. "univerzalnim pravom". Vjerojatno će biti ništav ako je suprotan mnogostranom ugovoru-zakonu bez mogućnosti jednostranog otkaza ili ako se država odrekla prava na sklapanje određenog ugovora, pa je došlo do tzv. "*capitis diminutio*". U ostalim slučajevima on razlikuje različite situacije ovisno od toga da li je treća država znala za postojanje

⁶⁸ VATTEL, E.: Le Droit des gens ou principes de loi naturelle, 1758, reproduced in Classics of International Law, Washington 1916, str. 163. De LOUTER, J.: Le droit international public positif, Tome I, Oxford 1920, str. 480. Slično Fiore u svom nacrtu prava ugovora iz 1918. g. HARVARD DRAFT - Appendix, p. 1214. FAUCHILLE, P.: Traité de droit international public, 8e éd., Paris 1926, str. 300, naprotiv, pretpostavlja postojanje hijerarhije između dva ugovora u sukobu. Haraszty smatra da kasniji nespojivi ugovor mora biti ništav jer krši načelo *pacta sunt servanda* koje je kogentne prirode. Dakle, zaključuje ovaj pisac, akt protivan kogentnoj normi mora biti ništav. Međutim, ovaj pisac ne objašnjava kako onda ništavost nije posljedica svakog kršenja ugovora. HARASZTY, G.: Some Fundamental Problems in the Law of Treaties, Budapest 1973, str. 306. Degan je ranije zastupao ništavost ugovora koji je nespojiv s ranijom ugovornom obvezom prema trećoj strani uslijed nemoralnosti sadržaja, odnosno, zbog protivnosti općem načelu prava koje zahtijeva da predmet ugovora ne bude *contra bonos mores*, no čini se da više ne zastupa to gledište. Usp. DEGAN, V.Đ.: Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava, Zagreb 1989, str. 40. i DEGAN, V.Đ.: Međunarodno pravo, str. 122.

⁶⁹ Tako je za Carnevalija posljedica nemogućnosti izvršenja preuzete obveze ništavost, apsolutna ili relativna. Relativno će biti ništav ugovor kojim se država obvezuje izvršiti obvezu suprotnu ranijem ugovoru. CARNEVALI, T.: Studio intorno di trattati internazionali, Torino 1907, str. 76-78. Coumoul u isto vrijeme smatra da se takav zahtjev može postaviti samo u odnosu na ugovore "koji imaju snagu zakona". COUMOUL, G.: Des conditions de validité des traités internationaux, Toulouse 1911, str. 64-69.

ranije ugovorne obveze svog ugovornog partnera koja je nespojiva s njihovim ugovorom ili nije, kao i ovisno o vrsti ugovora i ugovornih obveza o kojima se radi. Pa ipak, u pravilu se ne zalaže za ništavost kasnijeg ugovora *ipso facto*, ni *ab initio*.⁷⁰

Oppenheim se nije slagao s tvrdnjom da bi kasniji nespojivi ugovor bio automatski ništav ukoliko se može smatrati da interesi stranke iz ranijeg ugovora nisu bitno narušeni.⁷¹ Oprez pri proglašavanju ništavim kasnijeg nespojivog ugovora s trećom državom izražava i Charles De Visscher, unatoč tome što bi se to činilo logičnom sankcijom za utvrđene suprotnosti:

“Gdje se takva suprotnost pojavi između dva bilateralna ugovora, treća država zainteresirana za drugi ugovor će obično ustrajati na izvršenju, pozivajući se na načelo *res inter alios acta*, na što je ovlaštena ukoliko nije priznala prvi ugovor. Povrijeđena će država, sa svoje strane, imati pravo na prosvjed i očuvanje svojih prava. Ali, prosvjed i očuvanje će obično rezultirati samo u izjavljivanju međunarodne odgovornosti države koja je potpisala nespojive ugovore...”⁷²

Konačno, ima i pisaca koji ne drže da bi ništavost morala biti posljedica inkompatibilnih ugovora, poput Rousseaua.⁷³

U međunarodnoj je praksi bilo primjera kada su stranke naknadno sklapale ugovore koji nisu bili u skladu s njihovim

⁷⁰ McNAIR, op. cit., str. 220-224. I ANZILOTTI, D.: Cours de droit international, 3e éd., Paris 1929, str. 417-419. prava stranaka vezuje uz okolnost “priznanja” ugovora, odnosno, uz znanje treće države za raniji ugovor.

⁷¹ OPPENHEIM-LAUTERPACHT: International Law, 8th ed., London 1955, str. 895. Slično VITTA, op. cit., str. 172-176. On smatra da se u slučaju sukoba između dva uzastopna dvostrana ugovora između država A i B, te A i C “bez sumnje radi o kršenju prvog ugovora, a time i problemu njegove pravne valjanosti.”

⁷² De VISSCHER, Ch., op. cit., str. 270. Slično ima mišljenje Paul Reuter. Ukoliko dva ugovora samo djelomično zajedničkih stranaka nije moguće “rastaviti u dva reda pravnih odnosa”, odnosno, nije ih moguće istovremeno izvršiti, ne radi se više o problemu tumačenja prioriteta ugovora, već o problemu kršenja ugovora. REUTER, op. cit., str. 113. Posljedica kršenja, rekli smo, nije ništavost, već odgovornost države. V. i VUKAS, op. cit., str. 54.

⁷³ ROUSSEAU, Ch.: Cours de Droit international public: La théorie générale des traités internationaux, Paris 1959, str. 179. Sl. i u op. cit., supra n. 41, str. 163. Cavaré pravi razliku s obzirom na hijerarhiju između uzastopnih ugovora. CAVARE, L.: Le Droit international public positif, tome II, 2e éd., Paris 1969, str. 88.

ranijim obvezama s drugim ugovornim strankama.⁷⁴ Jedan manji broj sporova došao je i pred međunarodne sudske organe. Međunarodna sudska praksa o problemu uzastopnih ugovora nije odviše bogata primjerima, ali i takva kakva jest čini se ne zagovora ništavost kasnijeg ugovora. Dahl, dapače, tvrdi da “do sada nije bio zabilježen neki primjer iz državne prakse koji bi pokazao da države općenito smatraju kako nesklad ugovornih obveza dovodi do takvih pravnih učinaka prema kojima je drugi ugovor ništav.” Naprotiv, smatra ovaj pisac, postoji “izvjesna podrška” načelu valjanosti kasnijeg ugovora.⁷⁵

Najpoznatiji sporovi o nespojivim uzastopnim ugovorima rješavani su pred Srednje-američkim sudom 1916. godine između Kosta Rike i Nikaragve i 1917. između Salvadora i Nikaragve, a u vezi s ugovorom Bryan-Chamorro o gradnji Panamskog kanala.⁷⁶ U prvom je sporu sud utvrdio da je Kosta Rika kasnijim ugovorom povrijedila prava Nikaragve, ali da ipak ne može proglasiti ugovor ništavim, budući da SAD nisu podvrgnute nadležnosti suda. U drugom je sporu sud također utvrdio da je Nikaragva spornim ugovorom povrijedila odredbe ranijeg ugovora i naložila joj je da uspostavi prijašnje stanje, dakle, ponovno nije ulazio u pitanje valjanosti kasnijeg ugovora.⁷⁷

Ni Stalni sud međunarodne pravde, unatoč tome što se u većem broju sporova bavio problemom sukcesivnih akata, nije zauzeo čvrsto stajalište o problemu nespojivih ugovora o istom

⁷⁴ Jedan je od starijih, a po svojim obilježjima klasičan primjer, cesija Austrije područja Finale kraljevini Sardiniji, nakon što je to isto područje već cedirano republici Genovi. Austrija je priznala svoju odgovornost i novim je ugovorom naknadila štetu. Ugovor iz Aix-la-Chapelle iz 1748. god. Cf. VITTA, op. cit., str. 187. i sl. Tamo se navodi i primjer ugovora između Turske i Rusije o rangu ambasadora kojim je Turska povrijedila ugovor o istom predmetu zaključen ranije s Francuskom. Bastid navodi primjer ugovora u Brest-Litovsku između Rusije i Njemačke 1918. godine. Taj je ugovor bio protivan ranijim ugovorima Rusije s Francuskom i Engleskom kojima se ona obvezala da neće zaključivati separatan mir. Sličan je i ugovor o kapitulaciji Italije od 3. rujna 1943, protivan ugovoru Italije s Njemačkom od 22. svibnja 1939.

⁷⁵ DAHL, op. cit., str. 288.

⁷⁶ AJIL 1917, pp. 181-229. Sud je bio formiran ugovorom 1907. god. između Kosta Rike, Gvatemale, Hondurasa, Nikaragve i San Salvadora. Prestao je s radom 1918. god.

⁷⁷ Suprotno tvrdi CAVARE, op. cit., str. 90.

predmetu.⁷⁸ Najbliži našem problemu je spor o austrijsko-njemačkom carinskom režimu iz 1931. u kojem je Sud trebao dati mišljenje o spojivosti mnogostranih ugovornih obveza Austrije s predloženim carinskim režimom. Naime, prema tim aktima Austrija je imala obvezu ostati nezavisna, te je Vijeće Lige naroda smatralo da bi ugovor o carinskoj uniji s drugom državom bio protivan toj obvezi. Sud je ispitivao spojivost dvostranog Protokola Austrije i Njemačke iz 1931. godine s Mirovnim ugovorom iz Saint-Germaina, te Ženevskim protokolom iz 1922. godine. Nakon ispitivanja teksta svih triju ugovora, Sud zaključuje da “s pravnog gledišta, ne bi bilo nesklada. S druge strane, teško je zaniijekati ... da ovaj režim nije sračunat na ugrožavanje ekonomske nezavisnosti Austrije”. Slijedom toga, Sud dolazi do zaključka da je režim nespojiv s prethodnim obvezama Austrije.⁷⁹ U skladu s tim mišljenjem, Austrija je odustala od planirane unije. Međutim, ono što je bitno za našu temu, Stalni sud međunarodne pravde nije se izriječno izjasnio da bi kasniji ugovor bio ništav.

U Savjetodavnom mišljenju o nadležnosti Europske dunavske komisije isti je Sud smatrao da se stranke kasnijeg Definitivnog statuta Dunava, koje su istovremeno i stranke ranijeg Versajskog ugovora, ne mogu pozivati na navodnu ništavost odredbe kasnijeg ugovora zato što su te odredbe protivne ranijem. Time je, smatra Vukas, Sud “indirektno porekao da bi kasniji inkompatibilni ugovor bio apsolutno ništav”.⁸⁰ Sud je prednost dao kasnijem ugovoru budući da “kao najkasniji i najobuhvatniji iskaz prava koji se odnosi na internacionalizirani Dunav,

⁷⁸ Za detaljan prikaz međunarodne sudske prakse do 1950-ih godina v. JENKS, op. cit., str. 420-425.

⁷⁹ Customs regime between Germany and Austria (Adv. Opinion), PCIJ Publ. 1931, Series A/B, No. 41, p. 52-53. Usp. i spor o slobodnim zonama Gornje Savoje i oblasti Gex iz 1929, gdje se od Suda zahtijevalo, između ostalog, da utvrdi da li je članak 435. Mirovnog ugovora iz Versaillesa “ukinuo ili imao za cilj ukidanje odredaba nekih ranijih ugovora i protokola.” Case of Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex (Judgment of 7 June 1932), PCIJ Publ. 1932, Series A/B, No. 46, p. 6.

⁸⁰ VUKAS, op. cit., str. 58. Usp. BASTID, op. cit., str. 165.

prvenstveno (*preeminently*) predstavlja pravo na snazi u tom predmetu.”⁸¹

Zanimljiv je i primjer o palestinskim koncesijama Mavrommatisa. Obje stranke, Velika Britanija i Grčka bile su stranke konfliktnih instrumenata Manadata iz 1922. i Protokola XII uz Lausannski ugovor iz 1923. Bilo je još stranaka, ali nije bio izražen interes ni jedne “treće stranke”. Sud je smatrao da “u slučaju sumnje, Protokol kao poseban i recentniji sporazum mora prevladati”.⁸²

Komisija za međunarodno pravo nije od početka bila sasvim sigurna za koje se rješenje opredijeliti. Tek je njezin posljednji Posebni izvjestitelj o pravu ugovora Sir Humphrey Waldock otklonio u cijelosti mogućnost da bi kasniji ugovor bio ništav samo zbog sukoba s ranijim ugovorom o istom predmetu kojim je neka od ugovornica preuzela nespojive ugovorne obveze. Ništavost bi, na osnovi drugih pravila, mogla nastati kao posljedica sukoba s ugovorom koji sadrži *jus cogens* norme na snazi u vrijeme sklapanja novog ugovora. U svim ostalim slučajevima smatra se da su oba ugovora na snazi, te ih je zajednička stranka dužna izvršavati u skladu s načelom *pacta sunt servanda*. Ukoliko, međutim, zbog prirode sukoba između ta dva ugovora, nije u mogućnosti izvršiti oba ugovora, ona snosi za to međunarodnopravnu odgovornost zbog kršenja ugovora. Mjerilo sukoba je, dakle, nemogućnost istovremenog izvršenja oba ugovora bez štete za ugovorna prava ostalih stranaka ugovora.⁸³

Bečka konferencija, vidjeli smo, prihvatila je takav prijedlog Komisije, opredijelivši se za liberalniji režim ugovornih odnosa i za nastavak važenja oba uzastopna ugovora.⁸⁴ Međutim, kako se oba

⁸¹ Jurisdiction of the European Commission of the Danube between Galatz and Braila, PCIJ Publ. 1927, Series B, No. 14, p. 23. V. također i The Oscar Chinn Case (Judgment), PCIJ Publ. 1934, Series A/B, No. 63, str. 131 i 148, odvojena mišljenja sudaca Van Eysinga i Schucking.

⁸² The Mavrommatis Palestine Concessions (Jurisdiction), PCIJ Publ. 1924, Series A, No. 2, str. 31-32.

⁸³ A/CN.4 156, str. 61, 64, 71.

⁸⁴ Official Records, First Session, str. 178-180, Second Session, str. 59-60.

ugovora ne mogu primjenjivati, jednome od njih treba dati prednost. Bečka konvencija ne daje odgovor na pitanje koji će to ugovor biti, već to teško pitanje ostavlja bez odgovora i bez predviđenog organa i postupka.⁸⁵ To bi se moglo smatrati nedostatkom Konvencije, ali i to je rješenje zapravo zajedničko obilježje i nekih drugih rješenja Bečke konvencije.

Prednost ranijeg ugovora čini se kao logičan odgovor, s time da će povrijeđena stranka imati mogućnost naknade štete ili druge mjere kao i kod svakog drugog kršenja međunarodnog ugovora.⁸⁶

⁸⁵ Usp. VUKAS, op. cit., str. 62. koji *de lege ferenda* predlaže da to budu međunarodni pravosudni organi.

⁸⁶ V. dalje.

V. TUMAČENJE UGOVORA

Jedno od temeljnih pitanja prava međunarodnih ugovora odnosi se svakako na problem tumačenja ugovora. Svako pravno pravilo, naime, zbog svoje općenitosti, tumači se kad se primjenjuje. Ukoliko dođe do spora o tumačenju, postavlja se pitanje tko i na koji način može tumačiti spornu odredbu.

U mnogobrojnim tekstovima pokušavali su pisci doći do odgovora na pitanje koja su, i da li uopće postoje, pravila i metode mjerodavni i obvezni za tumačenje nekog međunarodnog ugovora.¹ Međunarodni sudski i arbitražni organi u mnogim su slučajevima postavili neke okvire tumačenja i svojim su izrekama potvrdili neka pravila i metode tumačenja. Stalni sud međunarodne pravde pod pojmom tumačenja smatrao je "davanje točnog pokazatelja smisla i domašaja" onoga što se tumači.² Također se smatra utvrđenim da "sud mora tumačiti ugovore, a ne ih revidirati", čime se nastoji ograničiti zadatak suca, koji ne može zauzeti mjesto stranaka toga ugovora.³

Pravila i maksime poput *in claris non fit interpretatio, ut res magis valeat quam pereat, inclusio unius est exclusio alterius* i mnoge druge pojavljuju se u presudama i mišljenjima mnogih sudaca i pisaca. No, kako ističe britanski pravnik McNair, te maksime i izreke mogu biti samo "*prima facie* vodič o namjeri stranaka i moraju ustupiti mjesto suprotnim dokazima o namjeri stranaka u određenom slučaju".⁴

¹ Iscrpan prikaz povijesnog razvoja pojedinih pravila o tumačenju do donošenja Bečke konvencije i njihov pravni značaj v. DEGAN, V.Đ.: *L'interprétation des accords en droit international*, La Haye 1963, pp. 25-66.

² Interpretation of Judgments Nos. 7 and 8, 16 Dec. 1927, PCIJ Publ. 1927, Series A, No. 13, p. 10.

³ Interpretation of Peace Treaties (Second phase), Adv. Op. of 18 July 1950, ICJ Rep. 1950, p. 221, 229.

⁴ McNAIR, A.: *The Law of Treaties*, London 1961, str. 366.

1. Postupak tumačenja

Prije rasprave o metodama, pitanje koje se nameće kao prethodno, ali izuzetno važno,⁵ pitanje je postupka tumačenja ugovora, odnosno, određivanje organa koji su ovlaštene tumačiti neki međunarodni ugovor. U doktrini međunarodnog prava priznato je nekoliko vrsta tumačenja s obzirom na organ koji tumačenje vrši. Kao osnovna razlika između pojedinih vrsta čini nam se obveznost rezultata tumačenja, kako prema strankama tumačenog ugovora, tako i prema trećima.

Prije svega, a prema jednom općem načelu prava, to se pravo priznaje strankama samog ugovora. Načelo *ejus est interpretari cujus est condere* formulirano je još u rimskom pravu. Prema tom načelu stranke ugovora ovlaštene su svoj ugovor tumačiti, baš kao što su ga inače ovlaštene mijenjati, dopunjavati, obustavljati ili ukidati. Takvo se tumačenje najčešće naziva autentičnim ili autoritativnim tumačenjem ukoliko su ispunjeni neki uvjeti.⁶ Ti se uvjeti odnose prvenstveno na zahtjev da ugovor tumače sve stranke ugovora. Tek će tada ono imati "težinu" ne samo prema strankama, nego i izvan njihova kruga. U suprotnom, ukoliko ugovor tumači samo jedna ili manji broj stranaka, govorimo o jednostranom ili, u drugom slučaju, podijeljenom⁷ tumačenju koje nema obveznu snagu prema onima koji u tumačenju nisu sudjelovali. No, i jednostrano tumačenje ima svoju važnost u međusobnim odnosima stranaka, budući da stranka koja daje tumačenje stavlja drugima do znanja svoje shvaćanje ugovornih prava i obveza.⁸

⁵ DEGAN, op. cit., supra n.1, str. 15.

⁶ Ibid, str. 18-19. SIMON, D.: L'interprétation judiciaire des traités d'organisations internationales, Paris 1981, str. 25. ROUSSEAU, Ch.: Droit international public, Tome I, Paris 1970, str. 242. govori o "l'interprétation gouvernementale internationale".

⁷ BARTOŠ, M.: Međunarodno javno pravo - Ugovorno pravo, Beograd 1986, str. 323.

⁸ Ovo tumačenje ne treba brkati s interpretativnim deklaracijama, koje je država ovlaštena davati uz sam ugovor, a prilikom izražavanja pristanka da njime bude vezana. Usp. NGUYEN QUOC, str. 250. Jednostrano tumačenje daje se putem odgovarajućih diplomatskih izjava, ali i tumačenjem od strane nadležnog nacionalnog suda.

U međunarodnoj sudskoj praksi poznato je pravilo o autentičnom tumačenju. Stalni je sud međunarodne pravde naglasio kako je "utvrđeno načelo da pravo davanja autoritativnog tumačenja pravnog pravila pripada isključivo osobi ili tijelu koje je ovlašteno da ga mijenja ili obustavlja."⁹

Što se tiče načina davanja autentičnog tumačenja, postoji suglasnost u međunarodnom pravu da se ono može dati izrijeком ili prešutno, odnosno, konkludentnim radnjama. Izričito se tumačenje najčešće daje u samom ugovoru, koji može sadržavati odredbe o smislu pojedinih korištenih izraza.¹⁰ Sljedeći je, jednako tako poznati i priznati način, tumačenje dano u posebnom dodatku ugovora ili protokolu koji s ugovorom čine cjelinu, bilo da su potpisani istovremeno kad i "glavni" ugovor ili u nekom kasnijem trenutku. Stav Međunarodnog suda u sporu *Ambatielos* (o nadležnosti) bio je da se deklaracija potpisana istog dana između istih stranaka mora smatrati dijelom ugovora, mada to nije bilo izrijeком navedeno.¹¹

Na prešutan se način tumačenje može dati primjenom ugovora i kasnijom praksom. Na temelju činjenice da se ugovor u praksi između stranaka primjenjivao na određen način, može se donijeti zaključak i o smislu što su ga ugovoru davale. Simon je sve uvjete za valjanost takva dokaza sumirao na sljedeći način: mora se raditi o praksi koja se temelji na ponašanju svih stranaka, to ponašanje mora biti "homogeno u sadržaju", odnosno, gotovo identično, ne smije postojati jednostrano protivljenje takvoj praksi, te konačno, mora postojati kontinuitet prakse kroz određeno vremensko razdoblje.¹²

I taj je način široko prihvaćen i u znanosti i u međunarodnoj sudskoj praksi, a našao je svoj izraz i u kodifikacijskoj konvenciji iz

⁹ Delimitation of the Polish-Czechoslovakian Frontier (Question of Jaworzina), 6 Dec. 1923, PCIJ Publ. 1923, Series B, No. 8, p. 37.

¹⁰ ROUSSEAU, Ch.: op. cit., str. 243. naziva ih "clauses interprétatives". Takav je i čl. 2. Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969. naslovljen "Upotrijebljeni izrazi".

¹¹ *Ambatielos Case* (Preliminary Objection), Greece v. United Kingdom, Judgment of July 1st, 1952, ICJ Rep. 1952, p. 28, str. 44.

¹² SIMON, op. cit., str. 29.

1969. Članak 31. u svom 2. i 3. stavku sadrži “dopunu” općeg pravila o tumačenju iz čl. 31. Pojam konteksta, prema tim odredbama, obuhvaća i sve sporazume i isprave istih stranaka sklopljene ili sastavljene u vezi s ugovorom. Nadalje, mora se voditi računa i o svakom naknadnom sporazumu između stranaka o tumačenju ugovora ili o primjeni njegovih odredba, o svakoj naknadnoj praksi u primjeni ugovora kojom se ustanovljuje sporazum između stranaka o tumačenju ugovora te o svakom mjerodavnom pravilu međunarodnog prava primjenjivom na odnose između stranaka.

Kao posebna vrsta tumačenja, koju neki pisci uspoređuju s autentičnim tumačenjem, tumačenje je ugovora od strane organa međunarodnih organizacija, osobito pogodno i važno za tumačenje ugovora o osnivanju tih organizacija (tzv. konstitutivnih ugovora), ali i drugih ugovora usvojenih u krilu organizacije.¹³ Posebnost tih ugovora istaknuo je Međunarodni sud i u svom savjetodavnom mišljenju iz 1996. godine:

“S formalne točke gledišta, konstitutivni ugovori međunarodnih organizacija su mnogostrani ugovori, na koje se odnose utemeljena pravila o tumačenju ugovora... Međutim, konstitutivni ugovori međunarodnih organizacija su i ugovori posebne vrste; njihov je predmet stvaranje novih subjekata prava koji posjeduju određenu autonomiju, kojima stranke povjeravaju zadaću ostvarivanja zajedničkih ciljeva...”¹⁴

Općenito možemo reći da su članice neke organizacije, kao stranke ugovora o njezinu osnivanju, u istom položaju kao i stranke bilo kojeg ugovora kad je u pitanju izmjena, prestanak ili

¹³ DEGAN, op. cit., supra n. 1, str. 22, SIMON, op. cit., str. 30-48, SALMON, J.: *Le fait dans l'application du droit international*, 175 RCADI 1982, pp. 257-414, str. 359, ROUSSEAU, Ch.: op. cit., pp. 248-249.

¹⁴ *Legality of the use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict*, Adv. Op., ICJ Reports, 1996, § 19. V. također gledište suda u ranijem slučaju kad je tumačio Povelju UN: “U ranijim prigodama kada je Sud morao tumačiti Povelju Ujedinjenih naroda, pratio je načela i pravila primjenjiva općenito na tumačenje međunarodnih ugovora, budući da je smatrao da je Povelja međunarodni ugovor, mada s nekim posebnim značajkama.” (*Certain Expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter)*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1962, p. 157.)

tumačenje ugovora. Ukoliko postoji suglasnost svih stranaka konstitutivnog ugovora u pogledu tumačenja neke odredbe, tada je to autentično tumačenje, suprotstavljivo svim članicama. Takav učinak, u pravilu, neće imati tumačenje usvojeno samo većinom glasova.¹⁵ Od tog su pravila mogući izuzeci ukoliko npr. pri glasovanju nije bilo glasa protiv, kao što je to bio slučaj s nekim rezolucijama Opće skupštine UN-a.¹⁶

Ugovor o osnivanju organizacije može izrijeком predvidjeti ovlaštenje nekom od političkih organa te organizacije da tumači ugovor. Da li će takvo tumačenje ugovora biti obvezatno za sve članice, ovisi o njihovu pristanku, odnosno, o odredbama samog ugovora.¹⁷

Mnogo je češći slučaj da statut međunarodne organizacije ne sadrži ovlaštenje političkom organu da daje autoritativno tumačenje ugovora. U tom smislu ni Povelja UN-a nije iznimka, mada njezin članak 96. ovlašćuje Opću skupštinu i Vijeće sigurnosti da traže savjetodavno mišljenje od Međunarodnog suda. Taj sud, međutim, nema obveznu nadležnost poput Suda Europskih zajednica, niti njegova mišljenja imaju obvezatnu snagu. Tako čak ni organ koji je zatražio mišljenje nije u obvezi da postupi u skladu s dobivenim tumačenjem. To bi tumačenje moglo postati obvezatno jedino obvezujućom odlukom Vijeća sigurnosti ili pak kroz opću prihvaćenost od strane svih članica određene organizacije.¹⁸ Politički su organi međunarodnih organizacija pri tumačenju ugovora slobodni u izboru pravnih i političkih sredstava.¹⁹

¹⁵ ROUSSEAU, Ch.: op. cit., str. 249.

¹⁶ Usp. DEGAN, V.Đ.: *Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava*, Zagreb 1989, str. 71-72. o obveznosti Deklaracije o načelima kojima se uređuje morsko dno i podzemlje izvan granica nacionalne jurisdikcije od 17. prosinca 1970.

¹⁷ SIMON, op. cit., str. 33. Izričito ovlaštenje sadrži npr. Čikaška konvencija o civilnom zračnom prometu u korist Vijeća ICAO, te ugovori o osnivanju nekih međunarodnih financijskih organizacija.

¹⁸ SKUBISZEWSKI, K.: *Remarks on the Interpretation of the United Nations Charter*, Festschrift fuer H. Mosler, 1983, pp. 891-902, str. 901.

¹⁹ U praksi je evidentno da preferiraju korištenje teleološke ili funkcionalne metode. V. dalje.

Načini davanja tumačenja političkih organa međunarodnih organizacija mogu, kao i u drugim slučajevima, biti izričiti i prešutni. U prvom slučaju, politički će organ tumačenje dati deklaracijom ili rezolucijom ili nekim drugim oblikom usvojene odluke. Primjer je za to Rezolucija Opće skupštine UN-a br. 2625 (XXV) poznata pod nazivom *Uniting for Peace*. Njome je Opća skupština, između ostalog, riješila sukob nadležnosti između sebe i Vijeća sigurnosti koji je postojao na temelju članka 12.(1.). Povelje. Ta odredba propisuje da Opća skupština neće raspravljati o pitanju koje se nalazi na dnevnom redu Vijeća sigurnosti. Budući da je zbog te odredbe i zbog korištenja prava veta stalnih članica Vijeća sigurnosti dolazilo do nemogućnosti davanja adekvatnog odgovora na neki spor ili situaciju koji su objektivno mogli ugrožavati svjetski mir i sigurnost, Opća je skupština navedenom rezolucijom "premostila" tu odredbu određujući da će Opća skupština odmah razmotriti svaki slučaj gdje postoji prijetnja miru, narušenje mira ili čin napada, a Vijeće sigurnosti propusti udovoljiti svojoj prvenstvenoj odgovornosti zbog nesloge svojih stalnih članica. Istom je Rezolucijom uvedeno hitno izvanredno zasjedanje koje nije uopće bilo predviđeno Poveljom, ali su ga prihvatile članice UN-a.²⁰

Tumačenje ugovora od strane političkog tijela međunarodne organizacije ima veliko značenje u političkoj prilagodbi organizacije izmijenjenoj situaciji koja se često ne bi mogla prevladati teško ostvarivom formalnom izmjenom konstitutivnog ugovora. Pritom je moguće i prekoračenje dosega teksta ugovora i njegova izmjena. Iako su ti organi, u pravilu, slobodni u korištenju pravnih ili političkih sredstava, često se pri tumačenju konstitutivnih ugovora koriste pozivanjem na njihov predmet i cilj ugovora, na funkciju koju bi organizacija trebala vršiti.²¹ Nema

²⁰ ANDRASSY, J.: Međunarodno pravo, VI izd., Zagreb 1976, str. 536-537. Rezolucijom su uvedeni i posebni organi kao što su Komisija za kolektivne mjere i tzv. Patrola mira.

²¹ U tumačenju tih ugovora razvila se posebna metoda u okviru funkcionalnog tumačenja, tumačenje s obzirom na tzv. "implied powers", odnosno, impliciranje ovlasti za postizanje navedenog cilja. V. dalje.

sumnje da na to utječe "ustavna priroda" tih ugovora.

Pored mogućnosti da same stranke nekog ugovora tumače svoj ugovor na autentičan način, one to mogu povjeriti i nekom međunarodnom sudskom ili arbitražnom organu. Takvo tumačenje ima jednu neospornu vrijednost ukoliko je ispunjen uvjet da su stranke postigle sporazum o nadležnosti dotičnog organa.²² Sporazum se može izraziti bilo u samom ugovoru, obično u nekoj od njegovih završnih odredaba,²³ bilo u posebnom sporazumu prije ili nakon nastanka spora o tumačenju.²⁴ Bude li sporna upravo nadležnost organa, o tome odluku donosi sud ili arbitraž o čijoj se nadležnosti radi.²⁵

Tumačenjem pred međunarodnim pravosudnim organom najčešće je osigurano objektivno, a svakako, međunarodnopravno relevantno tumačenje. No, pritom treba imati u vidu odredbu članka 59. Statuta Međunarodnog suda:

"Presuda Suda obvezatna je samo za stranke spora i za slučaj koji je riješila."

To je pravilo koje vrijedi za sve međunarodne pravosudne organe. U međunarodnom pravu, naime, nije poznat sustav precedenata, pa se svaka presuda ili arbitražno rješenje odnosi isključivo na taj spor i samo na stranke koje su u sporu sudjelovale. Ta činjenica može se postaviti kao problem u slučaju nekog mnogostranog ugovora, ako su samo neke od njegovih stranaka ujedno i stranke u određenom sporu. Prema općem načelu prava *sententia facit jus inter partes*, presuda ne obvezuje stranke

²² DEGAN, op. cit., supra n. 1, str. 20.

²³ Npr. Članak 286. i 287. Konvencije UN o pravu mora upućuju da se svaki spor o tumačenju može podnijeti Međunarodnom sudu za pravo mora ili Međunarodnom sudu ili arbitražnom sudu konstituiranom u skladu s Prilogom VII. ili posebnom arbitražnom sudu, prema Prilogu VIII. Konvencije. Vrlo je precizno određena i nadležnost Suda Europskih zajednica prema Rimskom ugovoru, a sam je Sud svoju nadležnost još i proširio presudama temeljenima uglavnom na teleološkoj metodi.

²⁴ Statut Međunarodnoga suda u čl. 36. st. 2. predviđa mogućnost tzv. fakultativne klauzule, odnosno, davanje jednostrane izjave o prihvaćanju nadležnosti Suda unaprijed za određene vrste sporova. U 2002. godini 64 države bile su vezane takvom deklaracijom.

²⁵ V. čl. 36/6. Statuta Međunarodnog suda.

ugovora koje nisu sudjelovale u sporu. Statut Međunarodnog suda predviđa za takav slučaj poseban postupak u članku 63.:

“1. Kad god se radi o tumačenju ugovora kojemu su stranke druge države osim parničnih stranaka, tajnik smjesta obavještava sve te države.

2. Svaka od njih ima pravo intervenirati u parnici, ali ako se posluži tim pravom, tumačenje sadržano u presudi jednako je i za nju obvezatno.”

Sve dosad navedene vrste tumačenja s obzirom na organ tumačenja imaju svoju međunarodnopravnu važnost i učinak. Uz njih postoje i neke druge vrste koje nemaju takve učinke, poput tzv. doktrinarnog tumačenja, pa se njima nećemo niti baviti.

2. “Metode” i sredstva tumačenja

Sir Gerald Fitzmaurice predložio je 1951. god. podjelu na tri glavne metode tumačenja ugovora: subjektivnu, tekstualnu i teleološku metodu tumačenja.²⁶ Iste je godine vrlo sličnu podjelu predložio i Cavaré, s tim što se njegova podjela sastoji od subjektivnog, egzegetičkog i objektivnog tumačenja, ali je pristup u osnovi isti kao i kod Fitzmauricea.²⁷ Degan, pak, u svojoj monografiji o tumačenju ugovora iz 1963. god. daje podjelu metoda tumačenja ugovora u zavisnosti od predmeta tumačenja. Tako metodu koja se odnosi na istraživanje namjere stranaka ugovora naziva subjektivnom, a onu koja se odnosi na tekst ugovora naziva tekstualnom metodom tumačenja. Posebnu metodu čini tumačenje koje istražuje funkciju ugovora i Degan je naziva funkcionalnom metodom, pretpostavljajući ga izrazu “teleološka” kao precizniji.²⁸ On ujedno daje i definiciju metoda

²⁶ FITZMAURICE, G.G.: The Law and Procedure of the International Court of Justice (a reprint of his series of articles on the work of International Court of Justice in BYBIL 1950-1963), Vol. I, 1986, pp. 42-43.

²⁷ CAVARE, L.: Le Droit international public, Tome II, Paris 1951, pp. 91-98. Sl. BARTOŠ, op. cit., pp. 334-353. Usp. JACOBS, F.G.: Varieties of Approach to Treaty Interpretation, 18 ICLQ 1969, pp. 318-346; SCHREUER, C.H.: The Interpretation of Treaties by Domestic Courts, 45 BYBIL 1971, pp. 255-301.

²⁸ DEGAN, op. cit., n. 1, str. 74-75. Svakoj metodi odgovaraju i određena sredstva tumačenja. Tu metodu Cavaré naziva objektivnom metodom.

tumačenja, za razliku od pomoćnih sredstava i posebnih pravila tumačenja. Metode tumačenja bile bi postupci ili procesi koji istražuju jedan od elemenata bitnih za tumačenje, a pomoćna sredstva bila bi postupci ili posebna pravila uz pomoć kojih se taj element istražuje. Tako bi, na primjer, subjektivna metoda bila ona koja istražuje namjeru stranaka, a ispitivanje pripremljenih radova bilo bi sredstvo pomoću kojeg bi se ta namjera utvrđivala.²⁹

Podjela na tri glavne metode tumačenja ugovora rezultat je podjele na različite škole, tj. pristupe tumačenju ugovora, a ovisi, dakle, o svrsi tumačenja. Prvoj bi metodi glavna svrha tumačenja bilo pronalaženje namjere stranaka prilikom zaključivanja ugovora. Tumač je u pravilu ovlašten koristiti sve dokaze koji bi mu mogli pomoći da utvrdi tu namjeru. To bi naročito uključivalo ispitivanje pripremljenih radova, kao pokazatelj načina na koji su stranke ugovora došle do zajedničke namjere, odnosno, za utvrđivanje odgovora na pitanje “Što su stranke stvarno htjele?”. Tekst ugovora služi prvenstveno kao iskaz namjere stranaka. Druga se od njih temelji na tumačenju samog teksta ugovora i njegovih izraza. U pravilu se u ovoj metodi ne pribjegava dokaznim sredstvima izvan samog teksta ugovora, osim ukoliko bi rezultat bio dvosmislen ili čak nerazuman ili apsurdan. Smatra se, naime, da je tekst ugovora vjerodostojan izraz volje stranaka. U okviru tekstualne metode prihvaćena su sredstva tumačenja gramatičkog ili logičkog pretraživanja teksta i pojedinih izraza ugovora.

Svoje je gledište Međunarodni sud izrazio u više navrata, a indikativno je u tom pogledu mišljenje iz 1950. god.:

“Sud drži potrebnim reći da je prva dužnost tribunala koji je pozvan da tumači i primjeni odredbe ugovora, da im pokuša dati učinak u njihovom prirodnom i uobičajenom smislu u kontekstu u kojem se pojavljuju. Ukoliko određene riječi imaju smisla u svom prirodnom i uobičajenom značenju u svom kontekstu, tu se treba zaustaviti.”³⁰

²⁹ DEGAN, ibid, pp. 70-71.

³⁰ Competence of the General Assembly for the Admission of a State to the UN, Adv. Op. of 3 March 1950, ICJ Rep. 1950, p. 4, str. 8. Usp. spor o tursko-iračkoj granici, 21

Podjele na ove tri metode uglavnom su prihvatili i drugi pisci međunarodnog prava, s većim ili manjim razlikama.³¹ No, pri njihovu navođenju potrebno je imati u vidu mišljenje koje je izrazio McNair, kako između pojedinih metoda i pristupa nije moguće povući oštru crtu razgraničenja.³² To drugim riječima znači da je, u pravilu, za pojedine škole jedna od metoda prevladavajuća, ali da ostale pri tom nisu isključene. Još je Fitzmaurice upozorio da svaka metoda, ako se koristi izolirano ili na ekstremnan način, može dovesti do negativnih rezultata.³³

Neki pisci uopće ne navode zasebne metode tumačenja ugovora, već se više oslanjaju na neka opća načela i "premise". Najčešće se radi o načelima *pacta sunt servanda* i *bona fide*,³⁴ premda ima i drugačije shvaćenih prioriteta.³⁵

Čini se da je za većinu pisaca, unatoč razlikama, ipak prihvatljiva tvrdnja da ne postoje pravno obvezujuća pravila o tumačenju međunarodnih ugovora.³⁶ Djelomična iznimka od te

Nov. 1925, PCIJ Publ. 1925, Series B, No. 12, str. 19: "Sud mora ... na prvom mjestu pokušati utvrditi iz teksta ove odredbe prave namjere ugovornih stranaka." V. također i Access to, or anchorage in the Port of Danzig of Polish War Vessels (Adv. Op. of 11 Dec. 1931), PCIJ Publ. 1931, Series A/B, No. 43, p. 144.: "Sud nije spreman prihvatiti gledište da se tekst Versajskog mirovnog ugovora može proširiti učitavanjem u njega stipulacija koje su navodno rezultat proklamiranih namjera autora ugovora, ali o čemu nema odredbe u samom tekstu."

³¹ Usp. SIMON, op. cit., str. 101. kako se sva tumačenja svode na utvrđivanje namjere stranaka, a razlika se vidi u tome koja se sredstva pritom koriste.

³² McNAIR, A.: The Law of Treaties, London 1961, str. 365; SINCLAIR, I.: The Vienna Convention on the Law of Treaties, 2nd ed., Manchester 1984, str. 115. VOICU, I.: De l'interprétation authentique des traités internationaux, Paris 1968, str. 24-25.

³³ FITZMAURICE, op. cit., str. 43.

³⁴ EHRLICH, L.: L'interprétation des traités, 24 RCADI 1928, pp. 1-145, str. 17. Smatra da su načela *bona fide* i *pacta sunt servanda* "temeljna načela", dok SALMON, J.: Le droit des gens, 8e ed., Bruxelles 1976-77, str. 76. tvrdi da je temeljno načelo tumačenja *pacta sunt servanda*, tj. dobre vjere.

³⁵ FRIEDMAN, W.: The Changing Structure of International Law, London 1964, str. 197-199. polazi od načela opće jednakosti (*general equity*) i zabrane zloupotrebe prava. FIORE, P.: Le droit international codifié, Paris 1911, str. 402. od metoda navodi gramatičku i logičku. Ova potonja bi trebala dovesti do korisnog učinka.

³⁶ Usp. ANZILOTTI, Cours de droit international (3e ed.), Paris 1929, str. 112, OPPENHEIM-LAUTERPACHT: International Law, Vol. I, 8th ed., London 1955, str.

tvrdnje bilo bi ipak prevladavanje tekstualnog pristupa u tumačenju ugovora i uzimanje u obzir pravila o uobičajenom smislu korištenih riječi uz načelo *bona fide*. Praksa međunarodnih sudskih i arbitražnih tijela u najvećoj je mjeri potvrdila ovaj stav.³⁷

3. Opće pravilo o tumačenju

Izgleda da je to uglavnom pristup koji je zauzela Komisija za međunarodno pravo pri izradi Nacrta Konvencije o pravu ugovora. Naime, današnji članak 31. Bečke konvencije naslovljen je "Opće pravilo o tumačenju", a u svom 1. stavku sadrži sljedeće osnovno pravilo:

"Opće pravilo o tumačenju

1. Ugovor se mora tumačiti u dobroj vjeri, prema uobičajenom smislu izraza iz ugovora u njihovu kontekstu i u svjetlu predmeta i svrhe ugovora."

Opće pravilo o tumačenju, kako je sročeno u tekstu Bečke konvencije, rezultat je čitavog slijeda pokušaja kodificiranja pravila o tumačenju međunarodnih ugovora. Kao i kod drugih pitanja iz prava ugovora, prva značajnija moderna kodifikacija pravila o tumačenju međunarodnih ugovora bila je Harvardski Nacrt konvencije o pravu ugovora iz 1935. god. U svom članku 19. on je predviđao:

"a) Ugovor se mora tumačiti u svjetlu opće svrhe koju namjerava postići. Povijesna pozadina ugovora, pripremni radovi, okolnosti stranaka u vrijeme zaključenja ugovora, promjena u tim okolnostima koja se nastojala postići, naknadno ponašanje stranaka u primjeni odredaba ugovora, te važeći uvjeti u vrijeme tumačenja,

950, YAMBRUSIC, E.S.: Treaty Interpretation: Theory and Reality, Lanham-New York-London 1987, p. 241. tvrdi da je zajedničko obilježje postojeće prakse upravo sumnja da li uopće postoje i trebaju li obvezna pravila o tumačenju..

³⁷ Za praksu Stalnog suda međunarodne pravde v. npr. DEGAN, op. cit., supra n. 1, pp. 67-148. HUDSON, M.O.: The Permanent Court of International Justice 1920-1942, New York 1943, a za praksu Međunarodnog suda do 1960. g. HOGG, J.F.: The International Court: Rules of Treaty Interpretation, 43 Minnesota Law Review 1960, pp. 369-441. i Vol. 44, pp. 5-73. Za noviju praksu v. i YAMBRUSIC, op. cit., Ch. II, pp. 55-167.

moraju se razmotriti u vezi s općom svrhom koju ugovor namjerava ispuniti.”³⁸

U komentaru se ističe da su sastavljači ovog nacrtu pošli od subjektivne metode tumačenja ugovora, odnosno, “temeljno načelo bilo bi otkriti što je bila ili što bi se razumno moglo pretpostaviti da je bila namjera stranaka kada su sklopile ugovor,”³⁹ mada su česti slučajevi kada do spora stranaka dolazi upravo o pitanjima za koje stranke nisu predvidjele rješenje. Tumačeći ugovor u tome slučaju s obzirom na praktički nepostojeću zajedničku namjeru stranaka, smatraju autori Nacrta, bilo bi očito artificijelno. Stoga, u tom slučaju, tumačiti valja tako da “takav smisao može i mora utjecati na ‘namjeru stranaka’ u smislu da je u skladu s općom svrhom koju su imale u vidu kada su sklapale ugovor.”

Dvije se značajke opće svrhe ugovora ističu u prvi plan. Ona je, prije svega, različita od namjere stranaka, te ne postoji jednakost između ta dva pojma. Opća svrha ugovora bila bi, i to je njezina druga značajka, izvjestan korektiv subjektivnom tumačenju ugovora u slučaju da se stvarna namjera stranaka ne može utvrditi, odnosno, kada ona ne postoji.⁴⁰

Institut za međunarodno pravo bavio se također pitanjem tumačenja ugovora, i to na nekoliko svojih zasjedanja, a na osnovi izvještaja svojih istaknutih članova.⁴¹ Na zasjedanju u Grenadi 1956. godine Institut je usvojio tekst Rezolucije o tumačenju ugovora usvojene na zasjedanju u Grenadi. Institut za međunarodno pravo smatra da se, kada ima mjesta tumačenju ugovora, države, organizacije i međunarodni sudovi mogu nadahnuti sljedećim načelima:

³⁸ HARVARD DRAFT, str. 661. Stavak b) odnosi se na tumačenje ugovora sklopljenih na više jezika.

³⁹ Ibid, str. 940.

⁴⁰ Ibid, str. 952-953. Prema Deganu svi ostali elementi tumačenja navedeni u stavu a) podređeni su općoj svrsi ugovora. V. DEGAN, op. cit., n. 1, str. 64.

⁴¹ Izvještaji su objavljeni u Godišnjacima Instituta (AIDI): 1950, Vol. 43, t. I, 1952, Vol. 44, t.II, 1956, Vol. 46.

“Prvi članak

1. Pošto se sporazum stranaka realizira u tekstu ugovora, osnovano je uzeti prirodni i uobičajeni smisao izraza tog teksta kao temelj tumačenja. Izrazi odredaba ugovora moraju se tumačiti u cjelokupnom kontekstu, prema dobroj vjeri i u svjetlu načela međunarodnog prava.

2. Međutim, ako se ustanovi da se korišteni izrazi moraju razumjeti u drugom smislu, prirodni i uobičajeni smisao tih izraza se odbacuje.

Članak 2

1. U slučaju spora podnietog pred neki međunarodni sud ili organ, spadat će u dužnost suda da, vodeći računa o odredbama prvog članka, procijeni da li i u kojoj mjeri ima mjesta korištenju drugih sredstava tumačenja.

Među tim legitimnim sredstvima nalaze se:

- a) Pribjegavanje pripremnim radovima;
- b) Praksa koja slijedi u efektivnoj primjeni ugovora;
- c) Uzimanje u obzir ciljeva ugovora.”⁴²

Prema tome, Institut ne propisuje primjenu obveznih pravila, već preporučuje korištenje nekih načela. Polazeći od tekstualnog pristupa tumačenju, uzima kao osnovno načelo o tumačenju ono o “prirodnom i uobičajenom smislu”. Nadalje, odredbe ugovora moraju se tumačiti u kontekstu, prema dobroj vjeri i u svjetlu načela međunarodnog prava. Cilj i predmet ugovora ne pojavljuju se u tom općem pravilu o tumačenju, nego se “uzimanje u obzir ciljeva ugovora” nalazi tek među “ostalim legitimnim sredstvima tumačenja”, zajedno s pripremnim radovima i naknadnom praksom stranaka. Pogleda li se pažljivije kontekst u kojem se ova odredba nalazi, vidi se da se radi o dokazima izvan samog teksta ugovora. Da li se iz toga može zaključiti da se i ciljevi ugovora ne nalaze u tekstu, nego izvan njega? Čini se da bi odgovor ipak morao biti negativan, budući da st. 1. ovog članka izravno upućuje na odredbe članka 1., a tamo je, vidjeli smo, prihvaćen tekstualni pristup tumačenju.

⁴² AIDI 1956, Vol. 46 (Session de Grénade), str. 358.

Komisija za međunarodno pravo imala je težak zadatak formulirati pravilo u području za koje je većina međunarodnih pravnika tvrdila da pravno obvezujuća pravila ne postoje. U njihovom prijedlogu članka 27., tumačenje ugovora vidi se kao složena operacija, sastavljena od svih tamo nabrojanih elemenata: ugovor se mora tumačiti u dobroj vjeri, prema uobičajenom smislu izraza iz ugovora u njihovu kontekstu i u svjetlu predmeta i svrhe ugovora.⁴³

Ovakvo prilično jednostavno pravilo o tumačenju međunarodnih ugovora rezultat je promišljanja Komisije, odnosno, njezinih članova, da u teoriji i praksi međunarodnog prava postoji oslonac za čitavo mnoštvo različitih pravila i načela o tumačenju. Međutim, zaključuje Komisija, pribjegavanje mnogima od tih pravila je diskreciono, a ne obvezno. Većina pisaca, ipak, primat daje tekstu ugovora kao osnovi tumačenja, "dok u isto vrijeme daju izvjesno mjesto vanjskim dokazima namjera stranaka i predmetima i ciljevima ugovora kao sredstvu tumačenja."⁴⁴ Stoga se i Komisija opredijelila za tekstualni pristup. Naime, članak 27. Nacrta temeljio se na pretpostavci da je tekst autentičan izraz namjere stranaka, te da stoga kod tumačenja nema potrebe *ab initio* istraživati tu namjeru.⁴⁵ Elementi sadržani u općem pravilu odnose se na sporazum stranaka u vrijeme ili nakon što je sporazum dobio svoj vjerodostojni izraz u tekstu ugovora i tako se moraju tumačiti.

Kako smo to već ranije naglašavali, namjera je Komisije bila da predloži jedinstveno pravilo o tumačenju, što proizlazi i iz samog naslova tog članka. Nadalje, u tom pravilu ne postoji hijerarhija između pojedinih elemenata, kako samog st. 1., tako ni između ostalih stavaka istog članka. Njihov poredak u tekstu rezultat je logike, a ne pravne hijerarhije. Tumačenje bi trebalo biti

⁴³ Komentar uz čl. 27. Nacrta. V. i BERNHARDT, R.: Interpretation and Implied Modification of Treaties, 27 ZaoRV 1967, pp. 491-506, str. 498. Usp. suprotno mišljenje SINCLAIR, VC, str. 130. koji tvrdi da je upućivanje na predmet i svrhu pomoćni postupak u primjeni općeg pravila o tumačenju.

⁴⁴ Komentar uz Dio III Nacrta, para. 2, str. 38.

⁴⁵ Komentar, str. 40. Usp. sličan stav Instituta za međunarodno pravo.

rezultat njihove međusobne interakcije, kao jedinstvene intelektualne operacije. Hijerarhija postoji u odnosu na "Dopunska sredstva tumačenja", navedena u članku 28., i to jasno proizlazi kako iz samog naslova, tako i iz teksta. U tom se članku dopušta pribjegavanje nekim dopunskim sredstvima tumačenja, uključujući pripreme radove, samo u ograničenom broju slučajeva. Prije svega radi potvrđivanja smisla do kojeg se došlo primjenom glavnog pravila ili pak ukoliko bi tumačenje u skladu s člankom 27. bilo dvosmisleno ili nejasno, ili očito apsurdno ili nerazumno.

Nacrt je naišao na relativno dobar prijem kod većine pisaca međunarodnog prava u razdoblju do početka Bečke konferencije, premda je bilo i određenih zamjerki. Možda najtipičniji stav izrazio je njemački pravnik Bernhardt. Prema njemu, Nacrt nije sasvim zadovoljavao, njegov je pristup bio kontradiktoran, međutim, priznaje Bernhardt, prihvatljiva alternativa teško da bi se mogla naći. U svakom slučaju, osnovno pravilo sadržano u članku 27. "daje sigurnost i jasnoću pravu, te odgovara prevladavajućem gledištu u sudskoj praksi i pravnoj teoriji."⁴⁶

Na prvom dijelu Bečke konferencije bilo je kritičkih primjedaba i prijedloga na Nacrt Komisije, ali malo ih je naišlo na odobravanje sudionika konferencije.⁴⁷ Na drugom zasjedanju Bečke konferencije 1969. god. nije više bilo ozbiljnijih amandmana na prijedlog Komisije, te su svi članci Komisije o tumačenju ugovora bili usvojeni jednoglasno. Nije se teško složiti sa Sinclairom da su prisutni predstavnici država na taj način

⁴⁶ BERNHARDT, op. cit., str. 496-497.

⁴⁷ Posebno oštar kritičar Nacrta i njegovih rješenja o tumačenju ugovora bio je McDougal, američki znanstvenik koji je bio izabran u delegaciju SAD-a na Konferenciji. On je napadao Nacrt zbog nametanja tekstualnog pristupa i ograničavanja čimbenika koje tumač može uzeti u obzir prilikom tumačenja. Njegova je teza, naime, bila da se pri tumačenju ugovora u obzir moraju uzeti sva dostupna dokazna sredstva i metode, između kojih ne smije postojati hijerarhija. McDougal je na Konferenciji predložio svoj amandman, ali je on velikom većinom glasova odbijen. McDOUGAL, M.S.: The ILC's Draft Articles upon Interpretation: Textuality Redivivus, 61 AJIL 1967, pp. 992-1000. Njegovo izlaganje na Konferenciji objavljeno je u 62 AJIL 1968, pp. 1021-1027. Usp. također GOTTLIEB, G.: The Interpretation of Treaties by Tribunals, Mélanges Paul Guggenheim 1968, pp. 122-131.

nesumnjivo izrazili svoj stav o primatu teksta kod tumačenja ugovora, ali svakako i o čitavoj koncepciji tumačenja sadržanoj u Bečkoj konvenciji, tj. njezinim člancima 31, 32. i 33.⁴⁸

Rješenja Konvencije snažno su utjecala na kasniju međunarodnu praksu. U mnogim je prilikama Međunarodni sud potvrdio običajnopравни karakter općeg pravila o tumačenju iz članka 31. BK, kao što je to učinio i u jednom od recentnijih presuda u sporu između Botswane i Namibije, od kojih niti jedna nije bila stranka BK iz 1969. godine. Spor se odnosio na tumačenje anglo-njemačkog ugovora o razgraničenju iz 1890. godine, kojeg su stranke prihvatile za rješenje njihova spora:

“Glede tumačenja toga Ugovora, Sud primjećuje da ni Botswana niti Namibija nisu stranke Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora od 23. svibnja 1969., ali da obje smatraju da je članak 31. primjenjiv u mjeri u kojoj predstavlja međunarodno običajno pravo. I sam je Sud u prošlosti imao priliku potvrditi da je međunarodno običajno pravo sadržano u članku 31. Bečke konvencije (vidi: *Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad)*,⁴⁹ *Judgment, I.C.J. Reports 1994, p. 21, para. 41; Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 1996 (II), p. 812, para. 23⁵⁰*.”⁵¹

⁴⁸ SINCLAIR, I.: Vienna Conference on the Law of Treaties, 19 ICLQ 1970, pp. 47-69, str. 65.

⁴⁹ U sporu Libije i Čada Sud je naglasio pravila o tumačenju: “Ugovor se mora tumačiti u dobroj vjeri, u skladu s uobičajenim smislom koji se mora dati njegovim izrazima u njihovu kontekstu i u svjetlu njegova predmeta i cilja. Tumačenje se mora prvenstveno temeljiti na tekstu ugovora. Kao pomoćnu mjeru može se koristiti i druga sredstva tumačenja poput pripremnih radova ugovora.” *Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad)*, Judgment, ICJ Reports 1994, para. 41.

⁵⁰ “23. Sud podsjeća da, prema međunarodnom običajnom pravu izraženom u članku 31. Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora od 23. svibnja 1969., ugovor se mora tumačiti u dobroj vjeri u skladu s uobičajenim smislom koji se mora dati njegovim izrazima u njihovu kontekstu i u svjetlu njegova predmeta i cilja. Prema članku 32., mogu se koristiti i pomoćna sredstva tumačenja poput pripremnih radova i okolnosti u kojima je ugovor bio sklopljen.”

⁵¹ Case Concerning Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia), Judgment 13 December 1999, § 18,

http://www.icj-cij.org/iccjwww/icasas/ibona/ibonajudgments/ibona_judgment_19991213.htm#19.

Prema tome, elementi općeg pravila o tumačenju Bečke konvencije su sljedeći:

a) dobra vjera

Načelo *bona fide* je temeljno načelo međunarodnoga prava, najuže povezano s načelom *pacta sunt servanda*⁵² i svoju primjenu nalazi i na području tumačenja međunarodnih ugovora. O tom će načelu, u krajnjoj liniji, ovisiti i izbor načina i sredstava tumačenja ugovora,⁵³ ali i čitav postupak tumačenja, uključujući i sam rezultat tumačenja.⁵⁴ Načelo *bona fide* može se pojaviti kao korektiv u slučaju da rezultat bude očito nerazuman ili apsurdan.⁵⁵ U svakom slučaju, prema Reuteru, načelo *bona fide* pokušava ostati vjerno namjeri stranaka, ne dovodeći je u pitanje doslovnim tumačenjem ili negirajući predmet i cilj ugovora.⁵⁶

Sudovi se obično pozivaju na dobru vjeru kako bi opravdali korištenje određenih metoda tumačenja. U jednoj od odluka mješovite američko-talijanske komisije formirane nakon Drugog svjetskog rata, spor se odnosio na smisao izraza “zakoni na snazi u Italiji za vrijeme rata” u odnosu na situaciju kada su u Italiji bile na vlasti dvije vlade - legalna i ustanička. Najprije se Komisija opredijelila za načelo efektivnosti vlada, a potvrdila teleološkim tumačenjem. Komisija je razmotrila svrhu te odredbe, a to je davanje određenih povlastica osobama koje su pretrpjele neku štetu na temelju važećih zakona:

“... budući da su ugovorne Stranke propustile naznačiti na čije se zakone odnose, ova praznina se mora popuniti, kako je to potvrdio i Institut za međunarodno pravo... ‘u skladu s dobrom vjerom i u svjetlu načela međunarodnog prava.’”⁵⁷

⁵² V. gore.

⁵³ NGUYEN QUOC, str. 255.

⁵⁴ SINCLAIR, VC, str. 120.

⁵⁵ SINCLAIR, ibid, navodi tumačenje Vijeća sigurnosti o izvanrednim izborima za suca Međunarodnog suda. Kada bi se izvanredni izbori za suca preklapali s redovnim izborima, onda izvanredni nemaju smisla.

⁵⁶ REUTER, P.: Introduction au droit des traités, 2e d., Paris 1985, str. 124.

⁵⁷ Baer Case, Italy-US Conciliation Comm., Decision of 12 Dec. 1959, RIAA XIV p. 402, str. 406.

b) uobičajeni smisao izraza

Svaki izraz korišten u tekstu ugovora ima svoj uobičajeni smisao, tj. smisao koji se normalno daje tom izrazu u njegovom kontekstu. To znači da se uobičajeni smisao dobiva stavljajući izraz u njegov konkretan kontekst, a da se ne radi o apstraktnom smislu.⁵⁸ Bečka konvencija je u članku 31. st. 4. pojasnila kada se izrazu daje poseban, tj. specijalan smisao:

“4. Poseban smisao pridaje se nekom izrazu ako je ustanovljeno da je to bila namjera stranaka.”

U sudskoj praksi međunarodni sudovi često su se u svom tumačenju nekog izraza zaustavljali na uobičajenom smislu, pod uvjetom da nije bio apsurdan ili nerazuman. Još je Stalni sud međunarodne pravde isticao zadaću suda na sljedeći način:

“Kada je suočen s tekstom čija jasnoća ništa ne traži, sud je dužan da ga primjeni onakvog kakav jest...”⁵⁹

Još je jasniji izričaj istog Suda u sporu o Istočnom Grenlandu:

“Zemljopisni smisao riječi ‘Grenland’, tj. ime koje se uobičajeno koristi na kartama za označavanje cijelog otoka, mora se smatrati uobičajenim smislom te riječi. Ukoliko jedna od stranaka tvrdi da joj se mora dati neki neobičan ili izuzetan smisao, onda je na toj stranci da potvrdi svoju tvrdnju.”⁶⁰

I Međunarodni sud je u više navrata potvrdio da se “riječi moraju tumačiti u svom prirodnom i uobičajenom smislu u kontekstu u kojem se javljaju”.⁶¹ Naprotiv,:

“Sud se ne može temeljiti isključivo na gramatičkom tumačenju teksta. On mora tražiti tumačenje koje je u skladu s prirodnim i razumnim načinom čitanja teksta.”⁶²

⁵⁸ YASEEN, M.K.: L'interprétation des Traités d'après la Convention de Vienne sur le droit des traités, u RCADI 1976, t. 151, pp. 1-141, str. 26.

⁵⁹ Acquisition of the Polish Nationality, 15 Sept. 1923, PCIJ Publ., Series B, No. 7, p. 20.

⁶⁰ Legal Status of Eastern Greenland Case, PCIJ Publ. 1932, A/B 48, p. 49.

⁶¹ Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Preliminary Objections - Judgment of 26 May 1961, ICJ Rep. 1961, p. 32.

⁶² Anglo-Iranian Oil Co., Preliminary Objection, Judgment, ICJ Reports 1952, p. 104.

U sporu LaGrand o primjeni Bečke konvencije o konzularnim odnosima Sud je tumačio odredbu članka 36. st. 1.b) i zaključio:

“Jasnoća ovih odredaba, viđena u njihovu kontekstu, ne dopušta nikakvu dvojbu. Slijedi, kako je to bilo u mnogim prilikama do sada, da ih Sud mora primijeniti onako kako stoje.”⁶³

I u gore spomenutom graničnom sporu između Botswane i Namibije Međunarodni sud tražio je “uobičajeni smisao” izraza “glavni rukavac (*main channel*)” kojeg su stranke koristile u ugovoru o razgraničenju, budući da je među strankama bilo sporno na koji se rukavac ugovor odnosi. Da bi razriješio dvojbu, Sud je pošao od pretpostavke da su stranke tom izrazu namjeravale dati “precizan smisao” kojeg Sud mora utvrditi:

“Iz tih razloga, Sud će najprije odrediti glavni rukavac. Pritom, nastojat će utvrditi uobičajeni smisao riječi ‘glavni rukavac’ služeći se načešće korištenim kriterijima u međunarodnom pravu i praksi, na koje su stranke upućivale.”⁶⁴

Čini se da je uobičajen smisao povezan i s efektivnim tumačenjem:

⁶³ LaGrand Case, Germany v. United States of America, 27 June 2001, para 77, http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/igus/igusjudgment/igus_ijudgment_20010625.htm Sam Sud citira prethodne primjere iz svoje prakse kako bi dokazao njezinu utemeljenost: “see Acquisition of Polish Nationality, Advisory Opinion, 1923, P.C.I.J., Series B, No. 7, p. 20; Competence of the General Assembly for the Admission of a State to the United Nations, Advisory Opinion, ICJ Reports 1950, p. 8; Arbitral Award of 31 July 1989, Judgment, ICJ Reports 1991, pp. 69-70, para. 48; Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, ICJ Reports 1994, p. 25, para. 51.”

⁶⁴ Case concerning Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia), Judgment 13 December 1999, ICJ Reports 1999, para. 27. Sud je ispitivao različite kriterije korištene od strane stranaka spora ili u stručnoj literaturi, međunarodnoj sudskoj praksi i sl., kao što je dubina, brzina i količina vode, itd. I u sporu između Kameruna i Nigerije Sud je tražio uobičajeni smisao izraza iz Poslovnika Suda: “Zahtjevi postavljeni u članku 38. st. 2. su da tužba mora ‘naznačiti točnu prirodu zahtjeva, zajedno s kratkom izjavom o činjenicama i osnovama na kojima se tužba temelji’. Sud primjećuje da izraz ‘kratka’ u uobičajenom smislu ne znači cjelovita, a ni kontekst u kojem je izraz korišten u članku 38. st. 2. Poslovnika Suda, niti predmet i cilj te odredbe ne daju povoda takvom tumačenju. Članak 38. st. 2. stoga ne sprječava kasnija dodavanja izjavi činjenica i osnova na kojima se tužba temelji.”

http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/icn/icnjudgment/icn_ijudgment_980611_content.htm#98.

“Ako Sud može dati učinak nekoj odredbi ugovora dajući korištenim riječima njihov prirodni i uobičajeni smisao, onda ne može interpretirati riječi pokušavajući im dati neki drugi smisao.”⁶⁵

Pravilo o uobičajenom smislu koriste i međunarodna arbitražna tijela i *ad hoc* tribunali. Mješoviti tribunal osnovan između SAD-a i Irana ne predstavlja iznimku u ovom pitanju. U sporu između International Schools Services, Inc. protiv National Iranian Copper Industries Co. Tribunal nudi sljedeće razumijevanje ovog dijela općeg pravila o tumačenju od strane sudaca:

“Valja primijetiti da Bečka konvencija ne predviđa da se riječi promatraju odvojeno jedna od druge; naprotiv, ona smješta ‘uobičajeni smisao’ tih riječi u okvir ‘njihovog konteksta’, a zatim u još širi okvir ‘predmeta i cilja ugovora’. Bečka konvencija na taj način kodificira ustanovljeno načelo međunarodnog prava.”⁶⁶

Neki pisci ističu problem intertemporalnog tumačenja:⁶⁷ da li se izrazu daje uobičajeni smisao u vrijeme sklapanja ugovora ili u vrijeme tumačenja? Sudska praksa ne nudi jedinstven odgovor, ovisno o okolnostima ili o vrsti ugovora koji se tumači. Međunarodni sud primjenio je načelo prava *tempus regit actum* u

⁶⁵ Competence of the General Assembly for the Admission to the U.N., Adv. Op. of 3 March 1950, ICJ Rep. 1950, p. 4, str. 8

⁶⁶ Case No. 111, 6 April 1984, IRAN-U.S. C.T.R., Vol. V, p. 338, str. 341. Kao potvrdu svog stava Tribunal citira odvojeno mišljenje Anzilottija u sporu Interpretation of the Convention of 1919 concerning employment of women during the night (Adv. Op. of 15 Nov. 1932), PCIJ Public. 1932, Series A/B, No. 50, str. 383.: “Ne znam kako je moguće reći da je neki članak konvencije jasan prije negoli se odredi predmet i cilj konvencije. Naime, samo u toj konvenciji i u odnosu na tu konvenciju poprima taj članak svoje pravo značenje... Prvo je pitanje, dakle, koje se postavlja, saznati predmet i cilj konvencije u kojoj nalazi mjesto članak koji se tumači.” U jednom od slučajeva koji se odnosio na problem dvojnog državljanstva, Tribunal je izložio svoje shvaćanje čl. 31. st. 1.: “...Bečka konvencija ne zahtijeva nikakvu demonstraciju ‘sukladne volje’ ili svjesnog prihvata od strane svake stranke svih implikacija izraza na koje je pristala. Tribunal se mora baviti ‘izrazima ugovora u njihovom kontekstu u svjetlu predmeta i cilja’, a ne subjektivnim razumijevanjem ili namjerom bilo koje od stranaka.” Case No. A/18 Concerning the question of jurisdiction over claims of persons with dual nationality, 6 April 1984, IRAN-U.S. C.T.R., Vol. V, str. 261.

⁶⁷ ELIAS, T.O.: The Doctrine of Intertemporal Law, 74 AJIL 1980, pp.285-307.

presudi o američkim državljanima u Maroku kad je trebao tumačiti ugovor iz 1836. godine:

“Potrebno je također uzeti u obzir da, u vrijeme kad su ovi ugovori bili sklapani, još nije postojala jasna distinkcija između građanskih i krivičnih predmeta. Stoga je potrebno riječ ‘spor’ korištenu u članku 20., tumačiti kao da se odnosi i na građanske i na krivične sporove.”⁶⁸

Problem ima smisla osobito glede nekih posebnih skupina ugovora: o zaštiti ljudskih prava, konstitutivnih ugovora i sl., na koje mnogi gledaju kao na “živi instrument”. Za takve ugovore mnogi zastupaju tzv. dinamičko tumačenje, odnosno, ono koje izraze tumači u suvremenom kontekstu.

Europski sud za ljudska prava polazi od sljedeće pretpostavke:

“(Europska) Konvencija je živi instrument koji ... se mora tumačiti u svjetlu suvremenih uvjeta. Europski sud ne može izbjeći utjecaj razvoja i zajednički prihvaćenih standarda kaznene politike zemalja članica Vijeća Evrope na ovom polju.”⁶⁹

S obzirom na takav stav, nije čudno da je Europski sud u mnogim predmetima odredbe tumačio ne u smislu kojeg su imale u vrijeme sklapanja Konvencije, već s obzirom na suvremena dostignuća na polju zaštite ljudskih prava, a to redovito znači i udaljavanje od samog teksta Konvencije. U pravilu je u tim odlukama isticana potreba da tumačenje bude takvo koje će zaštitu predviđenu Konvencijom učiniti “praktičnom i učinkovitom”, a imajući u vidu poseban karakter Konvencije i njezin predmet i cilj, odnosno, primjenjivao je funkcionalnu metodu.⁷⁰

c) kontekst

Uobičajeni smisao, rekli smo već, proizlazi iz konteksta u kojem se izraz koristi. Bečka konvencija daje definiciju konteksta u st. 2. članka 31.:

⁶⁸ US Nationals in Morocco Case, ICJ Reports 1952, p. 189.

⁶⁹ Tyrer Case (Max Birchirg Case), ECHR, Ser. A, Vol. 26, 25 April 1978..

⁷⁰ Usp. Soering Case, 26 June 1989, 28 I.L.M. 1989, pp. 1063-1108, para. 87.

2. U svrhu tumačenja ugovora, osim teksta, uključujući preambulu i priloge, kontekst obuhvaća:

(a) svaki sporazum koji se odnosi na ugovor, a kojeg su sve stranke sklopile u svezi s ugovorom;

(b) svaku ispravu koju jedna ili više stranaka sastave u svezi s ugovorom, a koju ostale stranke prihvate kao ispravu koja se odnosi na ugovor.

Preambula ugovora redovito sadrži motive stranaka koji su ih vodili pri sklapanju nekog ugovora, kao i ciljeve koje žele ostvariti.⁷¹ Takvi iskazi korisni su pri tumačenju ugovora i sudovi su im često pribjegavali.⁷²

Preambula ugovora poslužila je Stalnom sudu međunarodne pravde u više sporova da utvrdi predmet spornog ugovora ili neke njegove odredbe. Takav je slučaj bio u sporu između Nizozemske i Belgije o rijeci Meuse. Na osnovi preambule Sud je utvrdio da je predmet ugovora bio "konačno ustanovljenje režima za skretanje vode iz rijeke Meuse radi navodnjavanja i plovidbenih kanala".⁷³ Sporne odredbe ugovora iz 1863. god. Sud je tumačio polazeći od takvog predmeta, odbijajući tumačenja koja ne bila u skladu s njime.⁷⁴

⁷¹ ROUSSEAU, Ch.: Cours de Droit international public: La theorie générale des traités internationaux, Paris 1959, str. 25.

⁷² Usp. JOKL, M.: De l'interprétation des traités normatifs, Paris 1936, str. 51. Također SIBERT, M.: Les traités internationaux, Paris 1953, str. 137. da preambula ugovora "navodi njegov cilj s dovoljno preciznosti da se njome rukovodi tumačenje dispozitiva."

⁷³ The diversion of water from the Meuse (Judgment of 28 June 1937), PCIJ Publ. 1937, A/B 70, str. 9. Također Case of Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex, Judgment of 7 June 1932, PCIJ Publ. 1932, A/B 46, str. 138-139. Competence of the International Labour Organization to regulate, incidentally, the personal work of the employer, 23 July 1926, PCIJ Publ. 1926, Series B, No. 13, str. 14-15, 18. Usp. npr. arbitražu u sporu Affaire de la fermeture de Buenos Ayres, 1870, LAPRADELLE-POLITIS, Vol. II, p. 637, str. 655.

⁷⁴ Ibid, str. 23, 24. Usp. Wimbledon Case, 17 August 1923, PCIJ Publ. 1923, Series A, No. 1, str. 24, gdje je Sud odbio tumačiti spornu odredbu ugovora u svjetlu drugih odredaba koje se nisu odnosile na isti predmet (tj. na pomorske plovne putove). Preambula ugovora poslužila je kao pomoćno sredstvo za tumačenje ugovora pomoću njegovih ciljeva u sporu o slobodnim zonama. Case of Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex, Judgment of 7 June 1932, PCIJ Publ. 1932, A/B 46, str. 138-139.

I praksa Međunarodnoga suda dosljedna je u tome da se preambula koristi kod tumačenja ugovora, osobito radi utvrđivanja namjere stranaka ili predmeta i cilja ugovora.⁷⁵ Tako je postupio Međunarodni sud odlučujući o meritumu u sporu o hramu Preah Vihear. Smatrajući da je "prvenstveni cilj" stranaka u rješavanju graničnih sukoba u periodu od 1904.-1908. bio postizanje sigurnosti i konačnosti, Sud je smatrao da je "legitimno zaključiti kako je važan, da ne kažemo izuzetan predmet (engl. *paramount object*, franc. *un but important*) rješenja iz perioda od 1904. do 1908... bilo okončanje ovog stanja napetosti ... i postizanje stabilnosti granica na osnovi sigurnosti i konačnosti." Dokazi o takvom predmetu nalaze se, prema Sudu, u preambuli, drugoj dokumentaciji, ali i u naknadnoj praksi stranaka, jednom elementu koji se nalazi izvan teksta ugovora.⁷⁶

I međunarodne arbitraže koristile su se preambulama radi utvrđivanja predmeta ili cilja tumačenog ugovora. Mješovita talijansko-američka komisija o važnosti preambule ugovora kaže sljedeće:

"U međunarodnom je pravu sigurno da preambule Ugovora mogu poslužiti kod tumačenja istog, utoliko da one često mogu dati nagovještaj u vezi s ciljevima koje su stranke željele postići."⁷⁷

O preambuli je arbitraža u sporu o kanalu Beagle 1977. godine iznijela sljedeći zaključak:

"Mada preambule ugovora obično ne sadrže - niti su tome namijenjene - supstancijalne odredbe ili raspolaganja - (ukratko, to nisu operativne odredbe) - ipak je općenito prihvaćeno da one

⁷⁵ Asylum Case, Judgment of 20 November 1950, ICJ Rep. 1950, p. 226.

⁷⁶ Case concerning the Temple of Preah Vihear, Merits, Judgment of 15 June 1962, ICJ Rep. 1962, p. 6, na 34-35. Ovaj iskaz Međunarodnog suda koristila je i arbitraža o kanalu Beagle 1977. godine (17 ILM 1978, pp. 636-675, para. 18). Međutim, 1964. god. u predmetu "Barcelona Traction, Light and Power Comp. Ltd." između Belgije i Španjolske Sud je predmet i cilj članka 37. svog Statuta tražio u izvanjskim čimbenicima. To su bili povijesni faktori: nestanak Stalnog suda međunarodne pravde, nastanak novog suda, te potreba da se spor riješi. Barcelona Traction, Light and Power Comp. Ltd., Preliminary Objections, Judgment of 24 July 1964, ICJ Rep. 1964, p. 6, str. 31.

⁷⁷ Fubini Case, Italy-US Conciliation Commission, 12 Dec. 1959, RIAA XIV, p. 420. na 428.

mogu biti važne i bitne kao smjernice glede načina na koji se ugovor mora tumačiti, te da ga, kao ovdje, odrede prema njegovom predmetu i cilju.”⁷⁸

U istom smislu se preambulom koristi i Sud Europskih zajednica.

“Ugovor, čija preambula i sadržaj teže ukidanju granica između država, a nekoliko odredaba dokazuje čvrsti stav glede njihova ponovna uspostavljanja, ne može dopustiti djelatnosti koje bi ponovno podigle takve granice.”⁷⁹

Europski sud za ljudska prava često se obraća preambuli radi opravdanja korištenja teleološke metode tumačenja. U predmetu *Golder* Europski sud bavio se i odnosom pravila o vladavini prava (*rule of law*) s predmetom i ciljem Konvencije. Britanska vlada je, naime, tvrdila da preambula Konvencije ne uključuje vladavinu prava u predmet i cilj Konvencije, već isključivo “više ili manje retoričku referencu”.⁸⁰ Međutim, i Europska komisija za ljudska prava i Europski sud usprotivili su se tom gledištu, smatrajući da bi takvo tumačenje bilo u suprotnosti s člankom 31. st. 1. Bečke konvencije, te da ovaj dio preambule izražava duboko uvjerenje potpisnica u vladavinu prava.⁸¹

Što se tiče “sporazuma koji se odnose na ugovor”, oni se mogu koristiti kao kontekst ugovora ukoliko je nesporno utvrđena njihova veza s glavnim ugovorom. U sporu između Mađarske i Slovačke Međunarodni sud je smatrao da se pod pojmom “*related*

⁷⁸ The Beagle Channell Arbitration, 18 February 1977, 17 ILM 1978, pp. 636-675, str. 648, para. 19. Kao argument navodi se čl. 31. st. 2. Bečke konvencije.

⁷⁹ Spor između *Consten & Grundig* i Komisije EEZ iz 1966. god., gdje Sud tvrdi da čl. 85. st. 1. izlazi u susret tom cilju. Spor br. 56 i 58/64, 13 July 1966, 5 CMLR 1966, p. 418. Isto i u sporu br. 32/65, 13 July 1966, ibid, Vol. 8/1969, p. 39.

⁸⁰ Relevantni dio preambule glasi da su vlade potpisnice odlučne da, kao vlade europskih zemalja “koje imaju slične ideje, te zajedničku baštinu političke tradicije, ideala, slobode i vladavine prava, poduzmu prve korake prema zajedničkom provođenju izvjesnih prava navedenih u Univerzalnoj deklaraciji.”

⁸¹ *Golder Case*, ECHR Series A, Vol. 18, 21 Febr. 1975, para. 34. Potvrdu nalaze u Statutu Vijeća Europe, dakle, organizacije u čijem je krilu nastala i sama Europska konvencija, koji čak na dva mjesta (Preambula i čl. 3. Statuta) spominje vladavinu prava i odanost članica tom načelu.

instruments” mogu smatrati barem oni instrumenti koji su bili sklopljeni radi provođenja Ugovora iz 1977. godine, “smatrajući ih za pripadnost čitavom ugovornom sustavu, čija je sudbina u načelu povezana s onom glavnoga dijela, tj. Ugovora iz 1977.”⁸²

Kako smo to već ranije naveli, stavak 3. čl. 31. dopušta proširenje konteksta i na neke druge sporazume:

“3. Zajedno s kontekstom, vodit će se računa:

(a) o svakom naknadnom sporazumu između stranaka o tumačenju ugovora ili o primjeni njegovih odredba;

(b) o svakoj naknadnoj praksi u primjeni ugovora kojom se ustanovljuje sporazum između stranaka o tumačenju ugovora;

(c) o svakom mjerodavnom pravilu međunarodnog prava primjenjivom na odnose između stranaka.”

Glede “naknadnih sporazuma” Komisija je u svojem Komentaru navela da sporazum o tumačenju postignut nakon sklapanja ugovora predstavlja autentično tumačenje ugovora, te se mora koristiti prilikom tumačenja ugovora.⁸³ Jasna je i važnost naknadne prakse država stranaka glede ispunjenja ugovora u svrhu njegova tumačenja, budući da takva praksa predstavlja jasan dokaz o smislu što su ga stranake davale ugovoru.

Takva su stajališta često bila prihvaćena u sudskoj praksi. Sam Međunarodni sud takvom pristupu uvijek je pridavao važnost, a na to je podsjetio i u svojoj recentnoj presudi u sporu između Bocvane i Namibije:

“50. Zaista je u prošlosti, kada je trebao tumačiti odredbe ugovora, Sud često ispitivao naknadnu praksu država u primjeni toga pravila (vidi na primjer: *Corfu Channel, Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1949*, p. 25; *Arbitral Award Made by the King of Spain on 23 December 1906, Judgment, I.C.J. Reports 1960*, pp. 206-207; *Temple of Preah Vihear, Merits, Judgment, I.C.J.*

⁸² Case Concerning The Gabcikovo-Nagymaros Project, (Hungary/Slovakia), Judgment of 25 September 1997,

http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ihs/ihsjudgment/ihs_ijudgment_970925.html#BM26.

⁸³ Nacrt 1966, Komentar uz čl. 27.

Reports 1962, pp. 33-35; *Certain Expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter), Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1962*, pp. 157, 160-161 and 172-175; *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 1984*, pp. 408-413, paras. 36-47; *Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, I.C.J. Reports 1994*, pp. 34-37, paras. 66-71; *Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996 (I)*, p. 75, para. 19).

51. Iako obje stranke u ovom postupku prihvaćaju da sporazumi o tumačenju i naknadna praksa čine elemente tumačenja ugovora prema međunarodnom pravu, ne slažu se oko posljedica na temelju činjenica u ovom slučaju radi tumačenja Ugovora iz 1890. godine.”⁸⁴

Nakon što je sam ispitaio naknadnu praksu stranaka u sporu, Sud je zaključio sljedeće:

“79. Na temelju prethodnoga, Sud zaključuje da naknadna praksa stranaka Ugovora iz 1890. godine nije rezultirala nikakvim ‘sporazumom između stranaka o tumačenju ugovora ili o primjeni njegovih odredba’ u smislu članka 31. st. 3(a) Bečke konvencije iz 1969. godine, niti je rezultirala praksom ‘u primjeni ugovora kojom se ustanovljuje sporazum između stranaka o tumačenju ugovora’ u smislu točke (b) iste odredbe.”⁸⁵

Drugim riječima, ni veza naknadnih ugovora ni naknadne prakse s tumačenjem ugovora se ne pretpostavlja, već se mora dokazati u svakom konkretnom slučaju.

Nešto je složeniji slučaj nastanka i dosega naknadne prakse političkog organa međunarodne organizacije. Tu se praksu ne može smatrati praksom država članica, osim ukoliko ona ne dobije njihovu univerzalnu podršku. Tek se tada ona može smatrati

autentičnim tumačenjem i imati učinak *erga omnes*.⁸⁶ U tom je smislu najpoznatiji slučaj prakse u pogledu glasovanja u Vijeću sigurnosti. Članak 27. st. 3. Povelje UN-a zahtijeva da se odluke donose “potvrdnim glasovima devet članica, uključujući glasove svih stalnih članica”. U praksi se, međutim, nije zahtijevao potvrđan glas svih stalnih članica, te se odluka smatrala usvojenom i ako se stalna članica suzdržala od glasovanja.⁸⁷ Takva praksa nije naišla na protivljenje članica UN-a iako je zapravo *contra legem*, pa je do danas prihvaćena kao izmjena Povelje kroz specijalni običaj i u međunarodnoj praksi. Tako je Međunarodni sud odbio prigovor Južne Afrike da odluka nije bila usvojena u skladu s člankom 27. Povelje, smatrajući da je dugotrajna praksa potvrdila da je nastalo novo pravilo, tj. da suzdržanost stalnoga člana Vijeća sigurnosti ne smeta usvajanju odluke.⁸⁸

Što se tiče zahtjeva da se prilikom tumačenja vodi računa i o svakom mjerodavnom pravilu međunarodnog prava primjenjivom na odnose između stranaka, on zapravo upućuje na još širi kontekst. Naime, svaki ugovor na snazi dio je ukupnog međunarodnog pravnog poretka kojega čine i drugi izvori međunarodnoga prava. Možda je manje jasna intertemporalna primjena prava - mora li se voditi računa o međunarodnom pravu važećem u vrijeme sklapanja ugovora ili u vrijeme njegova tumačenja? Kao što smo vidjeli ranije, odgovor na ovo pitanje nije jednoznačan i ovisit će o mnogim faktorima.⁸⁹

⁸⁶ SKUBISZEWSKI, op. cit., str. 896.

⁸⁷ Moglo bi se reći da je to “nastavak” prakse Lige naroda koja također nije insistirala na jednoglasnosti predviđenoj u čl. 4.(1.). Pakta Lige naroda. Usp. SALMON, op. cit., str. 359. Vidi i druge primjere na str. 360-361.

⁸⁸ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South-West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory opinion of 21 June 1971, ICJ Reports, p. 16.

⁸⁹ Usp. ibid, p. 31.: “... međunarodni instrument mora se tumačiti i primjenjivati u okviru cjelokupnog pravnog sustava važećeg u vrijeme tumačenja.”

⁸⁴ Case Concerning Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia), Judgment 13 December 1999, ICJ Reports 1999,

http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ibona/ibonajudgments/ibona_jjudgment_19991213.htm

⁸⁵ Ibid.

d) predmet i cilj ugovora

Što se tiče teleološkog tumačenja, ili bolje reći, teleološkog elementa tumačenja u općem pravilu o tumačenju, Bernhardt smatra da je opravdano njegovo korištenje:

“Tumač ugovora, želi li dobro obaviti svoj zadatak, uvijek je dužan ispitati riječi pojedinog izraza u kontekstu cijelog ugovora i pritom uzeti u obzir predmet i cilj ugovora, u svakom slučaju u mjeri u kojoj su izloženi u tekstu. To je dobro izraženo u članku 27. Prvog dijela (Nacrta).”⁹⁰

Zanimljivo je mišljenje Jacobsa o teleološkom elementu u Nacrtu Bečke konvencije. Za razliku od Bernhardta, on teleološki element vidi u nekoliko aspekata, za koje drži da su u Nacrt uveli neke elemente fleksibilnosti, za razliku od krutog tekstualnog pristupa. Prije svega, teleološko tumačenje vidi u pozivanju na predmet i cilj ugovora u članku 27. st. 1. Tumačeći tu odredbu, ovaj pisac priznaje da iz njezinog konteksta proizlazi da se predmet i cilj mogu naći samo u tekstu tumačenog ugovora. Međutim, smatra Jacobs, ništa u tekstu Nacrta ne priječi da se u obzir uzme i *emergent purpose*, tj. novonastala svrha ugovora.⁹¹ Teleološki element u općem pravilu o tumačenju potvrđen je, drži Jacobs, i upućivanjem na naknadnu praksu država, za koju smatra da njena glavna svrha u Konvenciji “nije u rasvjetljavanju izvornih namjera stranaka, već u omogućavanju učinka njihovim kasnijim namjerama, makar samo u okviru izvornog teksta.”⁹² Još jedan teleološki aspekt članka 27. Nacrta ovaj pisac vidi i u toč. c) st. 3. tog članka koji određuje uzimanje u obzir “svakog relevantnog pravila međunarodnog prava primjenjivog na odnose između stranaka”. Jacobs tvrdi da je ovom odredbom Nacrt, odnosno,

⁹⁰ BERNHARDT, op. cit., str. 498.

⁹¹ JACOBS, op. cit., str. 337-338. Takav zaključak on argumentira usporedbom s američkim Restatementom (para. 147) i s Harvardskim nacrtom (čl. 19/a).

⁹² JACOBS, ibid., str. 327. i 329. Slično mišljenje zastupa i COT, J.P.: La conduite subsequente des parties un traité, 70 RGDIP 1966, pp. 632-666, str. 648. za kojega takvo tumačenje predstavlja “vođeno teleološko tumačenje”, budući da naknadna praksa ograničava slobodu tumača time što pojašnjava predmet i svrhu ugovora.

kasnije i Bečka konvencija, utvrdila jedan kompromis između strogo tekstualne i izrazito teleološke metode tumačenja, budući da se propustila odrediti prema tzv. intertemporalnom tumačenju.⁹³

Pozivanje na predmet i cilj ili svrhu ugovora najčešće se naziva teleološka ili funkcionalna metoda, no u kontekstu članka 31. BK radi se samo o jednom od elemenata općeg pravila o tumačenju. Budući da je osnova općeg pravila tekstualna metoda, onda se i predmet i cilj utvrđuju u okvirima te metode. Predmet i cilj utvrđuju se kao objektivne kategorije koje najčešće proizlaze iz samoga teksta ugovora. To može biti preambula, kao što smo to ranije vidjeli, ali i drugi dijelovi teksta.⁹⁴

Objektivnost pojmova predmeta i cilja ugovora nalazimo u sporu iz 1974. o ribolovnoj nadležnosti između Ujedinjenog kraljevstva i Islanda. U ovoj je presudi Međunarodni sud jasno stavio do znanja da razlikuje između motiva, dakle, namjere koja je stranku vodila pri sklapanju nekog sporazuma, i predmeta i cilja samog tog sporazuma, kao jedne objektivne kategorije. Tako Sud zaključuje da je motiv ulaska Islanda u razmjenu nota s tužiteljem mogao biti priznavanje granice isključive ribolovne nadležnosti od 12 milja i da je taj motiv u međuvremenu čak i nestao, budući da je i druga strana u međuvremenu svoju granicu odredila na isti način. Međutim:

“... predmet i cilj Razmjene nota iz 1961. god., pa tako i okolnosti koje su predstavljale bitnu osnovu pristanka obiju stranaka da budu vezane sporazumom sadržanim u njima, imale su

⁹³ Osnovni problem sveo bi se na izbor između prava koje je važilo u vrijeme zaključenja ugovora i onog u vrijeme tumačenja, sa svim promjenama. V. opširnije. npr. kod ROSENNE, S.: Conceptualism as a Guide to Treaty Interpretation, Mélanges R. Ago, Vol. I, Milano 1987, pp. 417-431.

⁹⁴ Stavovi su pisaca međunarodnog prava različiti kada se radi o teleološkoj i funkcionalnoj metodi. Neki pisci polaze od pretpostavke da se radi o sinonimima (npr. HEXNER, Teleological Interpretation, Essays in Honour of H. Kelsen, 1964, pp. 119-138, str. 131, SCHWARZENBERGER, G.: International Law, 3rd ed., London 1957, Vol. I, pp. 517-531, SIMON, op. cit., str. 102.), dok neki drže da su to različite metode (npr. O'CONNELL, D.: International Law, 2nd ed. London 1970, Vol. I, str. 255.).

mного širi domašaj. Taj predmet i cilj nije bio samo odlučivanje o zahtjevu Islanda za ribolovnom jurisdikcijom do 12 milja, nego također i osiguranje sredstva kojim bi stranke mogle razriješiti pitanje valjanosti svakog novog zahtjeva. To slijedi ne samo iz teksta sporazuma, nego i iz povijesti pregovora, tj. iz čitavog sklopa okolnosti koje se moraju uzeti u obzir u određivanju onoga što je obje stranke navelo da se slože oko Razmjene nota 1961. godine.”⁹⁵

U sporu o meritumu u istom sporu sljedeće godine Sud također daje zanimljiv doprinos našoj raspravi tvrdeći da je odbacivanje Privremenog sporazuma između UK i Islanda, “čiji je predmet smanjenje napetosti i sprečavanje ugrožavanje mira i sigurnosti” bilo “protivno svrsi sadržanoj u odredbama Povelje koje se odnose na mirno rješavanje sporova”.⁹⁶

Vrlo razrađenu raspravu o tome što Međunarodni sud smatra predmetom i ciljem ugovora nalazimo i u sporu o diplomatskom i konzularnom osoblju SAD-a u Teherenu 1980. godine. Ispitujući osnovu svoje sudbenosti na temelju ugovora o prijateljstvu između SAD-a i Irana, Sud zaključuje:

“... Sama svrha ugovora o prijateljstvu, a svakako ugovora o njegovu uspostavljanju, je unapređivanje prijateljskih odnosa dviju zainteresiranih država i između njihovih naroda, a naročito zajedničkih akcija radi osiguranja zaštite i sigurnosti njihovih državljana na oba područja. Upravo kad nastupe poteškoće, ugovor poprima svoju najveću važnost, a čitav predmet članka XXI, st. 2. Ugovora iz 1955. god. bio je ustanovljenje sredstva za postizanje prijateljskog rješenja takvih poteškoća putem Suda ili drugog mirnog sredstva. Bilo bi, stoga, nespojivo s čitavom svrhom Ugovora iz 1955. god. ako bi obraćanje stranaka Sudu

⁹⁵ Fisheries Jurisdiction (UK v. Iceland), Jurisdiction, Judgment of February 2, 1973: ICJ Rep. 1973, p. 3, str. 17. Identičan je stav Suda u identičnom sporu između SR Njemačke i Islanda, *ibid.*, p. 49, str. 61-62, para. 33.

⁹⁶ Fisheries Jurisdiction (UK v. Iceland), Merits, Judgment of 25 July 1974: ICJ Rep. 1974, p. 3, str. 20, para. 41.

temeljem članka XXI, st. 2. sada bilo nemoguće, upravo u trenutku kada je takav pristup najpotrebniji.”⁹⁷

Europski sud za ljudska prava dužan je, gotovo po definiciji, da se u tumačenju poziva na predmet i svrhu Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, kako bi što bolje odgovorio svom zahtjevu da pruži zaštitu pojedincima. Već u svom prvom predmetu, slučaju Lawless 1961. godine, Europski sud razmatrao je opću svrhu pojedine odredbe Europske konvencije. Radilo se o članku 17. koji određuje:

“Ništa u ovoj Konvenciji ne smije se tumačiti kao da dopušta bilo kojoj državi, grupi ili osobi bilo koje pravo da sudjeluje u aktivnostima ili da izvodi neku djelatnost uperenu na uništenje bilo kojih prava ili sloboda ovdje predviđenih ili na njihovo ograničavanje u mjeri većoj od one predviđenoj Konvencijom.”

Irška je vlada smatrala da joj ovaj članak daje za pravo da osobi koja se bavi zabranjenim aktivnostima uskrati prava i jamstva iz članka 5., 6. i 7. U ovom se slučaju radilo o osobi koja je bila član zabranjene organizacije IRA. Sud se, međutim, nije mogao složiti s ovakvim tumačenjem i svojom je presudom potvrdio stav Komisije da je:

“Svrha članka 17., u mjeri u kojoj se odnosi na grupe ili pojedince, da im onemogući da iz Konvencije izvlače pravo angažiranja u aktivnostima ili izvođenja djelatnosti uperenih na uništavanje nekih prava i sloboda predviđenih Konvencijom... Ova odredba, negativna u svom domašaju, ne može se tumačiti *a contrario* kao da oduzima fizičkoj osobi njezina osnovna osobna prava garantirana člankom 5. i 6. Konvencije.”⁹⁸

⁹⁷ Case concerning U.S. Diplomatic and Consular Staff in Tehran (U.S.A. v. Iran), Judgment of 24 May 1980, ICJ Rep. 1980, p. 3, str. 28, para. 54. U sporu između Nikaragve i SAD o vojnim i paravojnim aktivnostima, određujući predmet i cilj ugovora o prijateljstvu, Sud se ogradio od širokog tumačenja tih pojmova. Naprotiv, “predmet i cilj ugovora je efektivno ostvarenje prijateljstva u specifičnim područjima predviđenima ugovorom, a ne prijateljstvo u širokom općem značenju.” Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Merits, Judgment of 27 June 1986, ICJ Rep. 1986, p. 14, str. 135-136, para. 273.

⁹⁸ Lawless v. Ireland, 1 July 1961, Yearbook of the ECHR 1961, p. 439, (Usp. slučaj Pretto i ostali, ECHR Series A, Vol. 71, 8 Dec. 1983, merits).

Iz ovog dijela teksta presude nije, međutim, posebno naznačeno na osnovi čega, osim samim čitanjem i promišljanjem teksta, Sud dolazi do ovakvog zaključka. Nešto kasnije, kada Sud tumači članak 5. Konvencije postaje jasnije kako Sud tumači Konvenciju. Prije svega primjenjuje metodu uobičajenog smisla korištenih izraza: "Tekst čl. 5. st. 1 (c) je dovoljno jasan...". Zatim sporni tekst promatra u širem kontekstu ("... st. 1(c) čl. 5. može se tumačiti samo čitan u vezi s čl. 3. istog članka s kojim čini cjelinu."), te dolazi do jasnog i prirodnog smisla teksta. Ovu metodu Sud naziva "gramatičkom analizom", te taj smisao uspoređuje sa "svrhom Konvencije koja je zaštita slobode i sigurnosti pojedinca protiv arbitrarnog zadržavanja ili uhićenja".⁹⁹ Proizlazi, na neki način, da je svrha Konvencije onaj krajnji test ispravnosti zaključivanja Europskog suda.

U slučaju Luedicke predmet spora bio je članak 6. Konvencije, a Europski se sud pozvao na Bečku konvenciju i njezine odredbe o tumačenju. Spor se odnosio na pravo optužene osobe na besplatnog tumača ukoliko ne razumije jezik suda. Njemačka je, naprotiv, tražila od pravomoćno osuđene osobe da nadoknadi sve troškove postupka uključujući i troškove tumača. Nakon što je utvrdio da odredba jasno, na oba službena jezika Suda, govori o besplatnom tumaču, Europski sud se upustio u ispitivanje osnovanosti tvrdnje njemačke vlade da doslovno tumačenje nije u skladu s kontekstom i predmetom i ciljem odredbe u pitanju. Prije svega, tumačenje odredbe članka 6. st. 3. na način na koji to čini Njemačka vlada, lišilo bi tu odredbu njezinog učinka, jer bi stavljalo u nepovoljniji položaj osobu koja ne razumije jezik suda.¹⁰⁰ Naprotiv, ova odredba je upravo u tu svrhu i donesena. Nadalje, već i sam strah od snošenja financijskih troškova može u nekim slučajevima utjecati na odluku optuženog da se ne koristi svojim pravom. Na temelju takvih razloga, Europski sud je zaključio da bi takvo tumačenje "bilo u suprotnosti

⁹⁹ Ibid, str. 302-303. Budući da je držao da je njegovo tumačenje ispravno, Sud je odbio ispitivati pripreme radove.

¹⁰⁰ Luedicke Case, ECHR, Series A, Vol. 29, 28 Nov. 1978, para. 40. i 42.

ne samo s uobičajenim smislom izraza *'free/gratuitement'* već i s predmetom i ciljem članka 6."¹⁰¹

Tumačenje ugovora uz pozivanje na njegov predmet i cilj vezuje se također uz pojam "efektivno tumačenje", odnosno, pravilo "*ut res magis valeat quam pereat*" - tumačiti se mora tako da ugovorne odredbe imaju smisla.¹⁰² U literaturi se često koristi i francuski naziv načela *l'effet utile*, tj. načelo korisnog učinka, što dodatno osložnjava problem i povećava zabunu.¹⁰³ Takav stav ima svoje uporište u sudskoj praksi. Stalni je sud međunarodne pravde u sporu o tvornici u Chorzowu smatrao da se prilikom tumačenja sporne odredbe mora voditi računa ne samo o povijesnom razvoju, gramatičkom i logičnom smislu upotrebljenih riječi, "nego također i još više o funkciji koju je, prema namjerama stranaka, ova odredba trebala imati."¹⁰⁴

No, vidjeli smo da "opće pravilo o tumačenju" iz članka 31. Bečke konvencije o pravu ugovora, ne upućuje izrijeckom na načelo korisnog učinka ili efektivnosti. Obrazloženje za takav stav nalazimo u Komentaru Nacrta iz 1966. godine uz čl. 27. i 28. u pogledu maksime *ut res magis valeat quam pereat*. Komisija toj maksimi ne odriče pravni značaj, dapače, smatra da nema razloga da ona ne bude uključena u opće pravilo o tumačenju, budući da je u više navrata bila priznata i u međunarodnoj sudskoj praksi. Komisija se pozvala na presudu Suda iz 1949. godine u sporu o Krfskom tjesnacu:

"Stvarno bi bilo nespojivo s opće prihvaćenim pravilom o tumačenju kad bi se dopustilo da odredba ove vrste koja se pojavljuje u Posebnom sporazumu bude lišena svrhe ili učinka."¹⁰⁵

¹⁰¹ Ibid, para. 42.

¹⁰² GUTIERREZ-POSSE, H.: La maxime 'ut res magis valeat quam pereat' (Interprétation en fonction de l'effet utile), 23 OZOR 1972, pp. 229-254.

¹⁰³ Usp. ROUSSEAU, CH.: op. cit., pp. 269-272. koji navodi tri načela tumačenja ugovora: *bona fide*, načelo korisnog učinka (*l'effet utile*) i načelo uzimanja u obzir predmeta i cilja ugovora.

¹⁰⁴ Case concerning the Factory of Chorzow, PCIJ Publ. 1927, Series A, No. 9, str. 24.

¹⁰⁵ ICJ Reports 1949, p. 24. I sam Sud u ovoj presudi upućuje na identičnu praksu Stalnog suda međunarodne pravde.

Međutim, Komisija je mišljenja da je u izvjesnim okolnostima opravdano upućivanje na ovo načelo i dodaje:

“...u mjeri u kojoj maksima *ut res magis valeat quam pereat* odražava stvarno opće pravilo o tumačenju, ona je uključena u članak 27, stav. 1, koji zahtijeva da će se ugovor tumačiti u dobroj vjeri u skladu s uobičajenim smislom izraza u kontekstu ugovora i u svjetlu njegovih predmeta i svrhe. Kada je ugovor otvoren dvama tumačenjima od kojih jedno omogućava, a drugo ne omogućava da ugovor ima svoje odgovarajuće učinke, dobra vjera i predmeti i ciljevi ugovora zahtijevaju da se usvoji prednje tumačenje.”¹⁰⁶

Komisija je, dakle, načelo *ut res magis* podvela pod načelo dobre vjere i teleološko tumačenje ugovora, ali sve u okviru tekstualne metode tumačenja ugovora. To proizlazi iz naslova članka u kojem se pojavljuje to načelo, kao i iz Komentara u kojem Komisija navodi da je ona “namjeravala naznačiti da će primjena sredstava za tumačenje u članku biti jedinstvena kombinirana operacija”.¹⁰⁷ Nadalje, samo načelo *ut res magis valeat quam pereat* ograničeno je u svojoj primjeni jasnim smislom teksta ugovora i njegovih izraza. Drugačija primjena predstavljala bi reviziju, a ne tumačenje ugovora.

Veza efektivnog učinka i predmeta ugovora vidi se u Savjetodavnom mišljenju Stalnog suda međunarodne pravde o poštanskoj službi u Gdanjsku, u kojem je bila sporna definicija pojma “pošte”, odnosno, označava li taj pojam samo zgradu pošte ili obuhvaća i poštanske sandučice i druge poštanske usluge. Sud je predmet ugovora potražio u odgovarajućim odredbama Mirovnog ugovora u Verasillesu, koji je predviđao sklapanje konvencije između Poljske i Gdanjska “čiji je predmet... osiguranje Poljskoj kontrole i uprave nad poštanskim, telegrafskim i telefonskim vezama.”¹⁰⁸ Da bi se taj predmet ostvario, nužno je sporni pojam shvaćati u širem smislu.

¹⁰⁶ Komentar uz Dio 3. Nacrta, para. 6.

¹⁰⁷ Ibid, para. 8.

¹⁰⁸ Polish Postal Service in Danzig, 16 May 1925, PCIJ Publ. 1925, Series B, No. 11, str. 11.

Međunarodni sud, međutim, nije htio tumačiti ugovor mimo samog teksta i restriktivno se izrazio o primjeni načela *ut res magis valeat quam pereat*:

“(Načelo) ne može opravdati Sud da odredbama o mirnom rješavanju sporova u Mirovnim ugovorima dodijeli smisao... koji bi bio suprotan njihovom slovu i duhu.”¹⁰⁹

Ponekad su se tumači ugovora našli u situaciji da spor nije moguće riješiti uz pomoć predmeta i cilja ugovora koji bi proizlazio iz zajedničke namjere stranaka ili teksta ugovora, budući da ugovor nije sadržavao izričit odgovor na sporno pitanje. Do toga je moglo doći bilo stoga što stranke nisu predvidjele spornu situaciju ili o tom pitanju nisu postigle sporazum. U tom su slučaju međunarodni suci spor pokušali riješiti uz pomoć tumačenja koje izlazi iz okvira teksta samog ugovora, krećući se prema onoj crti koja dijeli suca od zakonodavca. Sudac, naime, primjenjuje postojeće pravo, a zakonodavac ga stvara. Rješavajući spor uz pomoć pravila koje u ugovoru nije izrijekom sadržano, prema strahu mnogih pisaca, međunarodni su suci u opasnosti da pobrkaju te dvije tradicionalno odvojene uloge.¹¹⁰

Tumačenje ugovora prema cilju koji nadmašuje tekst ugovora neki pisci nazivaju ekstremna teleološka metoda tumačenja ugovora. Upravo to krajnje ili ekstremno teleološko tumačenje navelo je mnoge pisce međunarodnog prava da teleološkoj metodi pristupe obazrivo i uz ograničenje.¹¹¹ Degan ovakvo tumačenje naziva funkcionalna metoda. Definira je, za razliku od tekstualne i subjektivne, kao onu koja bi tumačila ugovor “u odnosu na njegov

¹⁰⁹ Interpretation of Peace Treaties (Second phase), Adv. Op. of 18 July 1950, ICJ Rep. 1950, p. 221, str. 229.

¹¹⁰ Usp. HOGG, J.F.: The International Court: Rules of Treaty Interpretation, Minnesota Law Review 1960, Vol. 44, pp. 5-73, str. 63.

¹¹¹ FITZMAURICE, G.G.: The Law and Procedure of the International Court of Justice (a reprint of his series of articles on the work of International Court of Justice in BYBIL 1950-1963), Vol. I, 1986, str. 42. smatrao je da “...teleološki pristup ima svoje područje djelovanja gotovo isključivo na polju mnogostranih konvencija, naročito onih socijalne, humanitarne ili zakonodavne vrste.”

učinak ili njegov cilj u društvenoj sredini.”¹¹² Funkcionalna metoda sastoji se u tome da se kao polazna točka namjere uzme cilj ili opća funkcija ugovora, ali s gledišta u vrijeme tumačenja. To bi bilo naročito pogodno za tumačenje ugovora-statuta međunarodnih organizacija, a koristi se, prema Deganu, na dva načina: 1) radi popunjavanja praznina, ili 2) radi zadovoljavanja novih potreba koje prvobitno nisu bile zamišljene.¹¹³ Takvu metodu tumačenja Cavaré naziva objektivnom metodom i diktirana je potrebama društvene sredine i njezinim potrebama.¹¹⁴

Posebni problemi vezani uz pozivanje na predmet i cilj javljaju se u vezi s tumačenjem ugovora sklopljenih u međunarodnim organizacijama. Naime, praksa je pokazala da su sudovi prilično skloni pozivanju na predmet i cilj pri tumačenju osobito konstitutivnih instrumenata međunarodnih organizacija. S tim u vezi nastao je u teoriji međunarodnog prava pojam “*emergent purpose*”, koji bismo mogli prevesti kao novonastala svrha ugovora tijekom i kao posljedica njegove primjene.¹¹⁵ Drugi pojam koji se vezuje uz teleološko tumačenje ugovora međunarodnih organizacija jest teorija o pretpostavljenim ili impliciranim ovlastima, tj. *implied powers theory*.¹¹⁶ Taj se problem javlja osobito s obzirom na nadležnost pojedinih organa.¹¹⁷ Na toj bi se osnovi konstitutivni ugovori tumačili u skladu sa zahtjevom vremena, a imajući u vidu promjene koje su nastupile od vremena njihova usvajanja. U tim slučajevima su sudovi posizali za jednim širim okvirom koji im pružaju “predmet i cilj” ugovora.

¹¹² DEGAN, op. cit., str. 70. Usp. FITZMAURICE, loc. cit.. Usp. mišljenje koje je zastupao Bentivoglio kako zajednička namjera stranaka mora prevladavati nad tekstem ukoliko je identična “socijalnoj funkciji ugovora”. BENTIVOGLIO, L.: La funzione interpretativa nell’ordinamento internazionale, Milano 1958, str. 128.

¹¹³ Ibid, str. 139-140.

¹¹⁴ CAVARE, L.: Le Droit international public positif, tome II, 2e éd. Paris 1969, str. 145-147.

¹¹⁵ FITZMAURICE, op. cit., pp. 49, 342, 796.

¹¹⁶ EHRlich, L.: L’interprétation des traités, 24 RCADI 1928, pp. 1-145,

¹¹⁷ Usp. SIMON, op. cit., str. 169.

Jedno od ključnih pitanja pri ovakvom tumačenju je pitanje ograničenosti sudskog organa tumačenja, koliko se on može udaljiti od jasnog teksta ugovora i namjere stranaka. Neki su se autori zalagali za vrlo široku “autonomiju” sudaca od teksta ugovora i namjere stranaka.¹¹⁸ Međunarodni sud, međutim, nije prihvaćao njihova gledišta i uglavnom se ograničavao na tumačenje koje neće biti u suprotnosti s jasnim smislom teksta ugovora smatrajući da je “Sud pozvan ugovore tumačiti, a ne mijenjati”, te da ne može dati tumačenje koje bi “proturiječilo njegovu slovu i duhu.”¹¹⁹ Veću će slobodu od njih, u pravilu, imati politički organi samih tih organizacija, koji su, pod određenim uvjetima, ovlašteni davati autentično tumačenje konstitutivnih ugovora svojih organizacija.

Neki od najizričitijih primjera iz sudske prakse takvog korištenja tumačenja svakako su sporovi vođeni glede nadležnosti Organizacije UN-a i njezinih organa.

U sporu o naknadi šteta pretrpljenih u službi UN-a postavljeno je pitanje da li je OUN nadležan od države zahtijevati naknadu štete koju je pretrpio on i njegovi funkcionari. Sama Povelja nije izričito ovlastila organizaciju da ističe međunarodne zahtjeve u svoje i u ime svojih službenika. U svom savjetodavnom mišljenju Sud je pošao od ciljeva organizacije navedenih u preambuli Povelje i prvim člancima i zaključio:

“Prema međunarodnom pravu, mora se smatrati da Organizacija ima one ovlasti koje su, iako nisu izričito navedene u Povelji, povjerene Organizaciji kao neophodne radi ostvarivanja njezinih funkcija...”¹²⁰

Sud se u ovom savjetodavnom mišljenju poslužio metodom tumačenja koja će se kasnije u teoriji često nazivati “*implied powers theory*” ili “*necessary implications theory*”, odnosno, tumačenje

¹¹⁸ McDOUGAL, LASWELL & MILLER: The Interpretation of Agreements and World Public Order: Principles of Content and Procedure, New Haven-London 1967.

¹¹⁹ Interpretation of Peace Treaties, Adv. Op. of 18 July 1950, ICJ Rep. 1950, p. 221, str. 229.

¹²⁰ Reparation for injuries suffered in the service of the UN (Adv. Opinion of 11 April 1949), ICJ Rep. 1949, p. 174, str. 182-183.

pomoću ovlaštenja koja se podrazumijevaju. Sud je, naime, tekstualnom metodom potvrdio da Povelja ne sadrži takva ovlaštenja. Međutim, Povelja sadrži "ciljeve i načela", osobito u članku 1. i 2. Povelje, a za postizavanje tih ciljeva neophodna je pravna osobnost organizacije.¹²¹

Dajući svoje savjetodavno mišljenje o međunarodnom položaju Jugozapadne Afrike 1950. godine Sud je bio u sličnoj poziciji. Južnoj Africi je Liga naroda povjerila mandatnu upravu nad područjem Jugozapadne Afrike. Po disoluciji Lige naroda i utemeljenja OUN-a, umjesto sustava mandata uveden je starateljski sustav. Očekivalo se da Južna Afrika bivše mandatno područje podvrgne novom sustavu starateljstva, ali je ona to odbila. Odgovarajući na pitanje mogu li nadzorne funkcije organa Lige naroda u pogledu mandata prijeći na organe OUN-a "budući da nikad izrijeckom na nju nisu bile prenijete niti od nje izrijeckom preuzete", Sud je najprije usporedio sustav mandata i starateljstva. Zaključio je da oba sustava svoj bitan dio imaju u predviđenom međunarodnom nadzoru, a da sam nestanak organa koji su vršili taj nadzor ne gasi i obvezu da se država mandatar podvrgne takvu nadzoru kad i Ujedinjeni narodi imaju međunarodni organ koji vrši sličan nadzor.¹²² Nadalje, Sud potvrđuje svoje zaključke pozivanjem na članak 80. st. 1. Povelje i njegovu svrhu. Taj je članak određivao sljedeće:

"Izuzimajući ono što može biti dogovoreno u pojedinim starateljskim sporazumima zaključenima prema člancima 77, 79. i 81, kojima se svako područje stavlja pod starateljski sustav, i sve dok ne budu sklopljeni ti sporazumi, ništa se u ovoj glavi neće tumačiti kao da izravno ili neizravno bilo u čemu mijenja bilo koje pravo neke države ili nekog naroda, ili odredbe postojećih

¹²¹ Pri donošenju ovog mišljenja Sud se pozvao na Savjetodavno mišljenje Stalnog suda u sporu o nadležnosti Međunarodne organizacije rada iz 1926. godine. *Competence of International Labour Organization to regulate, incidentally, the personal work of the employer*, 23 July 1926, PCIJ Publ., 1926, Series B, No. 13, str. 18.

¹²² *International Status of South-West Africa*, Adv. Opinion of 11 July 1950, ICJ Reports 1950, p. 128, str. 136.

međunarodnih akata u kojima bi članovi Ujedinjenih naroda bili stranke."

Prema zaključku Suda:

"On smjera očuvanju ne samo prava država, nego i prava naroda mandatnih područja do zaključenja sporazuma o starateljstvu. Njegova je svrha morala biti omogućavanje stvarne zaštite tih prava; ali nikakva takva prava naroda ne bi mogla biti efektivno očuvana bez međunarodnog nadzora i dužnosti predavanja izvještaja nadzornom organu."¹²³

Potvrdu za to mišljenje Sud je pronašao u Rezoluciji Skupštine Lige naroda, od 18. travnja 1946. god., mada ne izrijeckom. Međutim, unatoč dužnosti Južne Afrike da prihvati mehanizam nadzora, Sud nije mogao tvrditi da postoji dovoljno dokaza za tvrdnju da bi Južna Afrika bila dužna prenijeti mandat u sustav starateljstva.¹²⁴

U Savjetodavnom mišljenju iz 1954. godine o učincima presuda Administrativnog suda UN-a, Sud se ponovno koristio "potrebnim implikacijama" pozivajući se na cilj Povelje u slučaju kada nema izričite odredbe. Radilo se o nadležnosti Opće skupštine da ustanovi jedan tribunal nadležan da izdaje obvezujuće presude, kada o tome nema izričite odredbe u Povelji:

"... Bilo bi, po mišljenju Suda, teško spojivo s izraženim ciljem Povelje o osiguranju slobode i pravde za pojedince i sa stalnom brigom OUN da unaprijedi ovaj cilj, a da ne bi priskrbila sudsku ili arbitražnu zaštitu svojim vlastitim službenicima radi rješavanja bilo kojeg spora do kojeg može doći između njih."¹²⁵

I sljedeći spor u vezi s Jugozapadnom Afrikom, kada je Sud dao Savjetodavno mišljenje 1971. godine o pravnim posljedicama

¹²³ Ibid, str. 136-137.

¹²⁴ Ibid, str. 139. V. *Admissibility of hearings of petitioners by the Committee on South-West Africa*, Adv. Op. of June 1st, 1956, ICJ Rep. 1956, p. 23, na str. 27. gdje se Sud poziva na "opću svrhu i smisao" ovog svog mišljenja kako bi odgovorio na pitanje da li bi dopuštanje usmenog saslušanja podnositelca peticije bilo u skladu s tim mišljenjem.

¹²⁵ *Effect of Awards of Compensation made by the U.N. Administrative Tribunal*, Adv. Op. of July 13th, 1954: ICJ Rep. 1954, p. 47, str. 56-57. *Sposobnost Opće skupštine "proizlazi iz nužne namjere Povelje"*.

za države zbog nastavljene prisutnosti Južne Afrike u Namibiji bez obzira na Rezoluciju Vijeća sigurnosti 276 (1970), potvrdio je sklonost Suda da se poziva na predmet i cilj tumačenih instrumenata kada je trebao osigurati proširenje nadležnosti organa OUN.¹²⁶ Odredbe Pakta Lige naroda i samog ugovora o mandatu sadrže jasne pravne obveze ustanovljene radi postizanja predmeta i cilja mandata, pa se Sud priklonio tekstualnoj metodi. Stoga je odbio tumačenje Južne Afrike kako je članak 22. Pakta Lige pokazivao “jaku tendenciju k pripojenju bivših neprijateljskih kolonija”, tvrdeći da se odredbe ne smiju tumačiti u suprotnosti s njegovim predmetom i ciljem.¹²⁷ Krajnja svrha “svete zadaće” mandata bila je samoodređenje i nezavisnost dotičnih naroda, te je ispunjenje te svrhe onaj konačni kriterij na osnovi kojeg će se odlučiti da li se obveza ugasila ili nije. Sam nestanak organizacije nadležne za provođenje nadzora, tj. Lige naroda, ne može biti odlučujući u tom smislu:

“Bilo bi u suprotnosti s prvenstvenom svrhom mandatnog sustava pretpostavljati da bi zbog poteškoća u zamjeni jednog režima drugim, trebalo dozvoliti da nakon raspuštanja Lige dođe do potpunog nestanka međunarodnog nadzora.”¹²⁸

Sud ističe da se, u pravilu, ugovori tumače u skladu s namjerama stranaka u vrijeme sklapanja ugovora, ali da je koncept članka 22. Pakta “po definiciji evolutivan”, te da ga treba tumačiti u skladu s razvojem prava, odnosno, prema pravu na snazi u vrijeme tumačenja.¹²⁹

Svrha ugovorne odredbe je konačno odlučujuća i u odgovoru na pitanje da li se OUN može pojaviti kao pravni sljednik Lige naroda u obavljanju međunarodnog nadzora. Ispitujući sam tekst članka 80. st. 1. Povelje, kao i pripreme radove, tj. zapisnike s

¹²⁶ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Adv. Op. of 21 June 1971, ICJ Rep. 1971, p. 16.

¹²⁷ Ibid, str. 30, para 50.

¹²⁸ Ibid, str. 33, para. 57.

¹²⁹ Ibid, str. 31, para 53.

konferencije u San Franciscu, Sud dolazi do zaključka da je ta odredba imala svrhu i učinak zadržavanja na snazi svih prava Lige naroda, uključujući i onih proizašlih iz Pakta, a protiv tvrdnji da bi ona nestala s raspuštanjem Lige. Sud ističe da bi suprotno tumačenje oduzelo tom članku svaki praktični učinak.¹³⁰

Tumačenje ugovora podređeno djelovanju međunarodne organizacije još je izrazitije kad sporove o tumačenju rješava sud same te organizacije. Takav je slučaj sa Sudom Europskih zajednica, danas Europskim sudom koji djeluje u okviru Europske unije. Većina pisaca i analitičara prakse tog suda slaže se u ocjeni da je funkcionalno ili teleološko tumačenje jedna od glavnih metoda kojima se sud služi, a Sud se pritom poziva na ciljeve Europskih zajednica u čijem krilu djeluje.¹³¹ Teleološka metoda najprisutnija je kod tumačenja odredaba 2., 3., 4. i 5. članka Pariškog, odnosno, Rimskog ugovora kojim je ustanovljena njegova nadležnost. To su odredbe koje navode “osnovne ciljeve zajednice”. Kako kaže jedan od bivših sudaca tog suda, Pierre Pescatore, ti su ugovori “teleološki oblikovani: ...ugovori o osnivanju Zajednica su potpuno utemeljeni na značaju ciljeva koje treba postići.”¹³²

¹³⁰ Ibid, str. 34, para. 63, str. 35, para. 66. I u ovom se slučaju vidi veza koju Sud daje svrsi ugovora i njegovu učinku. “Opća svrha” korištena je u Savjetodavnom mišljenju o izvjesnim troškovima UN-a, ali tada se Sud pozvao na opću svrhu pojedinačnog članka Povelje: “Opća je svrha članka 17. davanje kontrole nad financijama Organizacije i razrezivanje iznosa troškova Organizacije kako bi joj se omogućilo ostvarivanje funkcija Organizacije kao cjeline djelovanjem putem njezinih glavnih organa i onih pomoćnih organa koji se mogu ustanoviti temeljem ovlaštenja iz članka 22. ili 29.” Sud je opću svrhu članka 17. utvrđivao na osnovi samog teksta, ali i na osnovi “njegovog mjesta u općoj strukturi i shemi Povelje”, dakle, na osnovi konteksta. U tom smislu Sud je ispitivao i ciljeve same Organizacije navedene u članku 1. Povelje (četiri cilja, “široka, ali ne neograničena”) kao i akte Organizacije vezane uz troškove. Certain Expenses of the U.N. (Art. 17, para. 2 of the Charter), Adv. Op. of 20 July 1962: ICJ Rep. 1962, p. 151, na str. 162, 167-168, 179.

¹³¹ Opš. BREDIMAS, A.: Methods of Interpretation and Community Law, Amsterdam 1978.

¹³² PESCATORE, P.: Les objectifs de la Communauté Européenne comme principe d'interprétation dans la jurisprudence de la Cour de Justice, Miscellanea W.J. Ganshof van der Meersch, Tome 2, Paris 1972, pp. 325-363, str. 326.

Tumačenje odredbe na temelju ciljeva međunarodne organizacije, a u nedostatku izričite odredbe, postavilo se pred taj sud već u samom početku njegova djelovanja:

“Prema mišljenju Suda, moguće je, a da se i ne daje preširoko tumačenje, primijeniti pravilo o tumačenju koje je općeprihvaćeno u međunarodnom i unutarnjem pravu, a koje predviđa da odredbe navedene u međunarodnom ugovoru ili zakonu zemlje impliciraju norme bez kojih ove prethodne ne bi imale smisla ili bi njihovu razumnu i efektivnu primjenu učinile nemogućom.”¹³³

U tom je sporu Sud, očito, našao da bi usko i doslovno tumačenje teksta ugovora bilo neprihvatljivo jer bi spriječilo primjenu govora. Već u drugoj dekadi svog postojanja Sud je otišao i korak dalje u poznatom sporu ERTA koji je Komisija vodila protiv Vijeća. Sud je, između ostalog, morao odgovoriti na pitanje da li je Zajednica nadležna da sklapa sporazume o međunarodnom transportu i na temelju koje odredbe:

“Ukoliko je istina da članci 74. i 75. (Ugovora o osnivanju Europske ekonomske zajednice) ne govore izrijeком u prilog nadležnosti Zajednice da sklapa međunarodne sporazume, primjena Pravila 543/69 o usklađivanju izvjesnih odredaba u socijalnim stvarima u području cestovnog prometa ima, ipak, kao svoj nužni učinak dodjeljivanje Zajednici nadležnosti da s trećim državama sklopi sve sporazume koji spadaju u predmet tog Pravila.”¹³⁴

Razlozi zbog kojih Sud EZ-a tako rado pribjegava ovakvom tumačenju ugovora, nalaze se djelomično navedeni u presudi u sporu Van Gend en Loos:

“Svrha Ugovora o EEZ... implicira da je ovaj Ugovor više od sporazuma koji stvara samo zajedničke obveze između stranaka... Zajednica tvori novi pravni poredak u Međunarodnom pravu, u korist kojeg su države ograničile svoja suverena prava, mada u

¹³³ Recueil de la jurisprudence de la Cour (dalje: Rec.), Vol. II, presuda 8/55 Fédération charbonnière de Belgique, 16 juillet 1956, str. 305.

¹³⁴ Spor 22/70, Commission v. Council (ERTA), 31 March 1973, Rec. Vol. XVII, p. 263.

ograničenim područjima, i subjekti kojega su ne samo Države članice, već i njihovi državljani.”¹³⁵

Sklonost k širem shvaćanju predmeta i ciljeva ugovora pokazuje i Europski sud za ljudska prava, djelomično i zbog svog shvaćanja da je Europska konvencija “živi instrument”. Primjerice, u predmetu Golder tumačio se i doseg članka 6. koji propisuje pravo na pravedno suđenje. Ono što članak izrijeком ne spominje je, međutim, pravo pristupa sudu, do kojeg je Sud došao tumačenjem:

“Međutim, članak 6. ne navodi izrijeком pravo pristupa sudu ili tribunalu. On nabroja različita prava, koja ipak izviru iz iste osnovne ideje i koja, uzeta zajedno, čine jedno pravo koje nije posebno definirano u užem smislu. Dužnost je suda da utvrdi tumačenjem da li pristup sudu predstavlja jedan faktor ili aspekt toga prava.”¹³⁶

Na sličan je način Sud postupio i u slučaju Marckx. Zahtjev izvanbračnog djeteta da bude izjednačeno u pravima s djecom rođenom u braku Sud je raspravljao u okviru članka 8. koji jamči pravo na privatnost doma i obiteljski život, iako se u tom članku ne govori o statusnim pravima. Osim toga, članak je formuliran tako da zabranjuje arbitrarno miješanje države u privatni život pojedinca, što nije smetalo Sudu da iz toga implicira i dužnost države da poduzme pozitivne mjere:

“Predmet članka sastoji se ‘prvenstveno’ u zaštiti pojedinca protiv proizvoljnog uplitanja javnih vlasti (presuda od 23. srpnja 1968., Series A no. 6, p. 33, para. 7). Međutim, on ne samo da prisiljava državu da se suzdrži od takva uplitanja: kao dopuna toj prvenstveno negativnoj dužnosti, mogu postojati pozitivne

¹³⁵ Van Gend en Loos, 26/62, 5 Febr. 1963, Rec. Vol. IX, p. 1 (CMLR 1963, str. 105). V. opširnije ORMAND, R.: L'utilisation particulière de la méthode d'interprétation des traités selon leur “effet utile” par la Cour de Justice des Communautés Européennes, 12 Revue trimestrielle de droit européen 1976, pp. 624-634.

¹³⁶ Golder Case, ECHR Series A, Vol. 18, 21 Febr. 1975. Danas je pravo pristupa sudu priznato kao pravo zaštićeno Konvencijom.

dužnosti koje spadaju u učinkovito 'poštivanje' obiteljskog života."¹³⁷

4. Pomoćna sredstva tumačenja

U kodifikaciji pravila o tumačenju ugovora Komisija je utvrdila da u postojećoj sudskoj praksi sudovi ne ispituju nužno sve što im je na raspolaganju, već se zaustavljaju čim dođu do jasnog i nedvosmislenog "uobičajenog" smisla u kontekstu u kojem se riječi pojavljuju. Posebno je bilo sporno korištenje pripremnih radova (*travaux préparatoires*), odnosno, zapisnika, nacрта i drugih dokumenata o postupku pregovora i usvajanja teksta ugovora. S jedne strane, oni su vrijedan dokaz o npr. namjerama stranaka pri sklapanju ugovora i mogu svjedočiti o opcijama koje su pregovarači imali u vidu. No, s druge strane, samo se konačan tekst može smatrati za vjeran iskaz volje stranaka. Sudac Alvarez usporedio je ugovore s brodovima koji su napustili brodogradilište i više nemaju nikakve veze s brodograditeljima.¹³⁸ Osobito se pripremni radovi ne mogu isticati prema državama koje nisu sudjelovale u pregovorima, nego su ugovoru naknadno pristupile.¹³⁹

Takve su dileme vodile sudove kad su se suzdržavali od korištenja pripremnih radova u tumačenju. Riječima Međunarodnoga suda u Sporu o nadležnosti Opće skupštine:

"Sud smatra da je tekst dovoljno jasan; stoga, sud smatra da ne treba odstupiti od stalne prakse Stalnog suda međunarodne pravde, prema kojoj nema potrebe pribjegavati pripremnim radu ukoliko je tekst konvencije sam po sebi dovoljno jasan."¹⁴⁰

¹³⁷ Marcx Case, ECHR Series A, No. 31, 13 June 1979, para. 31. U predmetu Mikulić, presudom od 7. veljače 2002., Sud je na temelju članka 8. utvrdio da Hrvatska nije osigurala poštivanje privatnog života djetetu koje u sudskom postupku pred hrvatskim sudom nije moglo prinuditi navodnog izvanbračnog oca da sudjeluje u postupku utvrđivanja očinstva. U okviru prava roditelja da svoju djecu školuju u skladu sa svojim vjerskim i filozofskim uvjerenjima, Sud je raspravljao o mogućnosti da škola primjenjuje tjelesno kažnjavanje protivno željama roditelja. Campbell and Cosans Case, Judgment of 25 February 1982, A48.

¹³⁸ Reservations Case, Adv. Op. of 28 May 1951, ICJ Rep. 1951, p. 15, 53.

¹³⁹ Usp. Oder River Case.

¹⁴⁰ Admission of a State to the United Nations, ICJ Reports 1948, p. 63.

No, time sud nije želio reći da je korištenje pripremnih radova zabranjeno. Naime, sudska praksa je pokazala da postoje okolnosti kad je korištenje pripremnih radova opravdano i potrebno. U pravilu, to se radilo kad se željelo potvrditi da je zaključak do kojeg se došlo drugim sredstvima točan.¹⁴¹ No, njihova upotreba uvijek zahtijeva oprez.¹⁴²

Komisija za međunarodno pravo prihvatila je, dakle, mogućnost da se pripremni radovi koriste, skupa s nekim drugim sredstvima, ali samo kao dopunska sredstva tumačenja, znači ne kao autonomna ili alternativna sredstva onima u općem pravilu o tumačenju. Prijedlog Komisije danas je Članak 32. Bečke konvencije:

Dopunska sredstva tumačenja

Na dopunska sredstva tumačenja, uključujući pripremnne radove i okolnosti pod kojima je ugovor sklopljen, može se pozivati da bi se potvrdio smisao koji proistječe iz primjene Članka 31, ili da bi se odredio smisao kad je tumačenje prema Članku 31:

(a) dvosmisleno ili nejasno; ili

(b) dovodi do ishoda koji je očito besmislen ili nerazuman.

U svojoj presudi o razgraničenju između Bocvane i Namibije Međunarodni sud je potvrdu svog tumačenja potražio u pripremnim radovima koji su doveli do Ugovora iz 1890. godine, iako su u pitanju bile različite stranke.¹⁴³ U drugom recentnom sporu o razgraničenju između Katara i Bahreina 1995. Sud je

¹⁴¹ Usp. Interpretation of the Convention of 1919, PCIJ 1932, p. 380. Također Corfu Channell Case, Merits, Judgment of 9 April 1949, ICJ Rep. 1949, p. 4, Administrative Decision No. 1, May 25, 1927, Tripartite Claims Commission (USA, Austria and Hungary), RIAA Vol. VI, p. 203, str. 211. Cession of Vessels and Tugs for Navigation on the Danube, (Allied Powers; Germany, Austria, Hungary and Bulgaria), Decision: 2 Aug. 1921, RIAA Vol. I, str. 103.

¹⁴² SINCLAIR, VC, str. 142.

¹⁴³ Case Concerning Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia), Judgment 13 December 1999,

http://www.icj-cij.org/icjwww/icas/ibona/ibonajudgments/ibona_ijudgment_19991213.htm#46

došao do tumačenja izraza “u skladu suobičajenim smislom koji se mora dati u njihovom kontekstu i u svjetlu predmeta i cilja spornog Zapisnika”:

“U takvim okolnostima, Sud ne smatra potrebnim da se posluži dopunskim sredstvima tumačenja kako bi odredio smisao Zapisnika iz Dohe, posebno njegova 2. stavka; međutim, kao u drugim slučajevima (poput na primjer Spor o području između Libijske arapske Džamahirije i Čada, Presuda, I.C.J. Reports 1994, p. 27, para. 55)¹⁴⁴, smatra da se može poslužiti takvim pomoćnim sredstvima kako bi potražio moguću potvrdu svojeg tumačenja teksta.”¹⁴⁵

U parnici između Mađarske i Slovačke, Mađarska se pozvala na članak 61. Bečke konvencije iz 1969. i kao razlog neispunjenja ugovora navela nestanak zajedničke gospodarske investicije. Međutim, Sud je, ispitujući pripreme radove Komisije za međunarodno pravo kao i zapisnike Bečke konferencije, utvrdio da namjera Konferencije nije bila da pod “nestanak predmeta neophodnog za izvršenje ugovora” uključi i (ne)postojanje određenog pravnog režima.¹⁴⁶

Sud EZ u Luksemburgu, koristeći rado teleološku metodu, koristi se i pripremnim radovima. Tumačeći Briselsku konvenciju o

¹⁴⁴ *Travaux préparatoires* Ugovora o jugozapadnoj Africi i pojasu Caprivi pogotovo podržavaju ovakvo razmišljanje.” Pripremi radovi odnosili su se na početni sporazum između Lorda Salisburyja i Grofa Hatzfeldta u lipnju 1890. godine. Njihov tekst su kasnije stipulirale britanska i njemačka strana u članak II. Ugovora, s time da je njemački tekst bio doslovan prijevod engleskoga prijedloga.

¹⁴⁴ Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, ICJ Reports 1994, p. 27, para. 55.

¹⁴⁵ Case Concerning Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain), Jurisdiction and Admissibility, 1995, para. 40. Sud je uzeo u obzir i činjenicu da su se i same stranke pozivale na pripreme radove i okolnosti u kojima je sporazum sklopljen. No, s druge strane Sud je upozorio da se u ovom slučaju *travaux préparatoires* moraju koristiti oprezno, budući da su vrlo fragmentarni i slabo dokumentirani, te da zapravo ničim ne pomažu u tumačenju teksta ugovora.

http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iqb/iqbjudgments/ijudgment_19950215/iqb_ijudgment_19950215.htm

¹⁴⁶ Case Concerning the Gabcikovo-Nagymaros Project, (Hungary/Slovakia), paras. 102-103.

nadležnosti i izvršenju presuda iz 1968. godine, Sud je morao odlučiti o nadležnosti francuskog suda za sporove iz ugovora o zaposlenju temeljem članka 5. st. 1. te Konvencije. Smatrajući da je “primjereno ispitati taj problem u svjetlu ciljeva Konvencije i opće sheme njezinih odredaba”, Sud, međutim, najprije ispituje pripreme radove te konvencije, uspoređujući ih s pripremnim radovima Konvencije o mjerodavnom pravu za ugovorne odnose iz 1980. god. Na osnovi tih *travaux préparatoires*, Sud zaključuje da Konvencija traži blisku vezu između predmeta spora i nadležnog suda.¹⁴⁷

I Europski sud za ljudska prava se koristi pripremnim radovima kako bi ili dokazao ispravnost svog zaključka ili pronašao cilj neke odredbe.¹⁴⁸ U slučaju Marckx, presudom od 13. lipnja 1979. god., Sud je tražio predmet članka 1. Protokola br. 1:

“Priznajući svakom pravo na slobodno uživanje u svojim stvarima, članak 1. u stvari jamči pravo vlasništva. To jasno proizlazi iz riječi ‘imovina’ i ‘korištenje imovine’ (engl.: possessions, use of property, franc.: biens, propriété, usage des biens); pripremi radovi, s druge strane, to nesumnjivo potvrđuju: sudionici u pripremi teksta stalno govore o ‘pravu vlasništva’ i ‘pravu na vlasništvo’ opisujući predmet sukcesivnih nacrti koji su bili prethodnica sadašnjeg članka 1.”¹⁴⁹

No, u ranije opisanom slučaju Lawless Sud je odbio ispitivati pripreme radove budući da je držao da je njegovo tumačenje ispravno.¹⁵⁰

Arbitražni tribunal osnovan radi rješavanja spora između SAD-a i Francuske povodom sporazuma o zračnom prometu tumačio je značenje izraza “Bliski istok” sadržanog u tom sporazumu. Tom je prilikom taj sud, sastavljen od značajnih

¹⁴⁷ Slučaj br. 133/81 Ivenel v. Schwalb, 26 May 1982, ECR 1982, p. 1891, para. 10, paras. 11-16.

¹⁴⁸ Npr. u Case relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium, Merits, 23 July 1967. V. i gore navedene slučajeve.

¹⁴⁹ Series A, No. 31, 13 June 1979, para. 63.

¹⁵⁰ Lawless v. Ireland (No. 3), 1 July 1961, Yearbook ECHR 1961, para. 14.

suvremenih međunarodnih pravnika (Ago, Reuter i de Vries), iznio svoje gledište o metodama tumačenja ugovora. Prije svega, izraz se mora tumačiti samo u kontekstu, u okviru svoje funkcije, u sklopu čitavog ugovora, ali i drugih instrumenata uključenih u sporazum. Nazvavši takva sredstva tumačenja “direktnim tumačenjem”, sud je potvrdio za svoj stav potražio u “dokumentarnoj povijesti pregovora”, odnosno, drugim riječima, u pripremnim radovima.¹⁵¹

5. Tumačenje ugovora sklopljenih na više jezika

Stranke nekog međunarodnog ugovora potpuno su slobodne u izboru jezika na kojem će biti sklopljen njihov ugovor. To je izraz načela o pravnoj jednakosti država i jednakosti njihovih jezika. Međutim, danas općeprihvaćena praksa da se međunarodni ugovori sklapaju na više jezika, koji su svi jednako vjerodostojni, novijeg je datuma. Započela je sa završetkom Prvog svjetskog rata.¹⁵² Do tada je praksa bila da se ugovori sklapaju na jednom jeziku.¹⁵³ Mirovni ugovori nakon I. svjetskog rata zaključuju se ravnopravno na engleskom i francuskom, a neki i na talijanskom jeziku.

Dvojezičnost je postojala i u okviru Lige naroda, dok Povelja Ujedinjenih naroda, prema svom članku 111., ima pet jednako

¹⁵¹ Air Transport Services Agreement Arbitration (USA v. France), presuda od 22. prosinca 1963, ILR Vol. 38, p. 182, na str. 228. i sl. (Objavljeno i u RIAA, Vol. XVI, p. 11). Usp. sličan spor između Italije i SAD-a u kojem je arbitraža kontekst pronašla i u Čikaškoj konvenciji iz 1944. godine, te u preambuli samog ugovora. Italy-USA Air Transport Arbitration, Arbitral Tribunal, Advisory Opinion 17 July 1965, ILR 45, p. 393 (također i RIAA Vol. XVI, p. 81)

¹⁵² DEGAN, V.Đ.: L'interprétation des accords en droit international, La Haye 1963, str. 84-88.

¹⁵³ Mada se ni u tom periodu ne može govoriti o postojanju nekog “diplomatskog” jezika, u starije se doba najčešće upotrebljavao latinski, a od kraja XVII. stoljeća francuski jezik. Znakovito je, međutim, da se pritom isticala neobveznost tog izbora. Tako članak 120. Bečkog završnog akta iz 1815. izrijekom navodi da upotreba francuskog jezika “ne tvori precedens za budućnost tako da si svaka sila pridržava upotrijebiti kod budućih pregovora i ugovora jezik kojim se dosad služila u svojim diplomatskim odnosima”. Od XIX. st. koristi se i engleski jezik. Upotreba engleskog jezika javila se najprije u dvostranim odnosima SAD-a i Britanije, kao zajednički jezik tih država, a postupno je bio prihvaćen i na Dalekom istoku.

vjerodostojnih jezika. Statut međunarodnog suda zadržao je, međutim, odredbu prema kojoj su službeni jezici Suda samo engleski i francuski. Presuda se izdaje na oba jezika, ali sadrži i odredbu o vjerodostojnosti jedne od verzija.¹⁵⁴ Noviji razvoj unutar Europske unije, gdje su službeni jezici svih država članica, pokazuje tendenciju daljnjeg povećavanja broja jezika na kojima se sklapaju međunarodni ugovori. Samo je Ugovor o osnivanju Zajednice za ugljen i čelik ovjeren samo na francuskom jeziku, dok su ostali osnivački ugovori uglavnom sklopljeni na četiri jezika, koji su svi jednako vjerodostojni. Danas je u Europskoj uniji službeno jedanaest jezika koji su službeni u 15 država članica, ali se vode stalne rasprave o njihovu povećanju.¹⁵⁵

Dvostrani ugovori se sklapaju, u pravilu, na jezicima stranaka. Međutim, stranke mogu izabrati i treći jezik kao jedinu ili kontrolnu verziju.¹⁵⁶

S takvom praksom pojavio se u međunarodnom pravu do tada nepoznati problem tumačenja ugovora zaključenih na više jezika.¹⁵⁷ Naime, događalo se da prilikom primjene ugovora dođe do razlika u tumačenju pojedinih izraza u različitim jezicima. Mogućnost povećavanja razlika postaje veća ukoliko se radi o jezicima koji su vrlo udaljeni s obzirom na različite korijene, pravnu i kulturnu tradiciju.

Znanost međunarodnog prava predlagala je i razvila tijekom vremena određena pravila o tumačenju ugovora ovjerenih na više jezika. Neka od tih pravila bila su prihvaćena i u međunarodnoj sudskoj i arbitražnoj praksi.

¹⁵⁴ V. opširnije o problemima višejezičnosti u međunarodnim organizacijama TABORY, M.: Multilingualism in International Law and Institutions, Alphen 1980; ROSENNE, S.: On Multilingual Interpretation, 6 Israel Law Review 1971, pp. 360-366.

¹⁵⁵ STRUBELL, M.: Towards a European language policy, 2nd European Conference on Language Planning, Andorra 2001.

¹⁵⁶ Usp. hrvatski Zakon o sklapanju ugovora, članak 11.: “Tekst dvostranoga međunarodnog ugovora utvrđuje se na jezicima pregovarateljica ili na drugom jeziku prema njihovu dogovoru.”

¹⁵⁷ Ispitujući stavove pisaca međunarodnog prava do I. svjetskog rata prof. Degan zaključuje da “nasuprot svim drugim problemima tumačenja ugovora, ovdje nam klasični pisci nisu prenijeli niti jedno pravilo.” DEGAN, op. cit., supra n.152, str. 84.

Mišljenja pisaca, te rješenja prihvaćena u praksi, mogu se grubo podijeliti u dvije osnovne grupe. Prema jednoj potrebno je kod tumačenja dati prednost jednoj od jezičnih verzija koja zadovoljava određene kriterije. Prema drugoj grupi, tekst ugovora promatra se kao jedinstven instrument na svim autentičnim jezicima na kojima je ugovor ovjeren, osim ako stranke nisu izrazile drukčiju namjeru.

U prvoj grupi nalazimo različite prijedloge s obzirom na to kojoj jezičnoj verziji dati prednost. To može biti, na primjer, vlastiti jezik stranke ugovora - svaka stranka bila bi vezana samo tekstom ugovora na vlastitom jeziku.¹⁵⁸ Ovakvo rješenje, međutim, ne odgovara na pitanje koja bi verzija imala prednost kod ugovora koji nisu sklopljeni na jezicima svih stranaka ugovora, kao što je to slučaj s npr. Poveljom UN-a.

Slično tom mišljenju je i ono koje je zastupao Crandall da prednost treba dati jeziku stranke koja prema ugovoru ima izvršiti obvezu.¹⁵⁹ Stalni sud međunarodne pravde je samo posredno prihvatio to mišljenje u sporu *Mavrommatis*, ali ne kao glavno pravilo.¹⁶⁰ U ovoj grupi nalazimo i prijedlog da prednost treba dati jeziku na kojem je ugovor bio pripreman. Drugim riječima, tumač ugovora morao bi se koristiti pripremljenim radovima. Takvo mišljenje zastupao je, između ostalih, Verdross,¹⁶¹ a često je korišteno i u međunarodnoj sudskoj praksi. Tako je u svom Savjetodavnom mišljenju iz 1932. o Konvenciji o noćnom radu žena Sud trebao dati mišljenje da li se Konvencija odnosi i na žene koje obavljaju poslovođne ili slične poslove.¹⁶² U tu svrhu Sud je

¹⁵⁸ OPPENHEIM-LAUTERPACHT: *International Law*, 8th ed., London 1963, str. 956; O'CONNELL, D.: *International Law*, 2nd ed., Vol. I, London 1970, str. 258. Ovaj pisac tvrdi da je Bečka konvencija o pravu ugovora potvrdila ovo pravilo.

¹⁵⁹ CRANDALL: *Treaties, Their Making and Enforcement*, 2nd ed., 1916, str. 389.

¹⁶⁰ *The Mavrommatis Palestine Concessions (Jurisdiction)*, 30 Aug. 1924, PCIJ Publ. 1924, Series A, No. 2, p. 19.

¹⁶¹ VERDROSS, A.: *Voelkerrecht*, 5e ed., Wien 1964, str. 174.

¹⁶² *Interpretation of the Convention of 1919 concerning Employment of Women during the Night (Adv. Op. of 15 Nov. 1932)*, PCIJ Publ. 1932, Series A/B, No. 50, str. 365.

razmatrao i izvještaj na temelju kojeg je radila Prva konferencija rada koja je usvojila spornu Konvenciju. Sud je zaključio da "treba primijetiti da francuski i engleski tekstovi (izvještaja) nisu u skladu, da je engleski izraz u toj rečenici *women workers*; dakle, gđa Smith koja je podnijela izvještaj bila je Engleskinja i izrazila se na svom jeziku".¹⁶³

Prednost se može dati i onom jeziku koji se tumaču čini da ima jasno značenje. I ovo gledište je, osim u radovima pisaca,¹⁶⁴ našlo svoju potvrdu i u međunarodnoj judikaturi. Reparacijska komisija osnovana nakon I. svjetskog rata u sporu o njemačkim reparacijama temeljem članka 260. Ugovora iz Versaillesa smatrala je da je engleski tekst jasan u odnosu na francuski i zaključila:

"U tom slučaju ne bi bilo dopušteno zanemariti engleski tekst i tumačiti francuski tekst kao da engleski ne postoji. Naprotiv, jasan tekst, engleski tekst bit će najbolje sredstvo za tumačenje francuskog teksta. Oba teksta su očigledno trebala izraziti iste ideje... Ako je jedan tekst jasan, a drugi nije, rješenje koje se nameće je tumačenje manje jasnog teksta u svjetlu drugog i u skladu sa smislom koji proizlazi iz izraza ovog drugog teksta."¹⁶⁵

Druga grupa prijedloga polazi od zajedničkog stava da se, bez obzira na broj autentičnih jezika, i dalje radi o jedinstvenom ugovoru.¹⁶⁶ S obzirom na to, pretpostavlja se da je moguće naći

¹⁶³ *Ibid*, str. 379. Usp. mišljenje Hardyja da je Sud, u stvari, dao prednost engleskom tekstu, dok Germer drži da "nema ničeg što bi podržalo tvrdnju da je Sud htio izvući pozitivniji zaključak u korist engleskog teksta iz činjenice da je gđa. Smith bila Engleskinja i koristila se svojim jezikom. HARDY, J.: *The Interpretation of Plurilingual Treaties by International Courts and Tribunals*, 37 BYBIL 1961, pp. 72-155, 103. GERMER, P.: *Interpretation of Plurilingual Treaties: A Study of Article 33 of the Vienna Convention on the Law of Treaties*, 11 HILJ 1970, pp. 400-427, 421.

¹⁶⁴ GUGGENHEIM, P.: *Traité de droit international public*, 2e éd., Genève 1967, Vol. I, str. 127.

¹⁶⁵ RIAA Vol. I, p. 439. Usp. i *Différend impôts extraordinaires sur le patrimoine institués en Italie* od 29. kolovoza 1948, RIAA Vol. XIII, p. 108, str. 111-112. Stalni sud međunarodne pravde primjenio je tu metodu u savjetodavnom mišljenju o postupanju s poljskim državljanima, *Treatment of Polish Nationals and other persons of Polish origin or speech in the Danzig Territory (Adv. Op. 4 Feb. 1932)*, PCIJ Publ. 1932, Series A/B, No. 44, p. 26.

¹⁶⁶ Pojedini pisci tvrde da pridavanje jednakosti korištenih jezika predstavlja "generally

zajednički smisao koje su stranke namjeravale izraziti, odnosno, da je moguće uskladiti razlike do kojih je došlo zbog redigiranja ugovora na dva ili više jezika.¹⁶⁷ Osnovni problem s kojim se susrela ova grupa pisaca bio je pronaći kriterije, tj. temelj tog usklađivanja.

Mišljenje da sve jezične verzije ugovora imaju isti smisao nalazimo već u ranoj međunarodnoj arbitražnoj praksi XIX. stoljeća. U arbitraži Manica između Velike Britanije i Portugala spor se vodio oko tumačenja ugovora o razgraničenju koji je bio sastavljen na engleskom, ali potpisan na engleskom i portugalskom. Arbitraža je smatrala da ugovor treba tumačiti u skladu s duhom konvencije “koji čini oba teksta identičnima i na temelju kojeg nestaju sve razlike između izraza.”¹⁶⁸

Stalni sud međunarodne pravde je problemu tumačenja višejezičnih ugovora pristupio na sljedeći način:

“Kada postoje dva jednako vjerodostojna prijevoda, a jedan od njih izgleda ima širi domašaj nego drugi, /Sud/ je prisiljen prihvatiti uže tumačenje koje može uskladiti oba prijevoda i koje ... je bez sumnje u skladu sa zajedničkom namjerom stranaka. U ovom slučaju ovaj se zaključak nameće posebnom snagom budući da se pitanje tiče instrumenta koji postavlja obveze Velikoj Britaniji u svojstvu mandataru za Palestinu i budući da je izvorni nacrt ovog instrumenta vjerojatno sačinjen na engleskom tekstu.”¹⁶⁹

Većina pisaca ovu izreku Suda tumači kao primjer restriktivnog tumačenja ugovora, budući da je Sud prihvatio ono tumačenje koje je bilo u skladu s izrazom užeg domašaja.¹⁷⁰ Prema

accepted rule”. PARRY, C.: *The Law of Treaties*, u SÖRENSEN, M.(ed.): *Manual of Public International Law*, London 1968, pp. 175-245, na 214.

¹⁶⁷ EHRlich, L.: *L'interprétation des traités*, 24 RCADI 1928, str. 1-145, na 99. ANZILOTTI, D.: *Cours de droit international public*, Paris 1929, str. 107.

¹⁶⁸ *The Manica Arbitration*, MOORE, Vol. V, p. 4985, na 4992.

¹⁶⁹ *The Mavrommatis Palestine Concessions Case (Jurisdiction)*, 30 Aug. 1924, PCIJ Publ., Series A, No. 2, p. 19. Tumačenje se odnosilo na izraze upotrijebljene u članku 11. Mandata za Palestinu engl. “public ownership or control”, a franc. “à la propriété ou au contrôle public”.

¹⁷⁰ V. mišljenje Komisije za međunarodno pravo navedeno dalje da metoda restriktivnog tumačenja ne predstavlja pravilo. Usp. kritiku Germera da je Komisija propustila priznati

McNairu, restriktivno tumačenje predstavlja maksimum do kojeg postoji suglasnost stranaka.¹⁷¹

U savjetodavnom mišljenju iz 1923. Stalni je sud međunarodne pravde zastupao mišljenje da upotrijebljeni izrazi iz članka 15. st. 8. Pakta Lige naroda na engleskom i francuskom jeziku moraju imati isto značenje, unatoč maloj razlici u riječima.¹⁷²

Stalni sud međunarodne pravde koristio je ponekad i kontekst kao kriterij za usklađivanje različitih tekstova, kao u savjetodavnom mišljenju o nadležnosti Međunarodne organizacije rada za poljoprivredne radnike.¹⁷³ U tom je predmetu Sud morao odlučiti da li je i poljoprivreda obuhvaćena francuskim izrazima “industrie” i “industrielle”. Sud se najprije odredio prema općem pravilu o tumačenju ugovora ističući da se ugovor mora promatrati kao cjelina i tumačiti u svjetlu predmeta postavljenih u preambuli ugovora. Zatim je Sud usporedio smisao spornih izraza u engleskim i francuskim rječnicima, tvrdeći da “uloga francuskih riječi nije nužno različita od onih engleskih”. Konačnu ocjenu o značenju izraza “industrielle” Sud je temeljio na kontekstu, budući da “kontekst predstavlja krajnji test”.¹⁷⁴

U nekim su sporovima suci upotrebljavali pojam zajedničkog nazivnika, odnosno, smisla koji je najmanje sporan u svim tumačenim jezičnim verzijama. U sporu Flegenheimer Mješovita komisija trebala je odlučiti o domašaju članka 78. st. 9.(a)

da ako se “restrictive element” ukloni iz načela usklađivanja različitih jezičnih verzija, neće ostati ništa pomoću čega bi se te verzije uskladile. GERMER, op. cit., str. 424.

¹⁷¹ Mc NAIR, A.: *The Law of Treaties*, London 1961, str. 434. V. i De VISSCHER, C.: *Problèmes d'interprétation judiciaire en droit international public*, Paris 1963, str. 58.

¹⁷² *Nationality Decrees issued in Tunis and Morocco (French Zone)*, 7 Febr. 1923, PCIJ Publ. 1923, Series B, No. 4, str. 22. Radilo se o pojmu isključive unutarnje nadležnosti, engl. “solely within domestic jurisdiction”, franc. “d'ordre intrinseque, à la compétence exclusive”.

¹⁷³ *Competence of the International Labour Organization in regard to international regulation of the conditions of labor of persons employed in agriculture*, 12 Aug 1922, PCIJ Publ 1922, Series B, No. 2, p. 33.

¹⁷⁴ *Ibid*, pp. 23. i 33.

Mirovnog ugovora s Italijom iz 1947. godine, koji je bio ovjeren na engleskom, francuskom i ruskom jeziku.¹⁷⁵ Sporni stavak određivao je pojam državljana zemalja Ujedinjenih nacija, a spor je nastao zbog različitog domašaja engleskog izraza "treated", francuskog "traités" i ruskog "rassmatrivat". Komisija je krenula od već ranije izraženog stava da su sva tri teksta jednako vjerodostojna, te da tumač mora pomiriti razlike među njima. Ukoliko se razlike ne mogu uskladiti, Komisija "vjeruje da se prilagođavanje mora izvršiti na osnovi zajedničkog nazivnika koji odgovara smislu svih tekstova koje su stranke odredile kao vjerodostojne."¹⁷⁶ Zajednički nazivnik Komisija je pronašla kroz svrhu ugovora, budući da se "istinito i pravo značenje svih međunarodnih ugovora mora pronaći u svrsi kojoj su stranke težile."¹⁷⁷

I kodifikacija pravila koja bi rješavala probleme tumačenja višejezičnih ugovora bila je ogledalo podijeljenih gledišta. Harvardski Nacrt konvencije o pravu ugovora predviđao je pravilo u svom članku 19. st. b). Ugovori sklopljeni na više jezika moraju se tumačiti tako da se odredbama na različitim jezicima daje "zajednički smisao koji će provoditi opću svrhu" zbog koje je ugovor sklopljen.¹⁷⁸

Komisija za međunarodno pravo UN-a poslala je od pretpostavke da su svi autentični jezici mjerodavni ukoliko se

¹⁷⁵ Italian-U.S. Conciliation Comm., Decision No. 182/1958, 20 Sept. 1958, RIAA Vol. XIV, p. 327, str. 380.

¹⁷⁶ Ibid, str. 382.

¹⁷⁷ Isti je arbitar razmatrao sličan problem u sporu o albanskom monetarnom zlatu kojeg je Njemačka odnijela iz Rima 1943. godine, a kojeg su se saveznici obvezali vratiti vlasnicima. Birajući koji će izraz uzeti kao pravi pokazatelj namjere stranaka Pariškog sporazuma iz 1951. god., arbitar je kao mjerilo upotrijebio predmet i cilj tog Sporazuma. Smatrao je da je predmet tog Sporazuma povratak zlata onoj državi koja je bila u stanju dokazati da joj je određena količina monetarnog zlata bila nezakonito oduzeta od strane Njemačke. Tumačenje koje bi tražilo od države da dokaže vlasništvo na točno određenom zlatu ne bi bilo u skladu ni s predmetom ni s ciljem tog Sporazuma. *Affaire relative à l'or de la Bank nationale d'Albanie* od 20. veljače 1953, RIAA Vol. XII, p. 13, 47-48.

¹⁷⁸ HARVARD DRAFT, članak 19.

stranke drukčije ne dogovore. Kod ugovora zaključenih u okviru neke međunarodne organizacije vrijedila bi pravila i odluke te organizacije. Komisija je također trebala odlučiti na koji će način odrediti autentične tekstove. Naime, kako navodi Komisija u Komentaru uz svoj konačan nacrt iz 1966. godine, praksa država je u tom pogledu bila vrlo različita. Pojedini ugovori smatrali su samo neke od jezičnih verzija mjerodavnima, a ostale su imale status "službenog" teksta. Brest-Litovski ugovor sklopljen 1918. godine određivao je mjerodavnost različitih tekstova između različitih stranaka.¹⁷⁹ Moguć je i slučaj da stranke daju prednost nekom trećem jeziku, najčešće nekom od "svjetskih" jezika.¹⁸⁰

Što se tiče samih pravila o tumačenju, Komisija je na svom 886. sastanku usvojila tekst odredbe koja je u konačnom nacrtu postala članak 29. Prijedlog Komisije je na Prvom zasjedanju Konferencije održanom u Beču 1968. godine bio usvojen uz samo manje izmjene. Tako izmijenjen tekst usvojen je jednoglasno na Drugom zasjedanju Konferencije i postao je članak 33. Bečke konvencije o pravu ugovora sa sljedećim tekstom:

Tumačenje ugovora kojih je vjerodostojnost teksta utvrđena na dva ili više jezika

1. Ako je vjerodostojnost teksta ugovora utvrđena na dva ili više jezika, njegov je tekst jednako mjerodavan na svakom od tih jezika, osim ako ugovor određuje ili se stranke sporazumiju da u slučaju neslaganja prednost ima jedan određeni tekst.

2. Prijevod ugovora na nekom drugom jeziku, osim jezika na kojima je vjerodostojnost teksta utvrđena, smatra se

¹⁷⁹ Mirovni ugovori sklopljeni nakon II. svjetskog rata imali su autentične verzije na engleskom, francuskom i ruskom jeziku, dok su talijanski, bugarski, mađarski i drugi tekstovi bili službeni. Komentar uz čl. 29. Nacrta iz 1966, para. 3.

¹⁸⁰ Komisija navodi primjere Ugovora o prijateljstvu između Japana i Etiopije iz 1957., koji je davao prednost francuskom tekstu. Mirovni ugovori iz St. Germaina, Neuillya i Trianona, koji su bili sklopljeni na francuskom, engleskom i talijanskom, davali su prednost francuskom tekstu za slučaj neslaganja u tumačenju. Od te odredbe bili su isključeni I. i XII. dio ugovora koji su se odnosili na Pakt Lige naroda i Međunarodnu organizaciju rada. Oni su bili autentični i na engleskom jeziku. Loc. cit.

vjerodostojnim tekstom samo ako to ugovor predviđa ili ako su se stranke o tome sporazumjele.

3. Smatra se da izrazi u ugovoru imaju isto značenje u svakom vjerodostojnom tekstu.

4. Osim u slučaju kad određeni tekst ima prednost na temelju stavka 1, ako usporedba vjerodostojnih tekstova pokaže razliku u smislu koju primjenom Članka 31. i 32. nije moguće otkloniti, usvaja se smisao koji, uzimajući u obzir predmet i svrhu ugovora, najbolje usklađuje te tekstove.¹⁸¹

Osnovne značajke ovog članka mogle bi se prikazati na sljedeći način:

Komisija je, odlučujući o izrazima koje će rabiti, prihvatila prijedlog Posebnog izvjestitelja, te govori o autentičnim "tekstovima", a ne prijevodima. Ovakvo rješenje moglo bi predstavljati "primjer prilagođavanja pravila praksi, radije nego očekivati da se praksa prilagodi teorijskom pravilu".¹⁸²

Temeljno pravilo je jednakost jezika i jednaka vjerodostojnost svih jezičnih verzija, što predstavlja izraz pravila o pravnoj jednakosti država. Zapravo, sve ovisi o volji stranaka.¹⁸³

Stavak 1. i 2. tog članka određuju koje jezične verzije predstavljaju autentične tekstove u svrhu tumačenja ugovora. Te odredbe ne postavljaju pravila o tumačenju ugovora, već su povezane s tehničkim problemima sklapanja ugovora.¹⁸⁴ Naime, članak 10. Bečke konvencije određuje ovjeravanje (autentifikaciju) kao jednu od faza u postupku sklapanja ugovora. Tim aktom predstavnici država ugovornica utvrđuju da je tekst ugovora "konačan i vjerodostojan", a može se vršiti bilo postupkom koje su

¹⁸¹ Članak 31. sadrži "Opće pravilo o tumačenju", a članak 32. "Dopunska sredstva tumačenja".

¹⁸² TABORY, op. cit., str. 171.

¹⁸³ Yaseen zaključuje da su "samo autentični tekstovi nekog ugovora jednako vjerodostojni. Oni, ipak, ne moraju, što se tiče tumačenja, imati isti pravni domašaj." YASEEN, op. cit., pp. 1-141, 98.

¹⁸⁴ ROSENNE, S.: Interpretation of Treaties in the Restatement and the International Law Commission's Draft Articles: A Comparison, 5 Columbia Journal of Transnational Law 1966, pp. 205-230, str. 224.

stranke posebno predvidjele bilo potpisom, potpisom *ad referendum* ili parafriranjem teksta ugovora ili završnog akta konferencije u koji je unijet tekst ugovora.

Stavak 3. predstavlja izraz načela o jedinstvu ugovora. Naime, bez obzira na broj jezika na kojima je ugovor autentificiran, uvijek se radi o jednom ugovoru koji sadrži jedinstvene odredbe i zajedničku namjeru stranaka.¹⁸⁵ Načelo jedinstva ugovora polazi od pretpostavke da je svaki ugovor izraz i rezultat sporazuma stranaka, odnosno, da je *consensus ad idem* jedna od bitnih pretpostavki postojanja ugovora. Na tom načelu temelji se i zahtjev da se kod tumačenja mora uložiti napor da se dođe upravo do zajedničkog smisla u svim tekstovima. Traženje zajedničkog smisla svih tekstova ugovora ne znači nužno i primjenu metode restriktivnog tumačenja. U svom Komentaru Nacrta iz 1966. godine Komisija izričito otklanja takvo tumačenje:

"Pitanje da li se u slučaju nejasnoće mora primijeniti pravilo restriktivnog tumačenja je općenito, a odgovor ovisi o prirodi ugovora i posebnom kontekstu u kojem se nejasni izraz pojavljuje."¹⁸⁶

Iako se u samom tekstu članka 33. usporedba tekstova ne nalazi kao posebna metoda, Komisija priznaje da uspoređivanje tekstova uvodi novi element u tumačenje ugovora.¹⁸⁷ Taj element ne uključuje, međutim i novi način tumačenja. Prema tome, pri tumačenju višejezičnih ugovora moraju se koristiti sva uobičajena sredstva otklanjanja nejasnoća u tekstu nekog ugovora, te Komisija prvenstveno upućuje na opća pravila o tumačenju ugovora. Ona u svom Komentaru ističe da "višejezični oblik ugovora ne opravdava tumača da jednostavno da prednost jednom tekstu pred drugim i

¹⁸⁵ Nacrt 1966, para. 6. Komentara. Usp. mišljenje Sinclaira da ugovor "može biti višejezičan u izrazu, ali ostaje jedinstveni ugovor, s jedinstvenim skupom izraza", SINCLAIR, op. cit., str. 148. No, u odvojenom mišljenju dijela sudaca u predmetu Young Loan, oni tvrde da je to samo jedna oboriva pretpostavka (para 37).

¹⁸⁶ Ibid, Komentar, para. 8.

¹⁸⁷ Komentar Nacrta iz 1966., st. 7. Usp. TABORY, M., op. cit., str. 199. koja smatra da Bečka konvencija ne daje jasan odgovor na pitanje kad je uspoređivanje neophodno.

odbaci normalna sredstva razrješavanja dvosmislenosti ili nejasnoća na temelju predmeta i ciljeva ugovora, *travaux préparatoires*, postojećih okolnosti, naknadne prakse, itd.”¹⁸⁸

Usvojeni tekst članka 33. zadržao je sve glavne značajke članka 29. Nacrta iz 1966. godine. Izmjena usvojena u st. 4. imala je za cilj postaviti kriterije na temelju kojih bi trebalo uskladiti autentične tekstove na različitim jezicima. Konferencija u Beču je za takve kriterije izabrala predmet i cilj ugovora, polazeći od načela da je svrha tumačenja “otkrivanje pravog smisla ugovora, smisla kojeg su stranke željele. Predmet i cilj ugovora mogu često pomoći u otkrivanju konkretnog smisla.”¹⁸⁹

Bečka konvencija zauzela se za rješenje koje je dobro primljeno u naknadnoj međunarodnoj sudskoj praksi. Treba imati u vidu činjenicu da je i tumačenje višejezičnog ugovora jednako tumačenju ugovora koji ima samo jedan autentičan tekst, te se moraju primjenjivati pravila koja vrijede općenito za tumačenje ugovora. Posebnost višejezičnog ugovora dolazi do izražaja tek ukoliko se uobičajenim sredstvima ne može doći do zajedničkog smisla svih autentičnih tekstova. Tada je potrebno uskladiti tekstove, a upućivanje na predmet i cilj ugovora trebalo bi olakšati taj zadatak.

Predmet i cilj ugovora ovjerenog na više jezika kao kriterij za pronalaženje zajedničkog smisla različitih tekstova pojavljuje se osobito pred Europskim sudom za prava čovjeka. Ovaj Sud rješava sporove o tumačenju Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda koja je jednako vjerodostojna na engleskom i francuskom jeziku.

U predmetu Wemhoff ovaj je Sud postavio načelo da je dvojezične ugovore potrebno tumačiti na način koji će najbolje pomiriti njihove razlike.¹⁹⁰ Budući da se radi o ugovoru zakonu, kaže Sud, “potrebno je, također, tražiti tumačenje koje je

¹⁸⁸ Komentar, loc. cit.

¹⁸⁹ YASEEN, op. cit., str. 106.

¹⁹⁰ Wemhoff Case, ECHR Series A, Vol. 7, 27 June 1968, (ILR Vol. 41, p. 281, na 303).

najpogodnije radi ostvarenja cilja i postizanja predmeta ugovora.”¹⁹¹ U sporu o jezicima u Belgiji iz iste godine Sud je tvrdio da se “vrlo općeniti izrazi francuskog teksta moraju čitati u svjetlu restriktivnijeg teksta engleske verzije”. Ipak, u daljnjem tekstu presude Sud je tražio predmet spornih članaka i na temelju toga izvršio usklađivanje.¹⁹² U predmetu Sunday Times iz 1979. godine Sud je potvrdio pravilo iz Wemhoffa, pozivajući se pritom, kao i u sporu Ringeisen (1971.) i Golder (1975.), na odredbe Bečke konvencije o pravu ugovora, iako ona još nije u to vrijeme bila na snazi.¹⁹³ Sporan je bio izraz “predviđen zakonom”. Taj se izraz u člancima 9., 10. i 11. Konvencije pojavljuje u engleskom tekstu kao “*prescribed by law*” i franc. “*prévues par la loi*”. No, u članku 8.(2.). Konvencije i članku 1. Protokola 1, te članku 2. Protokola 2 isti francuski izraz nalazi engleski ekvivalent u izrazima “*in accordance with the law, provided for by law, in accordance with law*”.

“Sučeljen tako s verzijama ugovora zakona koje su jednako autentične, ali ne i sasvim iste, Sud ih mora tumačiti na način koji će ih najviše pomiriti i koji je najpogodniji radi postizanja cilja i ostvarenja predmeta ugovora.”¹⁹⁴

Smisao izraza “predviđen zakonom” Sud je, konačno, pronašao u dvama zahtjevima koje zakon mora ispunjavati da bi se smatrao zakonom, a to su dostupnost i predvidljivost.

I drugi europski sudski organ, Sud Europskih zajednica, danas Europski sud, susreće se u svojoj praksi s višejezičnim tekstovima čija se značenja ponekad razlikuju.¹⁹⁵ Teleološka

¹⁹¹ Loc. cit., para. 7 i 8.

¹⁹² Case relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium, Merits, 23 July 1967, Yearbook of the ECHR, 1968, Vol. II, p. 832 (ILR Vol. 45, p. 114, na 120).

¹⁹³ Sunday Times Case, ECHR Series A, Vol. 30, 26 April 1979 (ILR Vol. 58, p. 491), para 48.

¹⁹⁴ Ibid, para. 48.

¹⁹⁵ S pravom tvrdi Rosenne da se uglavnom radi o tumačenju internih propisa Zajednice, a ne o tumačenju međunarodnih ugovora. ROSENNE, S.: The Meaning of the ‘Authentic Text’ in Modern Treaty Law, Mélanges Mosler, 1983, pp. 759-784, str. 769.

metoda, odnosno, načelo efektivnosti, i inače zauzimaju važno mjesto u tumačenju tekstova pred ovim Sudom. Ne iznenađuje stoga što Sud ove metode obilato koristi i u tumačenju višejezičnih tekstova. Tipičan je spor Koschnicke protiv Raad van Arbeid 1979. godine, kada je Sud ustvrdio da se tekst na jednom jeziku mora tumačiti usporedbom s ostalim tekstovima i uzimajući u obzir svrhu sporne odredbe.¹⁹⁶

Od novije arbitražne prakse valja spomenuti presudu Arbitražnog tribunala za njemačke vanjske dugove u tzv. Young Loan Case, gdje je sporan bio smisao izraza “depreciated/déprécié/ Abwertung” na tri vjerodostojna jezika. Arbitražni je tribunal pristupio tumačenju ugovora u skladu s odredbama članaka 31.-33. Bečke konvencije, došavši do zaključka da je svaku razliku u smislu moguće otkloniti ako se ugovor tumači “u kontekstu i prema ‘predmetu i cilju’ LDA (sporazuma)”.¹⁹⁷ Što se pak tiče članka 33., Tribunal je tvrdio sljedeće:

“Ponovno upućivanje članka 33.(4.). Bečke konvencije na ‘predmet i cilj’ ugovora, znači zapravo da svaka osoba koja mora tumačiti višejezični međunarodni ugovor ima mogućnost rješavanja bilo kojih razlika koje opstanu u tekstu nakon što su bila primijenjena načela članka 31. i 32., birajući kao konačno tumačenje, jedan ili drugi tekst koji je prema njegovu mišljenju najbliži ‘predmetu i cilju’ ugovora.”¹⁹⁸

Tako će konačno tumačenje smisla spornih izraza uvijek ovisiti o predmetu i cilju tumačena ugovora.

¹⁹⁶ Predmet br. 9/79, ECR 1979, p. 2717, 2724. Praksa Suda je u ovom pogledu prilično ujednačena, te smatramo da nema smisla navoditi i ostale predmete. Opširnije o ovom problemu v.: DICKSHAT, S.A.: Problèmes d’interprétation des traités européens résultant de leur plurilinguisme, 4 RBDI 1968, pp. 40-60, USHER, J.A.: Language and the European Court of Justice, 2 International Contract-Law and Finance Review 1981, pp. 277-285. LIPSTEIN, K.: Some Practical Comparative Law: the Interpretation of Multilingual Treaties with Special Regard to the EEC Treaties, 48 Tulane Law Review 1974, pp. 904-915.

¹⁹⁷ Spor Belgium, France, Switzerland, the United Kingdom and the United States v. The Federal Republic of Germany od 16. svibnja 1980., 19 ILM 1980, pp. 1357-1408, para. 38. V. i ostale tamo navedene sporove.

¹⁹⁸ Ibid, para 39.

I u novijoj praksi Međunarodnog suda nalazimo pokušaj da se značenja različitih tekstova usklade polazeći od pretpostavke da različite jezične verzije moraju imati isti smisao. Zanimljivo je, ipak, da se Međunarodni sud u relativno malom broju slučajeva bavio i problemom višejezičnosti, s obzirom na okolnost da djeluje u višejezičnom okružju Organizacije UN-a.

Spor o razgraničenju morske granice u području zaljeva Maine, između Kanade i SAD-a, uključivao je, između ostalog, i pitanje određivanja nadležnosti Vijeća suda. Naime, sporazum o podvrgavanju spora Sudu bio je sastavljen na engleskom i francuskom¹⁹⁹ jeziku. Vijeće je moralo odrediti značenje pojma “*maritime boundary*”, odnosno, “*frontière maritime*”, tj. radi li se o određivanju stvarnih granica između dvaju suvereniteta:

“...Vijeću je jasno da se njegov zadatak odnosi samo na razgraničenje između različitih oblika djelomične nadležnosti, tj. ‘suverenih prava’ koja se, prema važećem međunarodnom pravu... priznaju obalnim državama u morskim i podmorskim područjima koja leže izvan vanjskih granica njihovih odnosnih teritorijalnih mora, do određenih granica.”²⁰⁰

Premda to izričito ne navodi, Vijeće je, u stvari, pošlo od namjere stranaka, odnosno, predmeta njihova sporazuma.

U parnici La Grand Njemačka je tužila SAD radi kršenja Bečke konvencije o konzularnim odnosima.²⁰¹ Međutim, kao sporno pitanje pojavilo se ono o obveznosti privremenih mjera koje je Sud ovlašten donijeti prema svom članku 41.²⁰² Naime, SAD su tvrdile da privremene mjere nisu obvezujuće. Sud je

¹⁹⁹ Ili, kako to kaže Rosenne, na kanadskom jeziku, op. cit., str. 419.

²⁰⁰ Case concerning delimitation of the maritime boundary in the Gulf of Maine Area (Canada/U.S.A.), Judgment of 12 Oct. 1984, ICJ Reports 1984, p. 246, para. 19.

²⁰¹ LaGrand Case, Germany v. United States of America, Judgment 27 June 2001, http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/igus/igusjudgment/igus_ijudgment_20010625.htm

²⁰² SAD su propustile obavijestiti dvojicu optuženih njemačkih državljana o njihovom pravu da dobiju konzularnu pomoć. Unatoč privremenoj mjeri, oni su osuđeni na smrt i jedan od njih je pogubljen nakon što je postupak pred Međunarodnim sudom pokrenut. Članak 41. st. 1. Statuta predviđa: “1. Ako drži da to zahtijevaju prilike, Sud je ovlašten naznačiti koje mjere treba privremeno poduzeti da se sačuva pravo svake stranke”.

odredbu interpretirao “u skladu s međunarodnim običajnim pravom, reflektiranim u članku 31. Bečke konvencije o pravu ugovora”.²⁰³ Statut Međunarodnog suda, sastavni dio Povelje, sastavljen je u dvije jednako vjerodostojne verzije, odnosno, na francuskom i engleskom tekstu. U tom slučaju, smatrao je Sud, treba ih tumačiti u skladu s odredbom stavka 4. članka 33. Bečke konvencije, za koju Sud tvrdi da odgovara običajnom pravilu, a to znači da treba utvrditi predmet i cilj Statuta u kontekstu članka 41.²⁰⁴ Na temelju takva tumačenja, Sud je zaključio da bi tvrdnje kako privremene mjere nisu obvezujuće bile suprotne predmetu i cilju toga članka. Potvrdu svojega zaključka Sud je potražio u ranijoj praksi Stalnoga suda međunarodne prakse, a konačno i u pripremnim radovima Pravnog odbora Lige naroda, mada to nije smatrao neophodnim.²⁰⁵

²⁰³ Ibid, para. 99.

²⁰⁴ Ibid. para 102: “Predmet i cilj Statuta je da omogući Sudu da ispuni funkcije predviđene u njemu, a osobito, osnovnu funkciju sudskog rješavanja međunarodnih sporova obvezujućim odlukama u skladu s člankom 59. Statuta. Kontekst u kojem se treba gledati članak 41. u Statutu je sprječavanje da Sud bude onemogućen u vršenju svojih funkcija zbog toga što odnosna prava stranaka u sporu pred Sudom nisu očuvana. Iz predmeta i cilja Statuta slijedi, jednako kao i iz izraza članka 41. kada se čitaju u njihovom kontekstu, da ovlast donošenja privremenih mjera uključuje također da takve mjere budu obvezujuće, budući da je ta ovlast utemeljena na potrebi, kada to zahtijevaju okolnosti, da se očuvaju i da se sprječi šteta pravima stranaka kako ih određuje konačna presuda Suda. Tvrdnja da privremene mjere navedene prema članku 41. nisu obvezujuće bila bi suprotna predmetu i cilju toga članka.”

²⁰⁵ Ibid, para. 104. Istraživanje pripremnih radova navelo je Sud da zaključi da je tekst “ovlašten naznačiti”, odnosno, u izvornoj francuskoj verziji “*indiquer*” prevagnuo nad “*nametnuti*”, odnosno, “*ordonner*” zbog okolnosti da Sud nije imao načina da osigura izvršenje svojih odluka. No, prema mišljenju Suda, osiguranje izvršenja i obveznost odluke dva su različita pojma. Para. 107.

VI. UGOVORI I TREĆE DRŽAVE

Osnovno načelo prava međunarodnih ugovora, vidjeli smo, je *pacta sunt servanda*. Ono obvezuje stranke da u dobroj vjeri ispunjavaju svoje slobodno preuzete obveze. U ovom slučaju naglasak stavljamo na “stranke”, odnosno, obveza ispunjenja ugovora odnosi se samo na stranke istoga. Za sve ostale države, ugovor predstavlja *res inter alios acta*. Još u klasičnom rimskom pravu razvila se maksima *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*, dakle, ugovori trećih niti štete niti koriste. Drugim riječima, ugovori trećih ne stvaraju ni prava ni obveze za države koje nisu stranke toga ugovora.

U međunarodnom pravu se načelo *pacta tertiis* pojavljuje kao korelat pravila o pristanku država i njihovoj suverenosti i nezavisnosti.¹ Djelovanje te maksime može se dokazati i u međunarodnom pravu kroz međunarodnu sudsku i međudržavnu praksu, te u radovima mnogih pisaca međunarodnog prava koji često govore o relativnosti ugovora.²

U međunarodnoj sudskoj praksi brojne su arbitražne sudske odluke potvrdile načelo da ugovor proizvodi pravne učinke samo među strankama. Arbitar Huber u sporu između SAD-a i Nizozemske o otočju Palmas zaključio je kako ugovori koje je Španjolska sklopila s trećim državama glede njezine suverenosti nad Filipinima ne mogu vezivati Nizozemsku, te da nikakva interpretacija ugovora ne može dovesti do raspolaganja pravima

¹ BROWNLIE, I.: Principles of Public International Law, 4th ed., Oxford 1990, str. 622. No, usporedi mišljenje Degana da maksima služi u pedagoške svrhe kako bi se studenti naučili iznimkama. DEGAN, Sources of International Law, The Hague/ Boston/ London, 1997, str. 263-264.

² VUKAS, B.: Relativno djelovanje međunarodnih ugovora, Zagreb 1975.

nezavisnih trećih sila.³ Stalni sud međunarodne pravde isto je gledistihe izrazio u većem broju slučajeva, kao što je bio spor oko slobodnih carinskih zona.⁴ U pitanju je bio položaj Švicarske u odnosu na Versajski mirovni ugovor, kojega Švicarska nije bila stranka, pa stoga nije mogla njime biti vezana.⁵

I Međunarodni sud je imao priliku potvrditi to pravilo, na primjer, u sporu o azilu između Kolumbije i Perua. Budući da Peru nije ratificirao Konvenciju iz Montevidea, nije bio njome vezan i nije mu se mogla imputirati suglasnost s njezinim pravilima.⁶ U sporu oko epikontinentalnog pojasa u Sjevernom moru Sud je odbio primjenu pravila jednake udaljenosti iz članka 6. Ženevske konvencije o epikontinentalnom pojasu budući da od tri stranke u sporu, Danske, Nizozemske i Njemačke, Njemačka nije bila stranka Konvencije. Zanimljiva je argumentacija Međunarodnog suda u ovom slučaju:

“U načelu, ako određen broj država, uključujući i onu čije se postupanje proziva, kao i one koje je prozivaju, sastave konvenciju koja određuje posebnu metodu kojom se mora manifestirati namjera da se bude vezan režimom konvencije - odnosno, poduzimanjem određenih propisanih formalnosti (ratifikacija, pristup), onda se ne može olako pretpostaviti da je država koja nije poduzela takve formalnosti, iako je cijelo vrijeme to mogla i bila je ovlaštena to učiniti, na neki drugi način ipak postala vezana. Doista, da su u pitanju ne obveze nego prava i da, zapravo, država koja je to mogla, nije izvršila ratifikaciju ili pristup, a da pokuša zatražiti prava prema konvenciji, temeljeći to na svojoj izraženoj spremnosti da to učini ili na ponašanju koje bi značilo prihvaćanje

³ Island of Palmas Case, RIAA 1928, Vol. II, p. 831, 850, 842. SAD su bile država sljednica u odnosu na Španjolsku.

⁴ Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex, PCIJ, A/B 46, 1932, p. 141, 143.

⁵ Ibid. V. također: The S.S. “Wimbledon”, 17 Aug. 1923, PCIJ Publ. 1923, Series A, No. 1, p. 30, German Interests in Polish Upper Silesia Case, 25 May 1926, PCIJ Publ. 1926, Series A, No. 7, p. 28, Oder River Case, 10 Sept. 1929, PCIJ Publ. 1929, Series A, No. 23, p. 21. U potonjem je Sud odbio da bi Konvencija iz Barcelone o međunarodnim plovnim putovima mogla vezivati Poljsku koja joj nije bila stranka.

⁶ Asylum Case, Judgment of 20 Nov. 1950, ICJ Rep. 1950, p. 226, 276.

konvencijskog režima, jednostavno bi joj rekli da, budući da nije postala stranka konvencije, ne može ni zahtijevati prava dok svoju izraženu spremnost i prihvaćanje ne manifestira u propisanom obliku.”⁷

I sam Statut Međunarodnoga suda određuje isto pravilo, kada u svom članku 38. st. 1. toč. a) određuje da Sud, u rješavanju sporova, mora primijeniti ugovore “koji ustanovljuju pravila izrijekom priznata od država u sporu”.⁸

Komisija za međunarodno pravo u tom pogledu nije imala većih poteškoća oko formuliranja osnovnoga pravila o ugovorima i trećim državama. Članak 34. Bečke konvencije isti je kao prijedlog Komisije iz Nacrta iz 1966. godine (članak 30.):

Članak 34.

Opće pravilo o trećim državama

Ugovor ne stvara ni obveze ni prava za treću državu bez njezina pristanka.

Pojam “treće države” nalazimo u članku 2. toč. h:

(h) “treća država” znači državu koja nije stranka ugovora.

Odgovarajuće pravilo sadržano je i u članku 34. BK iz 1986. godine glede međunarodnih organizacija, koje su kao subjekti prava podvrgnuti istim pravilima:

Opće pravilo o trećim državama i trećim organizacijama

Ugovor ne stvara ni obveze ni prava za treću državu ili treću organizaciju bez pristanka te države ili te organizacije.

Prema mišljenju Degana, ovakav sadržaj članka 34. “održava konsenzualni karakter učinaka ugovora na treće države”, jer a

⁷ North Sea Continental Shelf, Judgment of 20 Feb. 1969, ICJ Rep. 1969, p. 3, 28. V. i Anglo-Iranian Oil Co. Case, Jurisdiction, Judgment of 22 July 1952, ICJ Rep. 1952, p. 93, 109. U tom sporu se Velika Britanija pozivala na ugovore koje je Iran sklopio s trećim zemljama, tvrdeći da bi Iran bio obavezan i njezinim državljanima dati isti status temeljem klauzule najpovoljnije nacije.

⁸ Usp. VUKAS, op. cit., p. 41.

contrario znači da ugovori mogu proizvoditi i obveze i prava uz pristanak treće države.⁹

Unutarnja prava većine država, na kojima se temelji i načelo *pacta tertiis*, priznaju izuzetke u tom smislu, odnosno, poznaju mogućnost da bi ugovori mogli kreirati i prava i obveze prema trećima ukoliko oni izraze svoj pristanak. Razlike u gledanjima koje se odnose na način izražavanja pristanka, kao i na trenutak nastanka prava ili obveze, prenijele su se i na međunarodno pravo. Najveće je razlikovanje s obzirom na to da li ugovor stvara prava ili obveze za treću državu.

Potrebno je, međutim, naglasiti da nije svaki utjecaj tuđega ugovora na treće države izuzetak od načela *pacta tertiis*, već samo onaj u kojem se stvara pravna obveza ili neko pravo za treću državu. Prije svega, svaka bi država imala dužnost po općem međunarodnom pravu da ne ometa izvršenje nekog ugovora kojeg nije stranka, bez obzira što od njega možda trpi i štetu, pod uvjetom da je taj ugovor u skladu s međunarodnim pravom.¹⁰ Sukcesija države sljednice u ugovor kojem je do tada bila "treći" također ne predstavlja izuzetak od općega načela. Sama Bečka konvencija izuzela je od primjene načela *pacta tertiis* ugovore kojima se nameću obveze državi agresoru, u skladu s Poveljom UN-a, već je to pitanje uredila zasebnom općom odredbom u članku 75.:

Slučaj država agresora

Odredbe ove Konvencije ne utječu ni na kakve obveze koje bi glede ugovora mogle proizići za državu agresora iz mjera koje se poduzimaju u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda s obzirom na agresiju koju je ta država izvršila.

⁹ DEGAN, Sources of International Law, str. 414.

¹⁰ Waldock je, ipak, u svom trećem izvješću smatrao da postojanje takve dužnosti nije sasvim jasno u suvremenom međunarodnom pravu. Doc. A/CN.4/167 (1964), str. 28.

1. Ugovori na teret trećih

Ugovori, odnosno, ugovorne odredbe koje bi stvarale obveze za trećega u međunarodnom pravu nisu česte.¹¹ Ranije navedeni spor o francuskim slobodnim zonama referentni je izričaj međunarodnog sudskog tijela. Kao što smo spomenuli, spor se odnosio na vezanost Švicarske odredbama Versajskog mirovnoga ugovora, odnosno, njegova članka 435. Švicarskoj je taj članak bio dostavljen prije sklapanja ugovora, te je švicarska vlada odgovorila Francuskoj da bi mogla pristati na odredbe toga članka samo uz neke rezerve. Najvažnija se rezerva odnosila na dio članka prema kojem bi svi raniji sporazumi i ugovori prestali vrijediti. Na tvrdnju Francuske da je Švicarska pristala na članak 435., Sud je odgovorio:

"U svakom slučaju, članak 435. Ugovora iz Versaillesa ne vezuje Švicarsku, koja nije stranka tog ugovora, osim u opsegu u kojem ga je ta država sama prihvatila; taj je opseg određen notom švicarskog Saveznog Vijeća od 5. svibnja 1919., čiji izvod predstavlja Dodatak I ovoga članka; te je ovim činom i samo ovim činom švicarska vlada pristala uz odredbe članka 435., odnosno, 'pod uvjetima i rezervama' koje su navedene u rečenoj noti."¹²

Temeljeći se na takvoj sudskoj praksi, Komisija za međunarodno pravo je predložila odredbu u članku 31. Nacrta prema kojoj se obveza za državu može stvoriti samo uz izričit pristanak treće države:

"Obveza može nastati za državu iz odredbe ugovora kojeg nije stranka, ako stranke namjeravaju da odredba bude način za stvaranje te obveze, a država o kojoj se radi izričito je pristala da bude tako obvezana."¹³

Sama Bečka konferencija je usvojila značajniju izmjenu toga prijedloga u smislu da se traži pristanak u pisanom obliku, pa sadašnji članak 35. BK iz 1969. godine glasi:

¹¹ Kao primjer se navode odredbe Berlinskog ugovora iz 1878., kojima se novim državama na Balkanu nalagala zabrana diskriminacije svojih građana s obzirom na vjeru. BARTOŠ, M.: Međunarodno javno pravo - Ugovorno pravo, Beograd 1986, str. 314. raspravlja moguću doseg st. 6. članka 2. Povelje UN u odnosu na države nečlanice.

¹² Ibid, supra n. 4.

¹³ Nacrt 1966, str. 47

Ugovori koji predviđaju obveze za treće države
 Za treću državu nastaje obveza na temelju odredbe ugovora ako stranke tog ugovora namjeravaju tom odredbom stvoriti obvezu i ako treća država izriječkom, u pismenom obliku, prihvati tu obvezu.

Rezultat je to rasprava u samoj Komisiji. Naime, Waldock je izvorno predložio zajednički tekst i za prava i za obveze za treće, ali je Komisija na kraju odlučila razlikovati te dvije situacije.¹⁴ Prema Deganu, takva je podjela artificijelna i nema pravog opravdanja, budući da je teško u međunarodnoj praksi naći primjer u kojem bi ugovor predviđao isključivo obveze, a ne i prava za neku državu. No, s druge strane, priznaje isti pisac, ovakva posebna odredba sprječava nastanak tvrdnji o pretpostavljenom pristanku i štiti nezavisnost i jednakost svih država.¹⁵

Slijedom te odredbe potrebno je, dakle, ispunjenje dva uvjeta: a) namjera stranaka ugovora da stvore obvezu trećoj državi, te b) pisani sporazum, koji se u teoriji naziva kolateralni sporazum između, s jedne strane, država stranaka osnovnog ugovora i, s druge strane, treće države obvezane odredbom toga ugovora.¹⁶ Osnova pravne obveze treće države bio bi zapravo taj kolateralni sporazum, a ne sam ugovor.¹⁷ Na taj se način stvara situacija u kojoj se može postaviti pitanje da li je ta treća država i dalje "treći" u odnosu na ugovor. Vukas smatra da se na ovaj način ne radi o pravom izuzetku od načela *pacta tertiis*, jer se ne očituje neposredan učinak na trećega. Naprotiv, može se govoriti o novom, dodatnom ugovoru stranaka i treće države.¹⁸

Pravni položaj trećega pojačan je i odredbama Bečke konvencije o opozivu ili izmjeni obveza trećih država u članku 37. st. 1.:

¹⁴ Waldock, A/CN.4/167, str. 41. i 43.

¹⁵ DEGAN, Sources of International Law, str. 418-419.

¹⁶ NGUYEN QUOC, str. 240.

¹⁷ SINCLAIR, I.: The Vienna Convention on the Law of Treaties, 2nd ed., Manchester 1984, str. 101.

¹⁸ VUKAS, op. cit., str. 132.

1. Kad je obveza za treću državu nastala sukladno Članku 35., može se opozvati ili izmijeniti samo uz pristanak stranaka ugovora i treće države, ako se ne ustanovi da je drukčije ugovoreno.

Ni izmjena ni opoziv nastale obveze nisu mogući, osim uz pristanak svih država koje su sudjelovale u njezinom stvaranju, čime se naglašava voluntaristička dimenzija ugovora na teret trećeg. U obrazloženju svoga prijedloga Komisija za međunarodno pravo je objasnila zašto je odustala od jednostrane izmjene ili opoziva preuzete obveze. Naime, moglo bi se dogoditi da se obvezana država jednostrano pokuša osloboditi svoje obveze, bez suglasnosti stranaka osnovnog ugovora. Nadalje, Komisija je smatrala da je bolje da se izmjena ili opoziv odnose samo na obvezu trećega, a ne i na izmjenu osnovnoga ugovora, budući da je izmjena toga ugovora isključivo u nadležnosti njegovih stranaka.¹⁹

BK iz 1986. godine sadrži *mutatis mutandis* jednake odredbe kao i Konvencija iz 1969. u svojim člancima 35. i 37. st. 1. Način izražavanja pristanka međunarodne organizacije prepušten je pravilima same organizacije. Ova je Bečka konvencija isključila iz svoje primjene, između ostalog, problem odnosa država članica prema ugovorima organizacija u st. 3. članka 74.:

*3. Odredbe ove Konvencije ne diraju ni u jedno pitanje koje bi moglo proizići s obzirom na ustanovljenje obveza i prava za države članice neke međunarodne organizacije na temelju ugovora kojega je ta organizacija stranka.*²⁰

2. Ugovori u korist trećih

Ugovori u korist trećih, odnosno, ugovorne odredbe koje stvaraju prava za treće države u teoriji su poznate kao *stipulation*

¹⁹ NACRT 1966, str. 50. SINCLAIR, op. cit., str. 103. prigovara da je pravilo dosta nepraktično, budući da se može zamisliti situacija u kojoj bi stranke željele osloboditi treću državu daljnjeg ispunjavanja obveze.

²⁰ U specifičnoj, naddržavnoj međunarodnoj organizaciji kakva je Europska zajednica, temeljni ugovori predviđaju obvezanost članica ugovorima koje sklopi sama Zajednica.

pour autrui i definiraju se kao klauzula ugovora koja izražava obećanje kojeg je korisnik država što nije stranka tog ugovora.²¹ Pravo za trećega u takvom ugovoru može biti stipulirano u korist neke određene države ili skupine država, ali i u korist svih država, odnosno, *erga omnes*.

Mirovni ugovori nakon Prvog i Drugog svjetskog rata sadržavali su odredbe u korist trećih.²² Povelja UN-a određuje pravo nečlanica da se obrate Vijeću sigurnosti ili Općoj skupštini sa svojim sporom. Prava stipulirana u korist svih država odnose se, u pravilu, na pravo plovidbe međunarodnim rijekama ili tjesnacima, što neki pisci smatraju ugovorima koji stvaraju objektivne režime. U toj kategoriji bio bi i Ugovor o Antarktiku iz 1959. godine, kojim su se stranke obvezale na demilitarizaciju tog kontinenta i otvorile ga za miroljubivo korištenje svim državama. Takav ugovor djelovao bi zapravo *erga omnes*.²³

U međunarodnoj sudskoj praksi potvrđeno je da se ugovorom može kreirati prava u korist država koje nisu njegove stranke. Kao primjer može se navesti mišljenje Međunarodnog suda da su odredbe o "otvorenim vratima" iz ugovora o mandatima ugovorene u korist trećih.²⁴ I u ranije citiranoj presudi Stalnog suda međunarodne pravde u sporu o slobodnim zonama određuje se dopustivost takvih ugovora, ali i potrebni uvjeti:

"Ne može se olako pretpostavljati da su odredbe u korist treće države prihvaćene u cilju stvaranja stvarnog prava u njezinu korist. Međutim, ne postoji ništa što bi spriječilo volju suverenih država da imaju takav cilj i takav učinak. Pitanje postojanja takva prava na temelju instrumenta sastavljena između drugih država

²¹ Cf. VUKAS, op. cit., str. 79.

²² Npr. odredbe Versajskog ugovora u korist Danske ili Švicarske ili odredbe o internacionalizaciji Kielskog kanala u korist svih država.

²³ Usp. DEGAN, Sources of International Law, str. 417. Ovaj pisac tvrdi da se nikako ne može raditi o stvaranju pravila međunarodnog običajnog prava, budući da je ugovor sklopljen na određeno vrijeme.

²⁴ South West Africa Case, Second Phase, ICJ Reports, 1966, p. 20, 21. No, Sud im je priznao samo ograničena prava, strogo prema tekstu Pakta Lige naroda, smatrajući da se postojanje prava ne može pretpostavljati samo stoga što bi to bilo poželjno.

mora stoga biti odlučeno u svakom pojedinom slučaju: mora se utvrditi da li su države koje su ugovarale u korist treće države namjeravale stvoriti za tu državu stvarno pravo koje je potonja prihvatila kao takvo."²⁵

Glavna razlika u doktrinarnim stavovima ogledala se u tome da li je za nastanak prava potreban pristanak treće države, može li se treća država pozvati na to pravo, te da li se njezino pravo može ukinuti ili izmijeniti bez njezina pristanka.²⁶ Oni autori koji zagovaraju nastanak prava bez obzira na pristanak treće države, u pravilu smatraju da se pravo može povući ili izmijeniti bez njezina pristanka. Harvardska kodifikacija odlučila se za nastanak prava za trećeg bez nekog posebnog prihvata, ukoliko je jasno izražena namjera stranaka da pravo stvore. Također, postojanje odgovarajuće odredbe ovlašćuje treću državu da zahtijeva ponašanje stranaka u skladu s njihovim ugovorom.²⁷ Slijedom takva stajališta, izmjena ili opoziv prava moguć je bez pristanka povlaštene države, s obrazloženjem da se ugovor mijenja samo voljom njegovih stranaka. Iznimku od tog gledišta predstavljao bi slučaj kada su same stranke uvjetovale prestanak ili izmjenu pristankom treće države.²⁸

Komisija za međunarodno pravo morala je riješiti te dvojbe. Posebni izvjestitelj Waldock pošao je od stajališta da su stipulacije u korist trećih dio važećeg međunarodnog prava. Pravo nastaje ukoliko je to bila namjera stranaka, a povlaštena država pravo ne mora prihvatiti kako bi ono postalo perfektno. Nadalje, Waldock je razriješio podijeljenost u Komisiji na način da je smatrao da je njihova razlika doktrinarne prirode i da ne dovodi do praktične

²⁵ Free Zones, A/B 46, p. 147-148. Zanimljivo je da nisu svi autori jednako tumačili ovu presudu. Prema jednima, za treću državu može nastati korist, koja se transformira u pravo jedino uz kolateralni sporazum. Prema drugima, pravo nastaje već samim ugovorom. Usp. McNAIR, A.: The Law of Treaties, London 1961, str. 312, de ARECHAGA, International Law in the Past Third of a Century, 159 RCADI 1978, str. 50-55.

²⁶ Opš. o raspravama v. VUKAS, op. cit., pp. 83-89.

²⁷ HARVARD Draft, Komentar, pp. 924-936.

²⁸ Ibid.

razlike. Pristanak se može presumirati dok se ne dokaže suprotno. Pravo se trećoj državi, međutim, ne može nametnuti i ona ga se može odreći.²⁹

Konferencija u Beču uglavnom je prihvatila prijedlog Komisije, tek uz manje amandmane, pa današnji članak 36. glasi:

Ugovori koji predviđaju prava za treće države

1. Za treću državu nastaje pravo na temelju odredbe ugovora ako stranke tog ugovora namjeravaju tom odredbom dati pravo bilo trećoj državi ili skupini država kojoj ona pripada, bilo svim državama, i ako treća država na to pristane. Njezin se pristanak pretpostavlja sve dok nema suprotnih naznaka, osim ako ugovor određuje drukčije.

2. Država koja ostvaruje pravo primjenom stavka 1. dužna je poštovati uvjete za ostvarivanje toga prava, predviđene u ugovoru ili ustanovljene u skladu s njegovim odredbama.

Vezano uz odredbu st. 1. ovoga članka i članka 35., Sinclair postavlja pomalo zločesto pitanje kakav se pristanak mora dati uz ugovor koji predviđa i prava i obveze za treće.³⁰ Odgovor, međutim, nije tako težak, budući da Bečka konvencija govori o odgovarajućim odredbama ugovora koje stvaraju ili pravo ili obvezu, a ne cijelim ugovorima, pa se i pristanak mora izraziti posebno za svaku od njih.

Stavak 2. ovoga članka vrlo je važan jer vezuje uživanje prava uz poštivanje uvjeta za njegovo ostvarivanje. Neki ugovori mogu i sami uvjetovati uživanje prava uz prethodno ispunjenje posebnih uvjeta. Takva je odredba 2. stavka 35. članka Povelje UN-a, budući da pravo podnošenja spora tijelima UN-a uvjetuje prihvaćanjem unaprijed obveze o mirnom rješavanju sporova u skladu s Poveljom.

Opoziv ili izmjena prava na temelju tuđeg ugovora uređena je st. 2. članka 37. i taj se članak mora čitati skupa s prethodnim:

²⁹ Nacrt 1966, str. 47-49. Komentar uz članak 32.

³⁰ SINCLAIR, VC, str. 102.

2. Kad je pravo za treću državu nastalo sukladno Članku 36, stranke ga ne mogu opozvati ili izmijeniti ako se ustanovi da se to pravo ne može opozvati ili izmijeniti bez pristanka treće države.³¹

Ova je odredba rezultat prigovora nekih država da bi uvjetovanje prekida ili izmjene prava pristankom trećega predstavljalo zadiranje u slobodnu dispoziciju stranaka.³² Pravo opoziva ili izmjene prava rezervirano je za stranke, a temelji se ili na izričitim odredbama ugovora ili prirodi odredbe iz koje proizlazi pravo, odnosno, na sporazumu između stranaka ugovora i povlaštene države.³³

3. Djelovanje ugovora na treće bez njihova pristanka

Do sada analizirane odredbe Bečkih konvencija zapravo i ne predstavljaju pravu iznimku od načela *pacta tertiis* budući da se predviđa i izričit, odnosno, presumirani pristanak treće države. Međutim, međunarodna praksa pozna i prave izuzetke od pravila *pacta tertiis* i ti su izuzeci izvor mnogih nesuglasica glede toga koji su mogući, te koji bi bio njihov točan sadržaj. Najmanje nesuglasica odnosi se na slučaj kada ugovor, odnosno, pojedine njegove odredbe postanu dio međunarodnog običajnog prava.³⁴

Mogućnost da ugovorne odredbe djeluju izvan kruga stranaka kao pravila međunarodnoga običajnog prava poznata je i priznata u međunarodnom pravu. Da bi došlo do takve transformacije potrebno je da budu ispunjeni isti uvjeti potrebni za nastanak pravila međunarodnog običajnog prava. Naime, svako pravilo međunarodnoga običajnog prava nastaje na isti način:

³¹ BK 86 sadrži *mutatis mutandis* istovjetne odredbe.

³² Usp. VUKAS, op. cit., str. 97.

³³ Nacrt 1966, str. 50. VUKAS, ibid, smatra da se trajna prava ne mogu opozivati, npr. kada nečlanica UN-a postane stranka Statuta Međunarodnog suda temeljem članka 93. st. 2. S druge strane, privremeno je pravo iz članka 35. st. 2. Povelje UN-a koje traje samo za rješavanje konkretnog spora.

³⁴ BROWNLIE, I.: Principles of Public International Law, 4th ed., Oxford 1990, str. 623, DEGAN, Sources of International Law, str. 263-264.

ostvarivanjem objektivnog i subjektivnog elementa, prakse i *opinio juris*. Na jednak način i ugovorni propis može, bude li prihvaćen u praksi država i može li se reći da je ta praksa određene kvalitete i praćena odgovarajućom pravnom svijesti o njegovoj obveznosti, postati pravilo običajnog prava. Tu je mogućnost jasno potvrdio Međunarodni sud u svojoj presudi u sporu o Sjevernom moru.³⁵ U pravilu se radi o impersonalnim normama, koje se ne odnose samo na njihove stranke nego na sve države. Nije važan ni sam protok vremena, ali "bilo bi neophodno da je u tome razdoblju, mada kratkome, praksa država, uključivši i one posebno zainteresirane, trebala biti široka i praktično jednoobrazna u smislu propisa koji se želi dokazati i morala bi biti očitovana na način da odražava opće priznanje toga da se radi o pravnome pravilu i pravnoj obvezi."³⁶

U običajno pravo mogu se transformirati i otvorene opće konvencije koje propisuju jednaka prava i dužnosti za svoje stranke, ali im pristupi najveći broj država u svijetu, poput Briand-Kellogovog pakta iz 1928. godine.³⁷ Vojni sud u Nürnbergu proglasio je da su pravila Haških konvencija o ratovanju na kopnu prerasla u pravila običajnog prava i da obvezuju i države koje ih nisu ratificirale. Godine 1970. Međunarodni sud u svojoj presudi u sporu *Barcelona Traction* ustvrdio da postoje ugovori koji imaju *erga omnes* učinak.³⁸

Međunarodni sud potvrdio je karakter načela Povelje UN-a kao pravila općeg međunarodnog prava u parnici između Nikaragve i SAD-a. Sjedinjene države prigovorile su nadležnosti Suda zbog toga što su u svojoj fakultativnoj izjavi temeljem članka 36. Statuta Suda stavile rezervu na sporove o tumačenju i primjeni mnogostranih ugovora. Sud je prihvatio njihovu rezervu,³⁹ ali je

³⁵ North Sea Continental Shelf, ICJ Reports, 1969, p. 44.

³⁶ Ibid.

³⁷ DEGAN, Međunarodno pravo, Rijeka 2000, str. 85.

³⁸ Barcelona Traction Case, ICJ Reports 1970, p. 33, paras. 33-34.

³⁹ Case Concerning the Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Judgment of 26 November 1984 - Jurisdiction of the Court and Admissibility of the Application, ICJ Reports 1984, p. 424, para. 73.

smatrao da ga to ne sprečava da primjeni ostale izvore prava iz članka 38. Statuta, bez obzira da li se ti izvori u svom sadržaju poklapaju sa sadržajem nekog mnogostranog ugovora na kojeg se rezerva odnosi.⁴⁰ Ispitujući običajni karakter pravila o zabrani upotrebe sile, Sud je utvrdio ugovornu zabranu u članku 2. st. 4. Povelje UN-a, a izraženi *opinio juris* država glede postojanja toga pravila kao običajnoga prava pronašao je u Deklaraciji o načelima međunarodnoga prava o prijateljskim odnosima i suradnji u skladu s Poveljom UN-a iz 1970. godine.⁴¹

Komisija za međunarodno pravo utemeljeno je uočila takve procese u međunarodnom pravu i predvidjela odredbu koja bi trebala da, na neki način, ublaži stroge uvjete članaka 35. i 36., te pokrije transformaciju ugovornih u običajna pravila. Sada je to Članak 38.:

Pravila ugovora koja postaju obvezatna za treće države nastankom međunarodnog običaja

Nijedna odredba Članaka 34. do 37. ne prijeći da pravilo izloženo u ugovoru postane obvezatno za treću državu kao običajno pravilo međunarodnog prava koje se kao takvo priznaje.

Iz odredbe je jasno da se transformacija odnosi isključivo na pojedine odredbe, odnosno, pravila, a nikad na cijeli ugovor. Naime, ne mogu sve odredbe ugovora biti podobne za takvu transformaciju.

Ova odredba nije riješila slučaj kada pravila nekog ugovora djeluju *erga omnes* gotovo odmah, odnosno, bez odgovarajućeg običajnog procesa, kao što su to uglavnom ugovori koji uređuju pravo prolaska ili plovidbe nekim područjem. Također, ova odredba ne daje odgovor na slučaj kada ugovor očito nije imao namjeru da potakne običajno-pravni proces, poput ugovora o

⁴⁰ Ibid, Merits, Judgment of 27 June 1986, paras. 172-182.

⁴¹ Res. 2625 (XXV). Ibid, para. 193. Sličan značaj pridao je i Deklaraciji o agresiji iz 1974. godine (Res. 3314 (XXIX)), smatrajući obje deklaracije za autentično tumačenje Povelje.

Antarktiku, a ipak djeluje i prema državama neugovornicama. Ugovori koji stvaraju nove osobe međunarodnoga prava time stvaraju i jedno objektivno stanje koje i treći moraju poštivati.⁴² Na sličan način djeluju i ugovori o demilitarizaciji ili neutralizaciji. Mnogi pisci takve ugovore nazivaju ugovorima koji stvaraju objektivne režime.⁴³ No, s druge strane, postoje i pisci koji im odriču poseban značaj i smatraju da se radi o djelovanju kolateralnog sporazuma ili o stvaranju običajnog pravila.⁴⁴ Kontroverze unutar same Komisije, kao i među piscima izvan nje, bile su toliko jako izražene, da je Komisija odlučila da ovo pitanje ostavi po strani Konvencije o pravu ugovora.⁴⁵

⁴² Usp. *Reparation for Injuries Case*, Adv. Op., ICJ Reports 1949, p. 185.

⁴³ ROUSSEAU, *Droit international public*, Vol. I, 1970, str. 192, DEGAN, *Sources of International Law*, str. 417, NGUYEN QUOC, pp. 245-248. McNAIR, op. cit., pp. 256-9. ih naziva dispozitivni ili realni ugovori.

⁴⁴ REUTER, P.: *Introduction au droit des traités*, 2e d., Paris 1985, str. 94. BROWNLIE, op. cit., str. 623.

⁴⁵ Naert 1966, Komentar uz čl. 34., str. 51.

VII. IZMJENA I PREINAKA UGOVORA

1. Izmjena ugovora

Izmjena nekog ugovora ponovno potvrđuje načelo slobode stranaka nekog ugovora da gospodare sudbinom svog ugovora. U načelu ne bi trebalo biti problema ukoliko se pri izmjeni poštuje načelo jednoglasnosti, odnosno, pravilo da je za izmjenu nekog ugovora potreban pristanak svih njegovih stranaka. To je pravilo za koje je većina starijih pisaca bez dvojbi tvrdila da je pravilo općeg međunarodnog prava.¹

Međutim, moderna je međunarodna praksa pokazala da je često nemoguće ili barem vrlo otežano postići potpunu suglasnost svih stranaka nekog ugovora o njegovoj izmjeni, naročito s obzirom na brojnost stranaka i ugovora. Nova je praksa, naime, donijela veliki broj mnogostranih ugovora od kojih su mnogi zaključeni i u okviru međunarodnih organizacija. Neka država ne mora se nužno protiviti izmjeni, moguće je da iz sasvim nebitnih razloga izgubi interes za sudjelovanjem u tom ugovoru. Tako De Visscher tvrdi da je "sve jasnije priznato da je stroga primjena pravila da će sve originalne stranke sudjelovati ili surađivati u izmjeni otežana ili čak nemoguća zbog promjena u političkim konstelacijama, osobito kada je prva mnogostrana konvencija, mada stvara objektivnu situaciju valjanu *erga omnes*, i sama obilježena političkim značenjem."²

Moguće je, dakle, pod nekim uvjetima, da jedan broj država stranaka prihvati izmjenu ugovora, dok drugi broj država na to ne pristaje. Problem koji se javlja u takvoj situaciji je odnos ranijeg i

¹ V. BLIX, H.: *The Rule of Unanimity in the Revision of Treaties*, 5 ICLQ 1956, str. 447-65 i 581-96.

² De VISSCHER, C.: *Theory and Reality in Public International Law*, New Jersey 1968, str. 271.

kasnijeg ugovora o njegovoj izmjeni, a s gledišta međusobnog odnosa država stranaka oba ili samo jednog od ugovora. Tada se, naime, stvara dvostruki ili čak trostruki³ ugovorni odnos između država koje su stranke oba ugovora, s jedne strane i države stranke oba ugovora i one koja je stranka samo kasnijeg ugovora, s druge. Ovdje treba naglasiti i osnovnu razliku prema ranije raspravljenom slučaju prestanka važenja ugovora na osnovi *mutuus dissensus*. Prije svega, tamo dolazi do zamjene ranijeg ugovora kasnijim i raniji prestaje vrijediti. Naprotiv, izmjena ugovora znači sklapanje novog sporazuma koji ima za svrhu izmjenu ranijeg ugovora, ali i on se nastavlja primjenjivati. Stoga je i moguće da dođe do dvojnog ugovornog odnosa. Zajedno ta dva ugovora tvore, prema Paulu Reuteru, "*un système conventionnel*", ugovorni sustav, odnosno, jedan ugovor s dvjema formulama.⁴

Bečka konvencija postavila je opće pravilo o izmjeni ugovora u članku 39. prema kojem:

Opće pravilo o izmjeni ugovora
Ugovor se može izmijeniti sporazumom između stranaka. Ako ugovor ne određuje drukčije, na takav se sporazum primjenjuju pravila izložena u dijelu II.

Isto pravilo sadrži i Bečka konvencija iz 1986. o ugovorima međunarodnih organizacija u članku 39. Time je kodificirano načelo prema kojem su stranke slobodne da svojim sporazumom mijenjaju ili ukidaju odredbe svoga ugovora. No, načelo jednoglasnosti bilo bi jače naglašeno da se u odredbi članka 39. izrijeком spominju sve stranke ugovora.

U ovom slučaju možemo govoriti o izmjeni ugovora *stricto sensu*, odnosno, o sporazumu kojemu je cilj izmjena ugovora između svih njegovih stranaka (engl. *amendment*), za razliku od

³ BASTID, S.: Les traités dans la vie internationale, Conclusion et effets, Paris 1985, str. 165.

⁴ REUTER, P.: Introduction au droit des traités, 2e éd., Paris 1985, str. 113. Usp. YBILC 1966, Vol. II, str. 255.

preinake ugovora (engl. *modification*), odnosno, izmjene ugovora namjeravane i zaključene između samo nekih stranaka ugovora.⁵

Za izmjenu ugovora *stricto sensu* među nekim se piscima koristio izraz revizija. I mnogi ugovori, kao npr. Povelja UN-a, upotrebljavaju izraz "revizija", osobito u smislu izmjene ugovora u cijelosti, dok se "izmjenom" označavala izmjena pojedinih odredaba. Komisija za međunarodno pravo je zaključila, međutim, da takva praksa nije dosljedna. Tako Glava XVIII. Povelje UN-a nosi naslov "Izmjene" (*Amendments*), ali članak 109. govori o "konferenciji radi revizije" (*General Conference for the purpose of reviewing the present Charter*). Osim toga, u Komisiji se smatralo da izraz "revizija" nosi negativne konotacije iz vremena pred II. svjetski rat. Tada je, naime, nacistička Njemačka jednostrano revidirala, ali i jednostrano otkazala, mirovne ugovore nakon I. svjetskog rata.⁶ Zbog svih se tih razloga Komisija, a kasnije i Bečka konferencija, odlučila za izraz "izmjena ugovora". Ukoliko, dakle, u izmjeni ugovora sudjeluju sve stranke, McNair smatra da se "što se tiče prava, nema mnogo toga reći... To je stvar diplomacije i politike."⁷

Prvo načelo članaka 39. i 40. glede postupka izmjene je poštivanje postupka izmjene u skladu s odredbama samoga ugovora. Mnogi ugovori, naime, sadrže i odgovarajuća pravila o izmjeni u svojim završnim odredbama, a da bi se te odredbe primijenile, potrebno je da ugovor bude na snazi. Ugovor koji nije na snazi ne može se mijenjati u skladu sa svojim odredbama. Međutim, ukoliko države potpisnice ili ugovornice žele izmijeniti ugovor koji nije na snazi, one to ipak mogu učiniti i pritom pozvati i druge zainteresirane države.⁸

⁵ DEGAN, Sources of International Law, The Hague/ Boston/ London, 1997, str. 439. tvrdi da nema bitne razlike između pojmova revizija, preinaka ili izmjena.

⁶ Komentar uz Nacrt, str. 52. V. i onovremeni komentar GARNER, J.W.- JOBST, V.: The Unilateral Denunciation of Treaties, 29 AJIL 1935, pp. 569-585. Usp. ELIAS, T.O.: The Modern Law of Treaties, Leiden 1974, str. 89-90.

⁷ McNAIR, A.: The Law of Treaties, London 1961, str. 534.

⁸ To je bio slučaj s Konvencijom UN o pravu mora iz 1982. godine. Prije njezina stupanja na snagu, a najvećim dijelom zbog velikog pritiska SAD-a koje uopće nisu potpisale

Mogući postupci su različiti, ali se obično razlikuje faza inicijative, zatim postupak usvajanja izmjene te stupanje izmjene na snagu. Postupak izmjene može također ovisiti i o broju stranaka ugovora. Izmjena mnogostranog ugovora može biti dugotrajnija i složenija od izmjene dvostranog ugovora.

Inicijativa za izmjenu ugovora može biti već predviđena ugovorom na način koji će ili otežati ili olakšati izmjenu ugovora. Može se unaprijed odrediti rok u kojem se izmjene ne mogu predlagati, npr. 5 ili 10 godina od dana stupanja ugovora na snagu.⁹ Naprotiv, pojedini ugovori, poput Povelje UN-a, imaju predviđenu obveznu konferenciju o izmjeni Povelje nakon protoka roka od 10 godina, čime se stranke potiču da razmisle o mogućim promjenama radi poboljšanja ugovora i njegove prilagodbe novim okolnostima.¹⁰ Neki ugovori, pak predviđaju izuzetno složene i različite postupke izmjene.¹¹

Inicijativa za izmjenu može doći od bilo koje stranke. Tako, na primjer, članak 12. st. 1. Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružani sukob iz 2000. godine predviđa sljedeće:

“Svaka država stranka može predložiti izmjenu i poslati je Glavnom tajniku Ujedinjenih naroda. Glavni tajnik će o predloženim izmjenama obavijestiti države stranke sa zahtjevom da se izjasne žele li sazvati konferenciju država stranaka radi raspravljanja i glasanja o prijedlogu.”

Konvenciju, Opća skupština je 28. srpnja 1994. godine prihvatila Sporazum o primjeni XI. Dijela Konvencije UN o pravu mora. Sporazum se privremeno primjenjivao od 16. studenog 1994., odnosno, od dana kad je Konvencija stupila na snagu.

⁹ V. čl. 312. Konvencije UN o pravu mora - inicijative za izmjenu moguće su nakon 10 godina od dana stupanja na snagu Konvencije.

¹⁰ Povelja zapravo predviđa tri načina postupka izmjene. Po čl. 108. dovoljno je izmjenu staviti na dnevni red Opće skupštine. Po čl. 109. potrebno je sazvati posebnu revizijsku konferenciju, bilo običnim stavljanjem na dnevni red (st. 1. i 2.), bilo upisom na dnevni red po službenoj dužnosti (st. 3.).

¹¹ Konvencija UN o pravu mora osim izmjene prema čl. 312., postoji još i izmjena po pojednostavljenom postupku prema čl. 313., te izmjena odredaba o Zoni prema čl. 314. Konačno, čl. 155. odnosi se na revizijsku konferenciju nakon 15 godina od “1. siječnja godine u kojoj je počela prva komercijalna proizvodnja na temelju odobrenog plana rada”.

Prihvaćena inicijativa za izmjenu mnogostranog ugovora obično znači sazivanje posebne diplomatske konferencije,¹² ali moguće je izmjenu usvojiti i u krilu nekoga organa utemeljenog ugovorom ili vezanog za primjenu ugovora, poput Opće skupštine UN-a. U praksi, ugovor o izmjeni ne mora biti sklopljen u istom obliku u kojem je sklopljen izvorni ugovor.¹³ Postupak usvajanja izmjena može biti propisan samim ugovorom:

“Svaku izmjenu ove Konvencije moraju usvojiti dvije trećine prisutnih stranaka koje glasuju na Konferenciji o izmjeni...”¹⁴

Samo usvajanje teksta izmjene ugovora ne vezuje stranke, ukoliko to ugovor izričito ne određuje. Ugovori obično određuju da države moraju izraziti pristanak da žele biti obvezane izmjenama ugovora na način koji može, ali ne mora biti jednak onome za obvezivanje samim ugovorom.¹⁵

Konačno, izmjene da bi proizvodile svoje pravne učinke, moraju stupiti na snagu. Odredbe o načinu stupanja na snagu izmjena mogu biti sadržane ili u samom ugovoru ili u samim izmjenama. Kao i ranije, stranke su potpuno slobodne u odlučivanju kako će izmjene stupiti na snagu. Protokol iz Kyota određuje:¹⁶

“Izmjena usvojena u skladu s gornjim stavkom 3. stupit će na snagu za one stranke koje su je prihvatile devedeseti dan od dana kad depozitar primi instrument o prihvaćanju od strane barem tri četvrtine stranaka ovog Protokola.”

¹² Usp. Članak 26. Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena: “1. Zahtjev za izmjenu ove Konvencije može u bilo koje vrijeme postaviti bilo koja država stranka pisanom notifikacijom Glavnom tajniku UN-a. 2. Opća skupština UN-a odlučit će, po potrebi, o koracima koje će poduzeti glede takva zahtjeva.” Izmjena članka 20. usvojena je na osmom redovnom sastanku država stranaka 1995. godine.

¹³ NGUYEN QUOC, str. 289.

¹⁴ Članak 13. st. 4. Konvencije o zabrani upotrebe, gomilanja, proizvodnje ili prometa protupješačkih mina i o njihovom uništenju iz 1997. godine.

¹⁵ Članak 39. st. 3. Konvencije UN protiv prekograničnog organiziranoga kriminala iz 2000. godine: “Izmjenu prihvaćenu u skladu sa st. 1. ovog članka države stranke moraju ratificirati, prihvatiti ili odobriti.”

¹⁶ Članak 20. st. 4. Kyoto Protokola uz Okvirnu Konvenciju UN o klimatskim promjenama iz 1997. godine.

Učinci izmjena mogu se ugovoriti na dva temeljna načina. Prvi i, zapravo, uobičajeni način, jest da izmjene vezuju samo one države koje su izrazile pristanak da njima budu vezane, kako to pokazuje upravo navedeni primjer. Rjeđe, obično kod izmjena mnogostranih ugovora koji su statutarni akt neke međunarodne organizacije ili nekog organa ili su po svojem predmetu i cilju takvi ugovori da ih moraju primjenjivati sve stranke jednako, koji donose režim nekog objekta, plovnog puta ili zračnog prometa, države mogu ugovoriti da izmjena vezuje sve njegove stranke.¹⁷ U tom smislu tipične su odredbe o izmjenama Povelje. One stupaju na snagu nakon što ih ratificiraju 2/3 svih članica, uključujući sve stalne članice Vijeća sigurnosti, a tako izmijenjena Povelja vrijedi za sve članice u skladu s člankom 108. Povelje:

“Izmjene ove Povelje stupaju na snagu za sve članice UN kada ih prihvati većina od dvije trećine članica Opće skupštine, i kada ih dvije trećine članica UN, uključujući sve stalne članice Vijeća sigurnosti, ratificiraju u skladu sa svojim ustavnim propisima.”¹⁸

Pravila o načinu izmjene ugovora koji ne sadrži odgovarajuće odredbe sadržana su u čl. 40. Bečke konvencije. Osnovno je pravilo pritom da se svim ugovornicama mora omogućiti sudjelovanje u postupku izmjene, a sva su pravila rezidualne naravi, odnosno, primijenit će se samo ukoliko sam ugovor ne predviđa nešto drugo:

2. Svaki se prijedlog izmjene mnogostranog ugovora u odnosima između svih stranaka mora notificirati svim državama ugovornicama i svaka od njih ima pravo sudjelovati

(a) u odlučivanju o tome što treba poduzeti na temelju tog prijedloga;

¹⁷ VUKAS, B.: Relativno djelovanje međunarodnih ugovora, Zagreb 1975, str. 66. (bilj. 118) navodi još neke primjere ugovora koji predviđaju stupanje izmjene na snagu za sve članice kad ih usvoji kvalificirana većina.

¹⁸ O izmjenama konstitutivnih instrumenata specijaliziranih ustanova v. KIRGIS, F.L.: Specialized law-making processes, u The United Nations and International Law, ed. JOYNER, C.C., Cambridge U.P. 1997, pp. 65-94, na 69-71.

(b) u pregovorima i u sklapanju svakog sporazuma o izmjeni ugovora.

3. Svaka država koja ima pravo da postane stranka ugovora ima također pravo da postane stranka izmijenjenog ugovora.

Ne mora, međutim, svaka država postati stranka tog novog ugovora, te su izmjene *res inter alios acta* za one ugovornice koje ih nisu prihvatile. Prema riječima Bečke konvencije u članku 40. st. 4.:

4. Sporazum o izmjeni ne veže države koje su već stranke ugovora, a koje ne postanu stranke tog sporazuma; na te se države primjenjuje točka (b) stavka 4. Članka 30.

U tom se slučaju, tj. kada izmjene ne vrijede za sve države stranke ranijeg ugovora, postavlja ponovno pitanje prioriteta primjene između ranijeg i kasnijeg ugovora. Ugovorni se odnos, zapravo, razbija na dva kruga. U jednom se krugu nalaze sve države stranke ranijeg ugovora - za njih i između njih i dalje vrijedi raniji (izvorni) ugovor, bez izmjena. U drugom se krugu nalaze samo stranke ranijeg ugovora koje su prihvatile i izmjene, odnosno, kasniji ugovor - između njih vrijedi tako izmijenjeni ugovor, prema pravilu *lex posterior derogat priori*. Izmjene su, dakle, *res inter alios acta* za ugovornice koje ih nisu usvojile.

Naravno, kako to pravilno primjećuje profesor Vukas, ako izmijenjeni ugovor “sadrži odredbe nespojive s prvobitnim tekstom ugovora, nastaju isti problemi kao i kod inkompatibilnih sukcesivnih ugovora.”¹⁹ Zapravo, isključiva svrha kasnijeg ugovora je da izmijenjeni raniji, te može često sadržavati i nespojive odredbe. Treba samo dodati da to ipak ne znači da se postavlja i pitanje valjanosti kasnijeg ugovora ukoliko su, naravno, poštivana pravila o izmjeni, već samo pitanje prednosti primjene ranijeg ili kasnijeg ugovora.

Bečka konvencija sadrži to pravilo u st. 4. čl. 30:

¹⁹ VUKAS, op. cit., str. 65.

Ako sve stranke prijašnjeg ugovora nisu stranke kasnijeg ugovora:

a) u odnosima između država stranaka obaju ugovora, pravilo koje se primjenjuje je pravilo navedeno u st. 3;

b) u odnosima između države stranke obaju ugovora i države stranke samo jednog od tih ugovora, ugovor kojega su stranke obje države regulira njihova uzajamna prava i obveze.²⁰

Stavak 3. članka 30., vidjeli smo ranije, propisuje da se "prijašnji ugovor primjenjuje samo toliko koliko su njegove odredbe suglasne s odredbama kasnijeg ugovora."

Velika je sličnost tako nastalog ugovornog režima i onog koji vrijedi za rezerve prema Bečkoj konvenciji. To ističe i profesor Paul Reuter:

"... U tom smislu opravdano je usporediti ovaj sustav s onim koji nastaje s režimom rezerva, nadasve onim koji je liberalno utvrđen Bečkom konvencijom; u oba se slučaja stvara ugovorni sustav sačinjen od različitih obveza, kako u pogledu njihove suštine tako i u pogledu kruga stranaka kojeg obvezuju."²¹

Sličnost s rezervama vidi se i u okolnosti da kasniji ugovor najčešće nije samostalan, te da je ugovor o izmjenama vezan uz "glavni". Obično država ne može postati strankom kasnijeg ugovora ukoliko nije bila stranka ranijeg. S prestankom važenja ranijeg ugovora, najčešće prestaje i kasniji ugovor o njegovoj izmjeni.

U praksi se može dogoditi da dio stranaka, čak uključujući i treće države, svojim izmijenjenim sporazumom bitno utječu na doseg izvornog ugovora i na prava i obveze njegovih stranaka.²²

²⁰ V. npr. članak 13.(5.) ranije navedenog ugovora o protupješačkim minama određuje: "Izmjena ove Konvencije stupit će na snagu za sve države stranke ove Konvencije koje su je prihvatile, nakon što većina država stranaka položi isprave o prihvaćanju kod depozitara. Nakon toga, stupit će na snagu za svaku državu stranku na dan kada deponira svoju ispravu o prihvaćanju."

²¹ REUTER, op. cit., str. 114.

²² Ranije spomenuti Sporazum o primjeni Dijela XI. Konvencije o pravu mora zapravo je ukinuo neka od najtemeljnijih načela pravnog režima Zone, poput onih o iskorištavanju njezinih bogatstava u korist čovječanstva.

Države koje ne žele postati stranke izmijenjenog ugovora u tom slučaju imaju mogućnost postupati kao da je došlo do bitnog kršenja ugovora u skladu s člankom 60. BK 69, pa i da zahtijevaju odgovornost za eventualnu štetu koja im je zbog izmjena nastala.²³

Stavak 5. članka 40. određuje položaj države koja je stranka ugovora postala nakon provedene izmjene:

5. Svaka država koja postane stranka ugovora nakon što sporazum o izmjeni stupi na snagu, ako ne izrazi drukčiju namjeru, smatra se:

(a) strankom izmijenjenog ugovora; i

(b) strankom neizmijenjenog ugovora u odnosu na svaku stranku ugovora koja nije vezana sporazumom o izmjeni.

I to je zapravo pravilo iz st. 3. članka 30. koji određuje primjenu samo onog ugovora koji je zajednički objema strankama.

2. Preinaka ugovora

Rekli smo već da je kod mnogostranih ugovora često teško ili nemoguće okupiti sve stranke da pristupe izmjeni ugovora. Ni načelo jednoglasnosti u recentnijoj međunarodnoj praksi više nije apsolutno. U nekim se situacijama stoga pojedine stranke odlučuju da izmjene ugovorni odnos samo između sebe. Rezultat je tada sličan slučaju kada su u izmjeni imale sudjelovati, ali nisu, sve stranke ugovora. Izmjene će, naime, neke države stranke originalnog ugovora vezivati, dok druge neće. Međutim, unatoč sličnostima, bitna je razlika u tome da se sporazum o izmjeni *ab initio* odnosio samo na ograničeni krug stranaka nekog višestranog ugovora, dok ostale nisu bile pozvane sudjelovati u tom sporazumu. Odlučujuća je pritom namjera dijela stranaka od početka da novim sporazumom izmijene odnose *inter se*. Želeći ukazati na razliku između ove dvije vrste izmjene ugovora Komisija za međunarodno pravo prihvatila je dva različita izraza. Tako za izmjenju u kojoj su morale sudjelovati sve stranke ranijeg ugovora

²³ DEGAN, Međunarodno pravo, str. 174.

koristi izraz *amendment* (ruski: *izmenenija*), dok se za izmjenu *inter se* koristi izraz *modification* (ruski: *popravki*).²⁴ U prijevodu na hrvatski jezik poštovana je ta razlika, te se za prvu koristi izraz izmjena, a za drugu preinaka ugovora.

Poseban slučaj ovakve izmjene može se odnositi na hijerarhijski viši propis, npr. u okviru neke međunarodne organizacije. Naime, međunarodna je praksa pokazala da konstitutivni akt međunarodne organizacije ima poseban položaj čak i onda ako nema o tome odgovarajuću odredbu. No, većina zapravo sadrži precizna pravila o izmjeni, obično zahtijevajući određenu kvalificiranu većinu za prihvaćanje izmjene.²⁵ Drugi specifičan slučaj može se odnositi na preinaku mnogostrane kodifikacijske konvencije između samo nekih stranaka. Te konvencije, naime, u većini svojih odredaba sadrže dispozitivna pravila. Ukoliko se pritom radi o materiji koju "tradicionalno uređuju dvostrani ugovori" može se pojaviti težnja dviju ili drugog ograničenog broja stranaka da neko pitanje drukčije urede svojim zasebnim ugovorom.²⁶ Također mogu predstavljati poseban problem konvencije koje donose tzv. međuzavisne ili integralne obveze. Prve bi predstavljale one gdje obveze jedne stranke imaju smisla u kontekstu odgovarajućih obveza drugih stranaka, a kršenje obveze od strane jedne od njih šteti izvršenju cijelog ugovora, kao npr. ugovor o razoružanju ili zabrani neke vrste oružja. S druge strane, integralne su obveze one koje postoje same za sebe, apsolutne i pripadajuće svakoj stranci, ne oviseći o izvršenju od strane drugih. Takve bi obveze sadržavao ugovor o zaštiti ljudskih prava ili konvencije o humanitarnom pravu.²⁷ Mogućnost

²⁴ V. kritiku ovakve distinkcije kod SINCLAIR, op. cit., str. 107. REUTER, op. cit., str. 115. smatra odlučujućom okolnost da "izmjena može urediti odnose svih stranaka."

²⁵ DEGAN, Sources of International Law, 444-446.

²⁶ Usp. BASTID, op. cit., str. 163. u vezi s čl. 73. Konvencije o konzularnim odnosima iz 1963. god.

²⁷ Te je vrste obveza predvidio Fitzmaurice u svom III. izvještaju 1958. YBILC 1958, Vol. II, čl. 19.

preinake, nadalje, može proizlaziti iz "ciljeva i duha derogiranog ugovora".²⁸

Neki pisci, poput McNaira, kojega uvijek uzimamo kao danas već klasičnog pisca međunarodnog prava, govori o problemu preinake ugovora u dijelu o "bitnoj valjanosti" (*Essential Validity*) ugovora. Tu bi spadala pitanja važna za valjanost ugovora, i to s obzirom na sklad tog ugovora s drugim izvorima prava.²⁹ Ovaj pisac, ustvari, ne predviđa mogućnost da bi pojedine stranke izmijenile ugovor između sebe, već samo da bi one mogle zaključiti naknadni ugovor o istom predmetu. U takvom slučaju McNair ne iznosi tvrdnju da će kasniji ugovor obvezno biti ništav, osim u slučaju da taj raniji ugovor predstavlja "univerzalni zakon", kao npr. Briand- Kellogov pakt. Tada je kasniji ugovor svakako ništav, bez obzira na svojstvo stranke ranijeg ugovora.³⁰

Najvažnije pitanje koje se može postaviti u vezi s *inter se* sporazumom pitanje je dopustivosti takvog sporazuma, osim ukoliko sam ugovor ne sadrži odredbe kojima se preinake dopuštaju.³¹ Međutim, međunarodna praksa pokazuje da države sklapaju *inter se* sporazume o preinaci čak i tamo gdje takva mogućnost nije izrijeком dopuštena. Tek je Bečka konvencija donijela posebna pravila o uvjetima pod kojima je dopušteno sklapanje sporazuma o izmjeni mnogostranog ugovora između samo nekih stranaka.³²

²⁸ VITTA, E.: La validité des traités internationaux, Biblioteca Viseriana 1940, str. 193. Kao primjer on navodi mogućnost zaraćenih strana da dvostranim ugovorima ugovore bolju zaštitu ranjenika i bolesnika nego što je to predviđeno predratnom Ženevskom konvencijom.

²⁹ McNAIR, op. cit., str. 220-221.

³⁰ On smatra da postoje najmanje dva slučaja kad kasniji ugovor ne smije odstupati od ranijeg: a) ukoliko je raniji ugovor konstitutivni akt međunarodne organizacije, a stranke su članice te organizacije, kasniji ugovor ne smije biti protivan imperativnim odredbama tog akta, te b) ukoliko je raniji ugovor "mногоstrani ugovor-zakon namjera kojeg je stvoriti stalna pravila i bez mogućnosti otkaza".

³¹ V. čl. 73. Bečke konvencije o konzularnim odnosima iz 1963. koji dopušta kasnije sporazume svojih stranaka. Isto i čl. 311. st. 3. Konvencije UN o pravu mora iz 1982. V. kritičke opaske u vezi s ovim člankom kod BASTID, op. cit., str. 167.

³² DIXIT, R.K.: Amendment or Modification of Treaties, 10 IJIL 1970, pp. 37-50, str. 43.

Međutim, i do usvajanja Bečke konvencije i njezinog stupanja na snagu bilo je primjera, istina rijetkih, u međunarodnoj državnoj i sudskoj praksi da se postavljalo pitanje dopustivosti preinake ugovora. Neki primjeri datiraju još iz XIX. stoljeća. U njima se zapravo radi o problemu sklapanja naknadnog nespojivog ugovora između samo nekih ugovornica ranijeg, a ne i o formalnoj preinaci ranijeg ugovora.³³ U starije primjere spada slučaj aneksije Krakova na osnovi ugovora između Austrije, Rusije i Prusije 1846. god. Taj je ugovor bio protivan ranijem ugovoru, tj. završnom aktu Bečkog kongresa iz 1815., kojeg su stranke bile još i Velika Britanija i Francuska. Te su dvije države izrazile svoj prosvjed zbog takvog kršenja ugovora. Veliki su međunarodni problemi nastali i kad su Rusija i Turska sklopile 1878. mirovni ugovor suprotan ranijem Pariškom iz 1856. i Londonskom ugovoru iz 1871. koji su imali i druge stranke. Na osnovi prosvjeda i pritiska tih drugih europskih sila zaključen je 1878. god. novi Berlinski ugovor. Prosvjed se zasnivao na "bitnom načelu međunarodnog prava da se niti jedna država ne može jednostrano osloboditi ugovorne obveze niti mijenjati ugovore bez pristanka svih drugih ugovornica".³⁴

Pred međunarodnim sudskim organima bilo je začuđujuće malo primjera nespojivih *inter se* sporazuma. Možda je najjasnije u tom pogledu Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda u sporu o rezervama na Konvenciju o genocidu:

"Može se također smatrati priznatim načelom da su sve mnogostrane konvencije plod slobodno sklopljenog sporazuma o njegovim odredbama i da stoga ne može niti jednoj ugovornici pripadati pravo da uništi ili kompromitira, jednostranim odlukama ili posebnim sporazumima, ono što je cilj i *raison d'être* konvencije."³⁵

Prilikom kodifikacija prava ugovora, vrlo je rano prihvaćena mogućnost *inter se* sporazuma pod određenim uvjetima. Prema

³³ Razlika je stvarno samo formalne naravi, jer kasniji ugovor nije zaključen s isključivom svrhom da *inter se* izmijeni raniji ugovor.

³⁴ Nota britanskih vanjskih poslova od 10. travnja 1878. Cf. VITTA, op. cit., str. 204.

³⁵ Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Advisory Opinion, ICJ Reports 1951, str. 21.

Nacrtu Harvardskog pravnog fakulteta pojedine stranke nekog višestranog ugovora mogle bi sklopiti novi sporazum pod sljedećim okolnostima:

"Dvije ili više država stranaka nekog ugovora, kojeg su stranke i druge države, mogu sklopiti kasniji ugovor koji će imati prednost pred ranijim ugovorom u njihovim odnosima *inter se* samo ako to nije zabranjeno ranijim ugovorom i ako kasniji ugovor nije toliko neskladan s općom svrhom ranijeg ugovora da će je vjerojatno onemogućiti."³⁶

I Komisija za međunarodno pravo bavila se ovim problemom sagledavajući složenost odnosa do kojih mogu dovesti *inter se* sporazumi o preinaci nekog multilateralnog ugovora, ali i njihovu nesumnjivu potrebu u modernim međunarodnim odnosima prepletenima mnogim ugovornim odnosima.³⁷ Naglasak Komisije bio je, kako smo to već naveli, usmjeren k razlikovanju između izmjene i preinake ugovora, budući da je, navodi Komisija, "vjerojatnije da će *inter se* sporazum imati cilj i učinak nespojiv s predmetom i ciljem ugovora."³⁸ Stoga je Komisija u svom Nacrtu 1966. god. čl. 37. predvidjela tri uvjeta koje sporazum o preinaci mora kumulativno ispunjavati. Prije svega, *inter se* sporazum ne smije utjecati na prava i dužnosti drugih stranaka ranijeg ugovora. Zatim, sporazum ne smije sadržavati odstupanje od odredbe bitne za ostvarenje predmeta i cilja tog ugovora, niti smije ugovorom biti zabranjen.³⁹

Konferencija u Beču nije imala značajnijih primjedaba na tekst Komisije,⁴⁰ te je uz tek male izmjene jednoglasno usvojen sljedeći tekst Članka 41.:

³⁶ HARVARD DRAFT, čl. 22. toč. b. U Komentaru se tumači da kasniji sporazum ne smije biti zabranjen niti ugovorom niti njegovim duhom. Oba je načela moguće opravdati načelom *pacta sunt servanda*. Ibid, str. 1017.

³⁷ V. izvještaj Fitzmauricea u YBILC 1958, Vol. II, str. 27-28.

³⁸ Nacrt 1966, Komentar str. 55.

³⁹ Zanimljiv je pritom stav da nespojivost s predmetom i ciljem zapravo predstavlja implicitnu zabranu ugovorom.

⁴⁰ Tijekom rasprave odbačen je prijedlog Australije da se iz primjene ovog članka isključe ugovori s ograničenim brojem stranaka.

Sporazumi radi preinake mnogostranih ugovora u odnosima između samo nekih stranaka

1. Dvije ili više stranaka mnogostranog ugovora mogu sklopiti sporazum radi preinake ugovora samo glede njihovih međusobnih odnosa:

(a) ako ugovor predviđa mogućnost takve preinake; ili

(b) ako takva preinaka nije ugovorom zabranjena i:

(i) nije na štetu uživanja prava što ih ostale stranke izvode iz ugovora, niti izvršavanja njihovih obveza; i

(ii) ne odnosi se na odredbu od koje bi odstupanje dovelo do inkompatibilnosti s efektivnim ostvarenjem predmeta i svrhe ugovora u cijelosti.

2. Ako u slučaju predviđenom u točki (a) stavka 1. ugovor ne određuje drukčije, dotične stranke moraju ostalim strankama notificirati svoju namjeru da sklope sporazum i preinake ugovora što ih taj sporazum predviđa.

Članak 41., dakle, donosi uvjete pod kojima su sporazumi o preinaci dopušteni i valjani, uvjete za koje Komisija tvrdi da moraju biti ispunjeni kumulativno.⁴¹ Ta su pravila rezidualna po svojoj naravi, što znači da daju prednost odredbama samog ugovora o kojem se radi. Paul Reuter smatra da članak 41. traži dvostruku notifikaciju i da razbija ugovor na odnose dviju grupa država,⁴² a prema Sinclairu "barem neka pravila čl. 40. i 41. predstavljaju progresivni razvoj, više nego kodifikaciju."⁴³

Kao ni u pogledu sporazuma o izmjeni, Bečka konvencija ne donosi odredbe o nekom posebnom obliku koji bi bio nužan za *inter se* sporazum. Međutim, polazeći od općenitog stava da međunarodno pravo ne propisuje oblike ugovora, s pravom se može prihvatiti tvrdnja da *inter se* sporazum ne mora biti istog oblika kao ugovor na kojeg se odnosi.⁴⁴

⁴¹ NACRT 1966., Komentar, str. 55. Usp. SINCLAIR, op. cit., str. 109. da bi se uvjeti u toč. b. i c. mogli pokazati kao "unduly onerous in practice."

⁴² REUTER, op. cit., str. 115.

⁴³ SINCLAIR, op. cit., str. 14.

⁴⁴ Dapače, neki pisci smatraju da sporazum o preinaci može biti i u usmenom obliku. Usp. REUTER, op. cit., str. 116; DIXIT, R.K.: Amendment or Modification of Treaties, 10 IJIL 1970, pp. 37-50, str. 47.

Poštivanje članka 41. ponovno dovodi do dva istovremeno važeća ugovora čije se stranke djelomično preklapaju, a time i do problema primjene dva uzastopna ugovora o čemu smo već ranije raspravili. Situacija je u svemu slična onoj kod sporazuma o izmjeni kojeg ne prihvate sve države, te se primjenjuje članak 30. st. 4. Bečke konvencije.⁴⁵

Sličnost tako stvorenog ugovornog režima i onoga koji vrijedi za rezerve još je veća nego kod ugovora o izmjeni, jer se i ovdje radi o dvojnosti ugovornog režima, o još većoj vezanosti *inter se* sporazuma s glavnim ugovorom,⁴⁶ a i dopustivost rezerva ovisi o njihovoj kompatibilnosti s predmetom i ciljem ugovora. Uočavamo, međutim, i izvjesne razlike s formulacijom prihvaćenom u čl. 19. toč. c. Ona govori o "spojivosti rezerve s predmetom i ciljem ugovora", dok čl. 41. st. 2. toč. b) ne dopušta derogiranje u odnosu "na odredbu od koje bi odstupanje dovelo do inkompatibilnosti s efektivnim ostvarenjem predmeta i svrhe ugovora u cijelosti." U drugom se slučaju, dakle, ostvarenje predmeta i cilja vezuje za posebnu ugovornu odredbu. Pa ipak, obje te odredbe odnose se na predmet i cilj "ugovora u cijelosti". Kao i rezerve, tako i ti naknadni sporazumi prestaju postojati prestankom samog ugovora što su ga mijenjali.⁴⁷

Što, međutim, ukoliko je *inter se* sporazum sklopljen protivno uvjetima iz članka 41.? Komisija za međunarodno pravo mogla je birati između dva rješenja - da se kasniji ugovor smatra ništavim ili da oba ugovora vrijede, s tim da stranke kasnijeg snose odgovornost za kršenje ranijeg ugovora. Znanstvenici su zastupali različita gledišta. Vukas se zalagao za ništavost kasnijeg ugovora užeg kruga ugovornica ako je nespojiv s njihovim ranijim ugovorom zbog sljedećih razloga:

"Načelo *pacta sunt servanda* obvezuje ugovornice kasnijeg ugovora da izvršavaju odredbe tog ugovora samo ako te odredbe

⁴⁵ V. gore. CAPOTORTI, F.: L'extinction et la suspension des traités, 134 RCADI 1971, pp. 417-588, str. 503. naglašava kako je, unatoč razlikama, osnovna sličnost u činjenici da "stranke ranijeg ugovora nisu sve stranke kasnijeg".

⁴⁶ Usp. drukčije mišljenje Tunkina u Komisiji, YBILC 1964, Vol. I, str. 152.

⁴⁷ VUKAS, op. cit., str. 64.

nisu nespojive s odredbama ranijeg ugovora. Ugovornice tog kasnijeg ugovora nikako nisu mogle kasniji ugovor zaključiti u dobroj vjeri, ne znajući za odredbe ranijeg, što je često moguće kad se pristupa samo kasnijem ugovoru... Ugovor zaključen protivno tim obvezama morao bi biti ništav.”⁴⁸

Naprotiv, neki pisci dopuštaju strankama da izmjene ugovor ne obuhvaćajući čitav krug stranaka ranijeg ugovora, pa dakle vezuje preinaku za izmjenu ugovora. Pritom se traži ravnoteža između prava stranaka i uviđa nepoželjnost sprečavanja izmjena od samo nekih stranaka, ali pod uvjetom da izmjenu želi većina stranaka.⁴⁹ Sa stupanjem na snagu tog sporazuma javlja se problem intertemporalne primjene prava, budući da postoje dva ugovora o istom predmetu.⁵⁰

Rješenje Bečke konvencije jednako je kao u slučaju sukcesivnih nespojivih ugovora, tj. važenje oba ugovora. Komisija je u st. 5. čl. 30. prihvatila sljedeće rješenje:

5. Stavak 4. ne dira u Članak 41., u bilo koje pitanje prestanka ili suspenzije primjene ugovora na temelju Članka 60., niti u bilo koje pitanje odgovornosti koje bi za državu proizišlo iz sklapanja ili primjene nekog ugovora kojega su odredbe inkompatibilne s obvezama što ih je preuzela prema nekoj drugoj državi na temelju nekoga drugog ugovora.

U stavku 4. istog članka određuje se primjena onog ugovora koji je zajednički strankama:

⁴⁸ VUKAS, op. cit., str. 63. Slično je i upozorenje Capotortija da preinaka bez sumnje narušava ravnotežu prvog ugovora, makar samo i među strankama oba ugovora. Stoga je kod drugog ugovora u pitanju “dopustivost, a ne valjanost” kasnijeg ugovora. CAPOTORTI, op. cit., str. 34.

⁴⁹ De VISSCHER, Ch.: op. cit., str. 272.: “Kriterij će nužno predstavljati učinak promjena na opći objekt prve konvencije. Mada se sigurno ne može dozvoliti žrtvovanje tog objekta pod krinkom revizije, isto tako nije moguće dozvoliti jednoj ili dvjema izvornim ugovornim strankama moć da spriječe, bez pravog interesa, reviziju koja se smatra neophodnom od strane velike većine izvornih potpisnika i opravdana je novim okolnostima.”

⁵⁰ WEISS, P.: The 1967 Protocol relating to the Status of Refugees and some Questions of the Law of Treaties, 42 BYBIL 1967, pp. 39-67, str. 59-61. On razmatra problem preinake ugovora na primjeru Protokola o statusu izbjeglica iz 1967.

4. Ako sve stranke prijašnjeg ugovora nisu stranke kasnijeg ugovora:

(a) u odnosima između država stranaka obaju ugovora primjenjuje se pravilo izloženo u stavku 3;

(b) u odnosima između države stranke obaju ugovora i države stranke samo jednog od tih ugovora, ugovor kojega su stranke obje države uređuje njihova uzajamna prava i obveze.

Drugim riječima, Komisija nije prihvatila ništavost kasnijeg ugovora kao posljedicu njegove nespojivosti s ranijim ugovorom. To proizlazi i iz odredaba Bečke konvencije koje govore o ništavosti nekog ugovora. Kako smo to i ranije naveli, tamo su navedeni samo određeni slučajevi ništavosti ugovora, među kojima nije i ovaj o kojem govorimo. Dapače, takvo rješenje nije prihvaćeno čak ni za one posebne vrste ugovora koje je Fitzmaurice nazivao međuzavisni i integralni ugovori:

“Komisija je primijetila da prema postojećem pravu, ukoliko stranka takvog ugovora naknadno sklopi ugovor koji od njega odstupa, pitanje spada u međunarodnu odgovornost. Komisija je također primijetila da obveze ‘međuzavisnog’ ili ‘integralnog’ značaja mogu jako varirati u važnosti. Neki, mada važni u svom području, mogu uređivati uglavnom tehnička pitanja; drugi mogu uređivati životna pitanja, poput održavanja mira, nuklearnih pokusa ili ljudskih prava. Naglasila je da u nekim pitanjima, zbog svoje materije, mogu spadati u *jus cogens* i u tom slučaju podvrgnuti su odredbama članka 50. i 61. Ali Komisija je osjećala da bi morala druge slučajeve ostaviti međunarodnoj odgovornosti.”⁵¹

Ukoliko, dakle, države zakluče sporazum protivno članku 41., ostale stranke mogu postaviti pitanje njihove odgovornosti za kršenje međunarodnog ugovora, dok to ne utječe na pravnu valjanost samog sporazuma. Pravna valjanost dolazila bi u pitanje samo ukoliko se radi o odstupanju od ugovora koji sadrži *jus cogens* pravila. Takvo je rješenje potvrdilo opredjeljenje Komisije da

⁵¹ Komentar, str. 37. Usp. CAPOTORTI, op. cit., str. 509.

ništavost bude posljedica samo zbog kršenja ograničenog broja pravila međunarodnog prava, budući da je ništavost izuzetno teška sankcija za svaki ugovor i njegove stranke.⁵²

⁵² Usp. Komentar uz čl. 50. Nacrta iz 1966. (*jus cogens*), str. 67: "Također ne bi bilo ispravno reći da je neka odredba ugovora *jus cogens* karaktera samo zato što su stranke odredile da nije dopuštena derogacija te odredbe."

VIII. NIŠTAVOST, PRESTANAK I OBUSTAVLJANJE PRIMJENE UGOVORA

Dio peti Bečke konvencije odnosi se na "ništavost, prestanak i obustavljanje primjene ugovora". U tom se dijelu nalaze propisi o uvjetima valjanosti ugovora, prestanku i suspenziji ugovora zbog različitih razloga, o postupcima u kojima se može utvrđivati ništavost, prestanak ili suspenzija ugovora, te o njihovim posljedicama.

Opće odredbe iz prvoga odjeljka propisuju obveznost tih odredaba glede određivanja valjanosti ugovora:

Članak 42.

Valjanost i ostajanje ugovora na snazi

1. Valjanost ugovora ili pristanka države da bude vezana ugovorom može se osporiti samo primjenom ove Konvencije.

2. Do prestanka ugovora, njegova otkazivanja ili povlačenja neke stranke može doći samo primjenom odredaba ugovora ili ove Konvencije. Isto pravilo vrijedi za suspenziju primjene ugovora.¹

Takav je propis bio nužan radi stabilnosti ugovornih odnosa, kako bi se ugovori što više održali na snazi. Prednost u svakom slučaju ima načelo *pacta sunt servanda*, a razlozi ništavosti se obično nalaze izvan samog ugovora. No, s druge strane, sami ugovori često propisuju uvjete i razloge za njihov prestanak ili suspenziju, odnosno, uvjete pod kojima se ugovor može jednostrano otkazati ili se iz njega povući.

Prema komentaru Komisije uz ovaj članak, kao i prema samome tekstu članka 42., Komisija je namjeravala Konvencijom, i

¹ Pravila članka 42. BK iz 1986. godine su identična.

to ne samo Dijelom V., obuhvatiti sve razloge koji se mogu isticati kao razlozi ništavosti, prestanka ili suspenzije - ono što nije navedeno u Bečkoj konvenciji, ne može biti takav razlog. Takvo stajalište, mada motivirano željom da se očuva stabilnost ugovornih odnosa, izazvalo je i u samoj Komisiji i tijekom zasjedanja konferencije u Beču velike rasprave. Prigovarali su oni koji su smatrali da Konvencija ipak nije uspjela obuhvatiti sve razloge.² Prema takvim gledištima izostavljeni su slučajevi neprimjene ugovora (*desuetudo*), prestanak međunarodne pravne osobnosti jedne od stranaka, te prestanak ugovora izvršenjem. Konačno, za dvostrane ugovore u kojima jedna stranka ima samo prava, a druga obveze, neki su pretpostavljali da mogu prestati jednostranim odricanjem stranke koja ima prava.³

U svojem komentaru Komisija navodi svoje razloge. Tako za slučaj neprimjenjivanja ugovora kroz dugi niz godina, kada stranke gotovo da zaborave na njegovo postojanje, Komisija smatra da ustvari predstavlja slučaj prestanka ugovora zajedničkim, premda prešutnim sporazumom stranaka.⁴ Što se tiče prestanka međunarodne pravne osobnosti, mišljenje je Komisije da to ne mora nužno dovesti do prestanka mnogostranog ugovora.⁵ Ostala dva razloga Komisija nije komentirala.

Osim toga, a prema tekstu članka 73. BK, iz primjene Konvencije isključeni su slučajevi sukcesije država, odgovornosti države ili izbijanja neprijateljstava:

Odredbe ove Konvencije ne diraju ni u jedno pitanje koji bi što se tiče ugovora moglo proizići iz sukcesije država, iz

² V. SINCLAIR, I.: The Vienna Convention on the Law of Treaties, 2nd ed., Manchester 1984, str. 163-165.

³ Ibid. Vjerojatno je u pravu Paul Reuter kad tvrdi da neki od ovih prigovora imaju samo akademski karakter, budući da gotovo nikad nije bilo takvih slučajeva u praksi. REUTER, P.: Introduction au droit des traités, 2e éd., Paris 1985, str. 143.

⁴ Nacrt 1966., str. 57. V. kritiku kod CAPOTORTI, F.: L'extinction et la suspension des traités, 134 RCADI 1971, pp. 417-588, 519. On citira arbitražnu parnicu iz 1861. godine između Velike Britanije i Portugala u kojoj je *desuetudo* priznat kao poseban uzrok prestanka ugovora.

⁵ Nacrt 1966., str. 57.

međunarodne odgovornosti država ili iz izbijanja neprijateljstava između država.

Članak 43. Bečke konvencije donosi rezervu u pogledu vezanosti pravilima koja nisu samo ugovorna pravila:

Obveze koje nameće međunarodno pravo neovisno o ugovoru

Ništavost, prestanak ili otkaz ugovora, povlačenje neke stranke iz njega ili suspenzija njegove primjene, ako su posljedica primjene ove Konvencije ili odredaba ugovora, ni na koji način ne utječu na dužnost države da ispunjava svaku obvezu sadržanu u ugovoru, kojoj je podvrgnuta prema međunarodnom pravu neovisno o tom ugovoru.

Ta je odredba ušla tek u posljednji Nacrt Komisije, onaj iz 1966. godine. U ranijim tekstovima slična se odredba predviđala samo glede prestanka ugovora. U kasnijim raspravama članovi Komisije za međunarodno pravo zaključili su da odredba ugovora koja je istodobno i pravilo općeg ili partikularnog međunarodnog običajnog prava, ili opće načelo prava ili je država vezana njime po nekoj drugoj osnovi, ne prestaju vezivati državu bez obzira na razloge ništavosti, prestanka ili suspenzije ugovora.⁶ Bečka konvencija je time potvrdila međuovisnost koja postoji između različitih izvora međunarodnog prava. Oni su međusobno povezani i djeluju jedan na drugoga: ugovor može promijeniti običaj, običajno pravilo može izmijeniti ugovorni propis. Običajno pravilo kodificirano konvencijom ne prestaje djelovati kao pravilo običajnog prava.⁷

1. Djeljivost odredaba ugovora

Klasična se doktrina međunarodnog prava sustavno zalagala za načelo integralnosti ugovora, odnosno, njegove nedjeljivosti. Neki to pisci tumače prirodom ugovora koji su bili sklapani u to

⁶ Ibid.

⁷ Usp. REUTER, op. cit., str. 117.

vrijeme. Redovito se radilo o dvostranim ugovorima dvaju sizerena s malim brojem odredaba u odnosu na neki ograničeni predmet.⁸ Situacija se počela mijenjati s Bečkim kongresom 1815., čiji se završni akt sastojao od različitih sporazuma i aneksa, a taj je rani razvoj kulminirao sklapanjem Mirovnog ugovora u Versaillesu po završetku Prvog svjetskog rata 1919. Radilo se o velikom ugovoru sastavljenom od velikog broja međusobno slabo ili nikako povezanih dijelova, koji su i sami mogli stajati kao samostalni ugovori (npr. Statut Lige naroda ili Ustav Međunarodne organizacije rada, ili Statut grada Danziga i sl.). Dapače, i sam je ugovor sadržavao odredbe o zasebnoj izmjeni ili prestanku pojedinih svojih dijelova.⁹

Veliki su utjecaj na prihvaćanje djeljivosti ugovora izvršili pisci koji su se bavili problemom kršenja ugovora, i to kroz dvije svoje teze. Oni su, naime, tvrdili da ne može kršenje svake odredbe dovesti do prava na prestanak ugovora. Nadalje, smatrali su da postoje takvi ugovori kod kojih je kršenje jedne odredbe, bez obzira koliko bitne, moguće odvojiti od ostatka ugovora "kao da predstavlja zasebni ugovor" bez štete za njegovo izvršenje. U tom slučaju oštećena država ne bi imala pravo, a ni interesa, da jednostrano ukine čitav ugovor, već samo njegov dio.¹⁰ Drugim riječima, ugovorne su se odredbe dijelile u dvije grupe: one koje su nužne za izvršenje ugovora i one koje to nisu. Problem je, naravno, predstavljalo određivanje u koju će se grupu koja odredba ubrajati.

S druge strane, postoje dokazi iz međunarodne prakse koji potvrđuju slično ponašanje država i u slučaju rata. Uočeno je, naime, da su zaraćene države između sebe dijelom suspendirale ugovore u cijelosti, a dijelom samo djelomično one odredbe ugovora koje su bile nespojive s ratnim stanjem. Uvjet za ovo

⁸ TOBIN, Termination of Multipartite Treaties, 1933, str. 251, KREĆA, M.: Prestanak dejstva ugovora u savremenom međunarodnom javnom pravu, Beograd 1988, str. 177.

⁹ Usp. BASTID, S.: Les Traités dans la vie internationale. Conclusion et effets, Paris 1985, str. 194. o djeljivosti mirovnih ugovora.

¹⁰ McNAIR, A.: The Law of Treaties, London 1961, str. 571.

drugo rješenje bio je, između ostalog, da se takvi ugovori mogu rastaviti na zasebne odredbe.¹¹

Komisija za međunarodno pravo prihvatila je, u pravilu, načelo integralnosti ugovora, sudeći prema st. 1. i 2. članka 44. pod naslovom "Djeljivost ugovornih odredaba", ali dopuštajući i značajna odstupanja od tog načela u sljedećim stavcima, tj. 3., 4. i 5.:

1. Pravom da otkáže ugovor, da se iz njega povuče ili da suspendira njegovu primjenu, predviđenim u ugovoru ili koje proizlazi iz Članka 56, stranka se može koristiti samo glede čitavog ugovora, osim ako ugovor određuje drukčije ili ako se stranke drukčije sporazumiju.

2. Na uzrok ništavosti ili prestanka ugovora, povlačenja neke stranke ili suspenzije primjene ugovora što ga priznaje ova Konvencija može se pozvati samo glede čitavog ugovora, osim pod uvjetima predviđenima u sljedećim stavcima ili u Članku 60.

Jasno je da će u pogledu dijela ugovora koji je ne obvezuje za državu vrijediti načelo *res inter alios acta*.

U znanosti međunarodnog prava smatra se da Savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda o rezervama predstavlja prekretnicu u "borbi" između dva načela ugovornog prava: načela cjelovitosti i načela univerzalnosti ugovora. Prema prvom od njih najvažnije je za neki ugovor da cjelovito i jedinstveno djeluje prema svim svojim strankama. Naprotiv, za drugo je načelo najvažnije da ugovor vezuje što veći broj stranaka, ne nužno svim svojim odredbama. U navedenom je savjetodavnom mišljenju prevagu odnijelo načelo univerzalnosti, dok je Sud, ograđujući se da se njegovo mišljenje odnosi prvenstveno na Konvenciju o zabrani i sprečavanju zločina genocida, svoju odluku temeljio na "glavnoj svrsi Konvencije o genocidu". Ta bi svrha bila kažnjavanje zločina genocida kao međunarodnog zločina, a za tu je svrhu potrebno osigurati

¹¹ TOBIN, op. cit., str. 121.

univerzalnu suradnju svih država.¹² S druge je strane Sud zaključio da načelo integralnosti i nije pravilo općeg međunarodnog prava.¹³

Posebno je značajno iz ovog mišljenja izlučiti stav Suda u pogledu vrste ugovora koja je podobna za primjenu načela univerzalnosti, odnosno, za odstupanje od načela integralnosti. To su ugovori u kojima: "... ugovornice nemaju vlastitih interesa; one jednostavno imaju, svaka i sve, zajednički interes, naime, ostvarenje tih visokih ciljeva koji su *raison d'être* te konvencije".¹⁴ *A contrario*, moguće je zaključiti da postoje i takvi ugovori kod kojih bi primjena načela cjelovitosti bila nužna radi očuvanja *raison d'être* tih ugovora.

To je mišljenje predstavljalo definitivan raskid s klasičnom teorijom integralnosti ugovora zastupljenom u starih pisaca poput Grotiusa ili Vattela.¹⁵ No, već se C. Wolff protivio takvim shvaćanjima i smatrao da treba tražiti "prirodnu vezu" između prekršene obveze i onih članaka ugovora koji bi trebali prestati.¹⁶

S pojavom velikih višestranih mirovnih ugovora nakon Napoleona, te osobito nakon Prvog svjetskog rata, rekli smo, mijenja se i gledanje na nedjeljivost ugovora, i to ne samo s obzirom na prestanak ugovora zbog kršenja, već i u vezi s nekim drugim pitanjima prestanka važenja učinaka ugovora, poput ništavosti ili jednostranog otkaza. Sve se više u znanosti međunarodnog prava gleda na sam karakter ugovora, njegov sadržaj i međusobni odnos pojedinih njegovih dijelova i odredaba. Mogućnost dijeljenja ugovornih odredaba tako dopušta

¹² Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Adv. Op. of 28 May 1951, ICJ Reports 1951, p. 15, str. 23.

¹³ Ibid, str. 24: "Ne čini se... da je koncepcija o apsolutnom integritetu konvencije postala pravilo međunarodnog prava."

¹⁴ Ibid, str. 23.

¹⁵ Usp. GROTIUS, H.: De jure belli ac pacis, Libri tres, 1646, reproduced in Classics of International Law, Washington 1913, Lib. II, ch. xv. 15. o nedjeljivosti obećanja. VATEL, E.: Le Droit des gens ou principes de loi naturelle, 1758, reproduced in Classics of International Law, Washington 1916, Liv. IV, ch. iv, sec. 47.

¹⁶ WOLFF, C.: Jus gentium, 1740, secs. 432, 1022, 1023, nav. prema HARVARD DRAFT, str. 1137.

Crandall.¹⁷ I Fauchille je jedan od pisaca koji prihvaća načelo djeljivosti ugovora, te smatra da će učinak kršenja neke odredbe ovisiti o značaju ili sadržaju određenog ugovora.¹⁸

McNair je, ipak, dosta oprezan kada procjenjuje dopustivost djeljivosti ugovora, pa razlikuje između pojedinih situacija. Unatoč nekim suprotnim materijalima, dopušta djeljivost u slučaju jednostranog otkaza ugovora zbog kršenja, budući da to nalaže "ravnoteža zdravog razuma, praktičnosti i sudski autoritet".¹⁹ Slično je i s djeljivošću ugovora zbog rata, te u vezi s pitanjem valjanosti ugovora. S druge strane, ovaj pisac drži neprihvatljivom djeljivost u slučaju jednostranog otkaza kojeg stranci priznaje ugovor, te u vezi s bilo kojim pitanjem u vezi sa sklapanjem ugovora.

Noviji pisci, osobito nakon Drugog svjetskog rata, čini se lakše prihvaćaju ideju o djeljivosti ugovora. Capotorti je dopušta pod uvjetom da ugovorna ravnoteža ne bude jako narušena.²⁰ Slično je stajalište i Nguyen Quoc Dinha koji smatra da je djeljivost moguća ukoliko se ne narušava ravnoteža prava i obveza ustanovljena ostalim odredbama ugovora.²¹ Sinha Bhek Pati za potrebe djeljivosti razlikuje ugovore homogene i heterogene prirode, bez obzira na njihov oblik. Dok je kod ovih prvih djeljivost nemoguća, ona je sasvim legitimna kod ovih potonjih. No, ograđuje se Sinha, za to razlikovanje ne postoje objektivni kriteriji, već se ono vrši u dobroj vjeri za svaki pojedini slučaj, u pravilu od strane "nevine" stranke.²²

¹⁷ CRANDALL, S.B.: Treaties. Their Making and Enforcement, Washington 1916, str. 457.

¹⁸ FAUCHILLE, P.: Traité de droit international public, 8e éd., Paris 1926, str. 389.

¹⁹ McNAIR, op. cit., str. 478.

²⁰ CAPOTORTI, op. cit., str. 461. U slučaju kršenja pravo izbora pripada povrijeđenoj stranci ugovora. Isto MAZZESCHI, R.P.: Risoluzione e sospensione dei trattati per inadempimento, Milano 1984.

²¹ NGUYEN QUOC, str. 213. Usp. GUGGENHEIM, P.: Traité de Droit international public, 2e éd., Vol. I, Genève 1967, str. 244.

²² SINHA BHEK PATI: Unilateral Denunciation of Treaty because of Prior Violations of Obligations by other Party, The Hague 1966, str. 88-90.

Čini se da ipak najdalje ide Paul Reuter. On djeljivost ugovora predviđa u različitim fazama sklapanja i djelovanja ugovora. Primjerice, on djeljivost uzima kao kriterij klasifikacije ugovora, zatim dopustivosti rezervi, u vezi s djelovanjem ugovora međunarodne organizacije u odnosu na njezine članove, zatim vezano uz problem djelovanja uzastopnih ugovora i njihove izmjene, te naravno, u vezi s kršenjem ugovora. Značajno je pritom da on pokušava odrediti neki objektivan kriterij za djeljivost ugovornih odredaba. Prema Reuteru, odgovor na pitanje je li ugovor djeljiv ili nije dobit ćemo uz uvažavanje stranaka i samih odredaba ugovora. Tako će djeljiv biti onaj ugovor koji se može "razbiti" u više dvostranih ugovornih odnosa, a da pritom ugovorne odredbe ne izgube svoj *raison d'être*.²³

Prilikom kodifikacije prava ugovora Harvardski je Nacrt predviđao u svom članku 30. odredbu koja je dopuštala djeljivost ugovora, uz tvrdnju da se radi o općepriznatom načelu:

"Članci 25., 27., 28. i 29. ove Konvencije mogu se primjeniti na zasebnu odredbu ugovora ukoliko je ta odredba jasno nezavisna od ostalih odredaba ugovora."²⁴

Članci na koje se poziva ova odredba odnose se na učinak prekida diplomatskih odnosa (članak 25.), kršenje ugovornih obveza (članak 27.), *rebus sic stantibus* (članak 28.) i bludnju (članak 29.). U svim se tim odredbama radi o uzrocima na koje se stranka ugovora može pozvati pred nekim nadležnim organom kao na uzrok prestanka djelovanja ugovora. No, žele li stranke, ugovor ne mora prestati u cijelosti, već samo pojedine njegove odredbe. Kriterij po kojem će se odrediti nezavisnost te odredbe je, prema komentaru uz članak 30., sljedeći:

"Njezina priroda i svrha ili porijeklo /su takvi/ da može biti izvučena iz ugovora čiji je dio, bez narušavanja ravnoteže prava i dužnosti ustanovljenih drugim odredbama ugovora. Ukoliko bi uklanjanje određene odredbe iz ugovora utjecalo na prava i obveze

²³ REUTER, op. cit., str. 39. i passim.

²⁴ HARVARD DRAFT, str. 663. i 1135.

stranaka prema drugim odredbama ugovora ili uklonilo jedan od razloga koji su potakli stranku ili stranke da prihvate te odredbe, ne bi bilo pravedno dozvoliti drugoj stranci da traži i dobije deklaraciju o tome da je određena odredba u pitanju više ne veže."²⁵

Djeljivost ugovora bila je priznata u svim fazama rada Komisije za međunarodno pravo, osobito što se tiče djeljivosti prekršenih ugovora.²⁶ Osnovna je namjera članova Komisije, izgleda, bilo očuvanje makar i dijela ugovora, ukoliko je to moguće ostvariti, pa se načelo "svetosti ugovora" pojavljuje u sasvim novom svjetlu od shvaćanja klasične doktrine.

Posebna je odredba o tome uvrštena u članak 41. Nacrta iz 1966. god. U Komentaru uz te članke Komisija upozorava da se uz djeljivost ugovora uglavnom vezuju pitanja prestanka (okončanja) i ništavosti ugovora, te učinka rata na ugovore. Uz ta pitanja, često se u znanosti međunarodnog prava djeljivost spominjala i u vezi s tumačenjem ugovora. No, kako se pritom javljaju sasvim drugačiji problemi, Komisija je smatrala da je "poželjno priznati važnost načela djeljivosti u odnosu na razloge ništavosti, okončanja i obustavljanja primjene ugovora."²⁷

Na Konferenciji u Beču, osim manjih izmjena, prihvaćeno je u cijelosti stajalište Komisije i usvojen je današnji članak 44. Bečke konvencije.²⁸ U njegovim je stavcima 1. i 2. prihvaćeno kao temeljno načelo cjelovitosti ugovora, kako smo to naveli nešto ranije. No st. 3. istog članka sadrži i odredbu koja određuje uvjete pod kojima je dopuštena djeljivost nekog ugovora prilikom pozivanja na uzrok ništavosti ili prestanka ugovora, povlačenja jedne stranke ili obustavljanja primjene ugovora. St. 4. i 5. članka 44. odnose se na neke posebne slučajeve:

²⁵ Ibid, str. 1135.

²⁶ SIMMA, B.: Reflections on Art. 60 of the Vienna Convention on the Law of Treaties and its Background in General International Law, 20 OZoR 1970, pp. 5-83, str. 77.

²⁷ Nacrt 1966, str. 58.

²⁸ Identičnu odredbu nalazimo i u BK iz 1986. godine.

“3. Kad se uzrok o kojemu je riječ odnosi samo na neke određene klauzule, može se na njega pozvati samo glede tih klauzula:

(a) ako se te klauzule mogu odijeliti od ostatka ugovora što se tiče njihove primjene;

(b) ako iz ugovora proistječe ili je na drugi način ustanovljeno da prihvaćanje tih klauzula nije za drugu stranku ili za ostale stranke ugovora bilo bitna osnova njihova pristanka da budu vezane ugovorom u cijelosti; i

(c) ako nastavljanje izvršavanja ostatka ugovora ne bi bilo nepravedno.

4. U slučajevima koji potpadaju pod Članke 49. i 50. država koja ima pravo da se pozove na prijevaru ili korupciju može to učiniti bilo glede čitavog ugovora ili, u slučaju navedenom u stavku 3, nekih određenih klauzula.

5. U slučajevima predviđenima u Člancima 51, 52. i 53. odredbe ugovora nije dopušteno dijeliti.”²⁹

Načelo jedinstvenosti i cjelovitosti, kao pravilo, vrijedi i u slučaju ništavosti ili prestanka ugovora po nekoj drugoj osnovi priznatoj ovom Konvencijom. No, apsolutno vrijedi samo za tri uzroka ništavosti ugovora: ukoliko je ugovor sklopljen uz kršenje pravila o zabrani upotrebe sile ili njezinom prijetnjom bilo protiv osobe pregovarača (članak 51.), bilo protiv same države (članak 52.), te ukoliko je ugovor u trenutku sklapanja bio u sukobu s imperativnom normom općeg međunarodnog prava (članak 53.). To znači da je takav ugovor uvijek ništav u cijelosti, da nije moguće “spašavati” dijelove ugovora koji možda i nisu u neposrednoj vezi s navedenom manom. To su, prema Bečkoj konvenciji, uzroci ništavosti koji djeluju bez obzira na to da li se oštećena država na njih pozove kao na uzroke ništavosti ili ne, dakle, uzroci apsolutne ništavosti.³⁰

²⁹ Međutim, to ipak nisu jedine odredbe koje se odnose na mogućnost djeljivosti ugovornih odredaba u smislu da je moguće da se ugovor ne primjenjuje u cijelosti svojih odredaba, npr. odredbe o rezervama ili o uzastopnim ugovorima.

³⁰ V. dalje.

S druge strane, postoje uzroci ništavosti ugovora koji svoj učinak proizvode tek nakon što se stranka na njih pozove i nazivamo ih uzrocima relativne ništavosti. Kod tih je uzroka, prema Bečkoj konvenciji, moguće dijeliti ugovor, pa će neke odredbe postati ništave, a neke će ostati na snazi.³¹ Slijedom članka 44. st. 4. to su, u svakom slučaju i ukoliko to oštećena stranka želi, prijevara i korupcija predstavnika države (članak 49. i 50). Država se na ta dva uzroka, po vlastitom izboru, može pozvati bilo za cijeli ugovor bilo za neke određene klauzule “ako se uzrok o kojemu se radi odnosi samo na neke određene klauzule”. Iz teksta ove odredbe može se zaključiti da je pritom potrebno ispuniti i uvjete koje st. 3. istog članka predviđa za djeljivost ugovora. *A fortiori* se djeljivost ugovora odnosi i na članak 48., odnosno, na ništavost u slučaju bludnje, budući da je i to razlog relativne ništavosti, mada nije izričito predviđen člankom 44. st. 4. Konvencije.

Konačno, članak 44. dopušta još neke iznimke od načela integralnosti ugovora i dopušta njegovu djeljivost. Taj se izuzetak, prije svega, odnosi na slučaj jednostranog okončanja ugovora zbog kršenja. No, kako je to isticao Waldock u svom drugom izvještaju, pitanje djeljivosti ugovora u slučaju kršenja temelji se “na osnovama neovisnima od bilo kojeg općeg koncepta djeljivosti ugovora koji bi mogao biti primjenjiv u drugim pitanjima.”³²

Članak 60. odnosi se upravo na taj slučaj. Njime se ovlašćuje oštećenu stranku da se pozove na “kršenje ugovora kao razlog za prestanak ugovora ili obustavljanje njegove primjene u cijelosti ili djelomice”, naravno, ispune li se drugi, tamo predviđeni uvjeti, ali ne i uvjeti iz st. 3. članka 44. U tom se slučaju, naime, primjenjuje članak 60. kao *lex specialis* za slučaj prestanka ugovora uslijed njegovog kršenja.³³

Opće pravilo o djeljivosti ugovora i uvjeti pod kojima se ne primjenjuje načelo integriteta sadržani su u stavku 3. članka 44.

³¹ Usp. SINCLAIR, op. cit., str. 165.

³² YBILC 1963, Vol. II, str. 90. Problem se, prema ovom izvjestelju, svodio ne na pravo stranke da obustavi ili okonča samo dio ugovora, već na njezinu dužnost da svoju akciju ograniči samo na one odredbe koje imaju veze s kršenjem.

³³ V. dalje.

Slijedom tih odredaba, stranka se može pozvati na uzrok ništavosti ili prestanka ugovora, povlačenja jedne stranke ili obustavljanja primjene ugovora i samo za pojedine klauzule, a ne za čitav ugovor.³⁴ Uvjeti se moraju kumulativno ispuniti, a mogu se podijeliti na objektivne i subjektivne. U točki a) naveden je jedan objektivni uvjet: djeljivost samih odredaba. Ukoliko se ugovorne odredbe izdvojene ne mogu izvršiti, ugovor je nedjeljiv. Naprotiv, za uvjet naveden u točki b) neki su pisci skloni tvrditi da se radi o subjektivnom elementu.³⁵ U svakom se slučaju radi o okolnosti koja se mora utvrđivati tumačenjem, i to ne samo teksta ugovora, nego i “na drugi način”, dakle, korištenjem i elemenata izvan teksta.³⁶ Komisija je u svom Komentaru uz Nacrt iz 1966. uputila da se to mora učiniti “upućivanjem na predmet odredaba, njihov odnos prema drugim odredbama, *travaux préparatoires* i na okolnosti sklapanja ugovora”.³⁷

Što se tiče trećeg uvjeta, navedenog u toč. c), on je dodan na samoj Konferenciji na prijedlog delegacije SAD-a i, ustvari, unosi još jedan subjektivni element. Odnosi se, zapravo, na višestrani ugovor. Glavna mu je svrha spriječiti situaciju u kojoj bi jedna stranka izazvala prestanak nekih odredaba ugovora, ali nastavlja s njegovom primjenom iako bi to moglo “predstavljati tešku nepravdu prema drugim strankama.”³⁸

Načelo djeljivosti ugovora razmjerno se rijetko pojavljivalo u presudama Međunarodnog suda. U nekoliko su se sporova tim

³⁴ Usp. BASTID, op. cit., str. 195.

³⁵ KREĆA op. cit., str. 181-182, tvrdi da je utvrđivanje motiva stranaka “na granici mogućeg”.

³⁶ SINCLAIR, op. cit., str. 167.

³⁷ Komentar, str. 58. Neki pisci upozoravaju da Bečka konvencija ovdje odstupa od pravila tumačenja koje sama postavlja u čl. 31. Naime, prema općem pravilu o tumačenju, primarna sredstva tumačenja odnose se prvenstveno na sam tekst ugovora u kombinaciji s kontekstom i predmetom i ciljem ugovora. Okolnosti koje se nalaze izvan teksta ugovora (npr. *travaux préparatoires*, okolnosti pod kojima je ugovor zaključen) Bečka konvencija ubraja u “dopunska sredstva tumačenja” (čl. 32). CAPOTORTI, op. cit., str. 462. V. gore.

³⁸ Stavak je prihvaćen na Konferenciji s većinom od 96 glasova, 8 suzdržanih i bez glasa protiv.

pitanjem više bavili suci u svojim odijeljenim mišljenjima.³⁹ No, i Stalni je sud međunarodne pravde, baveći se osobito Mirovnim ugovorom iz Versaillesa, potvrdio da je u tekstu moguće razlikovati odredbe različitog stupnja međusobne povezanosti. Tako je u sporu Wimbledon Sud članke koji su se odnosili na Kielski kanal ocijenio kao “samodovoljne”. Dapače:

“... ako bi ih se trebalo zamijeniti i tumačiti uz pomoć onih koji se odnose na unutarnje plovidbene putove Njemačke u prethodnim sekcijama Dijela XII, izgubili bi svoj *raison d'être*...”⁴⁰

Slično je smatrao i u odnosu na Dio XIII. ugovora, koji se u cijelosti odnosio na Međunarodnu organizaciju rada,⁴¹ te u sporu o Slobodnim zonama u odnosu na članak 435. koji “zbog svog položaja u Versajskom ugovoru i svog porijekla tvori potpunu cjelinu, pa bi stoga bilo nemoguće tumačiti drugi stavak ne obazirući se na prvi.”⁴²

2. Ništavost ugovora

Svakom je pravniku, međunarodnom ili unutarnjem, jasno da svaki ugovor da bi proizvodio pravne učinke, mora biti valjan. Valjanost se u svakom pravnom sustavu određuje u osnovi na vrlo sličan način: ugovor mora sklopiti pravno sposobna stranka - subjekt tog pravnog sustava, mora se odnositi na podoban predmet, a prilikom njegovog sklapanja ne smije doći do nekih od mana očitovanja volje. Ugovor koji ne ispunjava predviđene uvjete

³⁹ Npr. mišljenje suca Lauterpachta u sporu Certain Norwegian Loans, Judgment of 6 July 1957, ICJ Reports 1957, p. 9, str. 56-57. U novije vrijeme to su pitanje raspravljali suci Al-Khasawneh i Pirzada u sporu između Pakistana i Indije, ali u odnosu na deklaraciju o prihvaćanju nadležnosti suda. Case concerning the Aerial Incident of 10 August 1999 (Pakistan v. India). Jurisdiction of the Court Summary of the Judgment of 21 June 2000,

http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ipi/ipi_summaries/ipi_isummary_20000621.htm.

⁴⁰ The S.S. “Wimbledon”, 17 Aug. 1923, PCIJ Publ. 1923, Series A, No. 1, str. 24.

⁴¹ Competence of the International Labour Organization, 12 Aug 1922, Ibid 1922, Series B, Nos. 2 i 3, p. 39.

⁴² Case of Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex (Judgment of 7 June 1932), PCIJ Publ. 1932, Series A/B, No.46, p. 6, str. 140.

smatra se ništavim. Ti su uvjeti poznati još od rimskog prava, a kao opća načela prava prihvaćena su i u međunarodnom pravnom poretku.⁴³

I u doktrini međunarodnog prava ta je opća načela prava prihvatila većina pisaca. Tako McNair govori o bitnoj ili suštinskoj valjanosti ugovora koja obuhvaća pozitivne i negativne uvjete.⁴⁴ Među prvima nalaze se sposobnost stranaka, nadležnost državnog organa koji sklapa ugovor, te oblik, mada taj uvjet i nije tako strog u međunarodnom pravu. Među negativne uvjete McNair ubraja mane očitovanja volje prilikom sklapanja ugovora (sila ili prijetnja silom, te bludnja i prijevara), te sukob s pravilima međunarodnog prava. Sukob je moguć s običajnim pravilima koji stoje na višem hijerarhijskom stupnju ili s općim ugovornim pravom "posebnog karaktera". Ugovor koji bi im bio suprotan imao bi, smatra McNair, nezakonit predmet (objekt) i bio bi bez pravnog učinka.⁴⁵ Na sličan način uvjete valjanosti međunarodnog ugovora navode i mnogi drugi pisci. Također se međunarodni pravници slažu u tome da je pravna posljedica neudovoljavanja tim uvjetima ništavost ugovora, apsolutna ili relativna.

Veći dio tih načela prihvaćen je, odnosno, kodificiran Bečkom konvencijom o pravu ugovora iz 1969. godine, mada ne u cijelosti. Drugi se odjeljak Petog dijela odnosi upravo na ništavost ugovora. Uzroci ništavosti međunarodnog ugovora prema Bečkoj konvenciji su sljedeći: bludnja (članak 48.), prijevara (49.), korupcija predstavnika države (50.), prisila prema predstavniku države ili samoj državi (51., 52.), te očita povreda pravila unutaršnjeg prava o nadležnosti za zaključivanje ugovora (članak 46.). Članak 53. Bečke konvencije propisuje ništavost ugovora koji su u sukobu s imperativnom normom općeg međunarodnog prava (*jus cogens*).

⁴³ ANDRASSY, J.: Međunarodno pravo, VI izd., Zagreb 1976, str. 309.

⁴⁴ McNAIR, op. cit., pp. 206-236. Isto ROUSSEAU, Ch.: Cours de Droit international public, Paris 1959, str. 178.

⁴⁵ McNAIR, op. cit, str. 214-216. Pod općim ugovornim pravom smatrao je ugovore poput Briand-Kellogovog pakta ili Povelje UN-a.

Suprotnost s imperativnom normom međunarodnog prava dovodi do apsolutne ništavosti, kao i prisila prema predstavniku države ili prema samoj državi. Ostale mane uzroci su relativne ništavosti koja nastupa tek ukoliko se stranka na njih pozove.⁴⁶ Konvencijom je predviđen i odgovarajući mehanizam rješavanja sporova nastalih u vezi s ovim odredbama (članci 65.-66.).

Premda apsolutna ništavost nastupa odmah i djeluje *ex tunc*, dakle, od početka, ona se ipak mora utvrditi u propisanom postupku kako ga određuje članak 65. i 66. Bilo bi suprotno pravnoj sigurnosti kada bi se ugovori jednostrano proglašavali ništavima bez odgovarajućeg postupka, bez obzira na težinu razloga.

U slučaju relativne ništavosti, država se mora pozvati na razloge ništavosti i onda u predviđenom postupku utvrđivati da li su nastupili razlozi ništavosti.⁴⁷ Članak 45. predviđa gubitak prava pozivanja na uzrok ništavosti ugovora, njegova prestanka, povlačenja iz njega ili suspenzije njegove primjene pod određenim uvjetima, a sve u cilju očuvanja ugovora i pravne sigurnosti:

Država se, nakon što je upoznata s činjenicama, ne može pozvati na uzrok ništavosti ugovora, njegova prestanka, povlačenja iz njega ili suspenzije njegove primjene na temelju Članaka 46. do 50. ili Članaka 60. i 62:

(a) ako se ta država izrijeком suglasila, ovisno o slučaju, da je ugovor valjan, da ostaje na snazi ili da se dalje primjenjuje, ili

(b) ako se zbog njezina ponašanja mora smatrati da je ta država pristala na to, ovisno o slučaju, da je ugovor valjan, da ostaje na snazi ili da se dalje primjenjuje.

Radi se o načelu *acquiescence*, odnosno, o podrazumijevanom pristanku, nastalom na temelju načela iz rimskog i kanonskog prava *qui tacet consentire videtur*, tj. da šutnja znači odobravanje.⁴⁸ Iako

⁴⁶ O posebnim vrstama ništavosti vidi opširnije CAHIER, P.: Les caractéristiques de la nullité en droit international, 76 RGDIP 1972, pp. 645-691.

⁴⁷ V. dalje.

⁴⁸ SINCLAIR, VC, str. 168. DEGAN, Međunarodno pravo, str. 216.

se to načelo ne pretpostavlja uvijek, ovdje je Bečka konvencija jasno predvidjela upravo takvu posljedicu ukoliko država, nakon što je saznala za razloge ništavosti, ili izriječkom ili konkludentnim činima, pokaže svoju volju da će nastaviti s primjenom toga ugovora.

Prema nekim piscima razlozi ništavosti ugovora prema Bečkoj konvenciji mogu se podijeliti na tri skupine. Prva bi se odnosila na sposobnost za sklapanje ugovora (članci 46.-47.), a druga na okolnosti u kojima je ugovor zaključen i obuhvaćala bi uzroke navedene u člancima 48.-52., odnosno, mane očitovanja volje. Treća, pak, grupa uzroka obuhvaća samo uzrok naveden u članku 53., tj. suprotnost s *jus cogens* pravilima međunarodnog prava,⁴⁹ odnosno, odnosi se na podobnost predmeta.⁵⁰ Čini se da takav zaključak proizlazi i iz pripremnih radova Komisije za međunarodno pravo.

Vidimo da Bečka konvencija nije uvrstila u razloge ništavosti nedostatak ugovorne sposobnosti stranaka. Naprotiv, Bečka konvencija polazi od načelnog pravila da "svaka država ima sposobnost da sklapa ugovore" (članak 6.). Pitanje eventualnog ograničenja te sposobnosti spadalo bi, prema stajalištu Komisije za međunarodno pravo i Bečke konferencije, u pitanje ustavnog ograničenja ili u pitanje sukoba nespojivih uzastopnih ugovora.⁵¹ Isto tako, Konvencija ne raspravlja o sposobnosti članica federacije da sklapaju međunarodne ugovore, budući da ona ovisi o ustavnim propisima svake federativne države.⁵²

⁴⁹ Čl. 53. odnosio bi se na sadržaj ugovora. Usp. NAHLIK, *Jus Cogens and the Codified Law of Treaties*, Symbolae Garcia Arias, Zaragoza 1973-74, pp. 85-111, str. 91, NAGESWAR RAO, *Jus Cogens and the Vienna Convention on the Law of Treaties*, 14 *IJIL* 1974, pp. 362-385.

⁵⁰ NGUYEN QUOC, op. cit., str. 199-200. LEONETTI, A.J.: *Interprétation des traités et règles impératives du droit international général (jus cogens)*, 24 *OZor* 1973, pp. 91-111.

⁵¹ U potonjem se slučaju može raditi o ograničenju trajno neutralne države koja je taj status stekla na osnovi ugovora. Međutim, Bečkom konvencijom ostao je nerješeno problem ograničenja ugovorne sposobnosti na temelju običajnog prava.

⁵² Najveći broj ustava, zapravo, odbija takvu mogućnost ili je ne predviđa, npr. ustavi SAD, Meksika ili Kanade. Neki ustavi, pak, dopuštaju ograničenu nadležnost u vanjskim poslovima, npr. Temeljni zakon Njemačke iz 1949.

S druge strane, odgovarajući članak 6. BK iz 1986. godine predviđa:

Sposobnost međunarodne organizacije da sklapa ugovore uređuje se pravilima te organizacije.

Temeljni propisi svake organizacije sadržani u njihovim statutima određivat će opseg i nadležnost organizacije da sklapa međunarodne ugovore. To je pravilo potvrđeno u sudskoj praksi još predratnog suda kada je raspravljao o nadležnosti Europske dunavske komisije:

"Budući da Europska komisija nije država, već međunarodna institucija s posebnom svrhom, ona ima samo one funkcije koje joj je dao Definitivni statut radi ispunjenja te svrhe, ali ona je ovlaštena da te funkcije vrši u punoj mjeri, odnosno, u mjeri u kojoj joj Statut ne nameće ograničenja."⁵³

I Međunarodni sud je potvrdio takvo gledište:

"... međunarodne organizacije su subjekti međunarodnoga prava koje, za razliku od država, ne uživaju opću nadležnost. Međunarodne organizacije ravnaju se 'načelom specijalnosti', tj. države koje su ih osnovale daju im određene ovlasti čije su granice određene funkcijom zajedničkih interesa, a promicanje kojih su im te države povjerile."⁵⁴

Nadalje, pojedine konvencije mogu također propisivati uvjete pod kojima njihove stranke mogu postati i međunarodne organizacije.⁵⁵

Reuter ukazuje na nekoliko pitanja koja se pojavljuju u vezi s problemom ništavosti u međunarodnom pravu.⁵⁶ Prije svega, to pitanje se uglavnom ne pojavljuje u praksi država! Tim se pitanjem

⁵³ Jurisdiction of the European Commission of the Danube, Advisory Opinion, P.C.I.J., Series B, No. 14, p. 64.

⁵⁴ Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, Advisory Op., 8 July 1996, para. 25, <http://www.icj-cij.org/icjwww/icas/ianv/ianvframe.htm>

⁵⁵ Usp. čl. 2. Konvencije UN o pravu mora iz 1982. V. također i mišljenje Europskog suda iz Luksemburga o mogućem prihvaćanju Europske Konvencije o ljudskim pravima od strane zajednice (Opinion 2/94).

⁵⁶ REUTER, op. cit., str. 143.

prvenstveno bave znanstvenici, temeljeći svoje teze na privatnopravnim koncepcijama i koristeći privatnopravnu terminologiju. Naime, zbog nedostatka prakse, međunarodno pravo nije bilo u prilici razviti svoju posebnu terminologiju. Nadalje, u rješenjima Bečke konvencije ne vidi se razlika između učinaka ništavosti na dvostrane i mnogostrane ugovore.⁵⁷

Što se tiče ništavosti koja proizlazi iz sposobnosti pregovarača za sklapanje ugovora, o tome je bilo riječi u dijelu o sklapanju ugovora.

2.1. Okolnosti sklapanja ugovora kao razlog ništavosti ugovora

Uvjeti valjanosti ugovora koji se odnose na okolnosti sklapanja odnose se na mane volje, odnosno, na zahtjev da izražena volja stranaka odgovara njihovoj stvarnoj volji. Bečka konvencija predviđa nekoliko razloga zbog kojih se izražena volja može pobijati. Kako smo ranije naveli, svi razlozi ne dovode do istih posljedica. Neki su od njih razlog apsolutne, a neki relativne ništavosti.

Razlozi relativne ništavosti odnose se, prema riječima Sir Humphrey Waldocka u svojstvu stručnog konzultanta Bečke konferencije, na pitanje kvalitete pristanka neke države na određeni ugovor. Država se može pozvati na razloge ništavosti njezina pristanka. Pravo da se pozove na razloge ništavosti pripada samo državama strankama ugovora na koje se povreda odnosi, to nije pravo koje bi djelovalo *erga omnes*.⁵⁸

S druge strane, razlozi apsolutne ništavosti odnose se na povredu javnog poretka:

“U člancima 49. i 50. [sadašnjim 52. i 53.] riječi ‘ugovor je ništav’ znači da se, ako je ništavost utvrđena, učinak te ništavosti odnosi na čitav ugovor, a ne samo na pristanak odnosne države.”⁵⁹

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ ROZAKIS, C.L.: The Law on Invalidity of Treaties, 16 ARCHIV 1974, pp. 150-193, 169.

⁵⁹ Official Records, 1st Session, 40th Meeting of the Committee as a Whole. Komisija je upozorila da se izrazi Konvencije ne smiju tumačiti u kontekstu unutarnjega prava ili analogijom s tim institutima.

Razlika se vidi u uvjetima nastanka ništavosti, odnosno, činjenici da država ima pravo izbora želi li se ili ne želi pozvati na razloge te ništavosti. Daljnja razlika između razloga apsolutne i relativne ništavosti vidi se i u posljedicama ništavosti, a prema članku 69. i 71. Različite su posljedice ništavosti zbog suprotnosti ugovora s imperativnim normama međunarodnog prava od one koja nastupa prema ostalim razlozima.⁶⁰

a) razlozi relativne ništavosti

Bludnja i prijevara

Između razloga relativne ništavosti samo je jedna vrsta zabilježena u međunarodnoj praksi, a to je bludnja ili zabluda (*error*). Ukratko, to je pogrešna predstava o nekoj činjenici ili stanju. U unutarnjim pravnim sustavima u pravilu se ne priznaje bludnja o pravu, pa bi bilo pogrešno priznati je u međunarodnom pravu.⁶¹

Slučajevi u praksi su se uglavnom odnosili na pogrešne zemljopisne karte, ali je vrlo rijetko takva greška rješavana poništenjem ugovora. Češće se radilo o problemu u primjeni takvoga ugovora i problemi su rješavani pred arbitražom.⁶²

U međunarodnoj sudskoj praksi na bludnju se pozivalo u sporu o Hramu Preah Vihear.⁶³ U fazi o prethodnim pitanjima, Sud je naglasio:

“Glavni pravni značaj bludnje tamo gdje ona postoji, jeste da može utjecati na postojanje pristanka za koji se pretpostavlja da je dat.”⁶⁴

⁶⁰ Usp. ROZAKIS, op. cit., str. 167. kako je Konvencija time stvorila dvije podgrupe apsolutne ništavosti s različitim posljedicama. V. dalje.

⁶¹ Načelo *ignorantia juris non excusat* opće je načelo prava.

⁶² Nacrt 1966., Komentar uz čl. 45.

⁶³ Bludnja se isticala i u parnici o Istočnom Grenlandu, ali je Stalni sud međunarodne pravde nije raspravio. Eastern Greenland Case, PCIJ 1933, Series A/B, No. 53, p.71. Isti sud je u drugoj parnici Mavrommatis, raspravljajući o ugovoru o koncesiji, smatrao da se bludnja mora odnositi na predmet koji je predstavljao uvjet za nastanak sporazuma. Cf. Komentar, str. 63.

⁶⁴ Case concerning the Temple of Preah Vihear, Preliminary Objections, Judgment of 26 May 1961, ICJ Rep. 1961, p. 17, na 30.

U drugoj fazi te parnice isticala se bludnja u odnosu na dogovorenu granicu i njezino ucrtavanje u kartu. U presudi o meritumu, Sud je istaknuo kada se država ne može pozvati na bludnju :

“Utvrđeno je pravno pravilo da se neka stranka ne može pozivati na bludnju kao na manu koja ništi pristanak, ako je svojim ponašanjem pridonijela toj bludnji, ako ju je mogla izbjeći, ili ako su okolnosti bile takve da je bila upozorena na mogućnost bludnje.”⁶⁵

Komisija za međunarodno pravo uzela je u obzir stajališta Međunarodnoga suda pri izradi nacrtu Bečke konvencije, ali ipak uz određena odstupanja. Naime, Komisija nije u svoj tekst stavila teret dokazivanja da država nije mogla izbjeći bludnju.⁶⁶ Danas važeći Članak 48. predviđa:

Bludnja

1. *Država se može pozvati na bludnju u ugovoru kao na uzrok koji ništi njezin pristanak da bude vezana ugovorom ako se bludnja odnosi na činjenicu ili situaciju za koju je ta država pretpostavljala da postoji u trenutku kad je ugovor sklopljen i koja je bila bitna osnova njezina pristanka da bude vezana tim ugovorom.*

2. *Stavak 1. ne primjenjuje se ako je dotična država svojim ponašanjem pridonijela toj bludnji ili ako su okolnosti bile takve da je morala biti upozorena na mogućnost bludnje.*

3. *Bludnja koja se odnosi samo na redakciju teksta ugovora nije na štetu njegove valjanosti; u tom se slučaju primjenjuje Članak 79.*⁶⁷

Sličan je slučaj ukoliko država bude dovedena u zabludu činom druge strane. Tada govorimo o prijevari. Članak 49. glasi:

⁶⁵ Case concerning the Temple of Preah Vihear, Merits, Judgment of 15 June 1962, ICJ Rep. 1962, p. 6, na 26.

⁶⁶ Prijedlog na Konferenciji da se takav tekst usvoji, sa zahtjevom da je država bila obvezna na dužnu pažnju, bio je odbijen sa 45 glasova prema 25 sa 20 suzdržanih. Cf. SINCLAIR, op. cit., str. 199.

⁶⁷ Članak 79. govori o ispravcima pogrešaka u tekstu ugovora. Bečka konvencija iz 1986. sadrži *mutatis mutandis* identičan tekst. Ispravak je uređen čl. 80.

Prijevara

Ako je država prijevarnim ponašanjem druge države pregovarateljice navedena da sklopi ugovor, može se pozvati na prijevaru kao na uzrok koji ništi njezin pristanak da bude vezana tim ugovorom.

Prijevara u međunarodnom kontekstu, prema mišljenju Komisije, znači svaku lažnu izjavu, lažan prikaz ili drugi prijevarni postupak kojim se država navodi na sklapanje ugovora.⁶⁸ U dosadašnjoj međunarodnoj praksi nije zabilježen zapravo ni jedan slučaj pozivanja na takav razlog ništavosti. Komisija se za svoj prijedlog nije mogla stoga osloniti na državnu praksu, ali je potporu našla u pisanjima pisaca. Oni su smatrali da se radi o općem načelu prava da prijevarno ponašanje druge strane radi sklapanja ugovora može ništiti pristanak države na ugovor.⁶⁹

Prema mišljenju Reutera, žrtva prijevare je u nešto povoljnijem položaju od žrtve bludnje.⁷⁰ Naime, žrtva prijevare može, na temelju članka 44. BK, odlučiti želi li zadržati na snazi dio spornoga ugovora ili želi da cijeli ugovor prestane vrijediti, odnosno, da postane ništav. Osim toga, žrtva prijevare je u povoljnijem položaju od države odgovorne za prijevaru glede poništenja učinaka ništavoga ugovora. Naime, temeljem članka 69. st. 3., odgovorna država ne uživa pravo zahtijevati poništenje učinaka akata izvršenih prije poništenja ugovora. U tom smislu, zaključuje Reuter, prijevaru se tretira kao protuzakoniti akt.⁷¹

Korupcija pregovarača

Korupcija pregovarača kao uzrok relativne ništavosti ugovora našla se u prijedlogu Komisije unatoč nedostatka primjera iz

⁶⁸ Nacrt 1966, Komentar, str. 64.

⁶⁹ Usp. McNAIR, op. cit., str. 211.

⁷⁰ REUTER, op. cit., str. 145. Kao mogući primjer iz prakse on navodi položaj Francuske u odnosu na Minhenski sporazum iz 1938., budući da ga je Njemačka sklopila s prijevarnom namjerom da ostvari dominaciju u Čehoslovačkoj. Ugovor između Njemačke i Čehoslovačke iz 1973. godine proglasio je taj sporazum ništavim u odnosima između stranaka. U njemu, međutim, ne piše od kada je sporazum iz 1938. godine ništav. Cf. NGUYEN QUOC, op. cit., str. 212.

⁷¹ REUTER, loc. cit.

prakse. Naime, dio članova Komisije smatrao je da je korupcija pregovarača moguća, te da je treba predvidjeti kao poseban uzrok, različit od prijevare.⁷² Također, vjerojatniji su slučajevi korupcije nego slučajevi prinude prema osobi pregovarača.⁷³ S njihovim prijedlogom suglasila se i Konferencija, unatoč suprotnim manjinskim prijedlozima, pa danas Članak 50. određuje:

Korupcija predstavnika države

Ako je izraženi pristanak države da bude vezana ugovorom posljedica korupcije njezina predstavnika izravnim ili neizravnim djelovanjem druge države pregovarateljice, prva se država može pozvati na tu korupciju kao na uzrok koji ništi njezin pristanak da bude vezana tim ugovorom.

Prema Komentaru Komisije, da bi se ugovor poništio na osnovi korupcije pregovarača, potrebno je dokazati ne samo da je pregovarač bio korumpiran, nego da je za to odgovorna druga država "koja je sudjelovala u pregovorima". Nije svaki manji poklon dovoljan da se istakne prigovor korupcije. Korupcija je onaj akt koji je izvršen s namjerom da se izvrši značajan utjecaj na pregovarača kako bi on sklopio ugovor u ime svoje države. Korupciju ne mora izvršiti službeni predstavnik te države, dovoljno bi bilo dokazati da je korupciju izvršila osoba pod kontrolom ili u ime te države.⁷⁴

Učinci korupcije slični su onima bludnje ili prijevare glede djeljivosti ugovora, kao i glede poništenja učinaka ugovora do trenutka ništavosti.

Budući da do Bečke konvencije nije bilo primjera u kojima bi se države pozivale na slučaj korupcije, ne može se govoriti o kodifikaciji običajnoga prava, već o općem načelu prava.⁷⁵

⁷² Usp. NGUYEN QUOC, op. cit., str. 196. koji sumnja da je bilo potrebno stvoriti novu manu volje, kad je to ipak samo vrsta prijevare.

⁷³ Nacrt iz 1966., Komentar uz čl. 47., str. 65.

⁷⁴ REUTER, op. cit., str. 147.

⁷⁵ Usp. DEGAN, Međunarodno pravo, str. 181.

b) razlozi apsolutne ništavosti

Prisila izvršena na predstavnika države

Nažalost, za razliku od nedostatka utvrđenih primjera potkupljivanja pregovarača, u povijesti je bilo zabilježeno mnoštvo primjera prisile prema osobi pregovarača ili čak članovima zakonodavnih tijela, gdje se prijetnjom osobi i njezinom fizičkom integritetu nastojalo prinuditi pregovarača da prihvati ugovor u ime svoje države. Najpoznatiji primjer čini se onaj iz 1939. godine kada je Hitler prinudio čehoslovačkog predsjednika Hachu da pristane na njemački protektorat.⁷⁶

Unatoč činjenici da je ponekad teško razlikovati prijetnju državi od sile prema osobi pregovarača, Komisija je smatrala da je ta dva slučaja ipak potrebno promatrati odvojeno:

Članak 51.

Prisila izvršena na predstavnika države

Izraženi pristanak države da bude vezana ugovorom koji je posljedica prisile izvršene na njezina predstavnika, činima ili prijetnjama upravljenima protiv njega, bez ikakvog je pravnog učinka.

Prema ovoj odredbi prisila mora biti prema osobi pregovarača, a ne prema organu države, odnosno, funkciji koju ta osoba obavlja. Prisila ne mora uključivati upotrebu sile u užem smislu, jer su s prisilom izjednačeni čini upravljeni protiv njegove karijere otkrivanjem kakve osobne indiskrecije ili prijetnja uperena protiv člana obitelji ili druge drage osobe.⁷⁷ Za razliku od prijevare, članak 51. ne precizira da bi prisilu trebala vršiti država koja sudjeluje u pregovorima. Stoga proizlazi da nije važno tko vrši prisilu.⁷⁸

⁷⁶ V. NGUYEN QUOC, op. cit., str. 196. za primjere iz povijesti. Ironično je da je u vrijeme trajanja Konferencije tadašnji Sovjetski savez upravo vršio prisilu i prema državi Čehoslovačkoj i prema njezinom rukovodstvu prilikom intervencije protiv tzv. Češkog proljeća.

⁷⁷ Nacrt iz 1966., Komentar uz čl. 48, str. 65. Na Konferenciji je iz prijedloga Komisije izbačena riječ "osobno", kako bi bila uključena i sila protiv članova obitelji i sl.

⁷⁸ REUTER, op. cit., str. 148.

Sankcija za korištenje prisile prema osobi pregovarača je vrlo stroga. Komisija se opredijelila za apsolutnu ništavost takva ugovora, odnosno, on je bez ikakva pravna učinka.⁷⁹ Ugovor postaje ništav *ex tunc*, od početka. Pristanak dan uz prisilu ne može se konvalidirati ni izrijekom ni konkludentnim činima, niti se može "spasiti" barem dio ugovora.⁸⁰ Što se tiče učinaka ugovora prije njegova poništenja, vrijede pravila Bečke konvencije koja vrijede i u slučaju prijevare, s istim ograničenjima prema državi koja je odgovorna za prisilu.

Prisila na državu izvršena prijetnjom ili upotrebom sile

Drugi slučaj ništavosti zbog prijetnje ili upotrebe sile odnosi se na prisilu izvršenu na državu. Ovdje se Komisija susrela s relativno novijom promjenom nastalom u međunarodnom pravu. Naime, prema tzv. klasičnim shvaćanjima ugovor sklopljen uz prisilu prema državi nije smatran ništavim, bez obzira da li je prisila bila u vrijeme potpisivanja ili ratifikacije.⁸¹ Takvo je stajalište bilo dokle god je upotreba sile u međunarodnim odnosima bila zakonita. Prva ograničenja upotrebe ili prijetnje silom bilježe se u Paktu Lige naroda iz 1919., te osobito u Briand-Kellogovom Paktu iz 1928. godine. Sudeње u Nürnbergu potvrdilo je protupravnost agresivnog rata kao zločina protiv mira. Konačno, Povelja UN-a uvrstila je zabranu korištenja prijetnje silom i upotrebe sile među svoja temeljna načela u članak 2.(4.), a jedina legitimna upotreba sile moguća je u slučaju samoobrane prema članku 51., te akcije same Organizacije u skladu s Glavom VII.

⁷⁹ DEGAN, Sources of International Law, str. 401. tvrdi da je ova ništavost najozbiljnija, jer ugovor postaje nepostojeći. Usp. SINCLAIR, op. cit., str. 176. kako se prisila vjerojatno odnosi na potpis ugovora, jer je teško zamisliti prisilu protiv jedne osobe radi ratifikacije.

⁸⁰ Usp. drukčije mišljenje ROZAKIS, op. cit., str. 169, koji smatra da se pristanak može konvalidirati nakon što prisila prestane, nikako za vrijeme dok prisila traje.

⁸¹ BRIERLY, J.L.: The Law of Nations, 5th ed., Oxford 1955, str. 244. Njegovo je mišljenje da prisila ne poništava pristanak, ali da to predstavlja "težak nedostatak u pravu". Usp. McNAIR, op. cit., pp. 206-211. De VISSCHER, C.: Theory and Reality in Public International Law, New Jersey 1968, pp. 313-314.

Povelje.⁸² Slijedom takvih argumenata, Komisija je došla do sljedećeg zaključka:

"Komisija smatra da ovakav razvoj opravdava zaključak da je ništavost ugovora do kojeg je došlo protupravnom prijetnjom ili upotrebom sile načelo koje je *lex lata* u međunarodnom pravu danas."⁸³

Prijedlog Komisije predviđao je stoga ništavost ugovora sklopljenog uz prijetnju ili upotrebu sile "protivno načelima Povelje Ujedinjenih naroda". Na Konferenciji prijedlog su pokušale izmijeniti države tzv. Trećeg svijeta, nastojeći pod pojmom "sile" obuhvatiti i politički i gospodarski pritisak kojemu su bile izložene osobito nove države u postkolonijalnom razdoblju. No, njihov prijedlog bio je neprihvatljiv osobito zapadnim državama koje su se bojale pravne nestabilnosti koja bi mogla proizići iz tako nepreciznih uvjeta.⁸⁴ Duboko neslaganje između različitih skupina riješeno je usvajanjem posebne deklaracije u Završnom aktu Konferencije o zabrani bilo kakve prisile pri sklapanju ugovora.⁸⁵

Izmjena koja je, međutim, bila usvojena odnosila se na načela Povelje. Prema izvornom prijedlogu, naime, moglo bi se smatrati da se odnosi samo na članice UN-a. Međutim, i prema mišljenju Međunarodnoga suda, osnovna načela Povelje dio su općeg međunarodnoga prava, pa vezuju i države koje nisu članice Ujedinjenih naroda.⁸⁶ Konačan tekst Članka 52. glasi:

Ništav je svaki ugovor koji je sklopljen kao posljedica prijetnje silom ili upotrebe sile protivno načelima

⁸² REUTER, op. cit., str. 148. smatra da samo protupravna upotreba sile dovodi do ništavosti.

⁸³ Nacrt 1966, Komentar uz čl. 49., str. 67.

⁸⁴ SINCLAIR, str. 177-178.

⁸⁵ Deklaracija o zabrani vojne, političke ili gospodarske prisile prilikom sklapanja ugovora. Postavljeno je i pitanje nejednakih ugovora (unequal treaties), koje su naročito zagovorali bivši SSSR i Kina. Prema njihovom mišljenju, oni bi morali biti ništavi budući da nema reciprociteta između prava i obveza njegovih stranaka.

⁸⁶ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Merits, ICJ Rep. 1986, p. 14, para 190.

međunarodnog prava utjelovljenima u Povelji Ujedinjenih naroda.

Ova odredba postavlja još jedno pitanje: na koje će se ugovore odnositi *ratione temporis*? Može li se primijeniti retroaktivno i time dovesti u pitanje gotovo sve mirovne ugovore? Istina je da prema članku 4. Bečka konvencija nema retroaktivnu primjenu, već se primjenjuje samo u odnosu na ugovore sklopljene nakon njezina stupanja na snagu. No, s druge strane, ako je načelo *lex lata*, onda je ono vrijedilo i prije Bečke konvencije. U svakom slučaju, Komisija je smatrala da bi se načelo odnosilo barem na ugovore sklopljene nakon usvajanja Povelje. No, s druge strane, Komisija je smatrala da ona ni ne može biti ovlaštena da da odgovor na to pitanje prilikom kodifikacije prava ugovora.⁸⁷

Posljedice kršenja članka 52. su vrlo stroge, tj. ugovor je ništav *ex tunc*, od početka i u cijelosti, bez mogućnosti dijeljenja ugovornih odredaba.⁸⁸ Povrijeđena stranka ne bi mogla ugovor konvalidirati. Ukoliko želi imati ugovor istoga sadržaja, preostaje joj jedino da sklopi novi takav ugovor.⁸⁹

Članak 75. postavlja važno ograničenje glede ugovora sklopljenih s državom agresorom:

Slučaj države agresora

Odredbe ove Konvencije ne utječu ni na kakve obveze koje bi glede ugovora mogle proizići za državu agresora iz mjera koje se poduzimaju u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda s obzirom na agresiju koju je ta država izvršila.

Drugim riječima, ugovori sklopljeni s državom agresorom, nakon na primjer obrambenog rata ili prisilnih mjera poduzetih protiv takve države od strane Organizacije UN-a, mada sklopljeni uz određenu prisilu, nisu ništavi.⁹⁰

⁸⁷ Nacrt 1966, Komentar uz čl. 49., str. 67.

⁸⁸ Usp. Fisheries Jurisdiction (UK v. Iceland), Jurisdiction, Judgment of 2 Feb. 1973, ICJ Rep. 1973, p. 3, 14, gdje se Međunarodni sud pozvao na članak 52. BK.

⁸⁹ REUTER, op. cit., str. 150. Suprotno mišljenje zastupa ROZAKIS, op. cit., str. 169, pod uvjetom da je prisila prestala.

⁹⁰ Jedan broj država brinuo se da bi uvođenje koncepta ništavosti moglo utjecati na opstanak mirovnih ugovora, u pravilu, sklopljenih nakon oružanih akcija i kapitulacije.

2.2. Podobnost predmeta ugovora kao razlog ništavosti ugovora

Članak 53. Bečke konvencije određuje sljedeće:

Ugovori koji su suprotni imperativnoj normi općega međunarodnog prava ("jus cogens")

Ništav je svaki ugovor koji je u trenutku sklapanja suprotan imperativnoj normi općega međunarodnog prava. U svrhe ove Konvencije, imperativna norma općega međunarodnog prava je norma što ju je prihvatila i priznala čitava međunarodna zajednica država kao normu od koje nije dopušteno nikakvo odstupanje i koja se može izmijeniti samo novom normom općega međunarodnog prava iste prirode.

Mnogi pisci u ovom tekstu vide uvjet "podobnosti predmeta ugovora", koji, kako smo rekli, proizlazi iz općeg načela prava prihvaćenog i u međunarodnom pravu.

Vežu između obilježja predmeta ugovora i njegove valjanosti možemo pronaći još u radovima pisaca poput Grotiusa ili Vattela.⁹¹ U Hallovoj raspravi o međunarodnom pravu nalazimo i zahtjev da predmet ugovora mora biti u skladu s pravom. Suprotni pravu bili bi, prema ovom piscu, ugovori koji smjeraju uspostavljanju trgovine robljem ili podjeli treće države.⁹² Slično je tome i gledanje koje zastupa Brierly. Primjenjujući opća načela prava koja se primjenjuju i na privatne kontrakte, on tvrdi da za nastanak ugovora mora postojati "pristanak i sposobnost na objema stranama, a predmet mora biti zakonit."⁹³

Čini se da Fiore proširuje ovaj zahtjev, ali ga on zapravo samo precizira. Tako ugovor "prema načelima međunarodnog prava" mora imati zakonit i moguć predmet. Nezakonit je, prema njemu, onaj ugovor koji je protivan obvezi prema drugoj državi ili

⁹¹ GROTIUS, op. cit., para. 1, Ch. 1, 5, 10. VATTEL, op. cit., para. 8-9. Usp., međutim, KREČA, M.: O legalnosti predmeta i ugovora u međunarodnom javnom pravu, 1-2 ANALI 1980, pp. 93-105, str. 97.: "koncept legalnosti predmeta ugovora u klasičnom međunarodnom pravu ... ne poznaje ograničenja..."

⁹² HALL-HIGGINS: A Treatise on International Law, 8th ed., London 1924, pp. 382-383.

⁹³ BRIERLY, op. cit., str. 243.

ustavnom zakonu.⁹⁴ I Anzilotti drži da predmet ugovora ne smije biti nemoguć, ali on pritom razlikuje dvije vrste nemogućnosti: prirodne (*naturelle*) i pravne (*juridique*). Ova potonja uključuje nezakonite i nemoralne predmete koji nisu u skladu s "pravilima međunarodnog prava koji ograničavaju moguć sadržaj volje država".⁹⁵

I za Coumoula je predmet ugovora jedan od temeljnih uvjeta potrebnih za valjanost ugovora. On pod predmetom smatra obveze koje iz ugovora proizlaze, te stoga predmet mora biti određen.⁹⁶ Nadalje, predmet mora biti moguć i zakonit. Mogućnost predmeta ima dva aspekta, fizički i pravni. Ovaj pisac tvrdi da fizička mogućnost pretpostavlja da država stvarno može izvršiti obvezu koja proizlazi iz predmeta, prema načelu *ad impossibilia nemo tenetur*.⁹⁷ Pravna nemogućnost pak znači da takav predmet ne može predstavljati "materiju" ugovora u međunarodnom pravu. Takav bi bio ugovor, na primjer, o otuđenju dijela otvorenog mora, dakle, stvari koja je pravno *extra commercium*. S druge strane, predmet je ugovora zakonit, legalan, ako nije zabranjen, odnosno, mora biti "dozvoljen pravom i moralnim zakonom". Obratno, predmet je nezakonit ako je suprotan "međunarodnom pravu, međunarodnom javnom poretku i ustanovljenim konvencijama koje imaju snagu zakona" ili ako je nemoralan.⁹⁸ Ovakvo razlikovanje na pravno nemoguće i

⁹⁴ FIORE, P.: Le droit international codifié, Paris 1911, str. 395.

⁹⁵ ANZILOTTI, D.: Cours de droit international, 3e éd., Paris 1929, Vol. I, str. 340. Za njega su to pravila *jus cogens* ili čl. 20. Pakta Lige naroda. Slično SIBERT, M.: Les traités internationaux, Paris 1953, str. 42-47.

⁹⁶ COUMOUL, G.: Des conditions de validité des traités internationaux, Toulouse 1911, str. 47. i sl. Pitanje određenosti, međutim, ipak je pitanje činjenica, a ne unaprijed zadanih pravila i načela.

⁹⁷ Usp. JACQUE, J.P.: Elements pour une théorie de l'acte juridique en droit international public, Paris 1972, str. 143. da nemogućnost predmeta zapravo znači da je akt nepostojeći. Sl. i McNAIR, The Functions and diferring Legal Character of Treaties, 11 BYBIL 1930, pretpisak u The Law of Treaties, pp. 739-754.

⁹⁸ COUMOUL, op. cit., pp. 64-69. Usp. LAUTERPACHT, Règles générales du droit de la Paix, 62 RCADI 1937, str. 307: "Navodna ništavost nemoralnih ugovora stalan je poziv onima koji krše pravo da se jednostrano i na herojski način oslobode obveze koja ih muči."

nezakonite ugovore nije prihvaćeno u kasnijoj doktrini, jer su i njihove pravne posljedice zapravo jednake - ugovor je ništav i bez pravnog učinka.

Zakonitost ili legitimnost predmeta ugovora kao uvjet njegove valjanosti prihvatili su i suvremeni pisci međunarodnog prava. Indijski znanstvenik Dhokalia smatra da "međunarodno pravo mora postaviti granice neograničenoj slobodi država da sklapa i otkazuje sporazume, te odrediti predmete za koje se oni legitimno mogu zaključiti".⁹⁹ Jacqué zakonitost provjerava uz pomoć koncepta *jus cogens* i tvrdi da "*jus cogens* predstavlja prvi korak prema nadzoru zakonitosti predmeta ugovora u međunarodnom javnom pravu".¹⁰⁰ Istog je mišljenja i J. J. Salmon, koji smatra da je nezakonit predmet ugovora koji je u suprotnosti s imperativnim normama općeg međunarodnog prava (*jus cogens*). Kao i za većinu drugih pisaca to su pravila o zabrani upotrebe sile, djela koja se smatraju međunarodnim zločinom, zatim trgovine robljem, piraterije ili genocida, ili povreda temeljnih načela humanitarnog prava.¹⁰¹

Takvo gledanje zastupa Degan i tvrdi da je pravno nevaljan ugovor čiji predmet nije pravno dopustiv. To će biti slučaj s ugovorom:

"a) kojega je materijalno nemoguće izvršiti (npr. ako se odnosi na svemirska ili druga prostranstva koja su zasada nedostupna čovječanstvu);¹⁰² ili b) koji je u sukobu s nekom imperativnom normom općeg međunarodnog prava (*jus cogens*)."¹⁰³

⁹⁹ DHOKALIA, R.P.: Nullity and Invalidity of Treaties, 9 IJIL 1969, pp. 177-214, str. 181.

¹⁰⁰ JACQUE, op. cit, str. 162. Usp. ELIAS, T.O.: Problems Concerning Validity of Treaties, 134 RCADI 1971, pp. 334-416, str. 388. gdje tvrdi da se radi o zabranjenim tipovima ugovora.

¹⁰¹ SALMON, J.J.: Le Droit des gens, Tome I, 8e éd., Bruxelles 1976-77, str. 93-94.

¹⁰² Autor vjerojatno ne misli na ugovore kao što je Ugovor o svemiru u kojem su se postavila načela ponašanja država u svemiru bez obzira na njegovu (ne)dostupnost.

¹⁰³ DEGAN, Međunarodno pravo, str. 122. Usp. DEGAN, Međunarodno pravo mora, str. 40. Usp. BARTOŠ, op. cit., str. 136.

Kod nekih se pisaca valjanost ugovora vezuje uz zakonit cilj. Tako Cavaré navodi sljedeće uvjete za valjanost međunarodnih ugovora: ugovor mora potjecati iz "slobodne volje" čiji cilj mora biti zakonit, u smislu da ne smije biti protivan pozitivnom pravu, te materijalno ili moralno nemoguć. Ugovori koji ne ispunjavaju te uvjete moraju se smatrati "ništavima ili barem proglašeni neprimjenjivima".¹⁰⁴

Fiore tvrdi da bi ugovori čija je svrha nezakonita morali biti bez učinka,¹⁰⁵ dok Hyde smatra da međunarodno pravo može poništiti "kao međunarodno nezakonite, sporazume koji su zaključeni u svrhu osiguranja izvršenja čina koja su priznata kao nezakonita i protivna temeljnim načelima pravde".¹⁰⁶ S tim se mišljenjima ne slaže Jacqué. On tvrdi da:

"Niti jedno pravilo međunarodnog prava ne zabranjuje državi da konvencijom ostvaruje bilo koju svrhu. Ne može ugovor biti ništav zbog nezakonitosti cilja..."¹⁰⁷

Treća grupa autora povezuje valjanost ugovora s njegovim sadržajem. Na vrlo je jasan način taj uvjet postavio Bluntschli koji je napisao:

"Ugovori sadržaj kojih prelazi opća prava humanosti ili imperativna pravila međunarodnog prava su ništavi."¹⁰⁸

No, u isto se vrijeme moramo prisjetiti njegove kodifikacije iz 1881:

¹⁰⁴ Ništav je ugovor koji je protivan hijerarhijski višem ugovoru-zakonu ili "temeljnim načelima međunarodnog prava ili onome što se može nazvati zajedničkim pravom čovječanstva (npr. piratstvo, trgovina robljem)". CAVARE, L.: *Le Droit international public positif*, tome II, Paris 1969, 3e éd., pp. 88-90.

¹⁰⁵ FIORE, op. cit., str. 440.

¹⁰⁶ HYDE, C.: *International Law Chiefly as Interpreted and Applied by the United States*, 2nd ed., Vol. II, Boston 1945, str. 1374.

¹⁰⁷ JACQUE, op. cit., str. 169. Ovakvo ograničenje bi postojalo samo u okviru neke međunarodne organizacije. Zanimljivo je da isti pisac uvjet zakonitosti svrhe postavlja bez izuzetka kad su u pitanju jednostrani pravni akti.

¹⁰⁸ BLUNTSCHLI, *Das moderne Voelkerrecht der zivilisierten Staaten*, 1872, str. 410. (cf. PAUL, V.: *The Legal Consequences of Conflict between a Treaty and an Imperative Norm of General International Law*, 21 OzoR 1971, pp 18-49, str. 20.)

"Članak 411 - Suprotni su pravu priznatom od čovječanstva, i stoga ništavi, ugovori koji a) uvode, šire ili štite ropstvo, b) odbijaju sva prava strancima, c) protivni su slobodi mora, d) određuju progon zbog vjerskih mišljenja.

Članak 412 - Suprotni su međunarodnom pravu i stoga ništavi ugovori čija je svrha: a) ustanovljenje prevlasti jedne sile nad čitavim svijetom, b) nasilno ukidanje postojeće države koja ne ugrožava održanje mira."¹⁰⁹

Za De Loutera je sadržaj ugovora zakonit (*justa causa*) ukoliko je moguć "*réelement et juridiquement*", tj. ukoliko nije suprotan ranijoj obvezi.¹¹⁰ Isti smo zahtjev kod nekih drugih pisaca nalazili kao "legalnost" ili "moralnost" predmeta, što govori o neujednačenom korištenju tih izraza. Tako, primjerice, Nahlik smatra da je *jus cogens* jedina osnova nevaljanosti ugovora povezana sa sadržajem ugovora.¹¹¹

Zanimljivo je stajalište Charlesa Rousseaua, pisca koji inače ne priznaje hijerarhiju među pravnim pravilima međunarodnog prava. Za njega postoje dva načelna "glavna uvjeta" valjanosti ugovora. To su dopustivost predmeta (*licité de l'objet*) i sloboda pristanka stranaka. Dopustivost predmeta je, prema ovom piscu, problem različit u međunarodnom pravu negoli u unutarnjem. Dok se u unutarnjem pravu pojavljuje *ordre public* kao ograničenje slobode stranaka nekog ugovora, u međunarodnom pravu takva pravila su "gotovo nepostojeća".¹¹² Međutim neka ograničenja ipak postoje, na način koji nam pokazuje povezanost pojmova sadržaja i predmeta ugovora, ali i samostalnost ugovornog prava:

"Sigurno je da je ugovor ništav ukoliko je njegov sadržaj u suprotnosti s pozitivnim pravilom međunarodnog prava koje vezuje sve stranke ugovornice. Ali tada se zapravo postavlja problem suprotnosti pravnih pravila, nadasve ukoliko je dotično pravilo ugovornog porijekla. Naprotiv, procjenjivanje 'moralnosti'

¹⁰⁹ HARVARD DRAFT, str. 1208

¹¹⁰ De LOUTER, J.: *Le droit international public positif*, Tome I, Oxford 1920, str. 480.

¹¹¹ NAHLIK, op. cit., str. 91.

¹¹² ROUSSEAU, Ch.: *Droit international public*, Tome I, Paris 1970, str. 142-143.

međunarodnog ugovora lako vodi u ponovno uvođenje prirodnog prava u međunarodno pravo... Zapravo, ugovorno pravo vrijedi samo za sebe, bez pozivanja na neki supra, meta ili extra pravni poredak. Ono vuče svoju 'pozitivnost' iz sporazuma država..."¹¹³

Sinclair čitavom problemu prilazi dosta suzdržano i drži da je vrlo kontroverzno "načelo da sukob s postojećim ili nastajućim *jus cogens* pravilom može učiniti ugovor ništavim."¹¹⁴ No, ipak mora priznati da "međunarodno pravo nameće neka ograničenja slobodi država da ulaze u ugovore bez obzira na njihov predmet ili sadržaj." Jedino takvo sigurno pravilo bilo bi pravilo o zabrani upotrebe sile. S druge strane, samo se teoretski mogu postaviti slučajevi da bi države zaključile "ugovore koji imaju za predmet i cilj negiranje temeljnih načela u osnovi samog ugovornog prava", poput načela *pacta sunt servanda*.¹¹⁵

Prilikom izrade Nacrta Konvencije, Sir Humphrey Waldock je kao posebni izvjestitelj Komisije za međunarodno pravo, dao daljnji doprinos ovom pitanju, a tekst članka 50. je propisivao:

"Ništav je ugovor ukoliko je u sukobu s imperativnom (*peremptory*) normom općeg međunarodnog prava od koje nije dopušteno odstupanje i koja se može mijenjati samo kasnijom normom općeg međunarodnog prava istog karaktera."

Komentar uz Nacrt pomaže nam da shvatimo neka razmišljanja članova Komisije pri sastavljanju članka 50. Tamo su, naime, navedeni primjeri koji su bili predlagani u Komisiji kao nesporna *jus cogens* pravila:

"Predlagani su primjeri uključivali: a) ugovor koji smjera nezakonitoj upotrebi sile protivno načelima Povelje; b) ugovor koji smjera izvršenju bilo kojeg drugog čina kažnjivog po međunarodnom pravu; i c) ugovor koji smjera ili pristaje na počinjenje djela poput trgovine robljem, piratstva ili genocida, u čijem je suzbijanju dužna sudjelovati svaka država."¹¹⁶

¹¹³ Ibid, str. 143. Usp. VERDROSS, op. cit., str. 572.

¹¹⁴ SINCLAIR, op. cit., str. 159, te Id., Vienna Conference on the Law of Treaties, 19 ICLQ 1970, pp. 47-69.

¹¹⁵ Ibid, VC, str. 224. i 215.

¹¹⁶ Nacrt 1966, Komentar uz čl. 50.

Osim tih pravila, raspravljana su i neka druga, što je navelo Komisiju na zaključak da je bolje izostaviti primjere i prepustiti odluku praksi država i međunarodnih sudova.

Glavni pravac rasprava zadržan je i na zasjedanjima diplomatske konferencije u Beču. Konferencija je, unatoč slaganju država s konceptom *jus cogens* u nekim ranijim fazama, pokazala i neka neslaganja. Naime, već se ranije pokazalo da bi se neslaganja mogla i politički podijeliti, pa su tako zagovornici koncepta *jus cogens* bile države u razvoju i zemlje istočnog bloka, dok su rezerve iskazale zapadne zemlje.¹¹⁷ No, na samoj se konferenciji pokazalo i da postoji opće slaganje o tome da je noviji razvoj međunarodnog prava ograničio slobodu ugovaranja država, samo je trebalo odlučiti na koji će se način ta ograničenja jasno formulirati. Jedan se broj delegacija, naime, bojao da bi previše općenita definicija ništavosti zbog sukoba s *jus cogens* pravilom mogla biti uzrokom zloupotreba. Na prvom je zasjedanju većinom od 72 "za" prema 3 "protiv" i 18 suzdržanih glasova usvojen tekst članka 50. koji je u konačnom tekstu postao članak 53. u istovjetnom tekstu.

Usvojeni tekst odgovorio je na problem identifikacije norme koja ima *jus cogens* karakter i odredio je njezin učinak na ugovor koji je s njom u suprotnosti u trenutku sklapanja. U članku 64. određeno je da će ugovor koji dođe u sukob s novonastalom *jus cogens* normom postati ništav i prestati vrijediti. Posljedice ništavosti se prema članku 53. protežu na vrijeme od nastanka ugovora. Članak 64., u pravilu, nema retroaktivni učinak, njegove posljedice nastupaju od trenutka nastanka nove *jus cogens* norme. Članak 71. propisuje da su stranke ugovora ništavog na osnovi članka 53. dužne otkloniti posljedice nastale na osnovi njihovog ugovora, te uskladiti svoje međunarodne odnose s imperativnom normom općeg međunarodnog prava. Drugim riječima, treba u najvećoj mjeri uspostaviti prijašnje stanje. Članak 44. zadržao je zabranu djeljivosti ugovora koji je sukobu s *jus cogens* normom, pa

¹¹⁷ Opširnije o radu konferencije v. SCHEUNER, U.: Conflict of Treaty Provisions with a Peremptory Norm of General International Law, 29 ZaoRV 1969, pp. 28-38; SINCLAIR, I.: Vienna Conference on the Law of Treaties, 19 ICLQ 1970, pp. 47- 69.

ništav postaje čitav ugovor, a ne samo odredba koja bi s imperativnim pravilom bila u sukobu. Naprotiv, djeljivost je dopuštena kod prinudnog okončanja ugovora u skladu s člankom 64.

Ima pisaca koji tvrde da rješenja Bečke konvencije, uključujući (naročito) članak 53. predstavljaju progresivni razvoj međunarodnog prava, a ne njegovu kodifikaciju. Odlučan je u tom pogledu Christos Rozakis koji tvrdi:

“Do usvajanja Bečke konvencije države su bile potpuno slobodne da ulaze u sporazume u sukobu s bilo kojim pravilom međunarodnog prava... Sa strogo pravne točke gledišta, ne postoji jasan i konzistentan dokaz o tome da su države bile spremne da ispituju valjanost međunarodnih sporazuma na temelju kršenja nekih pravnih načela ili pravila...”¹¹⁸

Druga grupa pisaca, naprotiv, ne samo da smatra kako je Bečka konvencija kodificirala postojeće običajno pravo, te bezrezervno prihvaća koncept *jus cogens* u međunarodnom pravu ugovora, već su u nabranjanju mogućih pravila koja imaju takav karakter prilično “izdašni”.¹¹⁹

Točnije je, međutim, mišljenje da takva pravila bez sumnje postoje, ali da u njihovu određivanju i ocjeni njihovog učinka valja biti oprezan i restriktivan bez obzira na dobre želje da se polje međunarodnih ugovornih odnosa što više uredi pravnim pravilima.¹²⁰

Čini se da takva potvrda dolazi i iz postojeće sudske prakse iz nekoliko posljednjih godina nakon usvajanja Bečke konvencije. U nekoliko instanci potvrđeno je postojanje imperativnih normi međunarodnog prava.

¹¹⁸ ROZAKIS, op. cit., pp. 150-193, str. 155-156. ELIAS, op. cit., str. 388. smatra da je koncept *jus cogens* relativno nov u međunarodnom pravu.

¹¹⁹ Usp. NAHLIK, op. cit., str. 102. koji smatra da bi se moglo smatrati *jus cogens* pravilima glavna načela prava mora ili diplomatskog prava, zatim o zakonitom korištenju nuklearne energije ili pravnom položaju svemira.

¹²⁰ Takvo mišljenje zastupa npr. BROWNLIE, I.: Principles of Public International Law, 4th ed., Oxford 1990, str. 513.

Počev od presude u sporu Barcelona Traction iz 1970. godine, kada je potvrđeno postojanje obveza koje djeluju *erga omnes*, odnosno, prema čitavoj međunarodnoj zajednici, priznato je i pravo svake države da zahtijeva njihovo poštivanje.¹²¹ U presudi u sporu između Nikaragve i SAD iz 1986. Međunarodni sud izrijeком je naveo neka od pravila koja, prema njegovu mišljenju, imaju takav značaj. Prije svega, to se odnosi na pravilo o zabrani upotrebe sile kako je sadržano u članku 2. st. 4. Povelje UN-a.¹²² Osim toga, smatrao je da takav isti karakter imaju temeljna opća načela humanitarnog prava.¹²³

Istog je mišljenja bila i Arbitražna komisija formirana u okviru mirovne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, a pod predsjedanjem francuskog pravnik R. Badintera. Komisija je u razdoblju od kraja 1991. do kraja 1993. izrekla ukupno petnaest mišljenja u kojima se bavila problemima proizašlima u vezi s raspadom SFRJ i njezinom sukcesijom.¹²⁴ U svom Mišljenju br. 1. Komisija je ustvrdila da su nove države načelno slobodne da sporazumom uredi svoje nove odnose koji proizlaze iz sukcesije države. Međutim:

“Peremptorne norme općeg međunarodnog prava i, osobito, poštivanje temeljnih prava pojedinaca i prava naroda i manjina, vezuju sve stranke sukcesije.”¹²⁵

Isto je potvrđeno i u Mišljenju br. 2 u kojem se Komisija izjasnila o pravu na samoodređenje koje, međutim, ne može

¹²¹ Barcelona Traction, (Second Phase), ICJ Reports, 1970, p. 32.

¹²² Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, Merits, Judgement, ICJ Rep. 1986, p. 14, str. 100 (para. 190).

¹²³ Ibid, str. 114 (para. 220). Slično u parnici o američkom diplomatskom osoblju Međunarodni sud potvrđuje imperativni karakter pravila sadržanih u Bečkim konvencijama o diplomatskim (1961.) i konzularnim (1963.) odnosima. Case concerning U.S. Diplomatic and Consular Staff in Tehran (U.S.A. v. Iran), Order, ICJ Reports, 1979, p. 20.

¹²⁴ Mišljenje br. 1. izdano je 29. studenog 1991, br. 2-7 izdana su 11. siječnja 1992., a 4. srpnja mišljenja br. 8-10. Mišljenja su objavljena u I.L.M. br. 6/1992. U 1993. izrečena su mišljenja br. 11-15. Prijevod na hrvatskom je objavljen kod DEGAN, V.Đ.: Hrvatska država u međunarodnoj zajednici, Zagreb 2002, pp. 334. i sl.

¹²⁵ Mišljenje br. 1, toč. 1/e.

uključiti promjenu postojećih granica bez sporazuma država (načelo *uti possidetis juris*).¹²⁶ To, međutim, ne umanjuje dužnost svih država da, u skladu s apsolutno obveznim pravilima međunarodnog prava, poštuju prava manjina (toč. 2). Načela zabrane upotrebe sile u odnosima s drugim državama i očuvanje prava etničkih, vjerskih i jezičnih grupa potvrđena su i u Mišljenju br. 10. (toč. 4) kao kogentna načela općeg međunarodnog prava.

Međunarodna arbitraža osnovana radi rješavanja spora o razgraničenju između Gvineje Bisao i Senegala također je priznala postojanje imperativnih pravila svojom presudom iz 1989. godine, mada, čini se, dosta nerado. Prema njezinim riječima:

“Suvremena doktrina međunarodnog prava prilično je zauzeta *jus cogensom*, naročito od Bečke konvencije iz 1969. Prema jednom dijelu te doktrine *jus cogens* bi se sastojao od normi više hijerarhije. Studije o značenju *jus cogensa* i identifikaciji normi takvog karaktera često su bile pod utjecajem ideoloških koncepcija i političkih stajališta. S gledišta prava ugovora, *jus cogens* je jednostavno svojstvo izvjesnih pravnih pravila da se ne mogu derogirati ugovornim putem.”¹²⁷

Na osnovi takvog gledišta arbitraža je odbila tumačenje Gvineje Bisao da bi načelo samoodređenja naroda imalo karakter *jus cogens*, niti da bi ono ograničavalo pravo sklapanja ugovora. No, na taj je način nesumnjivo priznala postojanje drugih *jus cogens* pravila koja mogu imati takav derogirajući učinak na ugovore.

Možemo, dakle, ustvrditi da Bečka konvencija ipak izražava postojeće pravo kada utvrđuje postojanje *jus cogens* pravila kao jedne kategorije pravnih pravila koje stranke uvijek moraju poštovati. Ta su pravila uvijek dio općega međunarodnoga prava, dok ugovore možemo promatrati kao izvor partikularnog prava čija pravna pravila ne smiju doći u sukob s *jus cogens* pravilima.

¹²⁶ Toč. 1. Usp. tvrdnju u Mišljenju br. 3. da promjena granica silom nema nikakvog pravnog učinka (toč. 4).

¹²⁷ Tribunal Arbitral pour la détermination de la frontière maritime Guinée-Bissau/Sénégal, Sentence du 31 juillet 1989, 94 RGDIP 1990/1, pp. 204-277, str. 233-234.

Pravni učinak ništavosti u ovom slučaju je jednak kao i kod članka 52., znači apsolutna ništavost od nastanka ugovora i u odnosu na cijeli ugovor.

3. Pravne posljedice ništavosti

Bečka konvencija, rekli smo, ponovno naglašava razliku između ništavosti s obzirom na okolnosti u kojima je ugovor sklopljen te ništavosti koja nastupa kao posljedica nevaljana predmeta ugovora u odredbama o posljedicama ništavosti: u jednoj skupini nalaze se mane koje se odnose na pristanak države, a u drugoj one koje se odnose na *jus cogens*.

Članak 69. jasno postavlja opće načelo glede posljedica ništavosti u svom st. 1.:

Posljedice ništavosti ugovora

1. Ništav je onaj ugovor ništavost kojega je ustanovljena na temelju ove Konvencije. Odredbe ništavog ugovora bez pravne su snage.

Ništavost ugovora, jasno je iz svih relevantnih odredaba Konvencije, može nastati samo na temelju pravila Konvencije i ne nastupa automatski. Države moraju ništavost utvrditi u odgovarajućem postupku, ali ništav ugovor ne proizvodi nikakve pravne učinke od početka. Naime, prema riječima Waldocka “Komisija nije razmišljala o mogućnosti da bi ugovor postao ništav tek od datuma od kojeg je ništavost bila ustanovljena”.¹²⁸ Također, Komisija se jasno ogradila da se njezine odredbe o učincima ništavosti ne bave pitanjem odgovornosti države.¹²⁹

No, ukoliko je ugovor primjenjivan neko vrijeme, a pod uvjetom da nije prekršen članak 45., može se postaviti pitanje što s učincima ugovora postignutima prije njegove ništavosti. Ostatak članka 69. nudi sljedeće rješenje:

¹²⁸ Official Records, 1st Session, 40th Meeting of the Committee as a Whole.

¹²⁹ Nacrt 1966, Komentar uz čl. 65., str. 84. U tom smislu v. i čl. 73. BK.

“2. Ako su ipak na osnovi takvog ugovora izvršeni čini:
 (a) svaka stranka može zatražiti od svake druge stranke da u njihovim međusobnim odnosima, koliko je to moguće, uspostavi stanje koji bi postojalo da ti čini nisu izvršeni;
 (b) čini izvršeni u dobroj vjeri prije pozivanja na ništavost nisu postali protupravni samim tim što je ugovor ništav.

3. U slučajevima koji potpadaju pod Članak 49, 50, 51. ili 52, stavak 2. ne primjenjuje se na stranku kojoj se pripisuje prijevara, korupcija ili prisila.

4. U slučaju kad je pristanak neke država da bude vezana mnogostranim ugovorom ništav, prethodna se pravila primjenjuju na odnose između te države i stranaka ugovora.”

Prvo je načelo, dakle, da se postigne *status quo ante*, tj. povrat u stanje prije sklapanja ugovora, ali povlaštena je samo ona država koja nije pridonijela uzroku ništavosti, odnosno, nije odgovorna za prijevaru, korupciju ili prisilu. Kada ni jedna stranka nije pridonijela ništavosti ugovora, već su u dobroj vjeri ispunjavali ugovor, takvi čini izvršeni u vremenu do pozivanja na ništavost, neće samo zbog toga postati ništavi. Čitano u kontekstu s člankom 71. i takvi akti mogu postati ništavi ukoliko su nespojivi s *jus cogens* odredbama općeg međunarodnoga prava. Namjera te odredbe bila je, očito, da ublaži učinak ništavosti barem glede onih čina koji su izvršeni *bona fide*, a nisu ništavi iz nekog drugog razloga.¹³⁰

U slučaju mnogostranog ugovora situacija se mijenja samo za onu državu čiji je pristanak imao mane i eventualno onu državu koja je odgovorna za nastanak takve mane, ako se radi o prijevari, korupciji ili prisili. Za ostale države ugovor ostaje na snazi bez ikakve razlike.

Članak 71. propisuje posljedice ništavosti ugovora koji je suprotan imperativnoj normi općega međunarodnog prava. Međutim, razlikuju se posljedice s obzirom na to da li je ugovor bio suprotan normama *jus cogens* u vrijeme sklapanja ugovora ili je razlog ništavosti u kasnije nastaloj novoj normi takva karaktera.

¹³⁰ Vidimo da Konvencija ne razlikuje posljedice ništavosti prema članku 51., mada taj članak govori o “nepostojećem ugovoru”.

Uostalom, ovaj potonji slučaj je, kako smo vidjeli, naveden kao razlog prestanka ugovora u članku 64., a ništavost ne nastupa *ab initio*. Unatoč bitnim razlikama između ta dva slučaja, Komisija je odlučila da takvu ništavost obradi u istom članku, budući da se i jedan i drugi odnose na sukob s apsolutnom normom međunarodnog prava.

Članak 71. govori o prvom slučaju u svom 1. stavku:

1. Ako je ugovor ništav na temelju Članka 53, stranke su dužne:

(a) otkloniti, koliko je to moguće, posljedice svakog čina izvršenog na temelju odredbe koja je suprotna imperativnoj normi općega međunarodnog prava; i

(b) uskladiti svoje međusobne odnose s imperativnom normom općega međunarodnog prava.

Ugovor koji je ništav *ab initio*, mišljenje je Komisije, poseban je slučaj ništavosti koji zadire u sam međunarodni javni poredak. Stoga, njegove posljedice treba otkloniti, a stranke moraju uspostaviti stanje koje je u skladu s imperativnim pravilima međunarodnog prava. Radi se o obvezi svih stranaka, bez obzira je li ugovor dvostran ili mnogostran.

Nasuprot tome, stavak 2. određuje:

2. Ako ugovor postaje ništav i prestaje na temelju Članka 64, prestanak ugovora:

(a) oslobađa stranke obveze da nastave s izvršavanjem ugovora;

(b) nije na štetu nikakvog prava, obveze ili pravnog položaja stranaka nastalih izvršavanjem ugovora prije njegova prestanka; međutim, ta se prava, te obveze ili taj položaj mogu zadržati jedino ako njihovo zadržavanje samo po sebi nije suprotno novoj imperativnoj normi općega međunarodnog prava.

Strankama ugovora koji je postao ništav *ex nunc*, dakle od trenutka u kojem je konflikt između ugovora i nove *jus cogens* norme nastao, priznaju se pravni učinci ugovora koji su do tada nastali, pod uvjetom da sami ti učinci nisu u suprotnosti s tom normom. Ugovor postaje ništav i prestaje vrijediti, te ga stranke nisu dužne dalje izvršavati:

“Drugim riječima, [pravilo] ne anulira ugovor, ono zabranjuje njegovo daljnje postojanje i izvršenje.”¹³¹

Još je jedna bitna razlika između ništavosti na temelju članka 53. i 64. U potonjem, države mogu spasiti dio ugovora koji nije u suprotnosti s novom imperativnom normom, jer članak 44. dopušta djeljivost ugovora. Naprotiv, ugovor ništav *ab initio* temeljem članka 53. postaje ništav u cijelosti.

4. Postupak utvrđivanja ništavosti

Već smo naglašavali kako je, prema Bečkoj konvenciji, vrlo važno da ništavost bude utvrđena u odgovarajućem postupku, budući da ne nastupa automatski. Takav je zahtjev u potpunosti u skladu sa zahtjevom međunarodne pravne sigurnosti.

Bečka konvencija donosi razrađeni postupak u kojem se može isticati ništavost nekoga ugovora, kako relativna, tako i apsolutna, u Odjeljku 4. Dijela V. Konvencije. Bez obzira na trajanje postupka ugovor će prestati vrijediti *ab initio*.

Stranka koja se, na temelju odredaba Konvencije, pozove na bilo koji razlog ništavosti svoga pristanka da bude vezana ugovorom ili na uzrok osporavanja valjanosti ugovora, mora svoj zahtjev notificirati ostalim strankama. Notifikacija mora navesti mjeru koja se predlaže glede ugovora i razloge za to (članak 65. st. 1.). Drugoj stranci ili drugim strankama daje se rok od najmanje tri mjeseca od primitka notifikacije da stave prigovor na notifikaciju. Ukoliko nakon proteka roka nijedna stranka ne stavi prigovor, stranka koja je izvršila notifikaciju može, na način predviđen u članku 67., poduzeti mjeru koju je predložila (članak 65. st. 2.). Čak ako država i nije izvršila notifikaciju, ona takvu notifikaciju može izvršiti kao odgovor nekoj drugoj stranci koja traži izvršenje ugovora ili se poziva na njegovo kršenje. Pritom moraju biti ispunjeni uvjeti iz članka 45., odnosno, država ne smije biti prekludirana u isticanju prigovora ništavosti. Notifikacija, kao i

¹³¹ Nacrt 1966, Komentar uz čl. 61., str. 81. Komisija kao primjer navodi ugovore o trgovini robljem koji se više ne mogu izvršavati. Naravno, ni ova odredba nema retroaktivni učinak.

isprava o ništavosti mora biti u pisanom obliku i potpisana od ovlaštene osobe, odnosno, organa države (članak 67.). Notifikacija ili isprava može se, prije nego što proizvede učinak, opozvati u svako doba (članak 68.).

Stavi li neka druga stranka prigovor, nastaje spor koji su države dužne riješiti mirnim putem, sredstvima koja su navedena u članku 33. Povelje Ujedinjenih naroda. To znači da se države moraju poslužiti “pregovorima, istragom, posredovanjem, mirenjem, arbitražom, sudskim postupkom, obraćanjem regionalnim organizacijama ili sporazumima ili drugim mirnim sredstvima po svom izboru.”¹³² Izbor sredstava slobodan je samim strankama.

Članak 66. uređuje situaciju ukoliko stranke ne postignu mirno rješenje svoga spora o notifikaciji tijekom dvanaest mjeseci nakon datuma stavljanja prigovora. Konvencija razlikuje dva slučaja. Jedan se odnosi na spor oko primjene ili tumačenja članka 53. ili 64., dakle onih članaka koji se odnose na *jus cogens*. U tom slučaju Konvencija predviđa obveznu nadležnost Međunarodnog suda:

(a) svaka stranka spora o primjeni ili tumačenju Članka 53. ili 64. može tužbom podvrgnuti spor na rješavanje Međunarodnom sudu, osim ako stranke suglasno odluče spor podvrgnuti arbitraži.

Takvo je rješenje usvojeno nakon dosta duge i neizvjesne rasprave na Konferenciji.¹³³ No, može se ipak reći da su države reagirale na novinu u Bečkoj konvenciji, nesigurne kako će se koncept *jus cogens* odraziti na njihove ugovorne odnose. Najveći protivnici obvezne nadležnosti bile su države oko Sovjetskog saveza, koje do tada nikada nisu prihvaćale takvu nadležnost.

Za sporove nastale u vezi s notifikacijom glede drugih uzroka ništavosti, Konvencija predviđa postupak obveznog mirenja u

¹³² Povelja UN-a, članak 33. Popis sredstava nije ograničen.

¹³³ Rasprava se više vodila o statusu Istočne Njemačke i njezinom prijemu u UN, negoli o nadležnosti Suda. Za rasprave v. SINCLAIR, op. cit., pp. 226-233. Interes za cijeli problem opao je nakon prijema obju Njemački u OUN 1974. godine.

skladu s dobro razrađenim mehanizmima navedenima u Prilogu Konvencije (članak 66. toč. b):

(b) svaka stranka spora o primjeni ili tumačenju bilo kojega drugog članka dijela V. ove Konvencije može pokrenuti postupak naveden u Prilogu Konvenciji, podnošenjem u tu svrhu zahtjeva glavnom tajniku Ujedinjenih naroda.

Postupak prema Prilogu predviđa pravo svake države stranke Konvencije ili članice UN-a da nominira dva pravnik na popis miritelja. U slučaju spora države se obraćaju glavnom tajniku UN-a koji pokreće postupak mirenja. Države u sporu same imenuju po dva člana komisije za mirenje s popisa i/ili izvan njega, koji onda zajedno biraju petoga člana s popisa koji ima ulogu predsjedavajućeg. Međutim, ukoliko država u sporu propusti imenovati "svoje" članove komisije, to će učiniti glavni tajnik UN-a, čime se izbjegava opstrukcija čitavoga postupka. Komisija donosi izvještaj, koji može sadržavati i određene zaključke, ali taj izvještaj nije obvezujući za stranke u sporu. Naime, postupak mirenja nije sudski ili arbitražni postupak, pa ne završava obvezujućom presudom.

Zanimljiva su rješenja usvojena u BK iz 1986. godine glede nadležnosti Međunarodnog suda da rješava spor o sukobu s imperativnom normom. Naime, prema Statutu Međunarodnoga suda međunarodne organizacije ne mogu biti stranke u parnici pred tim Sudom, njegova se nadležnost u parnici odnosi isključivo na države. U skladu s tim ograničenjem, st. 2. toč. a) članka 66. te Konvencije, predviđa obveznu nadležnost Međunarodnoga suda samo u odnosu na države. No, s druge strane:

b) ako je država stranka spora s jednom ili više međunarodnih organizacija, država može, prema potrebi, posredstvom neke države članice Ujedinjenih naroda, zamoliti Opću skupštinu ili Vijeće sigurnosti ili, ovisno o slučaju, nadležni organ neke međunarodne organizacije koja je stranka spora i koja je ovlaštena u skladu s Člankom 96. Povelje Ujedinjenih naroda, da od Međunarodnog suda traži savjetodavno mišljenje u skladu s Člankom 65. Statuta Suda;

c) ako su Ujedinjeni narodi ili neka međunarodna organizacija, koja je ovlaštena u skladu s Člankom 96. Povelje

Ujedinjenih naroda, stranka spora, oni mogu od Međunarodnog suda tražiti savjetodavno mišljenje u skladu s Člankom 65. Statuta Suda;

Isto pravo da zatraži savjetodavno mišljenje posredstvom neke države članice Ujedinjenih naroda, ima i svaka međunarodna organizacija, osim onih spomenutih u točki c), koja je stranka spora (toč. d). No, za razliku od "normalnog" savjetodavnog mišljenja Međunarodnog suda, koje nema obvezujuću snagu, ovdje se sve stranke odnosnog spora obvezuju da će prihvatiti savjetodavno mišljenje dano na temelju točke b), c) ili d) kao konačno. Ukoliko stranke u sporu ne uspiju dobiti savjetodavno mišljenje, svaka stranka spora može, pisanom notifikacijom drugoj stranki ili drugim strankama, spor podvrgnuti arbitraži u skladu s odredbama Priloga ovoj Konvenciji.

Ovom će se postupku pribjeći osim ako sve stranke spora spomenute u 2. stavku suglasno odluče spor podvrgnuti nekom arbitražnom postupku, uključujući onaj naveden u Prilogu ovoj Konvenciji.

Od stupanja Konvencije do danas ova sredstva za mirno rješavanje sporova nisu nikada bila korištena.

5. Prestanak i suspenzija ugovora

Prestanak nekog ugovora, prema članku 70. Bečke konvencije, znači prestanak njegova važenja na temelju njegovih odredaba ili u skladu s ovom Konvencijom,¹³⁴ a koji oslobađa stranke obveze da nastave s izvršavanjem ugovora. Prestanak ugovora nije na štetu nikakvog prava, obveze ili pravnog položaja stranaka nastalih izvršavanjem ugovora prije njegova prestanka.¹³⁵

¹³⁴ V. članak 42. st. 2. prema kojem do prestanka ugovora, njegova otkazivanja ili povlačenja neke stranke može doći samo primjenom odredaba ugovora ili ove Konvencije. Isto pravilo vrijedi za suspenziju primjene ugovora.

¹³⁵ Članak 70., toč. a) i b). NGUYEN QUOC, str. 300. navodi arbitražu u slučaju Rainbow Warrior (Novi Zeland/Francuska) 1990. godine u kojoj je smatrano da odgovornost Francuske utemeljena na ugovoru nije prestala s njegovim prestankom.

Tako uspostavljena stanja po prestanku ugovora ne mogu se pobijati.¹³⁶

S druge strane, prema članku 72. st. 1., suspenzija primjene ugovora na temelju njegovih odredaba ili u skladu s ovom Konvencijom:

“(a) oslobađa stranke između kojih je primjena ugovora suspendirana obveza izvršavanja ugovora u njihovim međusobnim odnosima za razdoblje suspenzije;

(b) ne utječe inače na pravne odnose između stranaka ustanovljene ugovorom.

2. Za vrijeme razdoblja suspenzije stranke se moraju sudržavati od svih čina koji bi mogli priječiti ponovnu primjenu ugovora.”

Suspenzija je privremeno stanje, dok je prestanak ugovora konačan. Kod suspenzije ugovora stranke nisu oslobođene obveze poštivanja osnovnih vrijednosti toga ugovora, odnosno, moraju se ponašati sukladno načelu *pacta sunt servanda*, koji strankama nalaže da u dobroj vjeri poštuju ugovor koji je na snazi.¹³⁷

Razlozi za prestanak i suspenziju nekog međunarodnoga ugovora klasično se dijele na razloge predviđene samim ugovorom, odnosno, sporazumom stranaka i razloge koji nastupaju djelovanjem pravila općeg međunarodnog prava.¹³⁸ Capotortijeva podjela, koju usvaja i Sinclair, razlikuje prestanak i suspenziju koji dolaze kao posljedica: a) *ad hoc* klauzula ugovora, b) naknadnog ugovora, te c) primjene pravila općeg međunarodnog prava.¹³⁹ Nguyen Quoc Dinh, pak, dijeli razloge prestanka i suspenzije na one koji proizlaze iz volje stranaka, početne ili naknadne, te iz okolnosti koje stranke nisu predvidjele.¹⁴⁰

¹³⁶ DEGAN, Međunarodno pravo, str. 185.

¹³⁷ Ibid, str. 184. Autor tvrdi da suspenzija nije česta pojava u međunarodnoj praksi.

¹³⁸ V. ANDRASSY, J.: Međunarodno pravo, 6. izd., Zagreb 1976, str. 344.

¹³⁹ CAPOTORTI, F.: L’extinction et la suspension des traités, 134 RCADI 1971, pp. 417-588, str. 471-472. SINCLAIR, I.: The Vienna Convention on the Law of Treaties, 2nd ed., Manchester 1984, str. 181.

¹⁴⁰ NGUYEN QUOC, op. cit., str. 300.

Pravila o prestanku i suspenziji ugovora sadržana su u Odjeljku 3. Dijela V. Konvencije. Prema mišljenju Međunarodnoga suda izraženim u više prigoda, ta pravila Bečke konvencije, osobito članci 60., 61. i 62., mogu se uglavnom smatrati kodifikacijom općeg međunarodnog prava.¹⁴¹

5.1. Prestanak i suspenzija prema sporazumu stranaka

Stranke su slobodne da same odrede uvjete pod kojima će njihov ugovor prestati važiti ili će njegova primjena biti suspendirana i one se, u pravilu, tim svojim pravom i služe. To se pravo može iskoristiti unaprijed, usvajanjem odgovarajućih odredaba u samom ugovoru, ali i naknadnim sporazumom stranaka.¹⁴² Bečka konvencija u tom smislu kodificira postojeće međunarodno pravo u članku 54.:

Prestanak ugovora ili povlačenje iz njega na temelju odredaba ugovora ili uz pristanak stranaka

Do prestanka ugovora ili povlačenja neke stranke može doći:

(a) u skladu s odredbama ugovora; ili

(b) u svako doba, uz pristanak svih stranaka, nakon konzultacije s ostalim državama ugovornicama.

¹⁴¹ The Case Concerning Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment 25 Sept. 1997, ICJ Reports 1997: “46. Sud nema potrebe da razmisli o pitanju primjenjivosti Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969. u sadašnjem slučaju. Treba samo imati na umu činjenicu da je nekoliko puta imao priliku da smatra da se neka od pravila iz te Konvencije mogu smatrati kodifikacijom postojećeg običajnog prava. Sud zauzima gledište da se na mnogo načina to odnosi na odredbe Bečke konvencije o prestanku i obustavi primjene ugovora iz članaka 60.-62. (v. Parnicu Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South-West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)), Advisory Opinion, ICJ Reports 1971, p. 47 i Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland), Jurisdiction of the Court, Judgment, ICJ Reports 1973, p. 18; vidi također Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Advisory Opinion, ICJ Reports 1980, pp. 95-96).

http://www.icj-cij.org/idxwww/idocket/ihs/ihsjudgment/ihs_jjudgment_970925.html.

¹⁴² Opš. v. PLENDER, R.: The Role of Consent in the Termination of Treaties, 57 BYBIL 1986, pp. 133-167, str. 135. o tzv. *expiry clauses*, u kojima postoji “impresivna raznolikost jezika”.

Osim stranaka, dakle, u naknadnom sporazumnom prestanku ugovora imaju pravo sudjelovati i druge ugovornice, odnosno, države koje su ugovor prihvatile, ali on za njih još nije stupio na snagu. One moraju biti "konzultirane", što znači da njihov pristanak nije nužan. Države koje još nisu izrazile pristanak da budu vezane ugovorom nemaju nikakva prava da sudjeluju u njegovu okončanju.

Ugovori se u pravilu sklapaju na neodređeno vrijeme.¹⁴³ Međutim, stranke mogu unaprijed ili naknadno odlučiti da svoj ugovor ograniče na neki rok. U međunarodnoj sudskoj praksi zabilježene su različite mogućnosti. Prije svega, stranke mogu odrediti trajanje ugovora na određeno vrijeme. Stranke mogu unaprijed odrediti definirani datum¹⁴⁴ ili odrediti rok trajanja od 5, 10, 20 ili čak 99 godina. Ponekad se ti rokovi mogu automatski produživati, ukoliko ne dođe do njegova otkazivanja.¹⁴⁵ No, događa se da ugovor traje i nakon svoga roka trajanja ukoliko to proizlazi iz izričite ili prešutne volje stranaka.¹⁴⁶ U tom je smislu zanimljiv Ugovor o Antarktiku, koji je 1959. sklopljen na trideset godina od dana stupanja ugovora na snagu, što se ispunilo 1991. godine. Međutim, ugovor je ostao na snazi i nakon toga roka,

¹⁴³ Npr. članak Q. Ugovora iz Maastrichta ili članak XIII. Konvencije o zabrani usavršavanja, proizvodnje i stvaranja zaliha bakteriološkog (biološkog) i toksičnog oružja te o njihovu uništavanju.

¹⁴⁴ Npr. prema članku 68. st. 1. Međunarodnog sporazuma o kavi, taj je sporazum trebao biti na snazi do "30. rujna 1992. godine". Ugovor između SAD i Paname o Panamskom kanalu prestao je važiti 31.12.1999., datumom predaje kanala Panami.

¹⁴⁵ Ugovor o Europskoj zajednici za ugljen i čelik sklopljen je 1951., prema svom članku 97., na 5 godina. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju genocida iz 1948. godine sklopljena je na 10 godina "počam od dana kada stupa na snagu. Ona će poslije toga ostati na snazi u uzastopnim razdobljima od po pet godina, i to za one stranke ugovornice koje ju ne otkazu barem šest mjeseci prije kraja razdoblja u tijeku."

¹⁴⁶ I ugovor sklopljen na određeno vrijeme može se produžiti odlukom nadležnog organa ili potrebnom većinom stranaka. Člana 57. toč. b) Međunarodnog sporazuma o kositru iz 1975. određuje: "Vijeće može dvotrećinskom većinom svih glasova zemalja proizvođača i dvotrećinskom većinom svih glasova zemalja potrošača produžiti trajanje ovoga sporazuma za period ne duži od dvanaest mjeseci ukupno."

budući da njegove stranke nisu iskazale interes za njegovu izmjenu ili prestanak važenja.¹⁴⁷

Ugovor može predvidjeti i da ugovor prestaje u svako doba naknadnom odlukom nekoga organa ili određene većine stranaka.¹⁴⁸ U prikazu prakse tajnika UN-a kao depozitara ugovora nalazimo primjer Međunarodnog sporazuma o kakau iz 1972. godine. Njegov članak 74. st. 5. predviđa:

"Vijeće [Sporazuma o kakau] može, u svako doba, posebnim glasovanjem, odlučiti da ukine Sporazum. Takav prestanak imat će svoj učinak na datum koji Vijeće odluči, pod uvjetom da se obveze članica prema članku 37. nastave do isteka financijske odgovornosti u odnosu na pričuve ili do kraja treće kvota godine nakon njegova stupanja na snagu, što god bude ranije. Vijeće će o svojoj odluci obavijestiti Glavnog tajnika Ujedinjenih naroda."¹⁴⁹

Prema članku 54. Bečke konvencije, vidjeli smo, stranke mogu pojedinačno otkazati ugovor prema odredbama samoga ugovora ili uz naknadni sporazum stranaka i nakon konzultacije s ostalim državama ugovornicama. U tom slučaju jednostrani otkaz ne predstavlja kršenje ugovora ukoliko se stranka pridržavala uvjeta samoga ugovora.¹⁵⁰ Uvjeti otkaza ugovora mogu biti različiti u smislu razloga, potrebnog roka za notifikaciju otkaza, kao i za njegovo stupanje na snagu. Tako se otkaz može staviti bez obzira na razloge, kao u članku 12. st. 1. Fakultativnog protokola uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966.:

"Svaka stranka može otkazati ovaj Protokol u bilo koje vrijeme pismenom notifikacijom Glavnom tajniku Ujedinjenih naroda. Otkaz ima učinak tri mjeseca od dana primitka notifikacije od strane Glavnog tajnika."¹⁵¹

¹⁴⁷ Opš. o Antarktiku v. npr. VIDAS, D.: Ujedinjeni narodi i antarktički sistem, Hrvatska i Ujedinjeni narodi, Zagreb 1996, pp. 335. 351.

¹⁴⁸ Usp. odredbu Sporazuma o utemeljenju banke cjepiva za slinavku iz 1985. godine, koja određuje da će ugovor prestati jednoglasnim pristankom svih stranaka.

¹⁴⁹ Summary of Practice of the Secretary-General as Depositary of Multilateral Treaties, p. 78.

¹⁵⁰ Uvjeti se mogu nalaziti i u općem međunarodnom pravu.

¹⁵¹ Usp. Članak 58. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda:

Neki ugovori vezuju otkaz uz procjenu stranke. Članak XIII. Konvencije o zabrani usavršavanja, proizvodnje i stvaranja zaliha bakteriološkog (biološkog) i toksičnog oružja te o njihovu uništavanju iz 1972., u st. 2. određuje:

“Svaka država stranka ove konvencije u ostvarivanju svojega nacionalnog suvereniteta ima pravo da istupi iz ove konvencije ako zaključi da izvanredne okolnosti u vezi s predmetom ove konvencije ugrožavaju najviše interese zemlje. O svojem istupu ona obavještava, najmanje tri mjeseca unaprijed, sve ostale članice Konvencije i Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda. Ta obavijest treba da sadrži izjavu o okolnostima koje po njezinu mišljenju ugrožavaju njezine najviše interese.”¹⁵²

Jednostrani otkaz može se zabraniti kroz neko vrijeme nakon stupanja ugovora na snagu ili dok traje situacija koju ugovor uređuje.¹⁵³ Jednostrani otkaz dvostranog ugovora dovodi do njegova prestanka. Naprotiv, mnogostrani ugovor može i dalje ostati na snazi između svojih stranaka.

Nadalje, države ugovornice mogu se dogovoriti da trajanje ugovora učine ovisnim o ispunjenju nekog uvjeta (rezolutivni

“OTKAZIVANJE

1. Visoka ugovorna stranka može otkazati ovu Konvenciju samo nakon isteka roka od pet godina od dana kad je ona postala stranka Konvencije i šest mjeseci nakon što je svoju namjeru da otkaze Konvenciju notificirala glavnom tajniku Vijeća Europe, koji će o tome obavijestiti druge visoke ugovorne stranke.

2. Takvo otkazivanje ne može dotičnu visoku ugovornu stranku osloboditi njezinih obveza na temelju ove Konvencije u odnosu na bilo koji čin koji bi mogao predstavljati kršenje tih obveza, a koji je ona poduzela prije dana od kojega je otkazivanje postalo pravovaljano.

3. Uz istu rezervu prestaje biti strankom ove Konvencije svaka visoka ugovorna stranka koja prestaje biti članicom Vijeća Europe.

4. Konvencija se može otkazati, u skladu s odredbama prethodnih stavaka, glede svakog područja na koje je njezina primjena protegnuta na temelju članka 56.”

¹⁵² Nav. prema S.I.-MU, br. 43/1974. Sličan je smisao i odgovarajućih odredaba Ugovora o zabrani nuklearnih pokusa iz 1963. i sl.

¹⁵³ Usp. odredbe Ženevskih konvencija iz 1949. godine, koje učinak otkaza odgađaju na godinu dana od notifikacije: “Međutim, otkazivanje priopćeno u vrijeme kada sila koja otkazuje sudjeluje u nekom sukobu neće djelovati do zaključenja mira i u svakom slučaju tako dugo dok operacije oslobađanja i repatriiranja osoba zaštićenih ovom konvencijom ne budu završene.”

uvjet). Najpoznatiji je primjer nekadašnjeg Varšavskog pakta iz 1955. godine, koji je svoje trajanje vezivao za “dan stupanja na snagu Općeg europskog ugovora o kolektivnoj sigurnosti.” Ugovor je stvarno i prestao zajedničkom odlukom njegovih stranaka nakon pada Berlinskog zida i raspada SSSR-a.

Ugovori o zajmovima mogu propisivati trajanje do isplate duga. Stranke mogu dogovoriti i prestanak ugovora po ispunjenju, što se može činiti suvišnim s obzirom na istovjetno pravilo općeg međunarodnog prava. Međutim, u takvom slučaju stranke moraju postići suglasnost da je ugovor ispunjen.¹⁵⁴

Među rezolutivnim uvjetima može se nalaziti i uvjet potrebnog broja stranaka mnogostranog ugovora. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida predviđa da će prestati važiti ukoliko broj stranaka padne ispod šesnaest. Prestanak će nastupiti od dana kada posljednji otkaz postane pravovaljan.¹⁵⁵ Naprotiv, ukoliko sam ugovor ništa ne određuje u tom smislu, Bečka konvencija određuje da “mногоstrani ugovor ne prestaje s jedinog razloga što je broj stranaka pao ispod broja potrebnog za njegovo stupanje na snagu.”¹⁵⁶

Ponekad, iako rijetko, ugovori dopuštaju svoju suspenziju.¹⁵⁷ Bečka konvencija priznaje to pravo u članku 57.:

Suspenzija primjene ugovora na temelju njegovih odredaba ili uz pristanak stranaka

Primjena ugovora prema svim strankama ili nekoj određenoj stranki može se suspendirati:

(a) u skladu s odredbama ugovora; ili

(b) u svako doba, uz pristanak svih stranaka, nakon konzultacije s ostalim državama ugovornicama.

¹⁵⁴ V. primjer kod PLENDER, op. cit., str. 136. Kinesko-britanski ugovor o izložbi glinenih figura ratnika i konja iz 1985. godine. Pod ispunjenjem se smatrao povratak neoštećenih figura u Kinu.

¹⁵⁵ Članak XV.

¹⁵⁶ Članak 55.

¹⁵⁷ Iako se svi autori slažu da se takva mogućnost koristi, niti jedan ne navodi konkretni primjer. Isto se može reći i za samu Komisiju za međunarodno pravo.

Odredba o dopuštenoj suspenziji može se odnositi na čitav ugovor ili na pojedine njegove odredbe. Po svojoj definiciji, suspenzija je privremena.

Sporazum o suspenziji dijela ugovora može se postići i naknadnim sporazumom stranaka, kako to ilustrira sljedeći primjer iz kategorije ugovora o sirovinama. Međunarodno vijeće za kavu usvojilo je rezoluciju 1989. godine o suspenziji dijela Međunarodnog sporazuma o kavi iz 1968. godine:

“2. S učinkom od 1. listopada 1989. i za čitava trajanja produženog Sporazuma:

“(a) Bit će suspendirane odredba članaka sadržanih u Glavi VII i ostatak će suspendirane s izuzetkom stavka 1. članka 38. i stavka 1. članka 43. ...”¹⁵⁸

5.2. Prestanak ili suspenzija naknadnim ugovorom o istom predmetu

Do prestanka ili suspenzije može doći i naknadnim ugovorom o istom predmetu. Neki pisci, poput Andrassyja, smatraju da je to uzrok koji nastupa po općem pravu, ali zapravo i ovdje stranke postižu sporazum.¹⁵⁹ Taj se sporazum nalazi u drugom ugovoru, a ne u onom na čiji se prestanak odnosi.

Ukoliko je kasniji ugovor izrijekom sklopljen radi dokidanja ranijeg, tada se radi o primjeni načela *lex posterior derogat priori*, gdje se prednost daje kasnijem iskazu zajedničke volje stranaka. Ugovori sklopljeni jedino da bi se okončao prethodni, nisu jako česti.¹⁶⁰ Mnogo je češći način dokidanja ranijeg ugovora putem ranije opisanih anulacijskih klauzula.¹⁶¹

¹⁵⁸ Istom rezolucijom suspendiraju se još neke odredbe. Summary of Practice of the Secretary-General as Depositary of Multilateral Treaties, p. 77.

¹⁵⁹ “... Za takav novi sporazum nije propisan naročit oblik, a napose nije potrebno da bude zaključen u istom obliku kao ugovor koji se njime ukida ili mijenja... Ukidanje se i ne mora izrijekom spomenuti. Ono se može razumijevati ako sadržaj i svrha novog sporazuma pokazuju namjeru dokidanja prijašnjeg ugovora.” ANDRASSY, op. cit., str. 344-345. Kao primjer ističe sporazume o određivanju granica, a kao primjer koji je doveo i do problema navodi primjer Statuta Stalnog suda međunarodne pravde nakon osnivanja novoga suda.

¹⁶⁰ CAPOTORTI, F.: op. cit., str. 491. navodi primjer Konvencije između Francuske i Kine od 18.08.1945. sklopljene radi okončanja njihovog ugovora iz 1899.

¹⁶¹ V. gore.

Nešto je drukčiji slučaj ugovora koji ne sadrži izričitu odredbu o ukidanju ranijeg ugovora o istom predmetu, ali se takva namjera stranaka može utvrditi na drugi način. Radi se o prešutnom ukidanju ranijeg ugovora, opet na osnovi načela *lex posterior derogat priori*. Pritom je važno istaknuti bitnu značajku ovog slučaja za razliku od nekih drugih. Prijašnji ugovor samo prestaje, on ne postaje ništav, kao u slučaju sukoba s hijerarhijski višim propisom. Na iste se načine može utvrditi i namjera stranaka da samo obustave primjenu ranijeg ugovora.

Sporazumni raskid ranijeg ugovora kasnijim između istih ugovornica kao način prestanka ugovora opće je prihvaćen u znanosti međunarodnog prava, a i u praksi država.¹⁶² Primjeri iz novije državne prakse odnose se na slučajeve kada se nastoji izmijeniti postojeće pravo, ali usvajanjem novoga ugovora, a ne izmjenom starog. Tako Jedinствена konvencija o narkoticima iz 1961. godine u svojem članku 44. određuje prestanak nekih ranijih ugovora o narkoticima između stranaka Jedinствене konvencije. Ako sve stranke ranijeg ugovora, međutim, nisu postale i stranke te Konvencije, raniji ugovor vrijedi i dalje između tih država i onih koje su prihvatile kasniju Jedinствену Konvenciju.

Za valjanost takva sporazuma najvažnija je suglasnost svih stranaka, pa makar ona bila i prešutna.¹⁶³ Ako se radi o prešutnom

¹⁶² Za Charlesa Rousseaua prešutno ukidanje ranijeg ugovora spada u problem nespojivih uzastopnih ugovora o istom predmetu. Načelo prešutnog ukidanja ugovora priznato je, tvrdi ovaj pisac, u međunarodnoj jurisprudenciji, dok pozitivnih propisa nema puno. Taj manjak Rousseau objašnjava formalnošću tehnike prestanka nekog ugovora, koji mora biti “izričit i precizan”. ROUSSEAU, Ch.: Droit international public, Tome I, Paris 1970, str. 207. Neke konvencije i same sadrže odredbe u tom smislu, kao npr. Ženevska konvencija o poboljšanju položaja ranjenika u ratu na kopnu iz 1906. koja određuje da će zamijeniti Konvenciju istog naziva iz 1864. godine. CAPOTORTI, op. cit., str. 496. navodi primjer ugovora iz Brest-Litovskog iz 1918. između Rusije i Njemačke. Njihov sporazum iz Rapalla 1922. god. više ga uopće ne spominje, dok neke druge izričito zadržava na snazi.

¹⁶³ McNair se, u načelu, slaže s tvrdnjom da stranke mogu izričitim ili podrazumijevanim sporazumom pravovaljano ukinuti svoj ugovor. No, toj slobodi McNair stavlja i neka ograničenja. Tako interes trećih može utjecati na vršenje te slobode ukoliko se radi o ugovoru u korist trećeg ili o ugovoru koji djeluje *erga omnes*. McNAIR, A.: The Law of Treaties, London 1961, str. 506.

ili impliciranom sporazumu, on se utvrđuje najčešće iz činjenice da su stranke ušle u kasniji ugovor čije su odredbe takve da navode na zaključak da su stranke željele takav učinak, dakle, tumačenjem.

Uvjete za valjanu primjenu pravila o ukidanju ili suspenziji ranijeg ugovora na temelju kasnijeg možemo svesti na sljedeće: a) kasniji ugovor mora biti sklopljen između istih stranaka kao i raniji, b) mora postojati namjera prestanka ranijeg ugovora, što se može utvrditi i na osnovi same činjenice sklapanja kasnijeg ugovora o istom predmetu, c) odredbe ranijeg ugovora su u takvom neskladu s odredbama kasnijeg, da ih je nemoguće istovremeno primjenjivati.

Bečka konvencija u tome kodificira postojeće običajno pravo.

Članak 59. st. 1. predviđa sljedeće:

Prestanak ili suspenzija primjene ugovora prouzročeni sklapanjem kasnijeg ugovora

1. Smatra se da ugovor prestaje ako sve stranke tog ugovora kasnije sklope ugovor o istom predmetu i:

(a) ako iz kasnijeg ugovora proistječe ili ako je na drugi način ustanovljena namjera stranaka da predmet treba da bude uređen tim ugovorom; ili

(b) ako su odredbe kasnijeg ugovora inkompatibilne s odredbama prijašnjeg ugovora do te mjere da je nemoguće istodobno primjenjivati oba ugovora.¹⁶⁴

Velika suglasnost država u pogledu sadržaja ovog članka došla je do izražaja i na samoj Konferenciji u Beču. Tom je prilikom, naime, prijedlog Komisije jednoglasno usvojen uz samo manje prethodne izmjene, gotovo kozmetičke naravi. Članak 59., rekli smo, odnosi se na prešutni prestanak ugovora ili obustavljanje njegove primjene zato što je naknadno sklopljen drugi ugovor.¹⁶⁵ Članak predviđa ispunjavanje dva uvjeta: mora postojati namjera prestanka ranijeg ugovora i mora postojati nemogućnost

¹⁶⁴ I ovdje se, kao i u članku 30, radi o "treaty relating to the same subject-matter", odnosno, o "traité portant sur la même matière".

¹⁶⁵ Usp. Čl. 54. Bečke konvencije koji se odnosi na prestanak ugovora uz suglasnost svih stranaka. Razlika se vidi u načinu izražavanja pristanka, odnosno, izrijekom ili prešutno.

istovremenog primjenjivanja oba ugovora, sve to pod uvjetom da između dva ugovora postoji identitet stranaka.

Postojanje inkompatibilnosti dvaju ugovora koja onemogućava izvršenje oba ugovora je svakako objektivna činjenica. Međutim, postojanje namjere stranaka da dovedu do takvih posljedica za svoj ranije sklopljeni ugovor utvrđuje se tumačenjem, u skladu s pravilima o tumačenju međunarodnih ugovora. Ukoliko se ne utvrdi i namjera stranaka da dovedu do takvih posljedica, oba ugovora bi, prema Bečkoj konvenciji, ostala na snazi. U tom se slučaju primjenjuju odgovarajuća pravila o uzastopnim ugovorima sklopljenima o istom pitanju, što ih Konvencija sadrži u članku 30.¹⁶⁶

Po istom načelu može se smatrati da stranke mogu svoj raniji ugovor i prešutno suspendirati, odnosno, privremeno obustaviti njegovo izvršenje. To proizlazi iz st. 2. članka 59. Bečke konvencije:

2. Smatra se da je primjena prijašnjeg ugovora suspendirana ako to proistječe iz kasnijeg ugovora ili ako je na drugi način ustanovljeno da je to bila namjera stranaka.

Zanimljivo je, međutim, da je i sama Komisija smatrala da će to biti vrlo rijetko, jer će najčešće namjera stranaka biti da sasvim dokuu primjenu ranijeg ugovora:

"Ne može se reći da postoji opće načelo prema kojem kasniji ugovor, s određenim rokom trajanja, ne ukida raniji ugovor izričito ugovoren na duže ili neodređeno vrijeme. To ovisi isključivo o namjeri stranaka, budući da su one sklopile kasniji ugovor, te će u većini slučajeva biti vjerojatno da su namjeravale ukinuti, a ne obustaviti prvi ugovor."¹⁶⁷

Ponovno se, dakle, susrećemo s problemom tumačenja, odnosno, utvrđivanja namjere stranaka ugovora.

¹⁶⁶ Usp. CAPOTORTI, op. cit., str. 498. On smatra da nespojivost između dva propisa uvijek dovodi do ukidanja jednog od njih zbog nemogućnosti njihovog izvršenja u isto vrijeme i bez obzira na namjeru stranaka. Važeće je pravilo *lex posterior derogat priori*. Slično PLENDER, op. cit., str. 154.

¹⁶⁷ Doc. A/6309/Rev.1, str. 86.

Prema prilično prihvaćenom stavu novi ugovor ne mora biti u istom obliku kao i raniji ugovor, već je to prepušteno izboru samih stranaka. Taj je stav prihvaćen i u Komisiji za međunarodno pravo:

“Prema mišljenju Komisije, međunarodno pravo ne prihvaća teoriju o *acte contraire*. Zainteresirane države uvijek su slobodne izabrati oblik sporazuma kojim će ukinuti svoj ugovor. U tome će, nema sumnje, uzeti u obzir vlastite ustavne zahtjeve, ali međunarodno pravo traži samo njihov sporazum o prestanku ugovora.”¹⁶⁸

Takav je zahtjev, smatramo, sasvim u skladu s općom slobodom subjekata međunarodnog prava kada je u pitanju oblik njihovih pravnih akata.

5.3. Prestanak i suspenzija prema općem pravu

Neki se uzroci prestanka ili suspenzije ugovora nalaze u općem međunarodnom pravu i ne moraju biti posebno predviđeni u ugovoru.

a) Jednostrani otkaz

Jednostrani otkaz ugovor moguć je kada to ugovor predviđa. No, u tijeku rada na Bečkoj konvenciji pojavilo se i pitanje dopustivosti jednostranog otkaza kad ugovor o tome šuti.

Gledišta su o tome bila oprečna, kako u znanosti, tako i u samoj Komisiji za međunarodno pravo. Jedna grupa autora smatrala je da se pravo na jednostrani otkaz mora predvidjeti ugovorom, dok su drugi smatrali da se takva mogućnost ne može negirati jer da je utemeljena u slobodi i nezavisnosti država da odlučuju o svojim ugovornim obvezama. Postojali su i pisci poput Fitzmauricea, drugog Posebnog izvjestitelja Komisije, koji su pokušavali razlikovati između ugovora kod kojih se takva

¹⁶⁸ YBILC 1966, Vol. II, str. 247. Isto mišljenje zastupa i ROUSSEAU, op. cit., str. 207, BARTOŠ, M.: Međunarodno javno pravo- Ugovorno pravo, Beograd 1986, str. 381, SINCLAIR, op. cit., str. 183, CAPOTORTI, op. cit., str. 492.

mogućnost može implicirati od onih ugovora koje stranke ne mogu jednostrano otkazati zbog prirode takvih ugovora.¹⁶⁹

Međunarodna praksa nije u tom pogledu pružala puno primjera i uglavnom su ostale stranke izražavale svoje neslaganje.¹⁷⁰

Komisija se u svom Nacrtu odlučila za negativno rješenje, te nije dopustila jednostrani otkaz koji nije bio predviđen ugovorom, osim ukoliko se utvrdi namjera stranaka da takav otkaz ili povlačenje iz ugovora dopuste.¹⁷¹ Prema Komentar, namjera stranaka je prvenstveno pitanje činjenica koje se utvrđuju iz prirode ugovora i uz pomoć svih okolnosti slučaja.¹⁷²

Međutim, Konferencija je bila drukčijeg mišljenja. Predloženi amandmani nastojali su u predloženi tekst uključiti posebno prirodu ugovora.¹⁷³ Rezultat tih nastojanja današnji je članak 56.:

Otkazivanje ugovora ili povlačenje iz ugovora koji ne sadrži odredbe o prestanku, otkazivanju ili povlačenju

1. Ugovor koji ne sadrži odredbe o svome prestanku i ne predviđa da se može otkazati ili se iz njega povući ne može biti predmet otkazivanja ili povlačenja, osim:

(a) ako je ustanovljeno da je namjera stranaka bila da prihvate mogućnost otkazivanja ili povlačenja; ili

(b) ako se pravo otkazivanja ili povlačenja može izvesti iz prirode ugovora.

2. Stranka mora najmanje dvanaest mjeseci unaprijed notificirati svoju namjeru da otkáže ugovor ili da se iz njega povuče na temelju stavka 1.

¹⁶⁹ YBILC 1957, Vol. II, p. 22.

¹⁷⁰ Liberalnija gledišta došla su na loš glas kada je Hitler jednostrano otkazivao njemačke mirovne ugovore nakon I. svjetskog rata. Opš. GARNER, J.W.- JOBST, V.: The Unilateral Denunciation of Treaties, 29 AJIL 1935, pp. 569-585. Sovjetski savez jednostrano je otkazao Statut Berlina, a SAD, Francuska i Velika Britanija su zbog toga prosvjedovali. V. kod NGUYEN QUOC, op. cit., str. 298.

¹⁷¹ NACRT 1966, čl. 53.

¹⁷² Ibid, Komentar, str. 71.

¹⁷³ Opš. SINCLAIR, op. cit., str. 186-187.

Po svojoj prirodi ne bi se mogli otkazati, na primjer, mirovni ugovori ili oni o granicama.¹⁷⁴ Međutim, većina pisaca smatra ovu odredbu neodređenom i teškom za primijeniti.¹⁷⁵ Možda upravo radi ublažavanje njezinih učinaka Komisija je predvidjela prilično dugi rok od dvanaest mjeseci u kojem se namjera povlačenja ili otkaza mora notificirati. Postupak je, mada ne izravno, propisan člankom 65. Bečke konvencije.

U praksi Međunarodnoga suda nakon usvajanja Bečke konvencije nije bilo puno primjera. Ipak, u svom Savjetodavnom mišljenju iz 1980. godine o tumačenju sporazuma između Svjetske zdravstvene organizacije i Egipta, a glede preseljenja sjedišta regionalnog ureda WHO iz Egipta, Sud je smatrao da se otkaz mora prethodno notificirati u razumnom roku.¹⁷⁶ Radilo se o ugovoru o sjedištu, pa je stabilnost takva ugovora bila smatrana vrlo važnom. U periodu između notifikacije i provođenja stranke su u obvezi da *bona fide* ispune svoje međusobne obveze.¹⁷⁷

U parnici između Mađarske i Slovačke Sud je ispitivao da li se ugovor mogao jednostrano otkazati:

“Ugovor iz 1977. ne sadrži niti jednu odredbu glede svoga prestanka. Također, nema nikakvih indikacija da su stranke namjeravale dopustiti mogućnost otkaza ili povlačenja. Naprotiv, Ugovor utemeljuje dug i trajan režim zajedničke investicije i zajedničkog poduhvata. Stoga, budući da se stranke nisu drukčije dogovorile, Ugovor može prestati samo na ograničenim osnovama nabrojanim u Bečkoj konvenciji.”¹⁷⁸

¹⁷⁴ Komentar, str. 70.

¹⁷⁵ NGUYEN QUOC, op. cit., str. 298., CAPOTORTI, op. cit., str. 539. On misli da određeno vrijeme trajanja ugovora ne bi smio biti isključivi kriterij.

¹⁷⁶ Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt, Advisory Opinion, ICJ Reports 1980, para 49, p. 96.: “O kojem se točno razdoblju vremena radi glede poštovanja obveza konzultiranja i pregovora, te koji se rok mora dati za prestanak, pitanja su koja se nužno razlikuju s obzirom na zahtjeve pojedinog slučaja. U načelu, stoga, na strankama je da u svakom slučaju odrede dužinu tih radobla konzultacijom i pregovorima u dobroj vjeri.”

¹⁷⁷ Ibid, para. 50.

¹⁷⁸ The Case Concerning Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment 25 Sept. 1997, ICJ Reports 1997, para. 100.

[/icjwww/idocket/ihs/ihsjudgment/ihs_ijudgment_970925.html](http://www.icjwww/idocket/ihs/ihsjudgment/ihs_ijudgment_970925.html).

Stabilnost ugovora može se, dakle, smatrati za jedan od kriterija dopustivosti jednostranog otkaza kada ona nije dopuštena ugovorom. Među ugovore koji se mogu jednostrano otkazati ubrajali bi se ugovori koji su po prirodi privremenog karaktera.¹⁷⁹ S druge strane, ugovori trajnoga karaktera ne bi se mogli jednostrano otkazati.¹⁸⁰ Trajni ili privremeni karakter, međutim, ne bi trebalo brkati s određenim ili neodređenim vremenom trajanja ugovora. Podijeljena su gledišta glede tzv. općih konvencija i konstitutivnih ugovora međunarodnih organizacija. Vidjeli smo ranije da i one konvencije koje se mogu smatrati općim konvencijama, poput Konvencije o genocidu, i same često predviđaju mogućnost jednostranoga otkaza, mada se one, u pravilu, rijetko koriste.¹⁸¹ Stoga bi trebalo u svakom konkretnom slučaju utvrditi da li su se stranke negativno izjasnile o takvoj mogućnosti. Učinak otkaza takve konvencije treba gledati u svjetlu članka 43. Bečke konvencije.¹⁸²

U praksi Ujedinjenih naroda, iako Povelja ne govori o mogućnosti jednostranog otkaza, bio je zabilježen slučaj jednostranog napuštanja organizacije. Godine 1965. Indonezija je napustila članstvo i ono je bilo prihvaćeno kao gotova činjenica.¹⁸³ Moglo bi se tvrditi da se i na te ugovore primjenjuju opća pravila

¹⁷⁹ KADHUM, F.: La dénonciation unilatérale des traités internationaux, (Thèse), Montpellier 1978, str. 247. i sl. navodi stajališta različitih autora, po kojima bi takvi ugovori bili: *modus vivendi*, ugovori o trgovini, ugovori o savezništvu, te oni koji ugovaraju nadležnost za mirno rješavanje sporova.

¹⁸⁰ Npr. ugovori o miru ili cesiji područja, te o razgraničenju. Ibid, str. 254. i sl.

¹⁸¹ U svome Savjetodavnom mišljenju o legalnosti upotrebe nuklearnog oružja, Sud je zaključio da činjenica da klauzule o jednostranom otkazu konvencija o kodifikaciji humanitarnog prava nisu nikad bile korištene, dokazuje da su ta pravila postala dijelom općeg međunarodnoga prava: “82. Intenzivna kodifikacija humanitarnog prava i širina pristupa tim ugovorima, kao i činjenica da odredbe o otkazu koje postoje u kodifikacijskim instrumentima nisu nikad bile korištene, donijele su međunarodnoj zajednici skup ugovornih pravila od kojih je velika većina već postala običajima i koja odražavaju najuniverzalnija humanitarna načela.” Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 8 July 1996,

http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iunan/iunan_judgment_advisory%20opinion_19960708/

¹⁸² V. gore.

¹⁸³ ANDRASSY, J. op. cit., str. 383.

Bečke konvencije, što potvrđuje i identična odredba članka 56. BK iz 1986. godine.

Glavni tajnik UN-a kao depozitar u svojoj praksi zauzeo je gledište da se u slučaju ugovora koji ne sadrži odredbu o jednostranom otkazu ili povlačenju moraju primijeniti odredbe Bečke konvencije, a da pretpostavke iz članka 56. dokazuje stranka koja se na njih poziva.¹⁸⁴

b) Obustavljanje primjene ugovora inter se sporazumom

Ukoliko određeni broj, manji od ukupnog broja stranaka nekog višestranog ugovora može sklopiti naknadni sporazum kojim preinačuje ugovor u odnosima *inter se*, nema razloga da im se pod jednakim uvjetima ne dopusti i obustavljanje primjene u njihovim međusobnim odnosima.¹⁸⁵ Takvo je stajalište došlo do izražaja i u Komisiji za međunarodno pravo i svakako predstavlja daljnje odstupanje od načela jednoglasnosti u ugovornom pravu. Njihov Nacrt iz 1966. god. sadržavao je članak 55. pod naslovom "Privremeno obustavljanje primjene mnogostranog ugovora pristankom između samo nekih stranaka":

"Kada mnogostrani ugovor ne sadrži odredbu u pogledu obustavljanja njegove primjene, dvije ili više stranaka mogu sklopiti sporazum o obustavljanju primjene odredaba ugovora privremeno i samo između sebe, ukoliko takvo obustavljanje:

a) ne ide na štetu uživanja prava što ih ostale stranke izvode iz ugovora i izvršavanja njihovih obveza; i

b) nije nespojivo s efektivnim ostvarenjem predmeta i cilja ugovora između svih stranaka."

Analogija s člankom 41. više je nego očita. Ipak, u svom Komentaru uz ovaj članak Komisija ističe da se unatoč sličnostima s *inter se* sporazumom o preinaci ovdje ne radi o identičnom pitanju. Naglašava, nadalje, da se njezin prijedlog odnosi isključivo

¹⁸⁴ Treaty Handbook, para. 4.5. Summary of Practice of the Secretary-General as Depositary of Multilateral Treaties, para 160. kao primjer daje samo slučaj povlačenja Senegala iz dviju Ženevskih konvencija o pravu mora iz 1958. kada tajnik nije htio primiti ispravu o povlačenju.

¹⁸⁵ REUTER, P.: Introduction au droit des traités, 2e éd., Paris 1985, str. 117.

na mogućnost obustavljanja primjene ugovora, dok je za njegov prestanak nužan pristanak svih stranaka.¹⁸⁶ Komisija pojašnjava, nadalje, da i bez izričite odredbe može postojati opća obveza stranaka koje se odluču na takav sporazum da o tome izvijeste sve ostale stranke.

Bečka konferencija se, međutim, odlučila da u tekst članka 55. unese određene izmjene koje su njegove odredbe sasvim približile uvjetima za dopustivost *inter se* sporazuma, čime je naglašena sličnost između ta dva instituta. Tako sadašnji članak 58. Bečke konvencije predviđa sljedeće:

Suspenzija primjene mnogostranog ugovora sporazumom samo između nekih stranaka

1. Dvije ili više stranaka mnogostranog ugovora mogu sklopiti sporazum kojim se suspendira, privremeno i samo između njih, primjena odredaba ugovora:

(a) ako ugovor predviđa mogućnost takve suspenzije; ili

(b) ako takva suspenzija nije ugovorom zabranjena i:

(i) nije na štetu uživanja prava što ih ostale stranke izvode iz ugovora, niti izvršavanja njihovih obveza; i

(ii) nije inkompatibilna s predmetom i svrhom ugovora.

2. Ako u slučaju predviđenom u točki (a) stavka 1. ugovor ne određuje drukčije, dotične stranke moraju ostalim strankama notificirati svoju namjeru da sklope sporazum i odredbe ugovora primjenu kojih namjeravaju suspendirati.

Bečka konvencija ne predviđa, dakle, mogućnost da pojedine stranke između sebe dokuju ugovor, odnosno, da trajno prestanu s njegovom primjenom.¹⁸⁷ Sinclair u tom vidi "još jednu *lacunu* u nacrtu što ga je sastavila Komisija, a prihvatila Konferencija." Ovaj pisac smatra da bi se i takva mogućnost trebala dati, s tim da stranke poštuju uvjete navedene u članku 41., odnosno, 58. Tako bi vjerojatno bilo nespojivo s predmetom i ciljem ugovora o zaštiti

¹⁸⁶ Usp. također SINCLAIR, op. cit., str. 185.

¹⁸⁷ Usp. VUKAS, B.: Relativno djelovanje međunarodnih ugovora, Zagreb 1975, str. 53: "Najgrublje kršenje načela *pacta teritiis* predstavlja svaki pokušaj da naknadni ugovor što ga zaključio dio ugovornica ranijeg ugovora među sobom ili s trećim državama ukine raniji ugovor..."

ljudskih prava ukoliko bi neke njegove stranke odlučile da ga između sebe ne primjenjuju, tj. da ih ugovor prestane obvezivati *inter se*.¹⁸⁸ Slične zamjerke Komisiji upućuje i talijanski pisac Francesco Capotorti. On je mišljenja da je nespojivo sa slobodom stranaka dopuštati im, s jedne strane, da preinačuju svoj sporazum, a zabranjivati im da ga između sebe ukinu. Svaka izmjena i preinaka, smatra on, znači i makar djelomično ukidanje ranijeg ugovora. Sloboda stranaka ipak ih ne oslobađa odgovornosti za kršenje ranije ugovorne odredbe, što bi također bilo u skladu s člankom 30. st. 4. Bečke konvencije.¹⁸⁹

Dakle, vidimo da je sličnost ovih odredaba i onih sadržanih u članku 41. više nego očita i, svakako, namjerna, kako bi se naglasila zajednička osnova jednoj i drugoj mogućnosti. Jedina bitnija razlika koju možemo uočiti sadržana je u toč. b.ii) stavka 1. oba članka. Dok se, naime, u članku 41. traži da se preinaka “ne odnosi na odredbu od koje bi odstupanje dovelo do inkompatibilnosti s efektivnim ostvarenjem predmeta i svrhe ugovora u cijelosti.”, članak 58. na širi način određuje da novi sporazum ne smije biti “inkompatibilan s predmetom i svrhom ugovora”. No, razlika se vidi i u odnosu na Nacrt Komisije koji je bio mnogo jasniji u tom pogledu.

Sve je, zapravo, još jedan pokazatelj da se Komisija, pa i Konferencija, opredijelila za mogućnost cijepanja jednog mnogostranog ugovora u više posebnih cjelina. Teži se univerzalnosti ugovora, na štetu integralnosti, proces koji je u međunarodnom ugovornom pravu započeo s liberalnim režimom rezerva. U takvim okolnostima nužno je ipak postaviti i određene okvire slobodi stranaka. Komisija je očito pritom imala u vidu predmet i cilj ugovora i odnos prema pravima drugih stranaka ranijeg ugovora.

c) *Prestanak ugovora zbog kršenja*

Svaka stranka međunarodnog ugovora koji je na snazi ima dužnost da taj ugovor izvršava *bona fide* u skladu s općim načelom

¹⁸⁸ SINCLAIR, op. cit., str. 185.

¹⁸⁹ CAPOTORTI, op. cit., str. 512.

prava *pacta sunt servanda*. Načelo je kodificirano i Bečkom konvencijom o pravu ugovora.¹⁹⁰ Ta dužnost ima svoj korelat u pravu svake stranke ugovora da na načelu reciprociteta zahtijeva od druge stranke tog ugovora istu takvu dužnost. No, unatoč tako jasno izražene dužnosti dolazi i do kršenja međunarodnih ugovora zbog ponašanja skrivljenog samo od jedne od stranaka, ako se radi o dvostranom ugovoru, ili jedne ili više njih u slučaju mnogostranog ugovora. U takvom slučaju postavlja se pitanje koje su mogućnosti oštećene stranke, dakle, one koja nije prekršila ugovor.

Kršenje nekog ugovora može se sastojati od poduzimanja čina suprotnih ugovoru, ali i u propuštanju, tj. neizvršenju činidba propisanih nekim ugovorom. Da bi se neki čin smatrao kršenjem, mora biti rezultat djelovanja ili propuštanja nadležnog i ovlaštenog organa države stranke. To će prvenstveno biti organi vanjskog zastupanja države, ali se jednako tako pojavljuju i drugi organi države, pa i pojedinci u skladu s pravilima međunarodnog prava o odgovornosti države.¹⁹¹ Kršenje je više puta jasno i uočljivo, ali se često mora dokazivati i tumačenjem. Moguće je, naime, da država formalno postupa u skladu s ugovorom, ali da učinci tog djelovanja ne budu u skladu.¹⁹² Najčešći je ipak slučaj da država poriče da je do kršenja uopće došlo, što opet postavlja problem tumačenja.

U građanskom je pravu poznato pravilo da povrijeđena stranka ima dvostruki izbor: ili zahtijevati da se ugovor ispunjava ili raskinuti ugovor i tražiti naknadu štete. Slično će postupiti i država ili drugi subjekt međunarodnog prava. U pravilu će država čija su prava bila povrijeđena neispunjenjem ugovora diplomatskim ili

¹⁹⁰ Članak 26. V. gore.

¹⁹¹ V. opširnije rad Komisije za međunarodno pravo o temi međunarodne odgovornosti država na web-situ <http://www.un.org/law/ilc/guide/gfra.htm>. Za komentar nacrtu Komisije v. PELLET, A.: Remarques sur une révolution inachevée, le projet d'articles de la CDI sur la responsabilité des Etats, AFDI 1996, pp. 7-32.

¹⁹² McNAIR, op. cit., str. 547-549. opisuje spor između SAD i Velike Britanije o naplati naknade za korištenje Panamskog kanala 1912-1914. god. do kojeg je došlo zbog akta Kongresa SAD čiji su učinci bili u suprotnosti s odredbama Hay-Pauncefote ugovora iz 1901. godine.

drugim sredstvima za mirno rješavanje sporova nastojati postići izvršenje ugovora. Ponekad će morati pribjeći i mjerama samopomoći dopuštenima međunarodnim pravom, uključujući i obustavljanje primjene ugovora. Svakako će jedna od mogućnosti biti i raskid ugovora, te traženje naknade štete u skladu s pravilima međunarodnog prava. Sve se ove mogućnosti postavljaju pred nevinu stranku pod dodatnim uvjetom da ne postoje okolnosti koje isključuju protupravnost u skladu s pravilima međunarodnog prava, kao što su viša sila, krajnja nužda ili pristanak oštećenog.¹⁹³

Bečka konvencija sadrži u svom članku 60. odredbu o nekim pravnim mjerama koje stoje na raspolaganju strankama u slučaju kršenja ugovora. Točnije rečeno, ove odredbe nalaze se u Dijelu V. Bečke konvencije i govore isključivo o "Prestanku ugovora ili obustavljanju njegove primjene kao posljedici njegova kršenja".¹⁹⁴

1. *Bitna povreda dvostranog ugovora od jedne stranke ovlašćuje drugu stranku da se pozove na povredu kao na uzrok prestanka ugovora ili suspenzije njegove primjene u cijelosti ili djelomice.*

2. *Bitna povreda mnogostranog ugovora od jedne stranke ovlašćuje:*

(a) *ostale stranke da jednoglasnim sporazumom suspendiraju primjenu ugovora u cijelosti ili djelomice ili da ga dokinu:*

(i) *u odnosima između njih i država povrediteljice, ili*

(ii) *između svih stranaka;*

(b) *povredom osobito oštećenu stranku da se na povredu pozove kao na uzrok suspenzije primjene ugovora u cijelosti ili djelomice, u odnosima između nje i država povrediteljice;*

(c) *svaku stranku, osim država povrediteljice, da se pozove na povredu kao na uzrok suspenzije primjene ugovora u*

¹⁹³ Opširnije o različitim aspektima problema koji nastaju s kršenjem ugovora v. ROSENNE, S.: *Breach of Treaty*, Cambridge 1985.

¹⁹⁴ Isti je pristup prihvaćen i u čl. 60. Bečke konvencije iz 1986. V. oštru kritiku tog pristupa kod BILDER, R.B.: *Breach of Treaty and Response Thereto*, 1967 *Proceedings* pp. 193-204, osobito str. 201. Usp. ROSENNE, op. cit., str. 82.: "Članak 60. Bečke konvencije bavi se samo dijelom problema i ima potpuno drugu orijentaciju i svrhu od one iz nove kodifikacije ove grane prava o odgovornosti država."

cijelosti ili djelomice u odnosu na samu sebe, ako je taj ugovor takve prirode da bitna povreda njegovih odredaba od jedne stranke korjenito mijenja položaj svake stranke što se tiče budućeg izvršavanja njezinih obveza na temelju ugovora.

3. *U svrhe ovoga Članka, bitnu povredu ugovora čini:*

(a) *odbacivanje ugovora koje nije predviđeno ovom*

Konvencijom; ili

(b) *povreda odredbe bitne za ostvarenje predmeta ili svrhe ugovora.*

Stavak 4. propisuje prvenstvo u primjeni odredaba samog ugovora o njegovu mogućem kršenju, koje imaju prednost nad ovim odredbama Bečke konvencije, dok st. 5. isključuje primjenu st. 1-3. na ugovore humanitarnog karaktera o zaštiti ljudske osobe:

4. *Prethodni stavci ne diraju nijednu odredbu ugovora koja se primjenjuje u slučaju povrede.*

5. *Stavci 1. do 3. ne primjenjuju se na odredbe ugovora o zaštiti čovjeka što ih sadrže ugovori humanitarnog karaktera, osobito ne na odredbe koje zabranjuju svaki oblik represalija prema osobama koje su tim ugovorima zaštićene.*¹⁹⁵

Bečka konvencija je, dakle, predvidjela mogućnost prestanka ili suspenzije ugovora kao odgovor na njegovo kršenje, ali pod određenim uvjetima. Najvažniji se uvjet odnosi na postojanje "bitnog kršenja ugovora" (engl. *material breach*, franc. *violation substantielle*, španj. *violacion grave*, ruski *sušestvennoe narušenje*). Vidjeli smo da sam članak 60. sadrži i definiciju tog uvjeta. Koliko je članak 60. osnovan na općem međunarodnom pravu? Potrebno je, po našem mišljenju, razlikovati pritom dva problema: pravo na okončanje ugovora kao odgovor na njegovo kršenje i okolnosti pod kojima je to moguće, odnosno, pravno dopustivo.

Pojedini pisci prave razliku između okončanja ugovora kao mjere samopomoći općenito i onoga čija se osnova nalazi u pravu

¹⁹⁵ To bi bile prvenstveno odredbe Ženevskih konvencija o zaštiti žrtava rata iz 1949. i dvaju Protokola iz 1977. godine. Neki pisci proširuju ovu odredbu i na druge ugovore o pravima čovjeka, npr. SCHWELB, E. *The Law of Treaties and Human Rights*, 16 ARCHIV 1974, pp. 1-27, str. 14 i sl.

ugovora. Tako Austrijanac Bruno Simma, ne poričući tom pravilu karakter norme običajnog prava, promatra okončanje ugovora kao posljedicu kršenja s dva aspekta: s aspekta prava represalija i aspekta prava ugovora. Unatoč sličnostima, jer se i u jednom i drugom slučaju radi o odgovoru na protupravno ponašanje druge stranke, Simma ipak uočava i neke razlike. Osnovnu svodi na sljedeće:

“Dok se neizvršenje u svrhu odmazde vrši kao ‘Beugezwang’, odnosno, s namjerom da se država kršiteljica prisili na ponovno izvršenje u cijelosti, te naknadu eventualne štete nastale uslijed kršenja ugovora, obustava ili okončanje ugovora u skladu s pravom koje proizlazi iz *do ut des* aspekta načela reciprociteta i izraženo maksimumom *inadimplenti non est adimplendum* služi više kao pravni lijek nego kao prisilna mjera. Ono omogućava državi povrijeđenoj kršenjem ugovora da ponovno uspostavi ravnotežu prava i obveza u ukupnom zbroju svojih pravnih odnosa s prekršiteljicom.”¹⁹⁶

Zanimljiv prilog ovoj raspravi dao je i Međunarodni sud u parnici između Mađarske i Slovačke. Najprije je zaključio da su to dvije odvojene grane međunarodnoga prava s jasno odvojenim poljem primjene:

“Određivanje da li je ugovor na snazi ili nije, te da li je bio propisno suspendiran ili otkazan vrši se u skladu s pravom ugovora. S druge strane, procjena koliko suspenzija ili otkazivanje ugovora, za koju se smatra da je napravljena protivno pravu ugovora, uključuje odgovornost države koja ju je poduzela, vrši se prema pravu odgovornosti države.”¹⁹⁷

Pravo na jednostrani prestanak ugovora kao odgovor na kršenje bilo je priznato još u rimskom pravu i sažeto je u načelu *inadimplenti non est adimplendum*. Zarana su ga prihvatili pisci međunarodnog prava poput Vattela, koji je, dapače, tvrdio da neizvršenje jedne ugovorne odredbe dovodi do prestanka cijelog ugovora:

¹⁹⁶ SIMMA, B.: Reflections on Art. 60 of the Vienna Convention on the Law of Treaties and its Background in General International Law, 20 ÖZöR 1970, pp. 5-83, str. 20.

¹⁹⁷ The Case Concerning Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment 25 Sept. 1997, ICJ Reports 1997, para. 47.

http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ihs/ihsjudgment/ihs_judgment_970925.html.

“Država koja je uvrijeđena ili povrijeđena propuštanjem druge strane da izvrši ugovor može izabrati ili da kršitelja prisili da ispuni svoja obećanja ili može proglasiti ugovor razvrnutim zbog kršenja njegovih odredaba.”¹⁹⁸

Za navedeno je načelo Anzilotti, kao sudac Stalnog suda međunarodne pravde, izjavio sljedeće:

“Uvjeren sam da je načelo u osnovi ove tvrdnje (*inadimplenti non est adimplendum*) tako pravedno i pravično, tako općepriznato, da mora biti primijenjeno i u međunarodnim odnosima. U svakom je slučaju to jedno od općih načela prava priznatih od civiliziranih naroda koje Sud primjenjuje na temelju članka 38. svog Statuta.”¹⁹⁹

Što se tiče samog prava na jednostrano okončanje ugovora, možemo reći da je stav znanosti praktično jedinstven, osobito o nekim pitanjima. McNair izražava općeprihvaćeno gledište kada tvrdi da se “ne može negirati da pod nekim okolnostima jedna stranka može steći, kao posljedicu kršenja ugovora druge stranke, pravo da protiv te stranke jednostrano ukine ugovor.”²⁰⁰ Jedinstvenost gledišta vidi se i u tvrdnji da samo kršenje ne dovodi automatski do prestanka ugovora. Ono samo daje povrijeđenoj strani pravo zahtijevati prestanak ukoliko to želi. To pravo nije vremenski neograničeno i mora se iskoristiti u “razumnom roku.”²⁰¹ Još jedno je prihvatljivo pravilo vezano uz ovo pravo: država prekršiteljica ne može se pozvati na posljedice svog kršenja kao na razlog neispunjenja ugovora. I to je izraz jednog općeg načela prava.

¹⁹⁸ VATTEL, E.: Le Droit des gens ou principes de loi naturelle, 1758, Liv. IV, Ch. xiii, para. 200 (nav. prema SIMMA, op. cit., str. 27.)

¹⁹⁹ The diversion of water from the Meuse (Judgment), PCIJ Publ. 1937, Series A/B, No. 70, p. 4, na str. 49-50. Prema njegovom je mišljenju Nizozemska, uslijed kršenja ugovora, izgubila pravo da se poziva na njega.

²⁰⁰ McNAIR, op. cit., str. 553.

²⁰¹ Ibid. Isto ROUSSEAU, Ch.: Cours de Droit international public: La theorie générale des traités internationaux, Paris 1959, str. 286. Usp. BASTID, S.: Les traités dans la vie internationale, Conclusion et effets, Paris 1985, str. 205. Kao primjer navodi sudenje u Nürnbergu koje je potvrdilo da kršenje Briand-Kelloggovog pakta nije značilo i njegovo ukidanje.

Ta su pravila, dakle, prihvaćena u međunarodnom pravu i oko njih ima malo sumnji. Poteškoće, međutim, nastaju kod utvrđivanja točnih okolnosti pod kojima to pravo postoji.

U vrlo opsežnoj studiji vezanoj uz pravo na jednostrani otkaz ugovora kao posljedicu kršenja druge strane, Sinha Bek Pathi ispituje običajnu pravnu osnovu tog prava. Dolazi do zaključka da pravilo zadovoljava oba uvjeta da bi se smatralo običajnim pravim pravilom: u stalnoj je uporabi još od 1793. god. u praksi država, mada su se države više pozivale na to pravilo, nego što su ga upražnjavale.²⁰² Pozivanje na to pravilo pratila je pravna svijest o njegovoj obveznosti kao pravnom pravilu. Stoga je, smatra Sinha, "ova pravedna i pravična doktrina načelo međunarodnog prava i takvom se mora smatrati", ali pod uvjetom da su ispunjeni i neki drugi uvjeti koji se odnose na prirodu kršenja, prekršene norme i na "razuman rok" u kojem se to pravo mora iskoristiti.²⁰³

O prihvatljivosti ovog pravila svjedoči Capotorti. On tvrdi da je načelo *inadimplenti non est adimplendum* opće načelo prava priznato od civiliziranih naroda u smislu toč. c) st. 1. članka 38. Statuta. To načelo, čiji se korijeni nalaze u kriteriju ugovorne ravnoteže između činidbe i protučinidbe, nesporno je i u praksi i u teoriji, smatra ovaj pisac. Sporna su, međutim, tri pitanja vezana uz to načelo: karakter povrede koja može dovesti do njegove primjene, da li se prekršeni ugovor može okončati ili samo suspendirati, te da li se to pravo odnosi na čitav ili samo na dio ugovora.²⁰⁴

Čini se da nema sumnje u utemeljenost prava na prestanak ugovora zbog kršenja ukoliko su ispunjeni i određeni uvjeti. Potvrdu tog gledišta nalazimo i u relevantnoj međunarodnoj

²⁰² SINHA BHEK PATI: Unilateral Denunciation of Treaty because of Prior Violations of Obligations by other Party, The Hague 1966, str. 35. V. kritiku ove tvrdnje kod VILLIGER, M.: Customary International Law and Treaties, Kluwer 1985, str. 373. BILDER, op. cit., str. 201. tvrdi da primjera iz prakse ipak nema mnogo, te da su SAD do 1967. godine samo jednom koristile to pravo, 1798. godine.

²⁰³ SINHA, op. cit., str. 214-215.

²⁰⁴ CAPOTORTI, op. cit., str. 548-549. Slično i BROWNLIE, I.: Principles of Public International Law, 4th ed., Oxford 1990, str. 618.

judikaturi i drugoj državnoj praksi. Pregled te prakse omogućit će nam i da vidimo pod kojim se uvjetima to pravo dopuštalo. Mada su evidentne neke razlike između dvostranih i višestranih ugovora, za sada se još bavimo njihovim zajedničkim elementima.

Već vrlo stara međudržavna praksa poznaje pravo povrijeđene države da po svom izboru okonča važenje ugovora kojeg je prekršila druga stranka. Tako kod McNaira nalazimo primjer Windsorskog ugovora iz 1386. god. između Engleske i Portugala. Taj je ugovor priznavao povrijeđenoj stranci pravo da jednostrano razvrgne savez nakon "ozbiljnog i ovlaštenog čina kršenja ugovora" o savezu i prijateljstvu. Već sam ugovor navodi što će se naročito smatrati takvim činom: vođenje ili uzrokovanje ili dopuštanje ili poticanje na rat protiv druge stranke, ili ometanje ili zlostavljanje druge stranke bez obzira na povod. Što se tiče zahtjeva da čin bude "ovlašten", ugovor tumači da su to djela na koja su ugovarači dali svoj pristanak na bilo koji način. Za neovlaštena djela stranke mogu odgovarati, ali sankcija ne može biti prestanak ugovora.²⁰⁵

S tom se praksom slagao i tajnik OUN Dag Hammarskjöld. U svojem izvještaju 1956. o sporazumima o primirju u Palestini naglasio je da nevina stranka stječe pravo na jednostrani raskid samo u slučaju bitnog kršenja, a ne u slučaju kršenja nebitne odredbe.²⁰⁶ Valja, međutim, imati u vidu i činjenicu da je na veći broj kršenja ugovora druga strana reagirala drugim mjerama samopomoći koje joj stoje na raspolaganju prema pravilima međunarodnog prava.²⁰⁷

²⁰⁵ McNAIR, op. cit., str. 552. Sinha je vrlo temeljito ispitao dostupnu državnu praksu i zaključio da su se države širom svijeta, dakle, bez obzira na političku ili blokovsku pripadnost, služile pravom na jednostrani raskid ugovora kao odgovor na kršenje druge strane. Tim su se pravom koristile u pogledu svih vrsta ugovora, kako po obliku, tako i po sadržaju, ali uglavnom ističući da je kršenje bilo "ozbiljno", "bitno" ili "materijalno". SINHA, op. cit., str. 193.

²⁰⁶ Bitne su se norme smatrale one o prekidu vatre. U.N.Doc.S/3596.

²⁰⁷ VILLIGER, op. cit., str.376. navodi čitav niz primjera nastalih nakon usvajanja Bečke konvencije. Isti pisac tvrdi da se praksa uglavnom odnosi na dvostrane ugovore, a vrlo rijetko na mnogostrane.

Što se tiče međunarodne sudske i arbitražne prakse do Bečke konferencije, ona, kao i u nekim drugim pitanjima nije bila osobito bogata zbog nedostatka podnesenih sporova. Prihvatljivo je, stoga, slikovito mišljenje McNaira da “sudovi ne mogu praviti ciglu bez slame”.²⁰⁸

U arbitraži Tacna-Arica 1925. god. između Čilea i Perua arbitar Coolidge trebao je riješiti spor vezan uz njihov ugovor iz 1883. god. Ugovorom su se stranke obvezale da će peruanska područja Tacna i Arica biti pod čileanskom upravom kroz period od 10 godina, nakon kojeg će se zaključiti poseban protokol o održavanju plebiscita o daljnjem statusu tih područja. Peru je tvrdio da je Čile svojim ponašanjem sprečavao održavanje plebiscita, što ga automatski oslobađa daljnjih obveza iz tog ugovora. Arbitar je ustvrdio:

“Budući da su se stranke složile da sklope poseban protokol, ali nisu utvrdile njegove uvjete, njihova je obveza ustvari da pregovaraju u dobroj vjeri prema tom cilju, te bi stoga slijedilo da voljno odbijanje bilo koje stranke da postupi tako opravdava drugu stranku da zahtijeva oslobađanje od te odredbe.”²⁰⁹

Pravo se, dakle, odnosi na pravo da se zahtijeva raskid ugovora, prestanak nije automatski. No, u konkretnom slučaju, smatrao je arbitar, nije se moglo dokazati da je došlo do kršenja koje bi opravdavalo takav postupak. Naime:

“Očito je, da bi administrativne zlouporabe mogle dovesti do okončanja takvog sporazuma, moralo bi se dokazati da su administrativne zlouporabe stvorile tako tešku situaciju koja bi onemogućavala ostvarenje cilja tog sporazuma, a, prema mišljenju Arbitra, situacija takve težine nije bila pokazana.”²¹⁰

Slijedom utvrđenih činjenica, arbitar je odbio tužbeni zahtjev.

²⁰⁸ McNAIR, op. cit., str. 554. Sinha 1966. god. tvrdi da je do tada bilo samo tri sudska izričaja o jednostranom otkazu, te tek nešto više od desetak odluka nacionalnih sudova, SINHA, op. cit., str. 36.

²⁰⁹ Tacna Arica Case, Chile v. Peru, March 4, 1925, RIAA, Vol. II, p. 921.

²¹⁰ Ibid, RIAA II, str. 943-944.

Stalni sud međunarodne pravde propustio je priliku da se izjasni o ovom problemu u sporu o rijeci Meuse između Nizozemske i Belgije. Tada su obje stranke tvrdile da je druga strana vršila određene radove na rijeci u suprotnosti s ugovorom iz 1863. Belgija je pritom tvrdila da je time stekla pravo da obustavi izvršenje jedne odredbe tog ugovora. Sud je, međutim, odbio tumačenje jedne i druge stranke tumačeći ugovor s gledišta njegovog predmeta navedenog u preambuli.²¹¹

No, isti se sud u nekim drugim sporovima izjašnjavao o pitanjima vezanima uz samo pravo na jednostrani raskid ugovora. Tako je u sporu o nadležnosti sudova u Gdanjsku smatrao da se stranka koja je bila dužna uskladiti svoje unutarnje pravo radi provođenja ugovora ne može pozvati na neusklađeno unutarnje pravo kao razlog neizvršenja ugovora.²¹² U sporu o tvornici Chorzow Stalni sud međunarodne pravde potvrdio je slično pravilo prema kojem se država ne može pozivati na kršenje druge stranke ukoliko je sama svojim kršenjem onemogućila drugu stranku u izvršenju ugovora.²¹³

Kodifikacija načela *inadimplenti non est adimplendum* ima svoje početke već u ranim pokušajima privatnih kodifikacija. Harvardski nacrt iz 1935. god. sadržavao je članak 27. pod naslovom “Narušenje ugovornih obveza” u kojem je bilo određeno pravo nevine stranke ugovora da “traži od nadležnog međunarodnog suda ili vlasti izjavu o tome da ju je ugovor prestao obvezivati”. Jasno se vidi utjecaj privatnog prava, ali i preuzimanja

²¹¹ The diversion of water from the Meuse (Judgment of 28 June 1937), PCIJ Publ. 1937, Series A/B, No. 70, p. 4, str. 9. i 23. V. gore za odvojeno mišljenje suca Anzilottija.

²¹² Jurisdiction of the Courts of Danzig, 3 March 1928, PCIJ Publ. 1928, Series B, No. 15, na str. 27-28.

²¹³ Case concerning the Factory at Chorzow (Jurisdiction), 26 July 1927, PCIJ Publ. 1927, Series A, No. 9, p. 31: “To je načelo, nadalje, opće prihvaćeno u praksi međunarodne arbitraže, kao i kod nacionalnih sudova, da se neka stranka ne može koristiti činjenicom da druga stranka nije ispunila neku obvezu ili da se nije koristila nekim pravnim sredstvom, ukoliko ju je prva stranka, nekim protupravnim činom spriječila da ispuni tu obvezu ili da se obrati sudu koji bi joj bio dostupan.”

rješenja koja je sadržavala Havanska konvencija iz 1928. godine. Što se tiče vrste i prirode kršenja, ovaj članak nije postavljao nikakvih posebnih zahtjeva, dovoljno je bilo da neka država "ne izvrši u dobroj vjeri svoje obveze prema ugovoru":

"a) Ako država propusti da u dobroj vjeri izvrši svoje ugovorne obveze, svaka druga stranka ugovora može, djelujući u razumnom roku nakon propusta, tražiti od nadležnog međunarodnog suda ili vlasti izjavu o tome da ju je ugovor prestao obvezivati u pogledu daljnjeg izvršenja u odnosu na tu državu.

b) Čekajući sporazum stranaka ili odluku nadležnog međunarodnog suda ili vlasti, stranka koja traži takvu izjavu može privremeno obustaviti izvršenje svojih obveza prema ugovoru *vis-à-vis* države okrivljene za propust.

c) Privremena obustava izvršenja od strane stranke koja traži takvu izjavu neće se konačno opravdati sve do donošenja odluke nadležnog međunarodnog suda ili vlasti s tim učinkom."²¹⁴

Komisija za međunarodno pravo je prilično rano stigla i do ovog problema prilikom rada na kodifikaciji prava ugovora. U svom je drugom izvještaju 1957. g. Specijalni izvjestitelj Sir Gerald Fitzmaurice predvidio u članku 17. "Klasifikaciju i nabranjanje slučajeva okončanja ili obustave ugovora djelovanjem prava". Sir Humphrey Waldock pozabavio se tim pitanjem u svom Drugom izvještaju 1963. Tadašnji je članak 20. bio naslovljen "Prestanak i obustava ugovora kao posljedica njegovog kršenja". Polazio je od "općeprihvaćenog načela" da kršenje samo po sebi nije značilo prestanak ili obustavu primjene nekog ugovora, ali je bitno kršenje (*material breach*) dopuštalo drugoj strani da se pozove na takav razlog.²¹⁵

²¹⁴ HARVARD DRAFT. Prema čl. 30. odluka se mogla odnositi i samo na pojedine odredbe ugovora ukoliko su one "jasno neovisne o drugim odredbama ugovora". Usp. sličan stav koji su u ono vrijeme zastupali GARNER, J.W.- JOBST, V.: *The Unilateral Denunciation of Treaties*, 29 AJIL 1935, pp. 569-585, a vezano uz Hitlerov jednostrani otkaz Versajskog mirovnog ugovora s obrazloženjem da druge stranke nisu izvršile svoje obveze.

²¹⁵ Definicija bitnog kršenja razlikovala se od one koju danas sadrži st. 3. članka 60.: "Bitno kršenje ugovora nastaje uslijed:

Rasprava u krilu Komisije je, međutim, dovela do nekih promjena koncepta bitnog kršenja. Obrazloženje uz Nacrt iz 1966. god. rasvjetljava neke od problema s kojima se Komisija susretala tijekom rada na ovom članku, od kojih je nedostatak sudske i državne prakse bio svakako jedan od većih hendikepa. Što se tiče osobito definicije bitnog kršenja, Komisija obrazlaže važnost te definicije, budući da isključivo bitno kršenje, prema mišljenju Komisije, može dovesti do prestanka primjene ugovora. Kršenje mora svakako biti ozbiljne naravi, a Komisija je smatrala da će tome najbolje odgovarati izraz "bitno":

"Komisija je smatrala da izraz 'bitno' (*material*) bolje odgovara vrsti kršenja koje se zahtijeva od izraza 'temeljno' (*fundamental*). Riječ 'temeljno' mogla bi se shvatiti kao da znači da samo kršenje odredbe koja se izravno tiče središnjih ciljeva ugovora može ikad opravdati drugu stranku da okonča ugovor. Međutim, druge odredbe koje stranka smatra neophodnima za izvršenje ugovora mogle su biti vrlo bitne kao poticaj da uopće uđe u ugovor, mada su možda te odredbe pomoćnog karaktera."²¹⁶

U daljnjem se tekstu objašnjava da neosnovano odbacivanje ugovora "automatski" predstavlja bitno kršenje ugovora, dok toč. b) sadrži "drugi i općenitiji oblik bitnog kršenja".²¹⁷

a) odbacivanja ugovora od strane predstavnika ili organa države nadležnog da izražava volju države da otkáže ugovor;

b) kršenja koje je toliko bitno (substantial) da se može smatrati kao otklanjanje bilo koje odredbe -

i) u pogledu koje je stavljanje rezervi izrijekom zabranjeno ili implicitno isključeno prema čl. 18. st. 1. toč. a, b i c; ili

ii) čije neispunjenje nije spojivo s učinkovitim ostvarenjem predmeta i cilja ugovora.

c) odbijanje provedbe odredbe ugovora koja je obvezna za sve stranke i koja zahtijeva podvrgavanje svakog spora o tumačenju ili primjeni ugovora arbitražnom ili sudskom rješavanju, ili odbijanje prihvaćanja rješenja ili presude donijesene na osnovi takve odredbe." YBILC 1963, Vol. II, str. 72.

²¹⁶ Komentar uz čl. 57, para. 9.

²¹⁷ VILLIGER, op. cit., str. 359. je pokušao dati sljedeće viđenje konačnog nacrtu članka 57.: "Slika koju nam daju ovi materijali je slika kompromisa. Komisija se općenito slagala o osnovnim načelima kasnijeg članka 60. Bečke konvencije, ali je u svjetlu nedostatka materijala mnoge detalje vidjela kao nove. Kroz cijelo su vrijeme utjecaj na nacrt imale tradicionalne nesuglasnosti oko mnogostranih ugovora. Te su se nesuglasnosti ticale

Na Bečkoj je Konferenciji st. 3. članka 57. Nacrta prošao uz minimalne izmjene. Konačno je članak 60. usvojen s 88 glasova za, niti jednim protiv, te 7 suzdržanih, što prilično govori i o njegovoj prihvaćenosti.²¹⁸

Sudska praksa nakon usvajanja Bečke konvencije je, više-manje, slijedila Bečku konvenciju. Međunarodni sud je 1971. god. dao savjetodavno mišljenje o Namibiji u kojem se opširnije bavio i pravom na jednostrano okončanje ugovora kao odgovor na kršenje. Utvrđujući je li došlo do prestanka ugovora o mandatu stoga što je Južna Afrika prekršila njegove odredbe, Sud se pozvao na članak 60. Bečke konvencije koja u to vrijeme, *nota bene*, još nije bila na snazi:

“... Jedno od osnovnih načela koja uređuju međunarodne odnose.. je da se stranci koja ne priznaje ili ne ispunjava svoje obveze ne može priznati da zadržava prava za koja tvrdi da joj pripadaju iz tog odnosa... Pravila postavljena u Bečkoj konvenciji o pravu ugovora o prestanku ugovora zbog kršenja (prihvaćena bez glasa protiv) može se u mnogim pitanjima smatrati kodifikacijom postojećeg običajnog prava o tom predmetu...”²¹⁹

Da li je došlo do ispunjenja uvjeta predviđenih u st. 3. članka 60. Bečke konvencije? Odgovor na to pitanje Sud je našao u Rezoluciji Opće skupštine 2145 (XXI) koja je utvrdila da je do takvog kršenja došlo:

“... Rezolucija u pitanju mora se gledati kao vršenje prava na

djeljivosti odredaba ugovora, koncepta bitnog kršenja, prava pojedinih stranaka te razlikovanje između pojedinih vrsta mnogostranih ugovora i između različitih posljedica kršenja... Ne može se reći da je članak predstavljao *lex lata* u vrijeme usvajanja 1966. god...”

²¹⁸ Doc. A/CONF/39/11/Add. 1. Ocjene znanstvenika nakon Bečke konvencije nisu, međutim, bile tako jedinstvene, a prigovori su se uglavnom odnosili na zahtjev da kršenje bude “bitno”. Usp. O’CONNELL, D.: *International Law*, 2nd ed., London 1970, Vol. I, str. 268. SIMMA, op. cit., str. 61. MAZZESCHI, R.P.: *Risoluzione e sospensione dei trattati per inadempimento*, Milano 1984, str. 122.

²¹⁹ *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)* (Adv. Op. of 21 June 1971), ICJ Reports 1971, p. 16, na 46. i 47. (para. 94).

okončanje odnosa u slučaju namjernog i upornog kršenja obveza koje uništava i sam predmet i cilj tog odnosa.”²²⁰

To što Pakt Lige naroda nije spominjao takvo pravo, zaključio je Sud, ne znači “isključenje prava koje svoj izvor ima izvan ugovora, u općem međunarodnom pravu, i ovisi o pojavi okolnosti koje normalno nisu predviđene pri sklapanju ugovora”.²²¹

U sporu koji se pred istim sudom rješavao sljedeće godine između Indije i Pakistana, a u vezi s nadležnošću Vijeća ICAO,²²² Međunarodni se sud ponovno pozvao na članak 60. Bečke konvencije i njegove uvjete za jednostrani raskid ugovora. U tom je sporu Sud trebao utvrditi postoji li nadležnost toga Vijeća na osnovi Čikaške konvencije o međunarodnom civilnom zračnom prometu iz 1944. i istovremeno sklopljenom sporazumu o tranzitu. Jedna je od strana (Indija), naime, tvrdila da “ta konvencija nije primjenjiva budući da je njezina primjena bila ukinuta ili obustavljena zbog kršenja od strane Pakistana”. S druge je strane Pakistan osporavao nadležnost Suda na temelju tih istih ugovora, smatrajući da ugovori, budući da ih je Indija otkazala, više nisu na snazi. Obje su strane, dakle, priznavale pravo na jednostrani raskid ugovora uslijed bitnog kršenja, s tim da Pakistan nije smatrao da je do takvog kršenja uopće došlo. Sve da je i postojalo bitno kršenje od strane Pakistana, to bi, tvrdio je Pakistan, samo značilo pravo druge države da se pozove na kršenje kao razlog prestanka ugovora. U tom je pogledu, prema stajalištu Pakistana, članak 60. Bečke konvencije predstavljao važeće pravo.²²³

²²⁰ Ibid, para. 95, str. 47.

²²¹ Ibid, str. 48, para 98.

²²² Međunarodna organizacija za civilno zrakoplovstvo.

²²³ *Appeal relating to the Jurisdiction of the ICAO Council*, ICJ Pleadings 1973, para. 532. U arbitraži između BP Exploration Co. i Libije arbitar Lagergren smatrao je da je čl. 60. Bečke konvencije primjenjiv i na ugovore privatnog karaktera. *BP Exploration Co. (Libya) Ltd. v. Government of the Libyan Arab Republic Arbitration*, ILR Vol. 53, p. 297. na 332-334.

U razmatranju spornih činjenica, Sud je prije svega potvrdio pravo da se jednostrano obustavi ili prekine primjena ugovora kao odgovor na kršenje. Međutim, jednostrana se obustava ne može odnositi na odredbe o nadležnosti "budući da bi jedna od njihovih svrha mogla biti upravo ispitivanje valjanosti te suspenzije."²²⁴ Nadležnost se Vijeća ICAO odnosila na "sporove o tumačenju i primjeni" konvencije, a to svakako obuhvaća sporove o ukidanju ili obustavi primjene, budući da bi odlučivanje o postojanju kršenja obuhvaćalo i tumačenje spornog ugovora:

"Tvrdnja Indije o bitnom kršenju ugovora od strane Pakistana, kao opravdanje Indije da ih smatra okončanim ili obustavljenim, je u biti i po svojoj prirodi pitanje koje mora uključivati ispitivanje ugovora."²²⁵

I ovdje se Sud odlučio za kriterije bitnog kršenja u skladu s člankom 60. st. 3. Bečke konvencije, mada ona u to vrijeme nije bila na snazi.²²⁶

U sporu Gabcikovo - Nagymaros 1997. godine Sud je ispitivao da li je Mađarska s pravom raskinula ugovor sa Slovačkom pozivajući se, između ostalog, na navodno kršenje ugovora od strane Slovačke. Mađarska je prva suspendirala radove na zajedničkom projektu, na što je Slovačka nastavila sama s tzv. varijantom C, odnosno, s tzv. približnim izvršenjem ugovora, što je Mađarska smatrala kršenjem.²²⁷ Sud je najprije jasno postavio razlikovanje između "bitnog" i drugog kršenja ugovora.

"Sud smatra da samo bitno kršenje ugovora od strane stranke toga ugovora, ovlašćuje drugu stranku da se na njega pozove kao

²²⁴ Appeal relating to the Jurisdiction of the ICAO Council, Judgment of 18 Aug. 1972, ICJ Reports 1972, p. 46, str. 53.

²²⁵ Ibid, str. 67. Sud je inzistirao na tome da se kršenje može utvrditi samo "tumačenjem i primjenom ugovora." (str. 66).

²²⁶ U arbitraži između SAD i Francuske o sporazumu o zračnom prometu, Case concerning the Air Services Agreement, Arbitral Tribunal 9 Dec. 1978, ILR Vol. 54, str. 304, obje su se stranke pozivale na čl. 60. kao na izraz običajnog prava.

²²⁷ V. Komentar parnice kod REICHERT-FACILIDES, D.: Down the Danube: The Vienna Convention on the Law of Treaties and the Case Concerning the Gabcikovo-Nagymaros Project, 47 ICLQ 1998, pp.837-854.

razlog prestanka ugovora. Kršenje drugih ugovornih pravila ili pravila općeg međunarodnoga prava može opravdati poduzimanje nekih mjera, uključujući protumjere, od strane povrijeđene stranke, ali ne čini temelj za prestanak ugovora na osnovi prava ugovora."²²⁸

Mađarska je tvrdila da je Slovačka (odnosno, Čehoslovačka, tj. Češkoslovačka do raspada 1993. godine), bitno prekršila ugovor radovima na varijanti C od listopada 1992. godine. No, Sud je držao da u tom slučaju Mađarska nije mogla ugovor raskinuti prije toga datuma. Naime, Mađarska je deklaraciju o prestanku ugovora izdala već 19. svibnja 1992., dakle, prije nego li je Slovačka poduzela protupravne radove.²²⁹ Osim toga, deklaracija je stupila na snagu već 25. svibnja. Odredbe članka 65. i 67. Bečke konvencije, naprotiv, predviđaju da stranke moraju prestanak utvrditi u određenom postupku, a da te odredbe "ako i nisu kodifikacija običajnog prava, makar općenito odražavaju opće običajno pravo i sadrže izvjesna postupovna načela utemeljena na obvezi djelovanja u dobroj vjeri."²³⁰ Konačno, Sud je potvrdio i načelo da se država koja je svojim kršenjem spriječila drugu stranku da izvrši ugovor, ne može pozvati na kršenje kao na razlog njegova prestanka.²³¹

Načelo *inadimplenti non est adimplendum* potvrđeno je i u nedavnoj praksi Suda. U sporu između Njemačke i SAD-a koji se ticao primjene Bečke konvencije o konzularnim odnosima, Njemačka je tvrdila da su SAD prekršile odredbu članka 36. te Konvencije, prema kojoj su bile dužne obavijestiti braću LaGrand, državljane Njemačke protiv kojih se vodio kazneni postupak, o pravu na konzularnu zaštitu. Ne poričući svoje kršenje, SAD su ipak smatrale da se o pravu pojedinca na takvu zaštitu ne može

²²⁸ The Case Concerning the Gabcikovo-Nagymaros Project, Hungary/Slovakia, para. 106,

http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ihs/ihsjudgment/ihs_ijudgment_970925.html.

²²⁹ Ibid, para 108. Sud je protupravnim činom smatrao preusmjeravanje vode Dunava, a ne i pripremne radove za taj čin.

²³⁰ Ibid, para. 109.

²³¹ Ibid, para. 110.

voditi postupak pred Međunarodnim sudom, budući da taj zahtjev nije bio istaknut pred nacionalnim sudom. No, Međunarodni sud nije se složio s tim argumentom:

“Sud primjećuje da nije sporno da su LaGrandovi pokušali isticati Bečku konvenciju pred sudovima SAD nakon što su 1992. godine saznali o svojim pravima prema Konvenciji; također nije sporno da su do tada procesna pravila spriječila LaGrandove da iskoriste bilo kakav pravni lijek glede kršenja tih prava. Branitelj dodijeljen LaGrandovima propustio je istaknuti taj prigovor ranije na vrijeme. Međutim, Sjedinjene države se ne mogu osloniti pred ovim Sudom na tu činjenicu kako bi spriječile dopustivost prvoga zahtjeva Njemačke, budući da su same Sjedinjene države propustile da izvrše obvezu prema Konvenciji da obavijeste braću LaGrand.”²³²

d) Naknadna nemogućnost izvršenja

U znanosti međunarodnog prava prihvaćeno je opće načelo prava prema kojem je moguće da ugovor prestane zbog nemogućnosti daljnjeg izvršenja njegovih odredaba.²³³ Među uzrocima koji čine daljnje izvršenje nemogućim mogu se izdvojiti oni koji se odnose na nestanak njegova predmeta, temeljnu promjenu okolnosti, prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa te nastanak nove imperativne norme općeg međunarodnog prava.

Bečka konvencija u svom članku 61. st. 1. dopušta da se stranka pozove na nemogućnost izvršenja ugovora kao na razlog za njegov prestanak ili povlačenje iz njega:

Naknadna nemogućnost izvršenja

1. Stranka se može pozvati na nemogućnost izvršenja ugovora kao na uzrok njegova prestanka ili povlačenja iz

²³² LaGrand Case, Germany v. United States of America, 27 June 2001, para. 60. http://www.icj-cij.org/ijwww/idoctrct/igus/igusjudgment/igus_ijudgment_20010625.htm. Njemačka, međutim, nije zahtijevala raskid Konvencije, već jamstva da se takvo kršenje više neće ponoviti.

²³³ FAUCHILLE, P.: *Traité de droit international public*, 8e éd., Paris 1926, str. 849, FIORE, P.: *Le droit international codifié*, Paris 1911, str. 844, ANDRASSY, op. cit., str. 348, BARTOŠ, op. cit., str. 401-402.

njega ako je ta nemogućnost posljedica konačnog nestanka ili uništenja predmeta prije nego što je potrebnoga za izvršenje ugovora. Ako je nemogućnost privremena, može se na nju pozvati samo kao na uzrok suspenzije primjene ugovora.

*2. Stranka se ne može pozvati na nemogućnost izvršenja kao na uzrok prestanka ugovora, povlačenja iz njega ili suspenzije njegove primjene ako je ta nemogućnost posljedica kršenja, od te stranke, obveze iz ugovora ili bilo koje druge preuzete međunarodne obveze prema svakoj drugoj stranki ugovora.*²³⁴

U toj je odredbi Konvencija prihvatila koncept fizičke nemogućnosti, i to u dosta uskom obliku stvarnog nestanka fizičkog predmeta ugovora. U komentaru Komisije uz Nacrt iz 1966. godine opisani su sljedeći slučajevi: “nestanak otoka, isušenje rijeke ili uništenje brane ili hidroelektrične instalacije neophodne za izvršenje ugovora.”²³⁵

Većina se pisaca slaže da fizička nemogućnost mora biti stvarna, realna i objektivna.²³⁶ To će svakako biti slučaj ukoliko predmet sasvim nestane ili bude uništen, a da ne postoji mogućnost ili dužnost uspostave ili zamjene.²³⁷

Oppenheim navodi da ugovori mogu izgubiti svoju obveznost na više načina (*voidance*), uključujući i nemogućnost izvršenja do koje dođe nakon sklapanja ugovora. Takav bi bio slučaj trostranog ugovora o savezništvu. Izbije li rat između dviju od njih, treća stranka ugovor ne može izvršiti. Međutim, posebno se izdvaja slučaj prestanka ugovora uslijed nestanka predmeta

²³⁴ Istu odredbu nalazimo i u čl. 61. Bečke konvencije iz 1986.

²³⁵ Komentar uz čl. 58, str. 75. No, kako to s pravom ističe Capotorti, ukoliko se radi o višestranom ugovoru, a nestanak predmeta odnosi se samo na jednu od njih, i ugovor će prestati samo u odnosu na tu stranku. CAPOTORTI, op. cit., str. 528.

²³⁶ REUTER, op. cit., str. 152, CAPOTORTI, op. cit., str. 529, HARASZTY, G.: *Some Fundamental Problems in the Law of Treaties*, Budapest 1973, str. 425. Usp. FAUCHILLE, op. cit., str. 378. da nemogućnost može biti “materijalna i pravna”.

²³⁷ ANDRASSY, op. cit., str. 348. ANZILOTTI, D.: *Cours de droit international*, 3e éd., Paris 1929, str. 446. tvrdi da nemogućnost izvršenja postoji “kada bude priznata od stranaka ili ustanovljena na načine priznate međunarodnim pravom”. U tom slučaju ona dovodi do gašenja ugovora ili do privremene obustave izvršenja.

samog ugovora, poput ugovora o trećoj državi nakon što se ta država udruži s nekom drugom.²³⁸

Drugim riječima, postoje i druge nemogućnosti izvršenja mimo nestanka predmeta ugovora kao uzrok prestanka ugovora. Najbliže je tome pozivanje na tzv. klauzulu *rebus sic stantibus*, odnosno, bitna promjena okolnosti, uzrok koji se također može pozvati kao osnova za prestanak ugovora. Članak 62. Bečke konvencije u stavku 1. određuje sljedeće:

Temeljna promjena okolnosti

1. Na temeljnu promjenu okolnosti koja se zbilja u odnosu na one koje su postojale u trenutku sklapanja ugovora, a koju stranke nisu predvidjele, ne može se pozivati kao na uzrok prestanka ugovora ili povlačenja iz njega, osim:

(a) ako je postojanje tih okolnosti bilo bitna osnova pristanka stranaka da budu vezane ugovorom; i

(b) ako je učinak te promjene korjenita promjena domašaja obveza koje prema ugovoru još treba izvršiti.

No, unatoč bliskostima, postoje i neke bitne razlike između ove dvije osnove za prestanak ugovora. Klauzula *rebus sic stantibus* se, naime, odnosi na takvu promjenu okolnosti koja ne čini izvršenje ugovora nemogućim, već samo otežanim, najčešće osobito za jednu stranku. Za razliku od objektivne nemogućnosti, kod klauzule *rebus sic stantibus* se radi o subjektivnoj nemogućnosti izvršenja ugovora.²³⁹ Osim toga, članak 62. se odnosi na promjenu okolnosti u odnosu na one koje su postojale u vrijeme sklapanja ugovora i bile bitne za donošenje odluke o sklapanju ugovora. U sporu pred Stalnim sudom međunarodne pravde o slobodnim zonama sud je odbio zahtjev Francuske da

²³⁸ OPPENHEIM-LAUTERPACHT: *International Law*, 8th ed., London 1955, Vol. I, str. 945. Ovaj se razlog može razlikovati od pozivanja na *rebus sic stantibus* ukoliko se radi o "gotovo fizičkoj nemogućnosti".

²³⁹ Usp. REUTER, op. cit., str. 155. Isto KREĆA, M.: *Naknadna mogućnost izvršenja u međunarodnom javnom pravu*, 3-4 ANALI 1981, pp. 281-299, str. 283. Opš. VAMVOUKOS, A.: *Termination of treaties in International Law. The Doctrine of rebus sic stantibus and desuetude*, Oxford 1985.

utvrdi prestanak nekih odredaba uslijed promijenjenih okolnosti koje su nastupile s novim švicarskim ustavom iz 1815. god. Sud je smatrao da bi trebalo dokazati da su takve odredbe stvorene upravo imajući u vidu postojanje tih okolnosti, što Francuska nije dokazala.²⁴⁰

I Komisija za međunarodno pravo smatrala je da ta dva uzroka treba promatrati odvojeno. U Komentaru uz članak 59. Nacrta iz 1966. Komisija ističe:

"Kao što mnogi sustavi unutarnjeg prava priznaju da, sasvim mimo bilo koje stvarne nemogućnosti, ugovori mogu postati neprimjenjivima zbog temeljne promjene okolnosti, tako i međunarodni ugovori mogu postati neprimjenjivi zbog istog razloga."

Konsenzus članova Komisije o postojanju načela *ad impossibilia nemo tenetur* potvrđen je u članku 58. Nacrta iz 1966.:

"Stranka se može pozvati na nemogućnost izvršenja ugovora kao na razlog za njegov prestanak ukoliko je nemogućnost rezultat trajnog nestanka ili uništenja predmeta neophodnog za izvršenje ugovora. Ukoliko je nemogućnost privremena, može se navesti samo kao razlog za suspenziju ugovora."

Naglasak je u ovoj odredbi na trajnom nestanku ili uništenju predmeta. Na konferenciji u Beču Nacrt je proširen, pa u drugom stavku određuje da se na nemogućnost izvršenja ne može pozvati stranka koja je dovela do nemogućnosti kršenjem ugovorne ili neke druge obveze. Nije, međutim, bio usvojen prijedlog da se u tekst unese pozivanje na višu silu kao razlog nemogućnosti izvršenja, budući da je Komisija, pa i Konferencija, smatrala da se ugovor u tim okolnostima može samo privremeno obustaviti.²⁴¹

Praksa međunarodnih sudskih i arbitražnih organa u pogledu prestanka ugovora zbog nestanka njegova predmeta nije obimna.

²⁴⁰ Usp. *Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex Case*, PCIJ Publ. 1932, Series A/B, No. 46, str. 155. BRIERLY, J.L.: *The Law of Nations*, 5th ed., Oxford 1955, str. 260. tvrdi da je ovo pravilo blisko načelu engleskog prava o "implied term".

²⁴¹ Komentar, str. 76. To ne znači da Komisija ne priznaje višu silu kao jedan od razloga isključenja odgovornosti u općem međunarodnom pravu.

Zanimljiv je, stoga, spor vođen pred Međunarodnim sudom Barcelona Traction, Light and Power Co. iz 1964. god. Jedno od spornih pitanja, naime, bilo je vezano uz problem nadležnosti suda koja se temeljila na jednoj odredbi ugovora o mirnom rješavanju sporova između Belgije i Španjolske. Ta je odredba predviđala nadležnost Stalnog suda međunarodne pravde koji je, do vremena nastanka spora, nestao. Španjolska je tvrdila da je nestao predmet te odredbe i da je ona postala neprimjenjiva. Međutim, Sud je drukčije razmišljao, temeljeći svoj zaključak na predmetu odredbe. Taj predmet nije bio "rješavanje spora pred Stalnim sudom međunarodne pravde", već "sudsko rješavanje spora". Nevažan je pritom, smatrao je sud, sudski organ koji će taj postupak provesti, budući da je on samo sredstvo za ostvarenje tog objekta.²⁴²

U već navedenom sporu između Mađarske i Slovačke, Mađarska se pozvala na članak 61. BK i na nemogućnost izvršenja ugovora zbog nestanka njegova predmeta. Pritom, Mađarska je smatrala da je predmet ugovora "zajednički gospodarski poduhvat", budući da članak 61. nije ograničen na fizički predmet ugovora. Sud je, naprotiv smatrao da Mađarska ne tumači ispravno članak 61., a za to je potvrdno potražila u *travaux préparatoires* Bečke konvencije.²⁴³ Sve da članak 61. obuhvaća i pravnu situaciju, Mađarska se na nemogućnost izvršenja ne bi mogla pozvati, budući da je sama pridonijela toj nemogućnosti.²⁴⁴

²⁴² Barcelona Traction, Light and Power Co., Ltd., Preliminary Objections, Judgment of 24 July 1964, ICJ Rep. 1964, p. 6, str. 38. Slično je Sud razmišljao i prilikom davanja Savjetodavnog mišljenja o Jugozapadnoj Africi 1950, odbivši tvrdnju da bi ugovor o mandatu prestao važiti zbog nestanka predmeta, tj. Lige naroda i njezinih kontrolnih mehanizama. International Status of South-West Africa (Adv. Op. of 11 July 1950), ICJ Reports 1950, p. 128, str. 132-133, 136.

²⁴³ Tijekom konferencije, naime, nije bio prihvaćen prijedlog koji je pod nemogućnošću predmeta smatrao i nemogućnost vršenja plaćanja. The Case Concerning Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment 25 Sept. 1997, ICJ Reports 1997, para. 102.

²⁴⁴ Ibid, para 103: "Sud bi dodao da ukoliko zajedničko iskorištavanje investicije više nije bilo moguće, onda je to izvorno bilo stoga što Mađarska nije izvršila većinu radova za koje je bila odgovorna prema Ugovoru iz 1977. godine; Članak 61. st. 2. Bečke konvencije izričito predviđa da se nemogućnost izvršenja ne može pozvati kao razlog

U istoj se parnici Mađarska pozivala i na temeljitu promjenu okolnosti koje su utjecale na mogućnost izvršenja ugovora. Među tim je okolnostima Mađarska navela duboke političke promjene kroz koje su dvije države prošle (promjena političkog uređenja, raspad Čehoslovačke i sl.), promjene u ekonomskoj održivosti projekta, promjene u shvaćanju ekoloških potreba i problema i sl. Sud je podsjetio na svoje ranije izraženo stajalište u parnici o ribolovnoj nadležnosti u kojoj je istaknuo kodifikacijski značaj članka 62. Bečke konvencije,²⁴⁵ a onda je raspravio pojedine argumente Mađarske:

"Važeća politička situacija je sigurno bila važna za sklapanje Ugovora iz 1977. godine. Međutim, Sud bi podsjetio da je Ugovor predviđao zajednički investicijski program za proizvodnju energije, kontrolu poplava i unaprjeđenje plovidbe Dunavom. Prema mišljenju Suda, važeći politički uvjeti stoga nisu bili tako usko vezani uz predmet i cilj Ugovora da bi činili bitnu osnovu pristanka stranaka i svojom promjenom radikalno promijenili domašaj obveza koje još preostaju za ispuniti."²⁴⁶

Isti je zaključak Sud donio i glede promjene gospodarskog sustava i isplativosti projekta - premda je došlo do smanjenja, promjena nije bila tako radikalna da bi utjecala na obveze stranaka, a takve nisu bile ni promjene prava okoliša. Konačno:

"Bitna promjena okolnosti morala je biti nepredviđena; postojanje okolnosti u vrijeme sklapanja Ugovora moralo je predstavljati bitnu osnovu pristanka stranaka da budu vezane Ugovorom. Negativni i uvjetni tekst članka 62. Bečke konvencije o pravu ugovora naprotiv predstavlja jasnu indikaciju da stabilnost

prestanak ugovora od strane stranke toga ugovora ako je posljedica kršenja te stranke vlastite obveze koja proizlazi iz tog ugovora."

²⁴⁵ The Fisheries Jurisdiction case, ICJ Reports 1973, p. 63, para. 36: "Članak 62. Bečke konvencije o pravu ugovora... može se s mnogo razloga smatrati kodifikacijom postojećeg običajnog prava o pitanju prestanka ugovornih odnosa zbog promjene okolnosti."

²⁴⁶ Ibid.

ugovornih odnosa zahtijeva da se pozivanje na temeljnu promjenu okolnosti primjenjuje samo u izuzetnim slučajevima.”²⁴⁷

Bečka konvencija predviđela je još jednu važnu iznimku od pravila stavka 1. članka 62.:

2. Na temeljnu promjenu okolnosti ne može se pozivati kao na uzrok prestanka ugovora ili povlačenja iz njega:
(a) ako se ugovorom ustanovljuje granica;

Međunarodni sud je više puta potvrdio pravilo o nepromjenjivosti granica bez sporazuma stranaka, a još jednom i u presudi u teritorijalnom sporu između Libije i Čada 1994. godine.²⁴⁸

Osim kao razlog prestanka ugovora, temeljna promjena okolnosti može se navesti i kao razlog za suspenziju ugovora (članak 62. st. 3.).

Pojedini pisci zamjerali su Bečkoj konvenciji da je nemogućnost izvršenja svela samo na slučaj nestanka ili uništenja predmeta ugovora u smislu fizičkog objekta na koji se ugovor odnosi. Tako Capotorti upozorava da postoji veliki broj ugovora koji se zapravo ne odnose ni na kakav fizički predmet, a da ih ipak bude nemoguće izvršiti.²⁴⁹ I sama Bečka konvencija u članku 63. daje primjer takvog ugovora. Članak 63. predviđa da prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa ne dovodi do prestanka

²⁴⁷ Loc. cit. V. također presudu Suda Europskih zajednica u predmetu Racke GmbH (C-162/96 od 16. lipnja 1998) kako rat u bivšoj Jugoslaviji i njezin raspad predstavlja temeljnu promjenu okolnosti i opravdan razlog za suspenziju ugovora o suradnji između EZ i bivše Jugoslavije.

²⁴⁸ Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, ICJ Reports 1994, p. 37, para. 72.

²⁴⁹ CAPOTORTI, op. cit., str. 529. Usp. REUTER, op. cit., str. 152. da predmet znači “množinu obveza koje stvara ugovor”. Takvu zamjerku Bečkoj konvenciji upućuje i Jennings, ali ujedno uviđajući i poteškoće s kojima se tada susrećemo: “Moguće je zamisliti slučajeve gdje naknadna nemogućnost izvršenja nastaje mimo nestanka bilo predmeta bilo stranke. Međutim, kada se odmaknemo od fizičkog uništenja predmeta ugovora, do pitanja mogućnosti njegova izvršenja, stižemo u mnogo teže područje ‘bitne promjene okolnosti’.” JENNINGS, R.Y.: General Course of International Law, 121 RCADI 1967, pp. 323-606, str. 568-569.

ugovora, osim ukoliko je postojanje tih odnosa prijeko potrebno za primjenu tog ugovora.²⁵⁰

Utvrđivanje bilo koje od navedenih okolnosti mora se, prema članku 65. vršiti u predviđenom postupku. Neki su pisci tom rješenju uputili zamjerke, jer da bi učinci trebali nastupiti automatski.²⁵¹ Takve primjedbe, međutim, čine nam se neosnovanima, jer je rješenje Komisije bliže pravnoj sigurnosti. Komisija je, naime, smatrala da se, mada bi se moglo reći da su učinci nemogućnosti izvršenja automatski, postupovna pravila moraju poštivati zbog mogućnosti da nestanak predmeta bude sporan.²⁵²

e) *Novi jus cogens*

Poseban slučaj nemogućnosti izvršenja ugovora koju Bečka konvencija predviđa jest pravna nemogućnost izvršenja, a u skladu sa zahtjevom da predmet ugovora bude i pravno dopustiv.²⁵³ Za razliku od ništavosti *ex tunc*, koja pogađa ugovor koji je u trenutku sklapanja protivan *jus cogens* pravilu međunarodnog prava, ugovor koji postane suprotan nekoj novonastaloj imperativnoj normi međunarodnog prava prestaje postojati *ex nunc*.²⁵⁴

Konvencija sadrži članak 64. sa sljedećom odredbom:

Nastanak nove imperativne norme općega međunarodnog prava (“jus cogens”)

Ako nastane nova imperativna norma općega međunarodnog prava, svaki ugovor koji je suprotan toj normi postaje ništav i prestaje.

²⁵⁰ Usp. presudu Međunarodnog suda u parnici Case concerning U.S. Diplomatic and Consular Staff in Tehran (U.S.A. v. Iran), Judgment 24 May 1980, ICJ Rep. 1980, p. 3, na 28. Prekid diplomatskih odnosa je onemogućio primjenu Ugovora o prijateljstvu, ekonomskim odnosima i konzularnim pravima.

²⁵¹ Prigovori tom zahtjevu uputili su HARASZTY, op. cit., str. 425. CAPOTORTI, op. cit., str. 531.

²⁵² Komentar uz čl. 58. Nacrta iz 1966.

²⁵³ V. gore.

²⁵⁴ To se vidi i iz rasprava u Komisiji, YBILC 1966, Vol. I, str. 89.

Ta je norma izraz dinamičnog i evolutivnog karaktera *jus cogens* pravila međunarodnog prava.²⁵⁵ Ona je izraz mogućnosti da *jus cogens* u međunarodnom pravu nije nepromjenljiva kategorija, već se i ta pravila mogu mijenjati, mogu nastajati i nestajati. Novonastalo pravilo, da bi se smatralo *jus cogens* pravilom, mora steći iste uvjete predviđene u članku 53. - da bude prihvaćeno i priznato od čitave međunarodne zajednice država kao norma od koje nije dopušteno nikakvo odstupanje i da se može izmijeniti samo novom normom općeg međunarodnog prava istog karaktera.²⁵⁶

Kako smo već ranije utvrdili,²⁵⁷ učinak ništavosti prema članku 64. različit je od onog koji nastupa prema članku 53. BK. Jasan je u tom smislu i komentar Komisije uz sadašnji članak 53. koji se mora čitati u vezi s člankom 64.:

“...s gledišta Komisije ne postavlja se pitanje retroaktivne primjene ovog članka. Članak [53.] odnosi se na slučajeve gdje je ugovor ništav u vrijeme sklapanja zbog činjenice da su njegove odredbe u sukobu s već postojećim pravilom *jus cogens*. Ugovor je u cijelosti ništav... Članak [64.] se, s druge strane, odnosi na slučajeve gdje ugovor, valjan u vrijeme sklapanja, postaje ništav i prestaje zbog naknadnog ustanovljenja novog pravila *jus cogens* s kojim su njegove odredbe u sukobu. Riječi ‘postaje ništav i prestaje’ čine jasnim, smatrala je Komisija, da pojava novog *jus cogens* pravila ne smije imati retroaktivne učinke na valjanost ugovora. Nevaljanost se stječe tek od vremena ustanovljavanja novog pravila *jus cogens*.”²⁵⁸

²⁵⁵ KREĆA, M.: Prestanak dejstva ugovora u savremenom međunarodnom javnom pravu, Beograd 1988, str. 107.

²⁵⁶ “Korijene” te odredbe nalazimo kod Fitzmauricea. U svom Drugom izvještaju on izriječno govori o “Naknadnoj ilegalnosti nastaloj zbog nespojivosti s novim pravilom ili zabranom međunarodnog prava koja je nastala nakon zaključenja ugovora.” Međutim, za razliku od usvojenog teksta Bečke konvencije, Fitzmauriceov je prijedlog predviđao ilegalnost i u slučaju sukoba s drugim pravilima općeg međunarodnog prava. YBILC 1957, Vol. II, str. 103-104.

²⁵⁷ V. gore.

²⁵⁸ Komentar uz Nacrt iz 1966, str. 68. To je gledište, nadalje, još potvrđeno smještanjem čl. 64. u dio o prestanku ugovoru, a ne o njegovoj ništavosti.

Izuzetak su od toga one posljedice koje su i same u suprotnosti s novim pravilom *jus cogens*, kako to određuje st. 2. toč. b) članka 71. Prava, obveze ili pravne situacije nastale izvršavanjem ugovora prije njegova prestanka mogu se održati jedino ukoliko njihovo održavanje samo po sebi nije u sukobu s novom imperativnom normom općeg međunarodnog prava. Za državu koja bi produžila posljedice toga stanja nastupila bi međunarodna odgovornost. U slučaju članka 64. dopuštena je djeljivost odredaba ugovora u skladu s člankom 44. Bečke konvencije, mogućnost koja ne postoji u slučaju ništavog ugovora po članku 53. Na temelju te mogućnosti stranke mogu “spasiti” dio ugovora koji nije suprotan *jus cogens* pravilu, naravno, ukoliko su odredbe tog ugovora djeljive.

IX. SUKCESIJA DRŽAVA GLEDE UGOVORA

Teritorijalne promjene država jedna su od konstanti međunarodnoga prava. Države nastaju, šire se ili smanjuju, udružuju se ili raspadaju, a ponekad i sasvim nestaju kao subjekti međunarodnog prava. Za rješavanje problema nastalih u vezi s teritorijalnim promjenama država razvio se u međunarodnom pravu institut sukcesije. Pravila o sukcesiji morala bi pomoći u razrješavanju odnosa koji nastanu zbog neke teritorijalne promjene. Do sukcesije dolazi prilikom različitih teritorijalnih promjena: uvećanja države, stvaranja nove države odvajanjem dijela postojeće ili njezinim raspadom, udruživanjem postojećih država u novu ili priključenjem jedne države drugoj, itd. Množina mogućih situacija vrlo je velika i teško ih je obuhvatiti jedinstvenim pravilima, a i praksa država vrlo je neujednačena. Stoga je ispravna tvrdnja Degana da se u ovom području ne može govoriti o postojanju cjelovitog sustava pravnih pravila, čak niti *lege ferenda*.¹

Postojeća pravila o sukcesiji država glede ugovora sadržana su, rekli smo ranije, u Bečkoj konvenciji o sukcesiji država glede međunarodnih ugovora iz 1978. godine, na snazi od 1996. godine. Ona je rezultat kodifikacijskog rada Komisije za međunarodno pravo, koja je temu sukcesije izabrala već na svom prvom sastanku 1949. godine. Stvarna obrada problema, međutim, započela je tek 1962. godine, budući da je Opća skupština UN-a, potaknuta procesom dekolonizacije, zatražila od svoga pomoćnog organa odgovarajuća pravna rješenja. Zbog složenosti teme, Komisija je odlučila da se zasebno bavi pitanjem

¹ DEGAN, V.Đ.: La succession d'Etats en matière de traités et les Etats nouveaux (Issus de l'ex-Yugoslavie), AFDI 1996, pp. 206-226, str. 206.

sukcesije ugovora od nekih drugih pitanja.² Kao Posebni izvjestitelj određen je Sir Humphrey Waldock.

Od imenovanja 1967. godine do napuštanja Komisije 1973., Waldock je podnio ukupno pet izvještaja, u kojima je uspio gotovo u cijelosti obraditi postavljeni zadatak. Njegov nasljednik Sir Francis Vallat relativno je lako zaključio rad na toj temi, te je Opća skupština zakazala održavanje diplomatske konferencije 1975. godine. Zasjedanje je održano u Beču 1976. godine, ali je zbog opsežnosti posla nastavljeno i 1978. Zasjedanje je završeno potpisivanjem Konvencije 22. kolovoza 1978. godine.

1. Opće značajke Konvencije iz 1978.

Primarna značajka BK 78 je njezina veza s BK iz 1969. godine. Konvencija iz 1978. se u svojoj preambuli poziva na onu iz 1969. i, zapravo, koristi rječnik te Konvencije.³ U određenom smislu, BK 69 predstavlja kodeks općih pravila, dok bi ova iz 1978. predstavljala poseban propis, *lex specialis*.

BK 78 sadrži neka pravila koja su zajednička različitim slučajevima sukcesije (Dio I: Opće odredbe), posebna pravila za sukcesiju glede dijela područja (Dio II), te pravila za slučaj nove nezavisne države nastale u procesu dekolonizacije (Dio III), za razliku od država nastalih kao rezultat ujedinjenja ili odvajanja od dotadašnje države (Dio IV). Peti dio donosi odredbe u vezi s nastupom neprijateljstava i vojne okupacije, Dio VI. na rješavanje sporova, dok Dio VII. donosi završne odredbe.

Polje primjene Konvencije određeno je u članku 6.:

Ova se Konvencija primjenjuje jedino na učinke sukcesije država koja se zbiva u skladu s međunarodnim pravom i, posebice, s načelima međunarodnog prava utjelovljenima u Povelji Ujedinjenih naroda.

² Godine 1983. usvojena je Bečka konvencija o sukcesiji država glede imovine, arhiva i dugova. Do danas još nije stupila na snagu. Tekst objavljen u NN-MU br. 16/1993.

³ Članak 2. BK 78 preuzima sve relevantne definicije iz članka 2. BK 69.

Ratione temporis, BK 78 primjenjuje se jedino na sukcesiju država koja se zbila nakon stupanja Konvencije na snagu, osim ako je drukčije ugovoreno (Članak 7.).

Sukcesija država ne utječe na obveze države sadržane u ugovoru, kojoj je ona podvrgnuta prema općem međunarodnom pravu neovisno o tom ugovoru.

Jedan od problema Konvencije iz 1978. odnosi se na preveliki naglasak stavljen na slučaj sukcesije država nastalih u procesu dekolonizacije. Naime, i sama je Komisija smatrala da je 1974. godine taj proces bio praktički završen, te su, nažalost, detaljne odredbe Konvencije postale suvišne već u vrijeme usvajanja Konvencije.⁴ No, ostale su njezine odredbe primjenjive i danas i poslužile su državama nastalima u recentnom procesu raspada socijalističkih federacija da uredi svoje odnose na odgovarajući način.

Konvencija postavlja pravila za različite vrste sukcesija, ali njihova primjena može ovisiti i o nekim značajkama ugovora koji su predmet sukcesije. Ta se razlika prvenstveno odnosi na činjenicu da li je ugovor bio na snazi za državu prethodnicu ili nije. Daljnje bitno razlikovanje prema BK 78 odnosi se na vrstu ugovora, pa će različita pravila vrijediti za: a) opće mnogostrane konvencije, b) mnogostrane konvencije restriktivnog karaktera i c) dvostrane ugovore.⁵

Posebnost prve vrste ističe se već u preambuli Konvencije, te je "dosljedno poštovanje općih mnogostranih ugovora o kodifikaciji i progresivnom razvoju međunarodnog prava te onih za čiji je predmet i svrhu zainteresirana cjelokupna međunarodna zajednica osobito važno za jačanje mira i međunarodne suradnje."

Druga vrsta ugovora definirana je člankom 20. st. 2. BK iz 1969. koji se odnosi na prihvrat rezerve:

Ako iz ograničenog broja država pregovarateljica, kao i iz predmeta i svrhe ugovora, proistječe da je primjena ugovora

⁴ DEGAN, ibid, str. 213.

⁵ Ibid, str. 216.

u cijelosti između svih stranaka bitan uvjet pristanka svake od njih da bude vezana ugovorom, rezervu moraju prihvatiti sve stranke.

Za takve ugovore i inače u pravilu vrijedi načelo jednoglasnosti, pa je za pretpostaviti da ostale stranke ne bi dozvolile da novonastale države stječu taj status automatizmom.

Što se tiče dvostranih ugovora, koji su također ugovori sklopljeni između "ograničenog broja stranaka", Konvencija predviđa da će za njih vrijediti ista pravila kao i za mnogostrane ukoliko stranke ne sklope novi sporazum, izričit ili konkludentan, pa se tim sporazumom može odrediti i datum početka njegove primjene, ako to nije dan sukcesije država.⁶

Konvencija ne izuzima posebno ugovore ustavne akte međunarodnih organizacija, niti ugovore usvojene u krilu tih organizacija. Članak 4. BK 78 određuje u tom smislu:

Ugovori koji su ustavni akti međunarodnih organizacija i ugovori usvojeni u krilu neke međunarodne organizacije

Ova se Konvencija primjenjuje na učinke sukcesije država glede:

a) svakog ugovora koji je ustavni akt neke međunarodne organizacije, ne dirajući pravila o stjecanju svojstva člana i ne dirajući druga mjerodavna pravila dotične organizacije;

b) svakog ugovora usvojenog u krilu neke međunarodne organizacije, ne dirajući mjerodavna pravila dotične organizacije.⁷

⁶ V. Odjeljak 3. BK 78 (čl. 24-26.), te čl. 28. o privremenoj primjeni dvostranih ugovora, zatim čl. 30. st. 2. toč. d) za novonastale države. *Mutatis mutandis*, iste odredbe nalazimo i u odredbama glede ujedinjenja i odvajanja država u čl. 30. st. 2. toč. c).

⁷ International Law Association raspravlja temu sukcesije država od 1994. godine. U izvješću iz 1998. posebno se raspravlja sukcesija glede konstitutivnih ugovora međunarodnih organizacija i ugovora usvojenih u krilu međunarodnih organizacija. I.L.A. Report of the Sixty-eighth Conference, Taipei, 1998, pp. 616. ss.

2. Pojam sukcesije

Sukcesija država institut je međunarodnog prava koji se javlja prilikom prelaska vlasti s jedne države na drugu na određenom području. Prema članku 2. st. 1.(b) Konvencije iz 1978. "izraz 'sukcesija država' podrazumijeva zamjenu jedne države drugom u odgovornosti za međunarodne odnose područja".⁸

Već sam izraz sukcesija ukazuje na sličnost s privatnopravnim institutom nasljeđivanja, ali analogiji ipak nema mjesta. Naime, bitna pretpostavka nasljeđivanja je smrt, odnosno, nestanak neke osobe.⁹ Tek nakon nastupanja tog uvjeta počinju djelovati pravila o nasljeđivanju. Kod međunarodnog prava, međutim, nestanak dotadašnjeg subjekta nije neophodan uvjet, budući da do prelaska vlasti može doći i uz njegovo daljnje postojanje, pa govorimo o kontinuitetu i identitetu države.¹⁰ Najočitiiji je primjer cesija ili ustup - dvostrani pravni posao o ustupanju jednog dijela teritorija drugoj državi, nakon kojeg obje države nastavljaju s postojanjem. Moguć je i slučaj da odvajanjem dijela područja neke države dođe do stvaranja nove države koja postoji uz raniju državu. Naravno, u povijesti je zabilježeno i primjera nestanka prethodne države.

U posljednjih desetak godina došlo je do velikih teritorijalnih promjena u Europi koje su postavile pitanje, između ostalog, kontinuiteta i identiteta, te sukcesije država. Raspad Sovjetskog saveza uz sklapanje sporazuma između bivših članica federacije da će Ruska federacija biti sljednik SSSR-a, predstavlja primjer kontinuiteta u odnosu na prethodnu državu.¹¹ Primjer nestanka

⁸ Usp. Mišljenje Badinterove komisije br. 1 od 29. studenoga 1991, toč. 1.e). Načela međunarodnog prava na snazi, prema mišljenju Komisije, bila su inspiracija objema Bečkim konvencijama o sukcesiji.

⁹ Usp. Prvi izvještaj Waldocka u YBILC, 1968, Vol. II, str. 92. Usp. BRIERLY, The Law of Nations, 5th ed., Oxford 1955, str. 144: "Sukcesija je prvenstveno načelo privatnoga prava, te sugerira da je nestanak države u izvjesnom smislu sličan smrtni pojedinca."

¹⁰ Opš. ĐORĐEVIĆ, S.: O razgraničenju pojmova kontinuiteta i sukcesije država u međunarodnom pravu, 3 JRMP 1963, pp. 368-375. Mišljenja o pojmu kontinuiteta se razlikuju kod mnogih pisaca. DEGAN, ibid, str. 210. smatra da se taj pojam mora koristiti samo za one situacije u kojima je identitet država sporan.

¹¹ Sporazum iz Minska o osnivanju Zajednice nezavisnih država od 8. prosinca 1991. i

države bez kontinuiteta sljednica nalazimo u primjeru SFRJ. Unatoč ranijim tvrdnjama vodstva Srbije i Crne Gore da SR Jugoslavija nastavlja postojanje SFRJ, ni ostale članice federacije, ni međunarodna zajednica to nisu priznavali.¹² S druge strane, ujedinjenje dviju njemačkih država dovelo je do nestanka DDR-a, dok je SR Njemačka nastavila postojati kao teritorijalno uvećana država i pitanje njezina identiteta uopće se nije postavilo.¹³

S obzirom na te okolnosti u znanosti međunarodnog prava razlikuju se potpuna i djelomična sukcesija.¹⁴ Od toga ovisi, naravno, i sudbina ugovora dotadašnje vlasti, tj. odgovor na pitanje da li će, na koga i pod kojim uvjetima doći do prelaska ugovornih prava i dužnosti države koja je do tog trenutka vršila vlast na spornom području.

BK 78 razlikuje državu prednicu (*predessor State*), državu koju je prilikom sukcesije zamijenila druga država, od države sljednice (*successor State*), države koja je prilikom sukcesije zamijenila drugu državu.¹⁵

3. Pravila o sukcesiji

Tražeci odgovore na pitanja koja su proizlazila iz sukcesije, pisci međunarodnog prava postavili su moguće teorijske okvire i načela kojima bi se trebalo rukovoditi.¹⁶

Iz sličnosti, barem prividne, između sukcesije i nasljeđivanja u privatnom pravu, stariji su pisci polazili od teorije univerzalnosti.

Deklaracija iz Alme-Ate od 21. prosinca 1991. Ruska federacija preuzela je čak i mjesto SSSR-a u Vijeću sigurnosti bez formalne izmjene Povelje.

¹² Usp. Mišljenje br. 1. Badinterove komisije. V. također i rezoluciju Vijeća sigurnosti 777 od 19. rujna 1992., kojom preporuča Općoj skupštini da SRJ mora proći kroz postupak prijema u članstvo kao nova država.

¹³ Ugovor o ujedinjenju potpisan je 31. kolovoza 1991. godine.

¹⁴ CHEN, L.F.: *State Succession Relating to Unequal Treaties*, Connecticut 1974, str. 10.

¹⁵ U objavljenom službenom prijevodu došlo je do očite pogreške u korištenju riječi "koja", jer je navedeno da je država sljednica država "koju je prilikom sukcesije zamijenila druga država". Čl. 2. st. 1. toč. d).

¹⁶ Moderne teorije postavlja O'CONNELL, D.P.: *The Law of State Succession*, Cambridge 1956, str. 6-11.

Sušтина se te teorije sastojala u tvrdnji da svi ugovori države prednice prelaze na državu sukcesora. Takvo je mišljenje zastupao Grotius, prihvaćajući načela rimskog prava, te Vattel i Puffendorf.¹⁷ Teorija univerzalnosti prevladavala je u XIX. stoljeću. S novim je dobom počeo prevladavati jedan negativistički stav o postojanju takvog pravila u pitanju sukcesije prema kojem bi država sukcesor bila dužna preuzeti ugovorne obveze svoje prethodnice. Polovicom XX. st. mogao je O'Connell s pravom zaključiti kako je univerzalna teorija u najvećoj mjeri odbačena, budući da se "analogija s rimskim pravom mogla opravdati jedino kao metafora".¹⁸ Komisija u svom Nacrtu nije prihvatila teoriju univerzalnosti glede ugovora prethodne države.

Za pojedine slučajeve razvilo se u znanosti međunarodnog prava načelo pomičnih granica ugovora. To su slučajevi kad se proširuje vlast jedne države na područje druge, npr. pripojenjem ili cesijom dijela područja. Tada se njezini ugovori automatski proširuju na nova područja zajedno s novom granicom. Istovremeno prestaje važenje ugovora stare vlasti na tom području. Budući da u tom slučaju u pravilu ne dolazi do stvaranja novih subjekata međunarodnog prava, ne dolazi ni do sukcesije u užem smislu.¹⁹ Drugim riječima, država koja je stekla novo područje najčešće nije država sljednica glede ugovora države pod čijom je vlašću to područje do tada bilo. Mogući izuzetak predstavljali bi jedino ugovori o međunarodnim služnostima, s obzirom na njihov učinak *erga omnes*.²⁰

Bečka konvencija iz 1978. godine prihvaća ovo pravilo u članku 15.:

¹⁷ Navedeno prema UDOKANG, *Succession of New States to International Treaties*, New York 1972, str. 122.

¹⁸ O'CONNELL, loc. cit. Usp. FENWICK, *International Law*, 4th ed., New York 1965, pp. 173-175.

¹⁹ YASEEN, *La Convention de Vienne sur la succession d'Etats en matière des traités*, AFDI 1978, pp. 59-113, na str. 91. tvrdi da je to postalo pravilo običajnog prava.

²⁰ V. dalje.

Sukcesija glede dijela područja

Kada dio područja neke države ili kada bilo koje područje za čije je međunarodne odnose odgovorna neka država, a koje nije dio područja te države, postane dio područja druge države:

a) ugovori države prednice prestaju biti na snazi za područje na koje se odnosi sukcesija država od dana sukcesije država; i

b) ugovori države sljednice na snazi su za područje na koje se odnosi sukcesija država od dana sukcesije država, osim ako iz ugovora proistječe ili se na drugi način ustanovi da bi primjena ugovora na to područje bila inkompatibilna s predmetom i svrhom tog ugovora ili da bi korjenito izmijenila uvjete njegova izvršenja.

Doktrina tzv. čistog reza (*clean slate rule*) pojavila se u periodu intenzivne dekolonizacije koja se u najvećoj mjeri odvijala do kraja 60-tih godina XX. stoljeća. Ta je teorija polazila od načela apsolutne suverenosti smatrajući da je nova država *tabula rasa* u odnosu na državu prednicu. Teoriju čistog reza osobito su prihvaćale nove države oslobođene kolonijalne uprave koje nisu bile voljne preuzeti često nepravedne ugovorne obveze prihvaćene od njihova kolonijalnog upravljača.²¹ Te su nove države svoj stav opravdavale pozivajući se na samoodređenje i suverenu jednakost, negirajući bilo kakav kontinuitet između nove i stare vlasti.²²

Konvencija iz 1978. uvažava takav položaj novonastalih nezavisnih država. Članak 16. propisuje opće pravilo:

Novonastala nezavisna država nije dužna zadržati ugovor na snazi niti postati stranka ugovora zbog same

²¹ Ili kako ih naziva McNair "stvarno nove države", znači one koje su nastale na području na kojem do tada nije postojala država, McNAIR, A.: *The Law of Treaties*, London 1961, str. 600. Isto i MARESCA, A.: *La successione internazionale nei trattati*, Milano 1983, str. 138. Takvu je deklaraciju usvojila Narodna skupština Gvineje Bissau 24. rujna 1973. u odnosu na ugovore Portugala. Tribunal Arbitral pour la détermination de la frontière maritime Guinée-Bissau/Sénégal, sentence du 31 juillet 1989, 94 RGDIP 1990/1, pp. 204-277, para 62.

²² GRUBER, A.: *Le droit international de la succession d'Etats*, Paris 1986, str. 61.

činjenice što je na dan sukcesije država taj ugovor bio na snazi za područje na koje se odnosi sukcesija država.

No, Konvencija dopušta da takva država sljednica notifikacijom postane stranka mnogostranog ugovora koji je bio na snazi na dan sukcesije, ako je taj položaj imala prethodna država u odnosu na to područje (članak 17.).²³

U tom se slučaju zapravo radi o teoriji ili načelu kontinuiteta važenja i primjene ugovora, odnosno, o automatskom nastavku primjene ugovora. Ta je teorija slična teoriji univerzalnosti po tome što država sljednica ulazi u pravne odnose države prednice i nastavlja na određeni način njezino postojanje.²⁴ Razlika u odnosu na teoriju univerzalnosti ogleda se u mogućnosti izbora države sljednice. Ona može, po svom izboru, odlučiti koje će obveze prihvatiti, a koje neće. Prema mišljenju Chena, u slučaju šutnje pretpostavlja se da nova država, ili točnije, nova vlast, prihvaća obveze stare vlasti. Prednost ove teorije je u osiguranju pravne sigurnosti za kojom postoji potreba u međunarodnoj zajednici. Nastavljanjem važenja ugovora, koji u krajnjoj liniji i ne moraju uvijek biti protivni interesima nove države, osigurava se kontinuitet u pogledu tog područja.²⁵ Nedostatak, međutim, ove teorije, kako ističe Chen, je nemogućnost izbora ostalih stranaka tih ugovora. Ispravno bi, naime, bilo da se i druge stranke predmetnih ugovora, u skladu s načelom slobodno izražene volje stranaka, izjasne o svom novom ugovornom partneru.²⁶

Od pravila kontinuiteta primjene ugovora postoje i Konvencijom predviđene iznimke. Novonastala nezavisna država

²³ Članak 18. se odnosi na ugovore koji nisu bili na snazi za državu prednicu. Ako je prednica potpisala ugovor pod rezervom ratifikacije, članak 19. određuje da nova država može na temelju toga potpisa nastaviti postupak izražavanja pristanka.

²⁴ MARESCA, op. cit., str. 141, naziva to načelo sukcesijom *ipso jure*.

²⁵ Poseban problem mogli bi predstavljati ugovori o zaštiti čovjeka, osobito ugovori iz područja humanitarnog prava. Zanimljivo je u tom smislu gledište Komisije UN-a za ljudska prava iz 1994. da su nove države automatski vezane ugovorima o zaštiti prava čovjeka od stjecanja nezavisnosti. Time je Komisija promijenila svoje ranije stajalište izraženo u rezolucijama 1993/23 i 1994/16, kojima je poticala nove države da notifikacijama o sukcesiji preuzmu takve obveze.

²⁶ CHEN, op. cit., str. 18.

nastavlja s primjenom samo onih ugovora koji su se primjenjivali na tom području. Primjena načelnog pravila isključena je ukoliko se radi o zatvorenom (restriktivnom) ugovoru ili bi primjena ugovora bila nespojiva s predmetom i ciljem ugovora ili bi dovela do korjenite promjene uvjeta njegove primjene. Za dvostrane ugovore, ipak, zahtijeva se i privola druge strane izričitim sporazumom dviju država ili temeljem konkludentnih čina (članak 24. st. 1.).

Načelo kontinuiteta primjene ugovora prihvaćeno je u Konvenciji iz 1978. i za slučaj ugovora država nastalih ujedinjenjem ili odvajanjem od prethodne države. Ukoliko se neki ugovor primjenjivao na određenom području, ima osnove za nastavak njegove primjene i u odnosu na novu državu ili države. Kao i kod novonastalih nezavisnih država i ovdje se kao važni izuzeci pojavljuju kriteriji vezani uz svojstva samoga ugovora u pitanju. Nastavak primjene isključen je ukoliko bi nastavljanje primjene ugovora bilo nespojivo s predmetom i ciljem ugovora ili bi korjenito promijenilo uvjete izvršenja ugovora. Također, ukoliko se radi o zatvorenom ugovoru, prednost će imati volja stranaka takvog ugovora.

Pravilo koje vrijedi za slučaj ujedinjenja dviju ili više država prednica u jednu državu glede ugovora koji su bili na snazi za njihovo područje sadržano je u članku 31.:

Učinci ujedinjenja država na ugovore koji su na snazi na dan sukcesije država

1. Kad se dvije ili više država ujedine i tako stvore jednu državu sljednicu, svaki ugovor koji je na dan sukcesije država bio na snazi za bilo koju od njih ostaje na snazi za državu sljednicu, osim:

a) ako se država sljednica i druga država stranka ili druge države stranke drukčije sporazumiju;

b) ako iz ugovora proistječe ili se na drugi način ustanovi da bi primjena ugovora na državu sljednicu bila inkompatibilna s predmetom i svrhom tog ugovora ili da bi korjenito izmijenila uvjete njegova izvršenja.

S druge strane, moguća je i primjena ugovora samo u odnosu na dio područja nove države za koji je ugovor bio na snazi u

trenutku sukcesije (članak 31. st. 2.). I od tog pravila ima iznimaka. Prvi se izuzetak odnosi na slučaj mnogostranog otvorenog ugovora. Ukoliko država sljednica izrazi svoju volju notifikacijom, ugovor će se primjenjivati na čitavom području nove države, osim ukoliko to ne bi bilo u sukobu s predmetom i ciljem ugovora ili bi dovelo do korjenite promjene uvjeta izvršenja ugovora. Nastavak primjene mnogostranoga ograničenog ugovora, kao i dvostranog ugovora koji je bio na snazi samo u odnosu na neku od država prednica, moguć je samo uz prethodni sporazum s ostalim strankama toga ugovora.

Pravila koja vrijede za slučaj odvajanja dijela ili dijelova države sadržana su u člancima 34. i 35. Stavak 1. članka 34. donosi osnovno pravilo za slučaj odvajanja ili secesije dijela područja, a jednako je primjenjiv i na slučaj raspada prethodne države. Pravilo se temelji na automatskom nastavku primjene ugovora:

Sukcesija država u slučaju odvajanja dijelova države

1. Kad se jedan ili više dijelova područja neke države odvoji da bi stvorili jednu ili više država, bez obzira na to da li država prednica i dalje postoji:

a) svaki ugovor koji je na dan sukcesije država bio na snazi za čitavo područje države prednice ostaje na snazi za svaku tako stvorenu državu sljednicu.

To je pravilo, međutim, dispozitivne naravi i podložno je drukčijem sporazumu stranaka i drugim izuzecima prema stavku 2.:

2. Stavak 1. ne primjenjuje se:

a) ako se zainteresirane države drukčije sporazumiju;
ili

b) ako iz ugovora proistječe ili se na drugi način ustanovi da bi primjena ugovora na državu sljednicu bila inkompatibilna s predmetom i svrhom tog ugovora ili da bi korjenito izmijenila uvjete njegova izvršenja.²⁷

S druge strane, poseban režim vrijedio bi za ugovore koji su vrijedili samo na dijelu područja:

²⁷ Usp. DEGAN, op. cit., str. 219.

b) svaki ugovor koji je na dan sukcesije država bio na snazi samo za onaj dio područja države prednice koji je postao država sljednica ostaje na snazi samo za tu državu sljednicu.²⁸

Pravilo o automatskom važenju ugovora prednice u odnosu na državu sljednice je, vjerojatno, samo pravilo ugovornoga prava i do danas se nije dogodila njegova transformacija u pravilo običajnog prava, uglavnom zbog ponašanja međunarodne birokracije poput glavnog tajnika UN-a.²⁹ Praksa novih država nastalih raspadom socijalističkih federacija bila je u skladu s pravilom izloženim u članku 34.

To je bio slučaj i s Republikom Hrvatskom. Republika Hrvatska je mlada država čiji međunarodni odnosi započinju proglašenjem nezavisnosti odlukom Sabora 25. lipnja 1991. godine, odnosno, sa stupanjem te odluke na snagu 8. listopada 1991. godine. Sabor je istoga dana usvojio dva akta: Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske te Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske. U oba je akta Sabor izrazio svoju spremnost da Hrvatska poštuje svoje ugovorne i druge međunarodne obveze kao pravni sljednik dotadašnje SFRJ, a u skladu s pravilima međunarodnoga prava o sukcesiji.

Deklaracija je obvezanost Hrvatske postavila na sljedeći način:

“III. Republika Hrvatska jamči, u skladu s pravilima međunarodnoga prava, drugim državama i međunarodnim organizacijama da će u cijelosti i savjesno izvršavati sva prava i obveze kao pravni sljednik dosadašnje SFRJ u dijelu koji se odnosi na Republiku Hrvatsku.”

Ustavna odluka vrlo je jasna posebno glede međunarodnih ugovora (Članak III.):

²⁸ Članak 34. st. 1.

²⁹ DEGAN, op. cit., str. 221. et ss. U parnici između Mađarske i Slovačke Međunarodni sud se nije htio izjasniti o statusu pravila o automatskom važenju ugovora. V. dalje bilj. 50.

“Međunarodni ugovori koje je sklopila i kojima je pristupila SFRJ primjenjivat će se u Republici Hrvatskoj ako nisu u suprotnosti s Ustavom i pravnim poretkom Republike Hrvatske, na temelju odredaba međunarodnog prava o sukcesiji država u pogledu ugovora.”

Jasno je time Hrvatska, aktom koji je po svojoj pravnoj snazi odmah ispod Ustava, stavila na znanje i preuzela obveze poštivanja ugovornih obveza. Istim se aktima Sabor obvezao i na poštivanje granica. Zbog poznatih razloga stupanje Ustavne odluke na snagu odgođeno je do 8. listopada 1991. godine. Temeljem te Ustavne odluke Sabor je u više navrata donio odluke o objavljivanju međunarodnih ugovora kojih je Hrvatska stranka na temelju notifikacije o sukcesiji, kao i na temelju pristupa ili akcesije.³⁰ Za takve bi se ugovore moglo tvrditi da ispunjavaju uvjete iz članka 140. Ustava budući da postoji određeni akt Sabora kojim su “vedeni u pravni život” Republike Hrvatske. No, sudovi su primjenjivali i one ugovore koji nisu prošli takvu zakonodavnu proceduru, ali su ispunjavali uvjete iz čl. III navedene Ustavne odluke. Potvrdu za takvo gledište nalazimo i u, istina rijetkoj, sudskoj praksi, gdje su domaći sudovi primjenjivali međunarodne ugovore bivše države.

Tako je Visoki prekršajni sud 16. veljače 1996. godine potvrdio rješenje prvostupanjskog prekršajnog suda o odbacivanju zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka protiv jednog pripadnika snaga Ujedinjenih naroda. Sud se pozvao na odredbe Konvencije o privilegijama i imunitetima UN-a od 13. veljače 1946. godine i Konvencije o privilegijama i imunitetima specijaliziranih ustanova od 21. studenog 1947. godine, koje je Republika Hrvatska preuzela zaključkom Sabora 8. listopada 1991. godine.³¹

³⁰ V. npr. NN-MU 1/92, 12/93, 2/94, 4/94, 6/94, 10/94, 3/95, 6/95, 11/95, 4/96 itd.

³¹ Rješenje Visokog prekršajnog suda br. P-4925/95 od 16.2.1996., objavljeno u Informatoru br. 4378/96-4. Konvencija iz 1946. objavljena je u SL FNRJ br. 20/50, a Konvencija iz 1947. u Službenom vjesniku Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ br.

Vrhovni sud Hrvatske pozvao se na odredbe Konvencije o izdavanju krivaca sklopljene između Kraljevine Srbije i SAD-a od 12/25. listopada 1901. godine, u svrhu odbijanja zahtjeva za izručenje, s obrazloženjem da je "tu Konvenciju, sukladno pravilima međunarodnog prava, sukcesijom preuzela slijedom država prednica i ratificirala Republika Hrvatska, u smislu članka III. Ustavne odredbe o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske (Narodne novine br. 31/91), jer nije u suprotnosti s Ustavom i pravnim poretkom Republike Hrvatske".³²

Zanimljivo je u ovom kontekstu i mišljenje, odnosno, stav zauzet na sjednici Građansko-privrednog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske iz 1991. godine, neposredno nakon stupanja na snagu odluke o samostalnosti Republike Hrvatske. Mišljenje se odnosilo na problem tumačenja tzv. "Paramount Clause" prema Međunarodnoj konvenciji o izjednačenju nekih pravila o teretnici iz 1924. godine. i njezinom odnosu prema domaćem pravu.³³ SFRJ je bila stranka te konvencije od 1959. godine, pa su, slijedom konvencije, ta pravila bila "ozakonjena" njezinom objavom, i to u tekstu kako ona izvorno glasi. U Hrvatskoj se Konvencija primjenjuje na temelju članka III. Ustavne odluke, budući da Konvencija nije u suprotnosti s Ustavom ni pravnim poretkom Republike Hrvatske. Dapače, Konvencija je, temeljem sadašnjeg članka 140. Ustava, po pravnoj snazi iznad zakona. Kako odredba

25/51. V. i odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske U-I-348/1993 od 5. listopada 1994., U-III-152/1992 od 31. ožujka 1993.

³² VSRH, II 8 Kr 101/1995. od 28. veljače 1995. g., Vrhovni sud Hrvatske - Izbor odluka, br. 1/1995, str. 158-159. Valja primjetiti kako sud neutemeljeno govori o "ratifikaciji" te Konvencije, jer je Republika Hrvatska nije nikad ratificirala, već samo ušla u taj ugovor sukcesijom. Ovaj je ugovor dodatno zanimljiv i zbog činjenice da je i bivša SFRJ postala njegovom strankom sukcesijom u odnosu na Kraljevinu Jugoslaviju, a ova opet u odnosu na Kraljevinu Srbiju.

³³ "Pitanje je da li se u slučaju kad su u zemlji zastave broda Haška pravila ratificirana i objavljena, a istodobno postoji domaći zakon u koji su ta pravila ugrađena, pod Haškim pravilima 'onako kako su ona ozakonjena' misli na objavljena Haška pravila (Konvenciju) ili na domaći zakon u koji su ta pravila ugrađena." Stav zauzet na sjednici (II/91) Građansko-privrednog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske od 11. studenoga 1991. godine, Pregled sudske prakse, br. 52/1992, str. 97-101, na str. 98.

domaćeg zakona (Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi) nije preuzela odredbe Konvencije na način predviđen njome, sud je gledišta da se primjenjuje sama Konvencija.³⁴

Što se tiče dvostranih ugovora, Republika Hrvatska je pregovorima sa zainteresiranim državama nastojala postići sporazum o njihovoj daljnjoj primjeni, kada je to bilo u njezinom interesu.³⁵

U slučaju da država prednica nastavlja postojati i nakon secesije pojedinih njezinih dijelova, pa "stara" država zadržava identitet, vrijedi pravilo članka 35.:

Slučaj države koja i dalje postoji nakon odvajanja dijela njezina područja

Kad, nakon odvajanja bilo kojega dijela područja neke države, država prednica i dalje postoji, svaki ugovor koji je na dan sukcesije bio na snazi za državu prednicu ostaje na snazi za ostatak njezina područja, osim:

a) ako se zainteresirane države drukčije sporazumiju; ili

b) ako se ustanovi da se taj ugovor odnosi samo na područje koje se odvojilo od države prednice; ili

c) ako iz ugovora proistječe ili se na drugi način ustanovi da bi primjena ugovora na državu prednicu bila inkompatibilna s predmetom i svrbom tog ugovora ili da bi korjenito izmijenila uvjete njegova izvršenja.

Ugovori koji u trenutku sukcesije nisu bili na snazi, kao i oni koji su potpisani pod rezervom ratifikacije, prihvata ili odobrenja (članci 36. i 37.) ne prelaze *ipso facto* na sukcesora. Jedan od važnih razloga za to je svakako činjenica da ti ugovori, budući da nisu na snazi, ne proizvode u potpunosti svoje pravne učinke, te da

³⁴ Ibid, str. 99. i 101. Radilo se o visini ograničenja odgovornosti brodarara, koja je bila viša prema konvenciji negoli prema ZPUP-u, iako je cilj ugovaranja "Paramount Clause" upravo izbjegavanje primjene prava blažeg za brodarara.

³⁵ Usp. Odluku o objavljivanju dvostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacije o sukcesiji objavljenu u NN-MU br. 4/2002, gdje se navode i odgovarajući sporazumi s Bugarskom, Norveškom, Nizozemskom i Novim Zelandom.

nisu ugovorno vezivali niti državu prednicu. Sudbina tih ugovora ovisi, u stvari, o volji države sljednice. To je, na neki način, izuzetak od općeg pravila Konvencije (članak 9.), prema kojem samo jednostrana izjava države sljednice nije dovoljna za preuzimanje ugovornih prava i obveza.

Ukoliko je država prednica već poduzela neke korake k preuzimanju ugovorne obveze potpisivanjem, njezina sljednica može nastaviti taj postupak ratifikacijom, prihvatom ili odobrenjem.

4. Iznimke od sukcesije

Znanost međunarodnog prava prilično je jedinstvena u stajalištu da sukcesija ne utječe na neke vrste ugovora, odnosno, da oni ostaju na snazi bez obzira na teritorijalne promjene.³⁶ McNair drži da su to "ugovori koji stvaraju čisto lokalne obveze". To su, prije svega, ugovori koji se odnose na granice, ugovorne odredbe koje drugoj državi daju pravo plovidbe, prolaza, ribolova i sl., te ugovorne odredbe koje "imaju značaj međunarodnog uređenja u javnom interesu od strane velike grupe država".³⁷

International Law Association (I.L.A.) je 1965. godine u svom pregledu državne prakse prihvatila pojam dispozitivnih ugovora. To su "lokalizirani" ugovori, dakle oni koji stvaraju objektivne teritorijalne režime, koji se primjenjuju lokalno ili se odnose na posebno određeno područje. Tu posebno spadaju

³⁶ Tu su distinkciju navodili još klasični pisci međunarodnog prava poput Vattela. On je dijelio ugovore na personalne i dispozitivne. Dok ovi prvi ne prelaze na sukcesora, dispozitivni ugovori bi bili oni koji stvaraju stvarna prava, odnosno, oni koji su vezani uz područje i uglavnom vrijede *erga omnes*. VATTEL, E.: *Le Droit des gens*, L. II, Ch. XIII, para. 203. Kod ovog se pisca još vidi analogija s privatnopravnim konceptom nasljeđivanja, prema kojem osobni ugovori također ne prelaze na nasljednika. Usp. također BRIERLY, *The Law of Nations*, 5th ed., Oxford 1955, pp. 144-145. Razlikovanje na dispozitivne i personalne odbacuje O'CONNELL, D.: *Recent Problems of State Succession in Relation to New States*, 130 RCADI 1970, Vol. II, pp. 101-126, na 189.

³⁷ McNAIR, op. cit., str. 655. i sl. Ove dvije grupe danas uglavnom poznajemo pod nazivom ugovora koji stvaraju objektivne režime. Usp. DEGAN, V. Đ.: *Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava*, Zagreb 1989, str. 43.

ugovorne odredbe o granicama, za koje I.L.A. tvrdi da predstavljaju "najčišće primjere takvog kontinuiranog razgraničenja".³⁸ U svojoj Rezoluciji iz 1968. godine I.L.A. je zauzela sljedeći stav:

"Kada je ugovor koji predviđa razgraničenje nacionalne granice između dviju država izvršen tako da je granica bila određena i da nije bilo potrebno poduzimati daljnjih čina, ugovor je potrošio svoju snagu, te ono što se nasljeđuje nije ugovor nego opseg tako razgraničenog nacionalnog područja."³⁹

Prema tome, pravilo da ugovori o granicama ostaju netaknuti sukcesijom bilo bi pravilo općeg međunarodnog prava i na takve bi se ugovore moralo primjenjivati načelo kontinuiteta. Prema Kaikobadu:

"Opće pravilo međunarodnog običajnog prava u ovom pitanju je da, u načelu, država ulazi u teritorijalne granice svog prednika: ona sukcesijom ne stječe ni više ni manje područja."⁴⁰

To je svakako opravdano gledište koje se može pravdati predmetom i ciljem takvih ugovora, kako ih je opisao Međunarodni sud u presudi o hramu Preah-Vihear, tj. "postizanje stabilnosti granice na osnovu sigurnosti i konačnosti."⁴¹ U sudskoj praksi država Latinske Amerike i Afrike to se pravdalo načelom *uti possidetis juris*.⁴²

³⁸ Dakle, kao i kod McNaira, ne čitavi ugovori, već samo pojedine odredbe. International Law Association, *The Effect of Independence on Treaties*, London 1965, str. 352-353. Usp. PEREIRA, A.G., *La succession d'Etats en matière des traités*, Paris 1969, str. 110. On se slaže da je pravilo o sukcesiji ugovora o granicama ustanovljeno u praksi. Međutim, to se pravilo odnosi samo na odredbe o granicama, a ne na čitav ugovor.

³⁹ I.L.A., *Report of the 53rd Conference (1968)*, str. 598.

⁴⁰ KAIKOBAD, K.H.: *Some Observations on the Doctrine of Continuity and Finality of Boundaries*, 54 BYBIL 1983, pp. 119-141, na str. 126.

⁴¹ Case concerning the Temple of Preah Vihear, Merits, Judgment of 15 June 1962, ICJ Reports 1962, p. 6, na 34-35. Usp. također i arbitražu o Kanalu Beagle, 17 ILM 1978, pp. 636-675.

⁴² Načelo je potvrđeno u presudama i političkim deklaracijama, a danas se smatra primjenjivim i na slučaj raspada federacija. V. npr. *Frontier Dispute (Burkina Faso/Mali)*, Judgment of 22 December 1986, ICJ Reports 1986, p. 554, para 23; *Land, Island and*

Stalni sud međunarodne pravde je izrijekom potvrdio poseban značaj teritorijalnih ugovora u sporu o Slobodnim zonama Gornje Šleske i pokrajine Gex. U naredbi iz 1930. godine Sud je smatrao da je Francuska obvezna poštovati odredbe ugovora kojeg je sklopila Kraljevina Sardinija, budući da je "Francuska slijedila suverenitet Sardinije nad tim područjem".⁴³

Takvo je razmišljanje prevladavalo i u Komisiji za međunarodno pravo već od prvog nacrtu Sir Hamphrey Waldocka iz 1968., preko kasnijih Izvještaja Sir Francis Vallata, sve do konačnog teksta usvojenog na konferenciji. Tako današnji članak 11. Konvencije iz 1978. predviđa:

Režim granica

Sukcesija država kao takva ne utječe:

a) na granicu ustanovljenu ugovorom; niti

*b) na obveze i prava ustanovljena ugovorom, a koja se odnose na režim granice.*⁴⁴

Ova se odredba, drži Yaseen u svom komentaru, odnosi prije svega na slučaj sukcesije dijela područja, te na slučaj nastanka nove nezavisne države. Međutim, smatra on:

"Ta zaštitna odredba sigurno nije potrebna kada se radi o sukcesiji u slučaju ujedinjenja ili razdvajanja država, gdje se, prema Konvenciji, *ipso jure* primjenjuje pravilo o kontinuitetu glede svih ugovora..."⁴⁵

Ovom je odredbom potvrđen poseban položaj koji uživaju međudržavne granice u međunarodnom pravu, ali indirektno također i poseban status ugovora koji se odnose na njih. Ukoliko njihove odredbe uređuju režim na granicama, one se i dalje moraju

Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras), Judgment of 11 Sept. 1992, ICJ Reports 1992, p. 351; Mišljenje br. 3. Badinterove komisije od 11. siječnja 1992. Opš. CRNIĆ-GROTIĆ, V.: "Načelo uti possidetis u međunarodnom pravu", Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, br. 16/1995, pp. 295-308.

⁴³ PCIJ Publ., Series A, No. 24, p. 17. Stav je potvrđen u presudi koja je uslijedila u istom sporu, Ibid, Series A/B, No. 46, str. 145.

⁴⁴ Usp. također i čl. 62. st. 2(a) Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969. god., prema kojem bitna promjena okolnosti ne utječe na ugovore kojima se određuje granica.

⁴⁵ YASEEN, op. cit., str. 83.

primjenjivati. Isto načelo vrijedi i za ugovore o određivanju granice na moru. U sporu između Gvineje Bisao i Senegala o utvrđivanju njihove granice na moru, međunarodna arbitraža smatrala je da su te novonastale nezavisne države vezane odredbama ugovora o razgraničenju na moru koji je bio sklopljen 1960. godine između Portugala i Francuske.⁴⁶

Sljedeći slučaj za koji Konvencija tvrdi da je izuzet od sukcesije, odnosno, da sukcesija ne utječe na obveznost njihovih odredaba i glede države sljednice, odnosi se na ugovore koji stvaraju režime koji djeluju *erga omnes*, uključujući i međunarodne služnosti. Tako članak 12. Konvencije određuje:

Drugi režimi područja

1. Sukcesija država kao takva ne utječe:

a) na obveze koje se odnose na upotrebu ili ograničenje upotrebe nekog područja i koje su ustanovljene ugovorom u korist bilo kojeg područja neke strane države, a koje se smatraju vezanim uz dotično područje;

b) na prava, ustanovljena ugovorom u korist nekog područja, koja se odnose na upotrebu ili ograničenje upotrebe bilo kojeg područja neke strane Države, a koje se smatraju vezanim uz dotično područje.

2. Sukcesija država kao takva ne utječe:

a) na obveze koje se odnose na upotrebu ili ograničenje upotrebe nekog područja i koje su ustanovljene ugovorom u korist skupine država ili svih država, a koje se smatraju vezanim uz to područje;

b) na prava, ustanovljena ugovorom u korist skupine država ili svih država, koja se odnose na upotrebu ili ograničenje upotrebe nekog područja, a koja se smatraju vezanim uz to područje.

3. Odredbe ovoga Članka ne primjenjuju se na ugovorne obveze Države prednice kojima se predviđa uspostava

⁴⁶ Same stranke u sporu prihvaćale su to pravilo u odnosu na granicu na kopnu utvrđenu ugovorom kolonijalnih gospodara iz 1886. godine. Tribunal Arbitral pour la détermination de la frontière maritime Guinée-Bissau/Sénégal, sentence du 31 juillet 1989, 94 RGDI 1990/1, pp. 204-277, para 61. i 66.

stranih vojnih baza na području na koje se odnosi sukcesija država.

Ova odredba, unatoč nedostacima, predstavlja napredak u odnosu na BK 69, budući da ona ne donosi nikakve posebne odredbe o teritorijalnim režimima.⁴⁷ Odredbe članka 12. pokušavaju očuvati interese šire međunarodne zajednice glede prava prolaska međunarodnim plovnim putovima ili preko područja neke države, zatim obveze demilitarizacije ili neutralizacije i sl.⁴⁸

U sporu između Mađarske i Slovačke 1997. godine, Međunarodni sud raspravljao je i o sukcesiji glede tzv. ugovora teritorijalnog karaktera, a u kontekstu prigovora Mađarske da nju ne obvezuje pravilo iz članka 34. BK 78, budući da ona nije stranka te Konvencije, a da se Ugovor iz 1977. godine ne odnosi na granicu ili teritorijalni režim. Međutim, Slovačka je tvrdila da je njihov sporan ugovor iz 1977. godine obvezujući temeljem članka 12. iste Konvencije. Sud je ispitaio sadržaj spornoga ugovora i utvrdio da je to ugovor o zajedničkom ulaganju, ali da ima jako puno elemenata koji se odnose na režim međunarodnoga plovnog puta, a da su i same stranke u članku 18. priznale prava trećih, time što su se obvezale poštivati odredbe o plovidbi iz Konvencije o Dunavu iz 1948. godine. Sud se pozvao na Komentar Komisije uz Nacrt Konvencije o sukcesiji i naglasio da je tekst članka 12. bez promjena prihvaćen na Konferenciji 1978. godine.⁴⁹ Slijedom utvrđenog, Sud je zaključio:

“Sud smatra da članak 12. odražava pravilo međunarodnoga običajnog prava; niti jedna stranka to ne osporava. Nadalje, Komisija je naglasila da se ‘ugovori glede prava na vodu ili plovidbu rijekama obično smatraju kandidatima za uvrštenje u

⁴⁷ DEGAN, op. cit., str. 220.

⁴⁸ YBILC 1974, Vol. II, str. 202.

⁴⁹ Članak je prihvaćen sa 73 glasa ZA i 1 PROTIV, dok je 8 država bilo suzdržano, uglavnom iz redova razvijenih država. Official Records of the United Nations Conference on the Succession of States in respect of Treaties, Vol. III, Doc. A/CONF 80/16/Add.2, str. 27, para. 2

kategoriju teritorijalnih ugovora’ (ibid., p. 33, para. 26). Sud primjećuje da bi članak 12., time što predviđa da prava i obveze teritorijalnoga karaktera ostaju nedirnuti sukcesijom država, ali bez spominjanja samoga ugovora, davao potporu stajalištu Mađarske, a ne Slovačke. Međutim, Sud zaključuje da je ovakva formulacija vjerojatno sročena kako bi se uzelo u obzir i činjenicu da su, u mnogim slučajevima, ugovori kojima je utvrđena granica ili teritorijalni režim, prestali vrijediti (ibid, pp. 26-37). Oni koji su ostali na snazi bi svejedno obvezivali državu sljednicu.”⁵⁰

Ovom presudom, dakle, definitivno je potvrđen status pravila BK 78 o teritorijalnim režimima kao pravilima općega međunarodnog prava.

⁵⁰ Case Concerning The Gabcikovo-Nagymaros Project, (Hungary/Slovakia), Judgment of 25 September 1997, para 123.

BEČKA KONVENCIJA O PRAVU MEĐUNARODNIH UGOVORA¹

Države stranke ove Konvencije,
uzimajući u obzir temeljnu ulogu ugovora u povijesti
međunarodnih odnosa,

uviđajući sve veću važnost ugovora kao izvora
međunarodnog prava i kao sredstva za razvijanje miroljubive
suradnje između nacija, bez obzira na njihov ustavni i društveni
poredak,

konstatirajući da su načela slobodnog pristanka i dobre vjere
te pravilo *pacta sunt servanda* opće priznati, potvrđujući da
sporove koji se tiču ugovora, kao i ostale međunarodne sporove,
treba rješavati mirnim putem i u skladu s načelima pravde i
međunarodnog prava, podsjećajući na odlučnost Ujedinjenih
naroda da stvore potrebne uvjete za očuvanje pravde i poštovanje
obveza koje proizlaze iz ugovora,

svjesne načela međunarodnog prava utjelovljenih u Povelji
Ujedinjenih naroda, kao što su načela ravnopravnosti i
samoodređenja naroda, suverene jednakosti i nezavisnosti svih
država, nemiješanja u unutrašnje poslove država, zabrane prijetnje
silom ili upotrebe sile te općeg i stvarnog poštovanja prava čovjeka
i temeljnih sloboda za sve,

uvjerene da će kodifikacija i progresivni razvoj prava ugovora
ostvareni u ovoj Konvenciji služiti ciljevima Ujedinjenih naroda
izloženima u Povelji, kao što su očuvanje međunarodnog mira i
sigurnosti, razvijanje prijateljskih odnosa i ostvarivanje
međunarodne suradnje između nacija,

¹ Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 16/93 (Tekst objavljen na temelju toč. 1. Odluke o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji, NN-MU, br. 12/93)

potvrđujući da će pravila međunarodnog običajnog prava i nadalje uređivati pitanja koja nisu riješena odredbama ove Konvencije, sporazumjele su se kako slijedi:

D I O I.

UVOD

Članak 1.

Domašaj ove Konvencije

Ova se Konvencija primjenjuje na ugovore između država.

Članak 2.

Upotreba izraza

1. U svrhe ove Konvencije:

(a) "ugovor" znači međunarodni sporazum koji je u pismenom obliku sklopljen između država i uređen međunarodnim pravom, bilo da je sadržan u jedinstvenoj ispravi ili u dvjema ili u više međusobno povezanih isprava i bez obzira na njegov poseban naziv;

(b) "ratifikacija", "prihvatanje", "odobrenje" i "pristup" znače, ovisno o slučaju, tako nazvani međunarodni čin kojim država na međunarodnom planu daje svoj pristanak da bude vezana ugovorom;

(c) "punomoć" znači ispravu koju izdaje nadležni organ neke države i kojom se određuju jedna ili više osoba da zastupaju tu državu u pregovorima, prilikom usvajanja ili utvrđivanja vjerodostojnosti teksta nekog ugovora, da izraze pristanak te države da bude vezana ugovorom ili da izvrše bilo koji drugi čin koji se tiče tog ugovora;

(d) "rezerva" znači jednostranu izjavu, bez obzira na to kako je sastavljena ili nazvana, koju država daje prilikom potpisivanja, ratifikacije, prihvata ili odobrenja ugovora ili prilikom pristupa ugovoru, a kojom se želi isključiti ili izmijeniti pravni učinak nekih odredaba tog ugovora u njihovoj primjeni na tu državu;

(e) "država pregovarateljica" znači državu koja je sudjelovala u sastavljanju i usvajanju teksta ugovora;

(f) "država ugovornica" znači državu koja je pristala da bude vezana ugovorom, bez obzira na to je li taj ugovor stupio na snagu ili nije;

(g) "stranka" znači državu koja je pristala da bude vezana ugovorom i za koju je taj ugovor na snazi;

(h) "treća država" znači državu koja nije stranka ugovora;

(i) "međunarodna organizacija" znači međuvladinu organizaciju.

2. Odredbe stavka 1. o upotrebi izraza u ovoj Konvenciji ne diraju u upotrebu tih izraza niti u smisao što im ga se može dati u unutrašnjem pravu bilo koje države.

Članak 3.

Međunarodni sporazumi koji nisu obuhvaćeni ovom Konvencijom

Činjenica što se ova Konvencija ne primjenjuje na međunarodne sporazume sklopljene između država i drugih subjekata međunarodnog prava ili između tih drugih subjekata međunarodnog prava, niti na međunarodne sporazume koji nisu sklopljeni u pismenom obliku, nije na štetu:

(a) pravne snage tih sporazuma;

(b) primjene na te sporazume svih pravila izloženih u ovoj Konvenciji kojima bi bili podvrgnuti prema međunarodnom pravu neovisno o Konvenciji;

(c) primjene Konvencije na odnose između država koji su uređeni međunarodnim sporazumima kojih su također stranke drugih subjekti međunarodnog prava.

Članak 4.

Ova konvencija nema retroaktivni učinak

Ne dirajući u primjenu pravila izloženih u ovoj Konvenciji kojima bi ugovori bili podvrgnuti prema međunarodnom pravu neovisno o ovoj Konvenciji, ona se primjenjuje jedino na ugovore što ih državasklope nakon njezina stupanja na snagu za te države.

Članak 5.

Ugovori koji su ustavni akti međunarodnih organizacija i ugovori usvojeni u krilu neke međunarodne organizacije

Ova se Konvencija primjenjuje na svaki ugovor koji je ustavni akt neke međunarodne organizacije i na svaki ugovor usvojen u krilu neke međunarodne organizacije, ne dirajući mjerodavna pravila dotične organizacije.

D I O II.

SKLAPANJE I STUPANJE UGOVORA NA SNAGU

Odjeljak 1.

SKLAPANJE UGOVORA

Članak 6.

Sposobnost država da sklapaju ugovore

Svaka država ima sposobnost da sklapa ugovore.

Članak 7.

Punomoć

1. Smatra se da neka osoba zastupa državu glede usvajanja ili utvrđivanja vjerodostojnosti teksta ugovora ili glede izražavanja pristanka te države da bude vezana ugovorom:

(a) ako podnese odgovarajuću punomoć, ili

(b) ako iz prakse zainteresiranih država ili iz drugih okolnosti proistječe da su namjeravale smatrati da glede toga ta osoba zastupa državu i da ne zahtijevaju podnošenje punomoći.

2. Na temelju svojih funkcija i bez obveze da podnesu punomoći, smatra se da svoje države zastupaju:

(a) državni glavari, šefovi vlada i ministri vanjskih poslova glede svih čina koji se odnose na sklapanje ugovora:

(b) šefovi diplomatskih misija glede usvajanja teksta ugovora između države koja akreditira i države u kojoj su akreditirani;

(c) akreditirani predstavnici država na međunarodnoj konferenciji ili u međunarodnoj organizaciji, ili u nekom njezinom organu, glede usvajanja teksta ugovora na toj konferenciji, u toj

organizaciji ili u tom organu.

Članak 8.

Naknadno potvrđivanje čina izvršenoga bez ovlaštenja

Čin što ga u odnosu na sklapanje ugovora izvrši osoba koja se, na temelju Članka 7, ne može smatrati ovlaštenom da glede toga zastupa državu, bez pravnog je učinka, osim ako ga ta država naknadno potvrdi.

Članak 9.

Usvajanje teksta

1. Tekst ugovora usvaja se uz pristanak svih država koje su sudjelovale u njegovu sastavljanju, osim u slučajevima predviđenima u stavku 2.

2. Tekst ugovora na međunarodnoj konferenciji usvaja se dvotrećinskom većinom država koje su nazočne i glasuju, osim ako te države, istom većinom, odluče da se primijeni neko drugo pravilo.

Članak 10.

Utvrđivanje vjerodostojnosti teksta

Da je tekst ugovora vjerodostojan i konačan utvrđuje se:

(a) prema postupku koji je u tom tekstu predviđen ili o kojem su se države koje su sudjelovale u njegovu sastavljanju sporazumjele ili,

(b) u nedostatku takvoga postupka, potpisom, potpisom ad referendum ili parafom predstavnika tih država teksta ugovora ili završnog akta konferencije u kojem je taj tekst sadržan.

Članak 11.

Načini izražavanja pristanka država da bude vezana ugovorom

Pristanak države da bude vezana ugovorom može biti izražen potpisivanjem, razmjennom ispravom koje čine ugovor, ratifikacijom, prihvatom, odobrenjem ili pristupom, ili na bilo koji drugi ugovoreni način.

Članak 12.

Izražavanje pristanka države da bude vezana ugovorom potpisivanjem

1. Pristanak države da bude vezana ugovorom izražava se potpisom predstavnika te države:

(a) ako ugovor predviđa da će potpisivanje imati takav učinak;

(b) ako se na drugi način ustanovi da su se države pregovarateljice sporazumjele da potpisivanje ima takav učinak; ili

(c) ako namjera države da takav učinak dade potpisivanju proistječe iz punomoći njezina predstavnika ili je izražena tijekom pregovora.

2. U svrhe stavka 1:

(a) parafiranje teksta vrijedi kao potpisivanje ugovora ako se ustanovi da su se države pregovarateljice tako sporazumjele;

(b) potpisivanje ugovora ad referendum od predstavnika neke države vrijedi kao konačno potpisivanje ugovora ako ta država to potvrdi.

Članak 13.

Izražavanje pristanka država da bude vezana ugovorom razmjenom isprava koje čine ugovor

Pristanak država da budu vezane ugovorom međusobnom razmjenom isprava izražava se tom razmjenom:

(a) ako isprave predviđaju da će njihova razmjena imati takav učinak; ili

(b) ako se na drugi način ustanovi da su se te države sporazumjele da će razmjena isprava imati takav učinak.

Članak 14.

Izražavanje pristanka države da bude vezana ugovorom ratifikacijom, prihvatom ili odobrenjem

1. Pristanak države da bude vezana ugovorom izražava se ratifikacijom:

(a) ako ugovor predviđa da se pristanak izrazi ratifikacijom;

(b) ako se na drugi način ustanovi da su se države pregovarateljice sporazumjele da će ratifikacija biti nužna;

(c) ako je predstavnik te država potpisao ugovor uz rezervu ratifikacije; ili

(d) ako namjera te države da potpiše ugovor uz rezervu ratifikacije proistječe iz punomoći njezina predstavnika ili je izražena tijekom pregovora.

2. Pristanak države da bude vezana ugovorom izražava se prihvatom ili odobrenjem pod uvjetima sličnim onima koji se primjenjuju na ratifikaciju.

Članak 15.

Izražavanje pristanka države da bude vezana ugovorom pristupom

Pristanak države da bude vezana ugovorom izražava se pristupom:

(a) ako ugovor predviđa da takav pristanak ta država može izraziti pristupom;

(b) ako se na drugi način ustanovi da su se države pregovarateljice sporazumjele da će ta država moći izraziti pristanak pristupom; ili

(c) ako su se sve stranke naknadno sporazumjele da će ta država moći izraziti takav pristanak pristupom.

Članak 16.

Razmjena ili polaganje isprava o ratifikaciji, prihvatu, odobrenju ili pristupu

Ako ugovor ne određuje drukčije, isprave o ratifikaciji, prihvatu, odobrenju ili pristupu znače pristanak države da bude vezana ugovorom u trenutku:

(a) njihove razmjene između država ugovornica;

(b) njihova polaganja kod depozitara; ili

(c) njihove notifikacije državama ugovornicama ili depozitaru, ako je tako ugovoreno.

Članak 17.

Pristanak države da bude vezana jednim dijelom ugovora i izbor između različitih odredaba

1. Ne dirajući Članke 19. do 23, pristanak države da bude

vezana jednim dijelom ugovora ima učinak samo ako to ugovor dopušta ili ako su ostale države ugovornice s time suglasne.

2. Pristanak država da bude vezana ugovorom koji omogućuje izbor između različitih odredaba ima učinak samo ako su odredbe na koje se pristanak odnosi jasno naznačene.

Članak 18.

Obveza da se ne osujeti predmet i svrha ugovora prije nego što stupi na snagu

Država se mora suzdržati od čina koji bi osujetili predmet i svrhu ugovora:

(a) ako je potpisala ugovor ili razmijenila isprave koje čine ugovor uz rezervu ratifikacije, prihvata ili odobrenja, sve dok jasno ne očituje namjeru da ne postane stranka tog ugovora; ili

(b) ako je izrazila svoj pristanak da bude vezana ugovorom, u razdoblju prije stupanja ugovora na snagu i pod uvjetom da se to stupanje na snagu neopravdano ne odgodi.

Odjeljak 2. REZERVE

Članak 19.

Stavljanje rezervi

Prilikom potpisivanja, ratifikacije, prihvata ili odobrenja ugovora ili pristupa ugovoru država može staviti rezervu, osim:

(a) ako je ta rezerva ugovorom zabranjena;

(b) ako ugovor predviđa stavljanje samo određenih rezervi, među kojima se dotična rezerva ne nalazi; ili

(c) u drugim slučajevima, osim navedenih u točkama (a) i (b), ako je rezerva inkompatibilna s predmetom i svrhom ugovora.

Članak 20.

Prihvaćanje rezervi i prigovora na rezerve²

1. Rezervu koju ugovor izrijekom dopušta ne moraju naknadno prihvatiti ostale države ugovornice, osim ako to ugovor predviđa.

2. Ako iz ograničenog broja država pregovarateljica, kao i iz predmeta i svrhe ugovora, proistječe da je primjena ugovora u cijelosti između svih stranaka bitan uvjet pristanka svake od njih da bude vezana ugovorom, rezervu moraju prihvatiti sve stranke.

3. Ako je ugovor ustavni akt međunarodne organizacije i ako ne određuje drukčije, potrebno je da rezervu prihvati nadležni organ te organizacije.

4. U slučajevima koji nisu navedeni u prethodnim stavcima i ako ugovor ne određuje drukčije:

(a) prihvati rezerve od neke druge države ugovornice ima za posljedicu da država koja je stavila rezervu postane stranka ugovora u odnosu na tu drugu državu, ako je ugovor na snazi ili kad stupi na snagu za te države;

(b) prigovor druge države ugovornice na rezervu ne priječi stupanje ugovora na snagu između države koja je stavila prigovor i država koja je stavila rezervu, osim ako je država koja je stavila prigovor jasno izrazila suprotnu namjeru;

(c) čin koji izražava pristanak države da bude vezana ugovorom i koji sadrži rezervu ima učinak čim makar i jedna druga država ugovornica prihvati rezervu.

5. U svrhe stavaka 2. i 4., osim ako ugovor određuje drukčije, smatra se da je država prihvatila rezervu ako ne stavi prigovor na rezervu do proteka razdoblja od dvanaest mjeseci od dana primitka notifikacije o rezervi ili do dana kad je izrazila pristanak da bude vezana ugovorom, ako je taj datum kasniji.

² Ispravno bi bilo: "Prihvaćanje rezervi i prigovor na rezerve"

Članak 21.

Pravni učinak rezervi i prigovora na rezerve

1. Rezerva stavljena prema nekoj drugoj stranki u skladu s Člancima 19, 20. i 23:

(a) mijenja za državu koja je stavila rezervu u njezinim odnosima s tom drugom strankom odredbe ugovora na koje se odnosi rezerva u onoj mjeri u kojoj to rezerva predviđa; i

(b) mijenja te odredbe u istoj mjeri za tu drugu stranku u njezinim odnosima s državom koja je stavila rezervu.

2. Rezerva ne mijenja odredbe ugovora za ostale stranke ugovora u njihovim međusobnim odnosima.

3. Ako se država koja je stavila prigovor na rezervu nije usprotivila stupanju na snagu ugovora između nje i država koja je stavila rezervu, odredbe na koje se odnosi rezerva ne primjenjuju se između tih dviju država u onoj mjeri u kojoj to rezerva predviđa.

Članak 22.

Povlačenje rezervi i prigovora na rezerve

1. Ako ugovor ne određuje drukčije, rezerva se može u svako doba povući, a da za njezino povlačenje nije potreban pristanak države koja je prihvatila rezervu.

2. Ako ugovor ne određuje drukčije, prigovor na rezervu može se u svako doba povući.

3. Ako ugovor ne određuje drukčije ili ako nije drukčije ugovoreno:

(a) povlačenje rezerve ima učinak prema drugoj državi ugovornici tek kada ta država o tome primi notifikaciju;

(b) povlačenje prigovora na rezervu ima učinak tek kada država koje je stavila rezervu primi notifikaciju o tom povlačenju.

Članak 23.

Postupak glede rezervi

1. Rezerva, izričiti prihvati rezerve i prigovor na rezervu moraju se sastaviti u pismenom obliku i priopćiti državama ugovornicama i ostalim državama koje imaju pravo postati stranke ugovora.

2. Ako se rezerva stavlja prilikom potpisivanja ugovora uz rezervu ratifikacije, prihvata ili odobrenja, država koja ju je stavila mora je izričito potvrditi u trenutku kad izražava svoj pristanak da bude vezana ugovorom. U takvom će se slučaju smatrati da je rezerva stavljena onoga dana kad je potvrđena.

3. Izričiti prihvati rezerve ili prigovora na rezervu³ ne treba potvrditi ako prethodi potvrđivanju rezerve.

4. Povlačenje rezerve ili prigovora na rezervu mora se sastaviti u pismenom obliku.

Odjeljak 3.

STUPANJE NA SNAGU I PRIVREMENA
PRIMJENA UGOVORA

Članak 24.

Stupanje na snagu

1. Ugovor stupa na snagu na način i na dan koji su utvrđeni njegovim odredbama ili sporazumno između država pregovarateljica.

2. U nedostatku takve odredbe ili takvog sporazuma, ugovor stupa na snagu čim sve države pregovarateljice izraze pristanak da budu vezane ugovorom.

3. Ako država izrazi pristanak da bude vezana ugovorom bilo kojega dana nakon stupanja ugovora na snagu, za tu državu ugovor stupa na snagu toga dana, osim ako ugovor određuje drukčije.

4. Odredbe ugovora koje uređuju utvrđivanje vjerodostojnosti njegova teksta, izražavanje pristanka država da budu vezane ugovorom, način ili dan njegova stupanja na snagu, rezerve, funkcije depozitara, kao i ostala pitanja koja se nužno postavljaju prije nego što ugovor stupi na snagu, primjenjuju se čim se njegov tekst usvoji.

³ Ispravno bi bilo: "Izričit prihvati rezerve ili prigovor na rezervu..."

Članak 25.

Privremena primjena

1. Ugovor ili dio ugovora privremeno se primjenjuje dok ugovor ne stupi na snagu:

(a) ako sam ugovor tako određuje; ili

(b) ako su se države pregovarateljice na neki drugi način tako sporazumjele.

2. Osim ako ugovor određuje drukčije ili ako su se države pregovarateljice drukčije sporazumjele, privremena primjena ugovora ili dijela ugovora u odnosu na neku državu prestaje ako ta država notificira ostalim državama između kojih se ugovor privremeno primjenjuje svoju namjeru da ne postane stranka ugovora.

D I O III.

POŠTOVANJE, PRIMJENA I TUMAČENJE UGOVORA

Odjeljak 1.

POŠTOVANJE UGOVORA

Članak 26

Pacta sunt servanda

Svaki ugovor koji je na snazi veže stranke i one ga moraju izvršavati u dobroj vjeri.

Članak 27.

Unutrašnje pravo i poštovanje ugovora

Stranka se ne može pozivati na odredbe svoga unutrašnjeg prava da bi opravdala neizvršavanje ugovora. To pravilo ne dira Članak 46.

Odjeljak 2.

PRIMJENA UGOVORA

Članak 28.

Ugovori nemaju retroaktivni učinak

Ako drukčija namjera ne proistječe iz ugovora ili ako nije na drugi način izražena, odredbe ugovora ne vežu stranku glede bilo kojeg čina ili činjenice koji su prethodili datumu stupanja tog ugovora na snagu za tu stranku, niti glede bilo koje situacije koja je prestala postojati prije toga datuma.

Članak 29.

Teritorijalna primjena ugovora

Ako drukčija namjera ne proistječe iz ugovora ili ako nije na drugi način izražena, ugovor veže svaku stranku za čitavo njezino područje.

Članak 30.

Primjena uzastopnih ugovora o istom predmetu

1. Uz rezervu odredaba Članka 103. Povelje Ujedinjenih naroda, prava i obveze država stranaka uzastopnih ugovora o istom predmetu utvrđuju se u skladu sa slijedećim stavcima.

2. Ako neki ugovor određuje da je podređen prijašnjem ili kasnijem ugovoru ili da ga ne treba smatrati inkompatibilnim s tim drugim ugovorom, odredbe toga drugog ugovora imaju prednost.

3. Ako su sve stranke prijašnjeg ugovora također stranke kasnijeg ugovora, a da prijašnji ugovor nije prestao niti je njegova primjena suspendirana na temelju Članka 59, prijašnji se ugovor primjenjuje samo u onoj mjeri u kojoj su njegove odredbe kompatibilne s odredbama kasnijeg ugovora.

4. Ako sve stranke prijašnjeg ugovora nisu stranke kasnijeg ugovora:

(a) u odnosima između država stranaka obaju ugovora primjenjuje se pravilo izloženo u stavku 3;

(b) u odnosima između države stranke obaju ugovora i države stranke samo jednog od tih ugovora, ugovor kojega su

stranke obje države uređuje njihova uzajamna prava i obveze.

5. Stavak 4. ne dira u Članak 41, u bilo koje pitanje prestanka ili suspenzije primjene ugovora na temelju Članka 60, niti u bilo koje pitanje odgovornosti koje bi za državu proizišlo iz sklapanja ili primjene nekog ugovora kojega su odredbe inkompatibilne s obvezama što ih je preuzela prema nekoj drugoj državi na temelju nekoga drugog ugovora.

Odjeljak 3. TUMAČENJE UGOVORA

Članak 31.

Opće pravilo o tumačenju

1. Ugovor se mora tumačiti u dobroj vjeri, prema uobičajenom smislu izraza iz ugovora u njihovu kontekstu i u svjetlu predmeta i svrhe ugovora.

2. U svrhu tumačenja ugovora, osim teksta, uključujući preambulu i priloge, kontekst obuhvaća:

(a) svaki sporazum koji se odnosi na ugovor, a kojeg su sve stranke sklopile u svezi s ugovorom;

(b) svaku ispravu koju jedna ili više stranaka sastave u svezi s ugovorom, a koju ostale stranke prihvate kao ispravu koja se odnosi na ugovor.

3. Zajedno s kontekstom, vodit će se računa:

(a) o svakom naknadnom sporazumu između stranaka o tumačenju ugovora ili o primjeni njegovih odredaba;

(b) o svakoj naknadnoj praksi u primjeni ugovora kojom se ustanovljuje sporazum između stranaka o tumačenju ugovora;

(c) o svakom mjerodavnom pravilu međunarodnog prava primjenjivom na odnose između stranaka.

4. Poseban smisao pridaje se nekom izrazu ako je ustanovljeno da je to bila namjera stranaka.

Članak 32.

Dopunska sredstva tumačenja

Na dopunska sredstva tumačenja, uključujući pripreme radove i okolnosti pod kojima je ugovor sklopljen, može se

pozivati da bi se potvrdio smisao koji proistječe iz primjene Članka 31, ili da bi se odredio smisao kad je tumačenje prema Članku 31:

(a) dvosmisleno ili nejasno; ili

(b) dovodi do ishoda koji je očito besmislen ili nerazuman.

Članak 33.

Tumačenje ugovora kojih je vjerodostojnost teksta utvrđena na dva ili više jezika

1. Ako je vjerodostojnost teksta ugovora utvrđena na dva ili više jezika, njegov je tekst jednako mjerodavan na svakom od tih jezika, osim ako ugovor određuje ili se stranke sporazumiju da u slučaju neslaganja prednost ima jedan određeni tekst.

2. Prijevod ugovora na nekom drugom jeziku, osim jezika na kojima je vjerodostojnost teksta utvrđena, smatra se vjerodostojnim tekstem samo ako to ugovor predviđa ili ako su se stranke o tome sporazumjele.

3. Smatra se da izrazi u ugovoru imaju isto značenje u svakom vjerodostojnom tekstu.

4. Osim u slučaju kad određeni tekst ima prednost na temelju stavka 1, ako usporedba vjerodostojnih tekstova pokaže razliku u smislu koju primjenom Članka 31. i 32. nije moguće otkloniti, usvaja se smisao koji, uzimajući u obzir predmet i svrhu ugovora, najbolje usklađuje te tekstove.

Odjeljak 4. UGOVORI I TREĆE DRŽAVE

Članak 34.

Opće pravilo o trećim državama

Ugovor ne stvara ni obveze ni prava za treću državu bez njezina pristanka.

Članak 35.

Ugovori koji predviđaju obveze za treće države

Za treću državu nastaje obveza na temelju odredbe ugovora ako stranke tog ugovora namjeravaju tom odredbom stvoriti

obvezu i ako treća država izrijekom, u pismenom obliku, prihvati tu obvezu.

Članak 36.

Ugovori koji predviđaju prava za treće države

1. Za treću državu nastaje pravo na temelju odredbe ugovora ako stranke tog ugovora namjeravaju tom odredbom dati pravo bilo trećoj državi ili skupini država kojoj ona pripada, bilo svim državama, i ako treća država na to pristane. Njezin se pristanak pretpostavlja sve dok nema suprotnih naznaka, osim ako ugovor određuje drukčije.

2. Država koja ostvaruje pravo primjenom stavka 1. dužna je poštovati uvjete za ostvarivanje toga prava, predviđene u ugovoru ili ustanovljene u skladu s njegovim odredbama.

Članak 37.

Opozivanje ili izmjena obveza ili prava trećih država

1. Kad je obveza za treću državu nastala sukladno Članku 35, može se opozvati ili izmijeniti samo uz pristanak stranaka ugovora i treće države, ako se ne ustanovi da je drukčije ugovoreno.

2. Kad je pravo za treću državu nastalo sukladno Članku 36, stranke ga ne mogu opozvati ili izmijeniti ako se ustanovi da se to pravo ne može opozvati ili izmijeniti bez pristanka treće države.

Članak 38.

Pravila ugovora koja postaju obvezatna za treće države nastankom međunarodnog običaja

Nijedna odredba Članka 34. do 37. ne priječi da pravilo izloženo u ugovoru postane obvezatno za treću državu kao običajno pravilo međunarodnog prava koje se kao takvo priznaje.

D I O IV. IZMJENA I PREINAKA UGOVORA

Članak 39.

Opće pravilo o izmjeni ugovora

Ugovor se može izmijeniti sporazumom između stranaka. Ako ugovor ne određuje drukčije, na takav se sporazum primjenjuju pravila izložena u Dijelu II.

Članak 40.

Izmjena mnogostranih ugovora

1. Ako ugovor ne određuje drukčije, izmjenu mnogostranih ugovora uređuju slijedeći stavci.

2. Svaki se prijedlog izmjene mnogostranog ugovora u odnosima između svih stranaka mora notificirati svim državama ugovornicama i svaka od njih ima pravo sudjelovati

(a) u odlučivanju o tome što treba poduzeti na temelju tog prijedloga;

(b) u pregovorima i u sklapanju svakog sporazuma o izmjeni ugovora.

3. Svaka država koja ima pravo da postane stranka ugovora ima također pravo da postane stranka izmijenjenog ugovora.

4. Sporazum o izmjeni ne veže države koje su već stranke ugovora, a koje ne postanu stranke tog sporazuma; na te se države primjenjuje točka (b) stavka 4. Članka 30.

5. Svaka država koja postane stranka ugovora nakon što sporazum o izmjeni stupi na snagu, ako ne izrazi drukčiju namjeru, smatra se:

(a) strankom izmijenjenog ugovora; i

(b) strankom neizmijenjenog ugovora u odnosu na svaku stranku ugovora koja nije vezana sporazumom o izmjeni.

Članak 41.

Sporazumi radi preinake mnogostranih ugovora u odnosima između samo nekih stranaka

1. Dvije ili više stranaka mnogostranog ugovora mogu

sklopiti sporazum radi preinake ugovora samo glede njihovih međusobnih odnosa:

(a) ako ugovor predviđa mogućnost takve preinake; ili

(b) ako takva preinaka nije ugovorom zabranjena i:

(i) nije na štetu uživanja prava što ih ostale stranke izvode iz ugovora, niti izvršavanja njihovih obveza; i

(ii) ne odnosi se na odredbu od koje bi odstupanje dovelo do inkompatibilnosti s efektivnim ostvarenjem predmeta i svrhe ugovora u cijelosti.

2. Ako u slučaju predviđenom u točki (a) stavka 1. ugovor ne određuje drukčije, dotične stranke moraju ostalim strankama notificirati svoju namjeru da sklope sporazum i preinake ugovora što ih taj sporazum predviđa.

D I O V. NIŠTAVOST, PRESTANAK I SUSPENZIJA PRIMJENE UGOVORA

Odjeljak 1. OPĆE ODREDBE

Članak 42.

Valjanost i ostajanje ugovora na snazi

1. Valjanost ugovora ili pristanka države da bude vezana ugovorom može se osporiti samo primjenom ove Konvencije.

2. Do prestanka ugovora, njegova otkazivanja ili povlačenja neke stranke može doći samo primjenom odredaba ugovora ili ove Konvencije. Isto pravilo vrijedi za suspenziju primjene ugovora.

Članak 43.

Obveze koje nameće međunarodno pravo neovisno o ugovoru

Ništavost, prestanak ili otkaz ugovora, povlačenje neke stranke iz njega ili suspenzija njegove primjene, ako su posljedica primjene ove Konvencije ili odredaba ugovora, ni na koji način ne utječu na dužnost država da ispunjava svaku obvezu sadržanu u ugovoru, kojoj je podvrgnuta prema međunarodnom pravu neovisno o tom ugovoru.

Članak 44.

Djeljivost odredaba ugovora

1. Pravom da otkáže ugovor, da se iz njega povuče ili da suspendira njegovu primjenu, pridviđenim u ugovoru ili koje proizlazi iz Članka 56, stranka se može koristiti samo glede čitavog ugovora, osim ako ugovor određuje drukčije ili ako se stranke drukčije sporazumiju.

2. Na uzrok ništavosti ili prestanka ugovora, povlačenja neke stranke ili suspenzije primjene ugovora što ga priznaje ova Konvencija može se pozvati samo glede čitavog ugovora, osim pod uvjetima predviđenima u slijedećim stavcima ili u Članku 60.

3. Kad se uzrok o kojemu je riječ odnosi samo na neke određene klauzule, može se na njega pozvati samo glede tih klauzula:

(a) ako se te klauzule mogu odijeliti od ostatka ugovora što se tiče njihove primjene;

(b) ako iz ugovora proistječe ili je na drugi način ustanovljeno da prihvaćanje tih klauzula nije za drugu stranku ili za ostale stranke ugovora bilo bitna osnova njihova pristanka da budu vezane ugovorom u cijelosti; i

(c) ako nastavljanje izvršavanja ostatka ugovora ne bi bilo nepravedno.

4. U slučajevima koji potpadaju pod Članke 49. i 50. država koja ima pravo da se pozove na prijevaru ili korupciju može to učiniti bilo glede čitavog ugovora ili, u slučaju navedenom u stavku 3, nekih određenih klauzula.

5. U slučajevima predviđenima u Člancima 51, 52. i 53. odredbe ugovora nije dopušteno dijeliti.

Članak 45.

Gubitak prava pozivanja na uzrok ništavosti ugovora, njegova prestanka, povlačenja iz njega ili suspenzije njegove primjene

Država se, nakon što je upoznata s činjenicama, ne može pozvati na uzrok ništavosti ugovora, njegova prestanka, povlačenja iz njega ili suspenzije njegove primjene na temelju Članka 46. do 50. ili Članka 60. i 62:

(a) ako se ta država izrijekom suglasila, ovisno o slučaju, da je ugovor valjan, da ostaje na snazi ili da se dalje primjenjuje, ili

(b) ako se zbog njezina ponašanja mora smatrati da je ta država pristala na to, ovisno o slučaju, da je ugovor valjan, da ostaje na snazi ili da se dalje primjenjuje.

Odjeljak 2. NIŠTAVOST UGOVORA

Članak 46.

Odredbe unutrašnjeg prava o nadležnosti za sklapanje ugovora

1. Država se ne može pozvati na činjenicu da je njezin pristanak da bude vezana ugovorom izražen kršenjem neke odredbe njezina unutrašnjeg prava o nadležnosti za sklapanje ugovora kao na uzrok koji ništi njezin pristanak, osim ako je to kršenje bilo očito i tiče se nekoga bitnog pravila njezina unutrašnjeg prava.

2. Kršenje je očito ako je objektivno jasno svakoj državi koja se glede toga ponaša u skladu s uobičajenom praksom i u dobroj vjeri.

Članak 47.

Posebno ograničenje ovlasti za izražavanje pristanka država

Ako je ovlast nekoga predstavnika da izrazi pristanak države da bude vezana određenim ugovorom bila predmet posebnog ograničenja, na činjenicu da taj predstavnik nije uzeo u obzir to ograničenje ne može se pozivati kao na uzrok koji ništi pristanak što ga je izrazio, osim ako je ograničenje, prije nego što je izrazio taj pristanak, notificirano ostalim državama pregovarateljicama.

Članak 48.

Bludnja

1. Država se može pozvati na bludnju u ugovoru kao na uzrok koji ništi njezin pristanak da bude vezana ugovorom ako se bludnja odnosi na činjenicu ili situaciju za koju je ta država pretpostavljala da postoji u trenutku kad je ugovor sklopljen i koja

je bila bitna osnova njezina pristanka da bude vezana tim ugovorom.

2. Stavak 1. ne primjenjuje se ako je dotična država svojim ponašanjem pridonijela toj bludnji ili ako su okolnosti bile takve da je morala biti upozorena na mogućnost bludnje.

3. Bludnja koja se odnosi samo na redakciju teksta ugovora nije na štetu njegove valjanosti; u tom se slučaju primjenjuje Članak 79.

Članak 49.

Prijevara

Ako je država prijevarnim ponašanjem druge države pregovarateljice navedena da sklopi ugovor, može se pozvati na prijevaru kao na uzrok koji ništi njezin pristanak da bude vezana tim ugovorom.

Članak 50.

Korupcija predstavnika države

Ako je izražen pristanak države da bude vezana ugovorom posljedica korupcije njezina predstavnika izravnim ili neizravnim djelovanjem druge države pregovarateljice, prva se država može pozvati na tu korupciju kao na uzrok koji ništi njezin pristanak da bude vezana tim ugovorom.

Članak 51.

Prisila izvršena na predstavnika države

Izraženi pristanak države da bude vezana ugovorom koji je posljedica prisile izvršene na njezina predstavnika, činima ili prijetnjama upravljenima protiv njega, bez ikakvog je pravnog učinka.

Članak 52.

Prisila na državu izvršena prijetnjom ili upotrebom sile

Ništav je svaki ugovor koji je sklopljen kao posljedica prijetnje silom ili upotrebe sile protivno načelima međunarodnog prava utjelovljenima u Povelji Ujedinjenih naroda.

Članak 53.

Ugovori koji su suprotni imperativnoj normi općega međunarodnog prava (*"ius cogens"*)

Ništav je svaki ugovor koji je u trenutku sklapanja suprotan imperativnoj normi općega međunarodnog prava. U svrhe ove Konvencije, imperativna norma općega međunarodnog prava je norma što ju je prihvatila i priznala čitava međunarodna zajednica država kao normu od koje nije dopušteno nikakvo odstupanje i koja se može izmijeniti samo novom normom općega međunarodnog prava iste prirode.

Odjeljak 3.

PRESTANAK I SUSPENZIJA UGOVORA

Članak 54.

Prestanak ugovora ili povlačenje iz njega na temelju odredaba ugovora ili uz pristanak stranaka

Do prestanka ugovora ili povlačenja neke stranke može doći:

- (a) u skladu s odredbama ugovora; ili
- (b) u svako doba, uz pristanak svih stranaka, nakon konzultacije s ostalim državama ugovornicama.

Članak 55.

Smanjenje broja stranaka mnogostranog ugovora ispod broja potrebnog za njegovo stupanje na snagu

Ako ugovor ne određuje drukčije, mnogostrani ugovor ne prestaje s jedinog razloga što je broj stranaka pao ispod broja potrebnog za njegovo stupanje na snagu.

Članak 56.

Otkazivanje ugovora ili povlačenje iz ugovora koji ne sadrži odredbe o prestanku, otkazivanju ili povlačenju

1. Ugovor koji ne sadrži odredbe o svome prestanku i ne predviđa da se može otkazati ili se iz njega povući ne može biti predmet otkazivanja ili povlačenja, osim:

- (a) ako je ustanovljeno da je namjera stranaka bila da prihvate

mogućnost otkazivanja ili povlačenja; ili

(b) ako se pravo otkazivanja ili povlačenja može izvesti iz prirode ugovora.

2. Stranka mora najmanje dvanaest mjeseci unaprijed notificirati svoju namjeru da otkáže ugovor ili da se iz njega povuče na temelju stavka 1.

Članak 57.

Suspenzija primjene ugovora na temelju njegovih odredaba ili uz pristanak stranaka

Primjena ugovora prema svim strankama ili nekoj određenoj stranki može se suspendirati:

- (a) u skladu s odredbama ugovora; ili
- (b) u svako doba, uz pristanak svih stranaka, nakon konzultacije s ostalim državama ugovornicama.

Članak 58.

Suspenzija primjene mnogostranog ugovora sporazumom samo između nekih stranaka

1. Dvije ili više stranaka mnogostranog ugovora mogu sklopiti sporazum kojim se suspendira, privremeno i samo između njih, primjena odredaba ugovora:

- (a) ako ugovor predviđa mogućnost takve suspenzije; ili
- (b) ako takva suspenzija nije ugovorom zabranjena i:
 - (i) nije na štetu uživanja prava što ih ostale stranke izvode iz ugovora, niti izvršavanja njihovih obveza; i
 - (ii) nije inkompatibilna s predmetom i svrhom ugovora.

2. Ako u slučaju predviđenom u točki (a) stavka 1. ugovor ne određuje drukčije, dotične stranke moraju ostalim strankama notificirati svoju namjeru da sklope sporazum i odredbe ugovora primjenu kojih namjeravaju suspendirati.

Članak 59.

Prestanak ili suspenzija primjene ugovora prouzročeni sklapanjem kasnijeg ugovora

- 1. Smatra se da ugovor prestaje ako sve stranke tog ugovora

kasnije sklope ugovor o istom predmetu i:

(a) ako iz kasnijeg ugovora proistječe ili ako je na drugi način ustanovljena namjera stranaka da predmet treba da bude uređen tim ugovorom; ili

(b) ako su odredbe kasnijeg ugovora inkompatibilne s odredbama prijašnjeg ugovora do te mjere da je nemoguće istodobno primjenjivati oba ugovora.

2. Smatra se da je primjena prijašnjeg ugovora suspendirana ako to proistječe iz kasnijeg ugovora ili ako je na drugi način ustanovljeno da je to bila namjera stranaka.

Članak 60.

Prestanak ili suspenzija primjene ugovora kao posljedica njegove povrede

1. Bitna povreda dvostranog ugovora od jedne stranke ovlašćuje drugu stranku da se pozove na povredu kao na uzrok prestanka ugovora ili suspenzije njegove primjene u cijelosti ili djelomice.

2. Bitna povreda mnogostranog ugovora od jedne stranke ovlašćuje:

(a) ostale stranke da jednoglasnim sporazumom suspendiraju primjenu ugovora u cijelosti ili djelomice ili da ga dokuinu:

- (i) u odnosima između njih i države povrediteljice, ili
- (ii) između svih stranaka;

(b) povredom osobito oštećenu stranku da se na povredu pozove kao na uzrok suspenzije primjene ugovora u cijelosti ili djelomice, u odnosima između nje i države povrediteljice;

(c) svaku stranku, osim države povrediteljice, da se pozove na povredu kao na uzrok suspenzije primjene ugovora u cijelosti ili djelomice u odnosu na samu sebe, ako je taj ugovor takve prirode da bitna povreda njegovih odredaba od jedne stranke korjenito mijenja položaj svake stranke što se tiče budućeg izvršavanja njezinih obveza na temelju ugovora.

3. U svrhe ovoga Članka, bitnu povredu ugovora čini:

(a) odbacivanje ugovora koje nije predviđeno ovom Konvencijom; ili

(b) povreda odredbe bitne za ostvarenje predmeta ili svrhe ugovora.

4. Prethodni stavci ne diraju nijednu odredbu ugovora koja se primjenjuje u slučaju povrede.

5. Stavci 1. do 3. ne primjenjuju se na odredbe ugovora o zaštiti čovjeka što ih sadrže ugovori humanitarnog karaktera, osobito ne na odredbe koje zabranjuju svaki oblik represalija prema osobama koje su tim ugovorima zaštićene.

Članak 61.

Naknadna nemogućnost izvršenja

1. Stranka se može pozvati na nemogućnost izvršenja ugovora kao na uzrok njegova prestanka ili povlačenja iz njega ako je ta nemogućnost posljedica konačnog nestanka ili uništenja predmeta prijeko potrebnoga za izvršenje ugovora. Ako je nemogućnost privremena, može se na nju pozvati samo kao na uzrok suspenzije primjene ugovora.

2. Stranka se ne može pozvati na nemogućnost izvršenja kao na uzrok prestanka ugovora, povlačenja iz njega ili suspenzije njegove primjene ako je ta nemogućnost posljedica kršenja, od te stranke, obveze iz ugovora ili bilo koje druge preuzete međunarodne obveze prema svakoj drugoj stranki ugovora.

Članak 62.

Temeljna promjena okolnosti

1. Na temeljnu promjenu okolnosti koja se zbilila u odnosu na one koje su postojale u trenutku sklapanja ugovora, a koju stranke nisu predvidjele, ne može se pozivati kao na uzrok prestanka ugovora ili povlačenja iz njega, osim:

(a) ako je postojanje tih okolnosti bilo bitna osnova pristanka stranaka da budu vezane ugovorom; i

(b) ako je učinak te promjene korjenita promjena domašaja obveza koje prema ugovoru još treba izvršiti.

2. Na temeljnu promjenu okolnosti ne može se pozivati kao na uzrok prestanka ugovora ili povlačenja iz njega:

(a) ako se ugovorom ustanovljuje granica; ili

(b) ako je temeljna promjena posljedica kršenja, od stranke koja se na tu promjenu poziva, obveze iz ugovora ili bilo koje druge preuzete međunarodne obveze prema svakoj drugoj stranki ugovora.

3. Ako se, na temelju prethodnih stavaka, stranka može pozvati na temeljnu promjenu okolnosti kao na uzrok prestanka ugovora ili povlačenje iz njega, ona se također može na nju pozvati samo radi suspenzije primjene ugovora.

Članak 63.

Prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa

Prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa između stranaka ugovora ne utječe na pravne odnose ustanovljene ugovorom između tih stranaka, osim ako je postojanje diplomatskih ili konzularnih odnosa prijeko potrebno za primjenu ugovora.

Članak 64.

Nastanak nove imperativne norme općega međunarodnog prava
(*"ius cogens"*)

Ako nastane nova imperativna norma općega međunarodnog prava, svaki ugovor koji je suprotan toj normi postaje ništav i prestaje.

Odjeljak 4. POSTUPAK

Članak 65.

Podvrgavanje postupku glede ništavosti ugovora, njegova prestanka, povlačenja iz njega ili suspenzije njegove primjene

1. Stranka koja se, na temelju odredaba ove Konvencije, pozove bilo na to da postoji mana u njezinu pristanku da bude vezana ugovorom, bilo na uzrok osporavanja valjanosti ugovora, njegova prestanka, povlačenja iz njega ili suspenzije njegove primjene, mora svoj zahtjev notificirati ostalim strankama. Notifikacija mora navesti mjeru koja se predlaže glede ugovora i razloge za to.

2. Ako u roku koji, osim u slučajevima osobite hitnosti, ne smije biti kraći od tri mjeseca od primitka notifikacije, nijedna stranka ne stavi prigovor, stranka koja je izvršila notifikaciju može, na način predviđen u Članku 67, poduzeti mjeru koju je predložila.

3. Ako je, međutim, prigovor stavila bilo koja druga stranka, stranke moraju tražiti rješenje pomoću sredstava navedenih u Članku 33. Povelje Ujedinjenih naroda.

4. Ništa u prethodnim stavcima nije na štetu prava ili obveza stranaka prema svakoj odredbi koja je između njih na snazi, a koja se tiče rješavanja sporova.

5. Ne dirajući Članak 45, činjenica da država nije izvršila notifikaciju propisanu u stavku 1, ne sprečava je da takvu notifikaciju izvrši kao odgovor nekoj drugoj stranki koja traži izvršenje ugovora ili se poziva na njegovo kršenje.

Članak 66.

Postupci sudskog rješavanja, arbitraže i mirenja

Ako tijekom dvanaest mjeseci nakon datuma stavljanja prigovora nije postignuto rješenje na temelju stavka 3. Članka 65, primjenjuju se ovi postupci:

(a) svaka stranka spora o primjeni ili tumačenju Članka 53. ili 64. može tužbom podvrgnuti spor na rješavanje Međunarodnom sudu, osim ako stranke suglasno odluče spor podvrgnuti arbitraži;

(b) svaka stranka spora o primjeni ili tumačenju bilo kojega drugog Članka dijela V. ove Konvencije može pokrenuti postupak naveden u Prilogu Konvenciji, podnošenjem u tu svrhu zahtjeva glavnom tajniku Ujedinjenih naroda.

Članak 67.

Isprave kojima se proglašava ništavost ugovora, njegov prestanak, povlačenje iz njega ili suspenzija njegove primjene

1. Notifikacija predviđena u stavku 1. Članka 65. mora se izvršiti u pismenom obliku.

2. Svaki čin kojim se proglašava ništavost ugovora, njegov prestanak, povlačenje iz njega ili suspenzija njegove primjene na temelju odredaba tog ugovora ili stavka 2. ili 3. Članka 65, mora se putem isprave priopćiti ostalim strankama. Ako ispravu ne

potpiše državni glavar, šef vlade ili ministar vanjskih poslova, predstavnika države koja daje priopćenje može se pozvati da podnese svoju punomoć.

Članak 68.

Opozivanje notifikacija i isprava predviđenih u Člancima 85. i 67.

Notifikacija ili isprava koja je predviđena u Člancima 65. i 67. može se, prije nego što proizvede učinak, opozvati u svako doba.

Odjeljak 5.

POSljedICE NIŠTAVOSTI, PRESTANKA ILI SUSPENZIJE PRIMJENE UGOVORA

Članak 69.

Posljedice ništavosti ugovora

1. Ništav je onaj ugovor ništavost kojega je ustanovljena na temelju ove Konvencije. Odredbe ništavog ugovora bez pravne su snage.

2. Ako su ipak na osnovi takvog ugovora izvršeni čini:

(a) svaka stranka može zatražiti od svake druge stranke da u njihovim međusobnim odnosima, koliko je to moguće, uspostavi stanje koji bi postojalo da ti čini nisu izvršeni;

(b) čini izvršeni u dobroj vjeri prije pozivanja na ništavost nisu postali protupravni samim tim što je ugovor ništav.

3. U slučajevima koji potpadaju pod Članak 49, 50, 51. ili 52, stavak 2. ne primjenjuje se na stranku kojoj se pripisuje prijevara, korupcija ili prisila.

4. U slučaju kad je pristanak neke država da bude vezana mnogostranim ugovorom ništav, prethodna se pravila primjenjuju na odnose između te države i stranaka ugovora.

Članak 70.

Posljedice prestanka ugovora

1. Osim ako ugovor određuje drukčije ili ako se stranke drukčije sporazumiju, prestanak ugovora na temelju njegovih odredaba ili u skladu s ovom Konvencijom:

(a) oslobađa stranke obveze da nastave s izvršavanjem ugovora;

(b) nije na štetu nikakvog prava, obveze ili pravnog položaja stranaka nastalih izvršavanjem ugovora prije njegova prestanka.

2. Ako neka država otkáže mnogostrani ugovor ili se iz njega povuče, stavak 1. primjenjuje se na odnose između te države i svake od ostalih stranaka ugovora od datuma kada taj otkaz ili to povlačenje stupi na snagu.

Članak 71.

Posljedice ništavosti ugovora koji je suprotan imperativnoj normi općega međunarodnog prava

1. Ako je ugovor ništav na temelju Članka 53, stranke su dužne:

(a) otkloniti, koliko je to moguće, posljedice svakog čina izvršenog na temelju odredbe koja je suprotna imperativnoj normi općega međunarodnog prava; i

(b) uskladiti svoje međusobne odnose s imperativnom normom općega međunarodnog prava.

2. Ako ugovor postaje ništav i prestaje na temelju Članka 64, prestanak ugovora:

(a) oslobađa stranke obveze da nastave s izvršavanjem ugovora;

(b) nije na štetu nikakvog prava, obveze ili pravnog položaja stranaka nastalih izvršavanjem ugovora prije njegova prestanka; međutim, ta se prava, te obveze ili taj položaj mogu zadržati jedino ako njihovo zadržavanje samo po sebi nije suprotno novoj imperativnoj normi općega međunarodnog prava.

Članak 72.

Posljedice suspenzije primjene ugovora

1. Osim ako ugovor određuje drukčije ili ako se stranke drukčije sporazumiju, suspenzija primjene ugovora na temelju njegovih odredaba ili u skladu s ovom Konvencijom:

(a) oslobađa stranke između kojih je primjena ugovora suspendirana obveza izvršavanja ugovora u njihovim međusobnim odnosima za razdoblje suspenzije;

(b) ne utječe inače na pravne odnose između stranaka ustanovljene ugovorom.

2. Za vrijeme razdoblja suspenzije stranke se moraju sudržavati od svih čina koji bi mogli priječiti ponovnu primjenu ugovora.

D I O VI. RAZNE ODREDBE

Članak 73.

Slučajevi sukcesije država, odgovornosti države ili izbivanja neprijateljstava

Odredbe ove Konvencije ne diraju ni u jedno pitanje koji bi što se tiče ugovora moglo proizići iz sukcesije država, iz međunarodne odgovornosti država ili iz izbivanja neprijateljstava između država.

Članak 74.

Diplomatski ili konzularni odnosi i sklapanje ugovora

Prekid ili nepostajanje diplomatskih ili konzularnih odnosa između dviju ili više država ne priječi sklapanje ugovora između tih država. Sklapanje ugovora samo po sebi ne utječe na diplomatske ili konzularne odnose.

Članak 75.

Slučaj država agresora

Odredbe ove Konvencije ne utječu ni na kakve obveze koje bi glede ugovora mogle proizići za državu agresora iz mjera koje se poduzimaju u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda s obzirom na agresiju koju je ta država izvršila.

D I O VII. DEPOZITARI, NOTIFIKACIJE, ISPRAVCI I REGISTRACIJA

Članak 76.

Depozitari ugovora

1. Države pregovarateljice mogu odrediti depozitara ugovora bilo u samom ugovoru ili na neki drugi način. Depozitar može biti jedna ili više država, međunarodna organizacija ili najviši službenik takve organizacije.

2. Funkcije depozitara ugovora međunarodnog su karaktera i depozitar je dužan nepristrano djelovati u njihovu obavljanju. Posebice činjenica da ugovor nije stupio na snagu između nekih stranaka ili da je došlo do neslaganja između neke države i depozitara glede obavljanja funkcija potonjega, ne utječe na tu obvezu.

Članak 77.

Funkcije depozitara

1. Osim ako ugovor određuje drukčije ili ako su se države ugovornice drukčije sporazumjele, funkcije su depozitara osobito:

(a) pohraniti izvorni tekst ugovora i punomoći koje mu budu predane;

(b) izraditi ovjerene prijepise izvornog teksta i sve ostale tekstove ugovora na drugim jezicima koji mogu biti predviđeni ugovorom te ih dostaviti strankama i državama koje imaju pravo postati stranke ugovora;

(c) primati sve potpise ugovora te primati i pohraniti sve isprave, notifikacije i priopćenja što se na njega odnose;

(d) ispitati jesu li potpis ili bilo koja isprava, notifikacija ili priopćenje što se odnose na ugovor u valjanom i propisnom obliku i, ako je potrebno, na to pitanje upozoriti dotičnu državu;

(e) obavijestiti stranke i države koje imaju pravo postati stranke ugovora o činima, notifikacijama i priopćenjima što se odnose na ugovor;

(f) obavijestiti države koje imaju pravo postati stranke ugovora o datumu kad je primljen ili položen broj potpisa ili

isprava o ratifikaciji, prihvatu, odobrenju ili pristupu, koji je potreban da bi ugovor stupio na snagu;

(g) registrirati ugovor u Tajništvu Ujedinjenih naroda;

(h) obavljati funkcije navedene u drugim odredbama ove Konvencije.

2. U slučaju neslaganja između neke države i depozitara o obavljanju njegovih funkcija, depozitar mora na to pitanje upozoriti države potpisnice i države ugovornice ili, kad je to umjesno, nadležni organ zainteresirane međunarodne organizacije.

Članak 78.

Notifikacije i priopćenja

Osim ako ugovor ili ova Konvencija određuje drukčije, notifikacije ili priopćenja što ih država na temelju ove Konvencije mora izvršiti:

(a) upućuju se, ako nema depozitara, izravno državama kojima su namijenjeni ili, ako postoji depozitar, njemu;

(b) smatra se da ih je dotična država izvršila tek kad ih primi država kojoj su upućeni ili, ovisno o slučaju, depozitar;

(c) ako su upućeni depozitaru, smatra se da ih je država kojoj su namijenjeni primila tek kada tu državu depozitar obavijesti u skladu s točkom

(e) stavka 1. Članka 77.

Članak 79.

Ispravci pogrešaka u tekstovima ili u ovjerenim prijepisima ugovora

1. Ako su, nakon utvrđivanja vjerodostojnosti teksta ugovora, države potpisnice i države ugovornice suglasne o tome da tekst sadrži pogrešku, pogreška će se, ako se ne odluče za neki drugi način ispravljanja, ispraviti:

(a) unošenjem u tekst odgovarajućeg ispravka i njegovim parafiranjem od propisno ovlaštenih predstavnika;

(b) sastavljanjem isprave ili razmjenom isprava u kojima je naveden ispravak o kojem su se suglasile da bude unesen;

(c) sastavljanjem ispravljenog teksta čitavog ugovora prema istom postupku kakav je primijenjen za izvorni tekst.

2. Ako se radi o ugovoru za koji postoji depozitar, on notificira državama potpisnicama i državama ugovornicama pogrešku i prijedlog za njezin ispravak te određuje prikladan rok u kojemu se može staviti prigovor na predloženi ispravak. Ako do protoka roka:

(a) nije stavljen nikakav prigovor, depozitar unosi ispravak u tekst i parafira taj ispravak, sastavlja zapisnik o ispravljanju teksta i njegov prijepis dostavlja strankama i državama koje imaju pravo postati stranke ugovora;

(b) prigovor bude stavljen, depozitar priopćuje taj prigovor državama potpisnicama i državama ugovornicama.

3. Pravila navedena u stavcima 1. i 2. primjenjuju se također ako je vjerodostojnost teksta utvrđena na dva ili više jezika i ako se pojavi nesklad između različitih tekstova, za koji se države potpisnice i države ugovornice slažu da mora biti ispravljen.

4. Ispravljeni tekst ab initio zamjenjuje pogrešan tekst, osim ako države potpisnice i države ugovornice odluče drukčije.

5. Ispravak teksta ugovora koji je registriran notificira se Tajništvu Ujedinjenih naroda.

6. Ako se otkrije pogreška u ovjerenom prijepisu ugovora, depozitar sastavlja zapisnik o ispravljanju i njegov prijepis dostavlja državama potpisnicama i državama ugovornicama.

Članak 80.

Registriranje i objavljivanje ugovora

1. Nakon njihova stupanja na snagu, ugovori se dostavljaju Tajništvu Ujedinjenih naroda radi registracije ili razvrstavanja i unošenja u popis, ovisno o slučaju, i radi objave.

2. Određivanje depozitara ovlašćuje ga da vrši čine navedene u prethodnom stavku.

D I O VIII. ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 81. Potpisivanje

Ova će Konvencija biti otvorena za potpisivanje svim državama članicama Ujedinjenih naroda, bilo koje specijalizirane ustanove ili Međunarodne agencije za atomsku energiju, svim strankama Statuta Međunarodnog suda i svakoj drugoj državi koju Opća skupština Ujedinjenih naroda pozove da postane stranka Konvencije, ovako: do 30. studenog 1989. u Saveznom ministarstvu vanjskih poslova Republike Austrije, a zatim, do 30. travnja 1970, u sjedištu Ujedinjenih naroda u New Yorku.

Članak 82. Ratifikacija

Ova Konvencija podliježe ratifikaciji. Isprave o ratifikaciji polažu se kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

Članak 83 Pristupanje

Ova Konvencija ostaje otvorena za pristupanje svakoj državi koja pripada jednoj od kategorija spomenutih u Članku 81. Isprave o pristupu polažu se kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

Članak 84. Stupanje na snagu

1. Ova Konvencija stupa na snagu tridesetoga dana od datuma polaganja trideset pete isprave o ratifikaciji ili pristupu.

2. Za svaku državu koja ratificira Konvenciju ili joj pristupi nakon polaganja trideset pete isprave o ratifikaciji ili pristupu, Konvencija stupa na snagu tridesetoga dana nakon što ta država položi svoju ispravu o ratifikaciji ili pristupu.

Članak 85. Vjerodostojni tekstovi

Izvornik ove Konvencije, koje su engleski, francuski, kineski, ruski i španjolski tekst jednako vjerodostojni, položiti će se kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.

U POTVRDU TOGA su potpisani opunomoćenici, propisno ovlašteni od svojih odnosnih vlada, potpisali ovu Konvenciju.

SASTAVLJENO u Beču, dvadeset trećega svibnja tisuću devetsto šezdeset devete